

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

QAFQAZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEKTEB DERGİSİ

(İnceleme ve Seçilmiş Metinler, 1913-1914)

Sait ŞİMŞEK

Danışman: Dr. Muharrem KAPLAN

BAKÜ

2011

ÖZET

Bir devrin sosyal, siyasal, ekonomik yapısını anlayabilmemiz ve o dönem hakkında sağlıklı bir bilgi edinebilmemiz için o dönemde neşredilmiş dergileri incelemenin hususi bir yeri olduğu muhakkaktır. Ayrıca bu tür çalışmalar tarihin unutulmaya yüz tutmuş sayfalarını raflardan indirerek okuyucularla buluşturma gibi önemli bir misyonu da edâ etmesi bakımından ayrıca önem arzetmektedir. Bir de buna kardeş halkların ortak değerlerini gün yüzüne çıkarıp, Yahya Kemâl'in "mazideki âti" ifadesinde kendisini bulan geçmişin köklerinde buluşup geleceğe emin adımlarla yürüme gibi önemli bir vazife de eklenince bu çalışmanın ma'sheri vicdanda şekil itibariyle olmasa da mahiyet itibariyle ciddi bir boşluğu dolduracağı ümit edilmektedir.

İşte biz de bu çalışmamızda yukarıda ifade ettiğimiz hedefler doğrultusunda 1910-1920 yılları arasında Azerbaycan'da neşredilen bir çocuk dergisi olma özelliği taşıyan 'Mekteb' dergisini incelemeye çalıştık. Çalışmamızda derginin, 1913 yılından 13 sayısını; 1914 yılından ise 20 sayısını inceledik.

Çalışmamız fihrist özelliği taşımakla beraber çalışmanın başında 20. yüzyılın Başında Azerbaycan Edebiyatı başlığı adı altında o dönem Azerbaycan edebiyatı hakkında kısa bir malumat verilmiş, devrin siyasî ve sosyal yapısına da değinilmiştir. Çalışma, yukarıda arzedilen dergi sayılarının incelenmesi, sınıflandırılması ve latin alfabesine çevirisiyle okuyucu ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

XÜLASƏ

Bir dövrün ictimai, siyasi, iqtisadi quruluşunu anlama bilməmizvə o dövr haqqında sağlam bir məlumat əldə edəbilməmiz üçün, o dövrdə nəşr edilmiş jurnalları araşdırmanın xüsusi bir yeri olduğu şübhəsizdir. Ayrıca, bu cür işlər tarixin unudulmağa üz tutmuş səhifələrini rəflərdən endirərək oxucularla görüşdürmə kimi əhəmiyyətli bir missiyanı da yerinə yetirməsi baxımından ayrıca əhəmiyyət ifadə etməkdədir. Bir də, buna qardaş xalqların ortaq dəyərlərini günyüzünə çıxarıb, Yəhya Kamalın "keçmişdəki gələcək" ifadəsində özünü tapan keçmişin köklərində görüşüb gələcəyə əmin addımlarla getmək kimi əhəmiyyətli bir vəzifədə əlavə olununca, bu işin əsası vicdanda şəkil etibarilə olmasa da, mahiyyət etibarilə ciddi bir boşluğu dolduracağı ümid edilməkdədir.

Elə buna görə biz də bu işimizdə yuxarıda ifadə etdiyimiz hədəflər istiqamətində 1910-1920-ci illər arasında Azərbaycanda nəşredilən və bir uşaq jurnalı kimi tanınmış 'Məktəb' jurnalını araşdırmağa çalışdıq. İşimizdə jurnalın, 1913-cü ildən 13 sayını; 1914-cü ildən isə 20 sayını araşdırdıq.

İşimiz xülasə xüsusiyyəti daşımaqla yanaşı, işin başında "XX əsrin əvvəlində Azərbaycan Ədəbiyyatı" başlığı adı altında o dövr Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında qısa bir məlumat verilmiş, dövrün siyasi və ictimai quruluşuna da toxunulmuşdur.Üzərində işlədiyimiz bu iş, yuxarıda ifadə edən jurnal ədədlərinin araşdırılması, təsnif edilməsi və latın əlifbasına tərcüməsiylə oxucu və araşdırmacıların istifadəsinə təqdim edilmişdir.

ABSTRACT

When we wanted to understand one decade or century we have to explore and search that times journals and newspapers , it increases social and economic pulse.

In addition it includes the most important showing sites of the historical nuances and really good for forgotten realities. You also understand what Yahya Kemal says “ historical throw “ When some one finds itself then he will understand the future. It helps walking through the future and show an excellent object for us. We hope that is going to be a true understanding each other (for both nationalities) . For that reason we tried an experiment . The experiment point us a real target based on Azerbaijanian journal “ Mekteb “ The jurnal includes the dates of 1913-14 and 20 different issues.

Our work is also called chronicles and 20th century Literature of Azerbaijan.It is pointing a social , politics site of the Caucasia.The work is expressing the exploration and translation of Azeri language , every readers could get the main idea of the work.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
XÜLASE.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
ÖN SÖZ.....	IX
MEKTEB DERGİSİNİN KİMLİK BİLGİLERİ.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. XX. ASRIN BAŞLARINDA AZERBAYCANDA İÇTİMAÎ VE SİYASÎ DURUM.....	1
2. XX. ASRIN BAŞLARINDA AZERBAYCAN EDEBİYATI VE NEŞRİYATI	4
BİRİNCİ BÖLÜM	8
I. İNCELEME	8
1. KÜLTÜR HAYATIMIZ AÇISINDAN MEKTEB DERGİSİ.....	9
1.1 Derginin Şekil Özellikleri.....	11
1.2 Yazar Kadrosu	12
1.3 Edebi Faaliyeti.....	20
1.3.1 Hikaye ve Masal	20
1.3.2 Şiir	22
1.3.3 Fıkra ve Bulmacalar.....	24
1.3.4 Atasözleri ve Deyimler	25
1.3.5 Biyografiler.....	27
1.3.6 Sözlükçe.....	28
2. TAHLİLİ FİHRİST.....	30
2.1 Yazılar	30
2.1.1 Yazar Adına Göre.....	30
2.1.2 Konu ve Türlerine Göre.....	50

2.1.2.1	Atasözü ve Deyimler	50
2.1.2.2	Bilgilendirme	51
2.1.2.3	Bilmece	52
2.1.2.4	Biyografi	52
2.1.2.5	Biyoloji Yazısı	53
2.1.2.6	Değerlendirme	53
2.1.2.7	Deneme	53
2.1.2.8	Fıkra	53
2.1.2.9	Hikaye	54
2.1.2.10	İstatistiki Malumat	60
2.1.2.11	Masal	60
2.1.2.12	Pedagoji	62
2.1.2.13	Şiir	62
2.1.2.14	Tarih	65
2.1.2.15	Tiyatro	66
2.1.2.16	Zooloji	66
2.2	Reklam ve İlanlar	66
2.2.1	Gazete Reklamları	66
2.2.2	Derginin Kendi reklam ve İlanları	67
2.2.2.1	Abonelik İlanları	67
2.2.2.2	Abonelere hediye Gönderileceğine Dair İlanlar	67
2.2.2.3	Abonelerden Gelen Tercüme Eserlere Dair İhtar	67
2.2.2.4	Eski Dergilerin Satışına Dair İlanlar	67
2.2.2.5	Fiyat Bildiren İlanlar	68
2.2.2.6	Gecikmeleri Bildiren İlanlar	68
2.2.2.7	İdare Yerlerini Bildiren İlanlar	68
2.2.2.8	Yeni Eserlerin Basımını Bildiren İlanlar	68

2.2.2.9 Yapılan Yanlıřların Düzeltilmesine Dair Duyuru.....	69
2.3 Resimler ve Fotoęraflar	69
2.3.1 Resimler.....	69
2.3.1.1 Bina Resimleri.....	69
2.3.1.2 Hayvan Resimleri	69
2.3.1.3 Çocuk Resimleri	70
2.3.1.4 Doęa Resimleri	71
2.3.1.5 Toplu Resimler	71
2.3.1.6 Dięer Resimler	71
2.3.2 Fotoęraflar	71
2.3.2.1 Meřhur İnsanların Fotoęrafları	71
İKİNCİ BÖLÜM.....	72
METİNLER.....	72
SONUÇ.....	317
KAYNAKÇA.....	319

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
ev	evirmen
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
Nu.	Numara
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
MD	Mekteb Dergisi
Yay	Yayınları/Yayınevi

ÖNSÖZ

Tahsil bir milletin geleceğidir (Haydar Aliyev).

Hayatta en hakîkî mürşit ilimdir (M. Kemâl Atatürk).

Eğitim bir milletin hayatîyetinin devamı, geleceğini daha sağlam inşa etmesi adına çok önemli bir âmildir. Tarihin her döneminde eğitime önem veren toplumlar çağının bir adım önünde olmuş ve her alanda başarılı olmuşlardır. Tabi bunu tersinden düşünecek olursak, eğitime önem vermeyen onu ihtiyaç listesinin sonuna koyan toplumların hali ise herkesçe malumdur. Eğitimi bir bütün olarak düşündüğümüzde neşriyatın da bu bütünün önemli bir parçası olduğu muhakkaktır.

İşte İmtiyaz sahipleri Gafur Reşid Mirzazâde ve Abdurahman Efendizâde olan “Mekteb” dergisi dönemi itibarıyla bakıldığında tahsil sahasında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Derginin, okul çağında bir öğrencinin önemli ölçüde ihtiyacını karşılayacak ona yol gösterecek, gerek zihni gerekse de kalbi donanımına yardımcı olacak her türlü materyali barındırması oldukça dikkat çekicidir. O günün kısıtlı şartlarını ve devrin tefekkürünü de hesaba katarsak, Mekteb Dergisi’nin ne kadar önemli bir misyonu edâ ettiği anlaşılabacaktır. Çocuklar için hazırlanmış eğitici hikayelerden zekâ sorularına, ilgi çekici istatistikî malumatlardan hayvanlar alemine, fıkralardan oyunlara varan geniş bir yelpazeye sahip derginin, hakkıyla incelendiğinde günümüz çocuk dergiciliğine önemli bir katkı sağlayacağı muhakkaktır. Yaptığımız çalışmanın işin mebdeinde olduğunun idrakindeyiz. Umarız bu çalışma ileride yapılacak olan çalışmalara bir başlangıç olur ve çocuk dergiciliğinde geçmişin yadsınamaz birikimi alınarak gelecekte güzel işler yapılır.

Çalışmamızın 1. bölümünde derginin yayın hayatına başladığı dönemin içtimai ve siyasi yapısını incelemeye çalıştık. Çünkü hiçbir neşriyat döneminin sosyal ve siyasal yapısından bağımsız hareket edemez. Mutlaka bir etkilenme söz konusudur. Buna paralel olarak 20. yüzyılın başında Azerbaycan Edebiyatı başlığı altında dönemin edebi vaziyeti hakkında da kısaca malumat verdik ki istifadecilerin düşüncelerinde bir mukayese imkanı oluşabilsin. Yine bu bölümde dergiyi gerek şekil gerekse muhteva yönünden incelemeye çalıştık. “Tahlili Fihrist”de ise dergideki bütün yazıları, birkaç cümle ile tanıtip konularına ve yazarlarına göre tasnif ettik. 2. bölümde ise seçtiğimiz metin ve şiirleri latin harfleri ile yazmaya çalıştık. Metinleri Azerbaycan imlasına göre latinize ettik. Birçok yerde geçen ‘yor’ ekini günümüz Azerbaycan Türkçesi’nde kullanılmadığı için metinlerde yazmadık.

Bařtada ifade ettiđim gibi çalıřma bu eřsiz hazineyi tam manasıyla anlayıp onu kameti kıymetince ifade etmekten uzaktır. Ümidimiz gelecekte daha řumullü bir çalıřmanın yapılmasına vesile olmaktır. Çalıřmamda bařta bu projenin fikir mimarlarından olan deđerli hocam Prof. Dr. Ömer Okumuř’a, tez danışmanım ve bana sürekli yol gösteren kıymetli hocam Dr. Muharrem Kaplan’a ve çok deđerli hocam Dr. Erdal Karaman’a teřekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezimin bařlangıç ařamasından bu güne kadar maddi manevi desteđini esirgemeyen kıymetli eřim Selma řimřek’e teřekkürü bir borç bilirim.

Sait řİMřEK

BAKÜ – OCAK 2011

MEKTEB DERGİSİ'NİN KİMLİK BİLGİLERİ

Mekteb şakirtlerine mahsus 2 haftada bir neşrolunan ahlaki, edebi, fenni, mesur mecmuadır.

Sahib-i İmtiyaz : Gafur Reşid Mirzazade ve Abdurahman Efendizade

Müdür-ü mesul : Gafur Reşid

Yayınlanış Süresi : 2 haftada bir

Fiyatı : 12 Gepik (Kuruş)

Basıldığı şehir : Bakü

Basıldığı Matbaa : Kaspi matbaası

Abone Şartları:

Abone Kıymeti Bakü ve başka şehirlerde:

İlliği(yıllık) : 3 Manat

6 aylığı : 1 Manat 75 Gepik

3 aylığı : 1 Manat

Ecnebi Memleketlerde:

İlliği(yıllık) : 4 Manat

Kimlik Bilgisi Tablosu:

Sayı	Sayfa No'su	Eser Sahibi	Çıkış Tarihi	Açıklama
10	(146-160)	Gafur Reşid	13 Haziran 1913 Cuma	Bazı sayfaları eksik.
11	(161-176)	Gafur Reşid	12 Haziran 1913 Cumartesi	
12	(177-192)	Gafur Reşid	14 Eylül 1913 Cumartesi	
13	(193-208)	Gafur Reşid	25 Eylül 1913 Çarşamba	
14	(209-224)	Gafur Reşid	12 Ekim 1913 Cumartesi	
15	(225-240)	Gafur Reşid	22 Ekim 1913 Salı	
16	(241-256)	Gafur Reşid	30 Ekim 1913 Çarşamba	
17	(257-272)	Gafur Reşid	9 Kasım 1913 Cumartesi	
18	(273-288)	Gafur Reşid	22 Kasım 1913 Cuma	
19	(289-304)	Gafur Reşid	7 Aralık 1913 Cumartesi	
20	(305-320)	Gafur Reşid	14 Aralık 1913 Cumartesi	
21	(321-336)	Gafur Reşid	20 aralık 1913 Cuma	
22	(337-352)	Gafur Reşid	31 Aralık 1913 Salı	
1	(1-16)	Gafur Reşid	15 Ocak 1914 Çarşamba	1914 yılına gelindiğinde sayı ve sayfa numaralandırılmasına baştan başlanmıştır.
2	(17-31)	Gafur Reşid	1 şubat 1914 Cumartesi	
3	(32-48)	Gafur Reşid	12 Şubat 1914 Çarşamba	
4	(49-64)	Gafur Reşid	22 Şubat 1914 Cumartesi	
5	(65-80)	Gafur Reşid	6 Mart 1914 Perşembe	

6	(81-96)	Gafur Reşid	16 Mart 1914 Çarşamba	
7	(97-112)	Gafur Reşid	29 Mart 1914 Cumartesi	
8	(113-128)	Gafur Reşid	13 Nisan 1914 Pazar	İstanbul'daki Dikilitaş'ın resmi var.
9	(129-144)	Gafur Reşid	25 Nisan 1914 Cuma	
10	(145-160)	Gafur Reşid	4 Mayıs 1914 Pazar	
11	(161-176)	Gafur Reşid	15 Mayıs 1914 Perşembe	
12	(177-192)	Gafur Reşid	2 Haziran 1914 Salı	
13	(193-208)	Gafur Reşid	20 Eylül 1914 Cumartesi	
14	(209-224)	Gafur Reşid	7 Ekim 1914 Pazartesi	
15	(225-240)	Gafur Reşid	21 Ekim 1914 Pazartesi	Kurban bayramıyla ilgili resim yayınlanmış.
16	(241-256)	Gafur Reşid	5 Kasım 1914 Çarşamba	
17	(257-272)	Gafur Reşid	18 Kasım 1914 Cumartesi	
18	(273-288)	Gafur Reşid	2 Aralık 1914 Pazartesi	
19	(289-304)	Gafur Reşid	12 Aralık 1914 Cuma	
20	(305-320)	Gafur Reşid	20 Aralık 1914 Cumartesi	

GİRİŞ

1. XX. ASRIN BAŞLARINDA AZERBAYCAN'DA İÇTİMAÎ - SİYÂSÎ DURUM

Bildiğimiz gibi Azerbaycan 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Rus işgaline maruz kalmış olup arazisi Türkmençay anlaşmasına göre Rusya ile İran arasında bölüştürülmüştü¹.

20. asrın başlarında Rusya'nın emperyalist siyaseti Azerbaycan'da siyasî ve içtimaî alandan iktisadî hayata kadar her sahada kendini göstermiştir. 1900-1903 yılları arasında Rusya iktisadi buhran içinde kalmıştı. Bu devirde Bakü petrol sanayisinde yabancı sermaye gelişmekteydi. 1903 yılına kadar İngiliz şirketleri Bakü'nün petrol müesseselerine 60 milyon manat sermaye ayırmışlardı². 20. asrın başlarında Rusya'nın emperyalist siyasetinin etkileri sosyal sahada da kendini hissettirmişti. İktisadi buhran imparatorluğun diğer sömürge yerlerinde olduğu gibi Azerbaycan'ın da iktisadiyatına büyük bir darbe indirmişti. Milletin hali kötüleşiyordu. Çok sayıda müessese kapatılmış, işsizlerin sayısı da artmıştı. Günlük çalışma saati 10-14 saat olmuştu ve iş şartları çok kötüydü.

Bütün bu etkenler Azerbaycan'da işçilerin çıkarılmalarına varacak kadar olumsuz durumlara sebep oluyordu. Bakü'de işçi çıkartmaların olduğu vakitlerde Rusya'da inkılap hareketleri başlamıştı. Rusya Hükümeti Azerbaycandaki olayların önüne geçmek için soykırım hareketi gerçekleştirmek istiyordu.

Çar Rusyası Ermenilerin yardımıyla Azerbaycan halkına karşı katliam başlattı. Güney Kafkasya'da yaşayan komşu halklara nisbeten Azerbaycan'da zulüm daha dayanılmazdı.

Bu hadiseler milletin mahvolması gibi kötü sonuçlar doğursa da diğer taraftan halkın millî bağımsızlık anlayışının oluşmasına vesile oldu. Bu düşünce siyasî partilerin

¹ Komisyon, Azerbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.134

² Komisyon, Azerbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.136

ortaya çıkmasına öncülük etti. Bu partilere Hümmeet teşkilatını, Difai(Müdafa) partisini, ittifak teşkilatını ve Müsavat Partisi'ni örnek gösterebiliriz.

O dönemde partilerden başka halkın içtimai-siyasi düşüncelerini yansıtan gazeteler de faaliyet gösteriyordu. Örneğin Hümmeet gazetesi, Tekamül, Yoldaş ve Açıksöz gazeteleri bunlardan bazılarıdır. Sonraki devirdeyse iki işgalci askerî-siyasî bloka ayrılan devletlerin hızla silahlanması, dünya savaşına sebep oldu ki, bu dehşetli savaşa katılan devletlerin hepsinin işgal planlarında Azerbaycan ve petrolü de vardı.

Ortadoğudaki zengin petrol yatakları ile yetinmeyen Alman kuvvetleri, Bakü petrolüne hususi önem veriyordu. Türk dünyasının çıkarlarını istemeyen Rusya'nın bu bölgede maksadı boğazlara sahip olmak ve Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaktı.

Savaş zamanında Avrupadaki Batı ve Güneybatı cepheleriyle beraber maksatlarını anlattığımız Rusya, Kafkas Cephesinde de faaliyetlerini arttırdı. Bilindiği gibi Rusya'da yaşayan müslümanlar orduya çağrılmıyordu. Çarizmin bu siyaseti, Türk halklarına karşı kasten yürütülen bir siyasetti. Azerbaycan'da istisna olarak öne çıkan mütehassıslar orduya çağrıldı. Hatta 1. Dünya savaşında Azerbaycan'ın cesur gençlerinden oluşan Tatar Süvari Alayı kurulmuştu. Savaş Azerbaycan ekonomisinin çekirdeği olan petrol sanayisinin buhranını daha da derinleştirdi. Bu devirde kuru yakıtlara talep çoktu ve petrol hasılatı bu talebe cevap veremiyordu. Ancak savaşın ihtiyaçlarını karşılamak için zarûri tedbirler alınıyordu. Savaş yüzünden bütün mahsüllerin fiyatları artıyordu. Azerbaycan'nın tarım sektörleri de buhran içindeydi. Ekin alanları azaltılmış, büyükbaş hayvan sayısı iyice düşmüştü. Savaşın zorlukları Rusya'da Şubat İnkılabıyla neticelendi. Şubat inkılabından sonra geçici hükümet bazı yerlerde kendi şubelerini kurdu. Çarizmin devrilmesinden sonra Azerbaycan'da gizli faaliyet gösteren siyasi partiler açık şekilde faaliyet göstermek için zemin buldular.

Neredeyse Azerbaycan'nın bütün vilayetlerinde Müslüman Millî Şurası ve Komiteleri oluşturulmuştu. Şubat devriminden sonra Azerbaycan'daki millî bağımsızlık hareketleri tamamen yenilendi. Millî devletçilik anlayışı git gide güçlendi.

Rusya'da yaşayan Türk halklarının karşısında iki yol vardı. Ya eskisi gibi sömürge olacak ya da kendi geleceğini tayin etmekle devletçiliğini güçlendirecekti.

Bu işlerde HümmeT Teşkilatı ve Müsavat Partisi baş rol oynuyordu. Bu devirde iktisadi siyasi hayatta meydana gelen değişiklikler kendini medeniyet alanında da gösterdi. Bu istikamette esas maksat millî şuurun ve millî ideolojinin oluşması idi. Millet olarak kendini tanımadan, manevi değerlere sahip olmadan, dünyada insanî değerlere sahip olmanın mümkün olmaması biliniyor ve bu yolda takdire şayân işler görülüyordu.

Millî okulların oluşturulması için projeler düşünülüyor ders kitapları hazırlanıyordu. İlim alanında ciddi ilerleşmiş vardı. Millî şuurun gelişmesi için esas amillerden biri de medya idi.

Bütün bu hadiseler Azerbaycan'ın devletçilik adetlerinin korunması olarak, 1918 yılı mayısın 18'inde Tiflis'te Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla neticelendi. Lakin bu devlet çok yaşamadan 27-28 Nisan 1920 tarihinde 11. Kızılordu tarafından işgal edildi ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıkıldı. Böylece Azerbaycan yeniden Rusya'nın sömürgesi durumuna düştü³.

³ Komisyon, Azerbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.137

2. XX. ASRIN BAŞINDA AZERBAYCAN EDEBİYATI ve NEŞRİYATI

20. yüzyılın birinci döneminde Azerbaycan edebiyatında büyük bir canlanma göze çarpmaktadır. 7 Nisan 1906 tarihinde, Celil Memmedguluzade'nin öncülüğüyle doğuda ilk mizah dergisi olan Molla Nesreddin yayınlanmaya başladı ve edebiyata yeni bir soluk getirdi. Mirza Elekber Sabir bu devirde keşfedildi ve ``Molla Nesreddin`` in yayını ile bu derginin etrafında büyük bir edebiyat akımı meydana geldi. Sabir, Nezmi Kemküsar, Möcüz bu edebi çevrenin önemli temsilcilerindendir.

Yüzyılın başı Azerbaycan edebiyatının en parlak dönemidir. Elde edilen bağımsızlık ve bağımsızlık için tutuşan kalemler Rusların kurbanı olmuş yada sürgüne yollanmıştı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ``Asrımızın Seyavuşu`` , ``Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı`` , ``Çağdaş Azerbaycan Tarihi`` eserlerinin yazarı Mehmet Emin Resulzade , Almas Yıldırım , C.Hacıbeyli , Ümmülbanu ve onun gibi yazarlar 30'lu yıllara kadar sürgün hayatı yaşamışlardır.

Bu dönem her ne kadar sancılı geçse de çok ciddi gelişmelere sahne olmuştur. Özgürlük hareketlerinin edebiyata yansıdığı, eli kalem tutanların kalemlerini korkusuzca ve serbest bir şekilde oynattığı bir sürece girilmiştir.

20. yüzyılın başında Azerbaycan Edebiyatının gelişmesindeki en önemli faktör şüphesiz ki neşredilen dergi ve gazeteler olmuştur.

‘20. yüzyılın başlarında Azerî münevverleri bir yandan bütün Rusya’daki matbuatı - Rusça ve muhtelif Türk lehçelerindeki neşriyat - diğer yandan Türkiye, İran ve başka İslâm memleketlerindeki yayınları temin edip okuyor, bununla da kalmayarak bu memleketlerdeki çeşitli dergilere, gazetelere yazılar gönderiyordu. Meselâ; tanınmış, başarılı bir muallim olan Mehemed Tağı Sıdkı, İstanbul’a Ahter gazetesine ve Kalküta’daki Hahlelmetin dergisine yazılar göndermişti. Benzeri bir durum Türk asıllı yazarlar için de söz konusudur. Mehemed Ali Terbiyet, Sait Selmasî, Hüseyin Cavit İstanbul’da bulundukları sırada Rıza Tevfik’ten hususî dersler almışlardır.’⁴

⁴ Aytan Necmi, 20. Yüzyılın Başında Azerbaycanda Siyasi ve Edebi Durum, Yağmur Dergisi, Eylül 2007, S.36

Bu dönemde çıkan dergi ve gazeteler dönemin şair ve yazarları için hem bir mektep, hem de okuyuculara ulaşma ve meşhur olma adına önemli bir tarla olmuştur. Örneğin Mirza Elekber Sabiri döneminin önemli bir şahsiyeti haline getiren hiç şüphesiz Molla Nasrettin dergisi olmuştur.

20. yüzyılın başında, tabiri yerindeyse Azerbaycan'da gazete ve dergicilik tavan yapmıştır. '1875-1905 yılına kadar Azerbaycan'da ancak 5 gazete neşredilirken, bu sayı 1905-1920 arasında 86'yı geçmiştir.'⁵

'1908-1920 yılları arasında çıkan gazete ve dergiler şunlardır: İttifak, Sada, Sada-yı Vatan, Sadayı Hak, Sada-Kafkas (Haşim Bey Vezirov); Hakikat, Güneş İkbâl, Yeni Hakikat, Malûmat, Yeni İrşâd, Yeni İkbâl, Hakikat-i Efkâr, Taze Haber, Son Haber (Orucov Kardeşler); Açık Söz, Doğru Söz (Mehmet Emin Resulzade); Müsavat, İstiklal, İttihat, Zahmet Sadası, Himmet (Bolşevik), Albayrak, Halkçı, Yeni Hayat, Yoldaş, Meş'el, Hak Sadası, Doğru Yol, Fıkara Sadası, Hürriyet, Halk Sözü, Basiret, Türk Sözü (Gence'de); Gelecek, Gençler Yurdu (Tiflis'te); Bürhan- ı Hakikat (Erivan'da).

Dergiler: Zenbur, Hilâl, Mezeli, Şihab-ı Sakıb, Necat, Yeni Füyûzat, Asar-ı Hakikat, Hak Yolu, Işık, Mir 'at, Kel Niyet, Mekteb, Şelâle, Dirilik, Tuti, Baba-yı Emir, Kurtuluş, Evrak-ı Nefise, Medeniyet, El Hayat, Zehmet Hayatı, Gençler Sadası, Kurtuluş Yolu.'⁶

20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Azerbaycan'da karışık bir fikri yapı mevcuttur. Bir taraftan Türkiyenin tesiriyle Türkçülük akımı, bir taraftan gerek Türkiye gerekse de İran'ın tesiriyle islami akım ve diğer taraftan da Sovyet Rusyanın tesiriyle de sosyalist akımların bölgede etkili olduğu görülmektedir.

Bu bakımdan 20. yüzyılın ilk çeyreğinde edebiyatta bu üç temayülün de temsilcilerine rastlanır.

⁵ İslâm-Türk Ansiklopedisi, s.763.

⁶ Aytan Necmi, 20. Yüzyılın Başında Azerbaycanda Siyasi ve Edebi Durum, Yağmur Dergisi, Eylül 2007, S.36

Bunları şöyle sıralayabiliriz.⁷

I. İnkılapçı - Demokratik Edebiyat:

1905 (Rus) İnkılâbından sonra ortaya çıkan bu edebiyat, eskiyi ve ondan kaynaklanan cehaleti tenkit ve yeni bir dünya arzusu taşır. Belirli ölçüde Rusya'daki sosyal demokrat ve hatta zaman geçtikçe sosyalist hareketlerin tesiri altındadırlar. Realist edebiyatı benimseyen bu grubun en önemli temsilcileri: Celil Memmedguluzade, Mirza Elekber Sabir, Neriman Nerimanov, Ebdurrehim Bey Hakverdili, Eli Nazmi, Memmed Said Ordubadî, Eligulu Gemküsar, Mirza Mö'ciz'dir.

II. Realist - Maarifperver Edebiyat:

Daha çok toplumdaki aksayan yönleri, eğitim meselelerini, kadın, aile, geçim konularını ele alır. Realistik-satirik üslubu benimseyen bu edebiyatın başlıca temsilcileri: Süleyman Sani Ahundov, Üzeyir Hacıbeyli Abdullah Şaig, Sultanmecid Genizade, Reşidbey Bey Efendiyev, İbrahimbey Musabeyov ve Yusuf Vezir Çemenzemimli'dir.

III. Romantik Edebiyat:

Azerbaycan'da romantizm Fransa ve İngiltere'de olduğu gibi belli bir döneme damga vuracak kadar güçlü bir mektep olamamıştır. Rus baskısı sebebiyle geç gelişmiş, 1917'deki Rus ihtilaliyle de büyük bir darbe yemiştir. İçtimaî, siyasî mevzularla birlikte tabiatla ilgili tasvirî mevzularda işleyen bu edebiyatın başlıca temsilcileri: Memmed Hadi, Hüseyin Cavid, Abbas Sihat, Ahmet Cevat ve A. Bey Divanbeyoğlu'dur.

Mekteb dergisinin yayın hayatına başladığı yıllar bağımsızlık düşüncesiyle hareket eden isimlerin ön plana çıktığı dönemlerdir. Bunun getirmiş olduğu dildeki özüne dönme ve kendin olma anlayışı yazılarda hissedilmektedir. Tabi bununla beraber Rusya'nın etkisi de devam etmektedir. "*Rusçadan Tercüme*" başlığı altında birçok hikaye ve masal Rusça'dan Azerbaycan Türkçesi'ne çevrilerek yayınlanmıştır.

⁷ Sıralama Azerbaycan'da yapıldığı gibi verilmiştir. bkz. Paşayev Mir Calal, Firudun Hüseyinov. XX.esr Azerbaycan edebiyatı. Bakü, 1982, s70-76; 232-234; 327-330.

İşte Mekteb dergisi böyle bir kimlik arayışı döneminde yayın hayatına başlamış ve geleceğin teminatı olan çocukların eğitimi sahasında önemli çalışmalara bir zemin oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İNCELEME

1. KÜLTÜR HAYATIMIZ AÇISINDAN MEKTEB DERGİSİ

Mekteb dergisi, 1910 yılında yayın hayatına başlamış ve 1925 yılına kadar yayın hayatında kalmıştır. Gafur Reşid Mirzazade'nin imtiyaz sahibi olduğu dergi, yayınlandığı süre zarfında gerek sosyal gerek ilmi gerekse de çocuk eğitimi konusunda Kafkasyada yaşayan Türk okuyucusuna, gerekse de Umum Türk dünyasının kültürüne çok büyük hizmetleri bulunmuş bir dergidir.

Derginin şekil özelliklerinde ilk sayfadaki başlığın altındaki resimde bir tarafta cami diğer yanda mektep, ortada da yer küre maketi ve açık bir kitap olduğunu ifade edeceğiz. Aslında bu resim derginin muhtevasını da ele verir niteliktedir. Bu resmi doğru okuduğumuzda derginin fikri yapısını ve vermek istediği mesajı anlamak zor olmayacaktır. Çağın gereklerine uygun millî manevi değerlerle bütünleşmiş insan modelinin yetişmesinde bu müesseselerin birbiriyle atbaşı ve uyum içerisinde çalışması çok elzemdir. Günümüz insanının arzuladığı insan tipinin – insan- ı kamilin – yetişmesi için akıl ile kalbin izdivacı şarttır. İşte bu duygu ve düşüncüyü Mekteb Dergisi'nin bütün sayılarında hissetmek mümkündür.

Kültürün en önemli şubesi ve onun taşıyıcısı olan dilin, nesillere doğru öğretilmesi ve sağlıklı bir şekilde aktarılmasında dergiciliğin çok önemli bir yeri vardır. Bu açıdan Mekteb dergisinin icra ettiği misyon çok önemlidir. Derginin yayınlandığı döneme bakıldığında, Azerbaycan insanının bir kimlik bunalımı yaşadığı görülmektedir. Halk bir taraftan Anadoludaki kardeşleriyle buluşmak isterken buna paralel olarak Türkçülük akımlarının yaygınlaşması söz konusudur. Diğer taraftan Rus kültürü ve dilinin tesirleri... Bir diğer taraftan da islami değerlerle yoğrulmuş bir kültür anlayışının Avrupaî hayat tarzına uygunlaşmaya çalışma çabaları, bu kimlik arayışının sacayaklarını oluşturmaktadır.

İşte tam böyle bir dönemde Mekteb dergisi çocukların düşünce dünyalarının, kültürümüzün temel dinamiklerinden taviz verilmeden devrin tefekkür ve anlayışına uygun bir usul kullanarak şekillendirilmesine yardımcı olmuştur. Bir taraftan yabancılaşmaya karşı mücadele edilmiş, bir diğer taraftan bazı düşüncelerini taassublaştırmış insanların düşüncelerinin yanlış olduğu vurgulanmıştır. Mesala

kızlarını okula göndermeyen insanların yaptıklarının yanlış olduğu hikaye ve şiirlere aksettirilmiş.

Eylemez rehim onun

Gözünden akan yaşa

Baksun özünden büyük

Olsa da vermem rıza

Şapka koya başına

Kafir ola bir nefer

Okutmuram el çekin

Elemeyin dengesir

Okutmuram el çekin⁸

Şair, bu şiirinde halk arasında okula gidenlerin kafir olacağı gibi yanlış fikirlerin olduğunu ve bunlarla mücadele edilmesi gerektiğini savunur ve manazarayı ironik bir şekilde resmeder.

Kültürümüze malolmuş misafirperverlik, doğruluk, iyilik yapma, merhamet gibi insanî vasıfların çocuklarımıza kazandırılması için içeriği zengin ilginç yazılara yer verilmiştir. Mesela Ali Mişan'a ait *Yakşılık Yaddan Çıkmaz* adlı hikayedeki şu diyaloglar çok ilginç ve nasihat içeriklidir: “*Nadinç uşaqlar öz işlərinə davam edib, hər tərəfdən iti kötəkləyirdilər.Yazıq hayvanın zingiltisi göyə çıxırdı, bu zingiltisi ilə və mazlum-mazlum bakışı ilə göyə özünə bir kömək axtarırdı.*

Bu halı görən Hadi'nin üreyi daha davam etməyib, irəli gəldi və; “bu iti mənə satın” dəyə uşaqlardan iltimas etdi.

⁸ Bünyadzade, “Okutmuram El Çekin”, Mekteb 1913, S.11, s.173

Uşaqlar; Hadi`nin hasiyətinə bələd idilər. Ona görə dedilər ki “hər kim altmış qəpik versə, bu iti ona verəcəyik”

Hadi uşaqların bu cavabını eşidən kimi dərhal altmış qəpik verib, iti onların əlindən aldı və evlərinə apardı.

İt rahatlamışdı. Bunun rahatlığını görən Hadi etdiyi yaxşılıqdan artıq dərəcədə sevinirdi. İti rahat etdikdən sonra Hadi anasının yanına gəlib, itin hikayəsini olduğu kimi anasına nağıl etdi, anası da:

___ Barəkallah, afərin oğlum! Çox yaxşı etmişsin, həmişə belə ol! Deyə, oğlunu bu kimi işlərə daha da şəvqləndirdi.”⁹

1.1 Derginin Şəkil Özəllikləri

Dergi 2 haftada bir çıkmış fakat mutat günlərdə çıkmamışdır. Bazen 15, bazen 10, bazen de 17 günde bir çıxdığı da olmuşdur. Derginin çıxış sıklığı aralık, ocak ve şubat aylarında artmışdır. Hatta bu aylarda 3'er defa çıktığı görülmektedir. Hazirandan sonra temmuz ve ağustos aylarında hiç çıkmamıştır. Derginin eylül-haziran arası çıkması oldukça dikkat çekicidir. Çünkü bu tarihler okulların eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüttükleri dönemdir. Demek ki derginin en büyük okuyucu kitlesi okul çağındaki öğrencilerdir. Tatil vakti okunmayacağı düşüncesiyle yayıma ara verilmiştir. Dergi Arap alfabesiyle yazılmış olup Azərbaycan Türkçesi ve Anadolu Türkçesi karışımı sade bir dille sahiptir. Derginin başlığı ilk sayfanın ortasına büyük puntolarla yazılmıştır. Başlığın arka planında ise 1913 yılında çıkan sayılarda 3 bölümden oluşan bir resim mevcuttur. Resmin birinci bölümünde cami ve onun önünde biri kız biri oğlan iki çocuk ve onlara yol gösteren ak sakallı bir adam mevcuttur. Resmin ikinci bölümünde dünya yerküresinin maketi, açık bir kitap ve yanında kalemler vardır. Resmin üçüncü bölümünde ise arkasından güneşin doğmak üzere olduğu önünde çocukların oynadığı bir mekteb resmi vardır . 1914 yılında çıkan sayılarda ise arkasından güneşin doğduğu bir mektep binası, ona doğru yürüyen öğrenciler ve bir öğrenciye mektebi işaret eden bir adamın olduğu bir resim kullanılmıştır. Derginin sağ

⁹ Ali Meşan, “Yakşılık Yaddan Çıkmaz”, Mekteb 1914, S.1, s.11

üst köşesinde numarası, yayın tarihi ayları Arapça olarak ve hicri takvime göre verilmiştir. Sol üst köşede ise aynı bilgilerin Rusçası verilmiştir. 1914 yılının 4. Sayısından itibaren Rusça ifadeler, ay-gün adları kaldırılmıştır. Bu da o dönemdeki milliyetçilik ve özgürlük hareketleriyle izah edilebilir. Derginin başlığının da bulunduğu resmin altında, “*Mekteb şakirtlerine mahsus 2 haftada bir neşrolunan ahlaki, edebi, fenni, mesur mecmuadır*” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin hemen altında ‘mahalli idare’ başlığı altında derginin Kiril alfabesiyle adresi yer almaktadır. İlk sayfanın en alt kısmında ise ‘mündericat’ başlığıyla içindekiler kısmı – sayıdaki yazılar ve yazarları- yer almaktadır. Dergide yazılar 2 sütun halinde olup başlıklar büyük ve kalın puntolarla yazılmıştır.

Derginin son sayfalarına doğru ‘meseleler’ başlığı adı altında şekilli matematik ve mantık soruları mevcuttur. Bir sonraki sayıda ise bu soruların cevapları mevcuttur. Bu bölümün hemen arkasından ‘lûgat-i mekteb’ başlığı altında sayıda geçen okuyucu tarafından bilinmeme ihtimali olan kelimelerin açıklamaları verilmiştir. Sayının en sonunda ise genellikle ilan, dergi yönetiminden duyuru vs. güncel meseleler okuyucuya duyurulmuştur. Aynı sayfanın en altında ise imtiyaz sahiplerinin adları yazılmıştır.

Derginin konu sıralaması umumiyetle şöyledir: Hikaye ve asallar, biyoloji yazıları, hikmetli sözler, şiirler, bulmacalar-zeka soruları, sözlükçe.

1.2 YAZAR KADROSU:

Dergide yazısı fazla olan yazar sayısı oldukça azdır. Birçoğu ismi duyulmamış yazarlardır. Dergiye dışarıdan da yazıların kabul edildiği hesaba katıldığında farklı isimlerin yazılarına yer verildiği görülecektir. Dergide en çok yazısı olan meşhur isimlerin başında Süleyman Sani gelir. Günümüzde kitap haline gelen “*Gorkulu Nağullar*” hikayeleri, devamı bir sonraki sayıda verilerek hem okunmadaki sürekliliği arttırma hem de derginin içeriğinin doldurulması adına önemli bir kaynaktır.

Şefika Efendizade de dergide dikkat çeken isimlerdendir. “*İlk Mekteb*” başlığı altında yazdığı pedagojik yazıları, okula yeni başlayan öğrencilerin okula alışmaları ve öğretmenlerine sevgiyle yaklaşmaları adına yazılmış önemli yazılardır.

Dergide en çok şiiri olan şair döneminde bir hayli meşhur olan Ali Abbas Müznib'dir. Genellikle hayvanları konu edinen şiirleri oldukça sade ve çocukların hoşuna gidebilecek tarzdadır. Ayrıca Elekber Sabir'in de "*Hophopname*" eserinden alınmış bazı şiirleri de dergide yayınlanmıştır.

Yazar ve şairlerden bazıları hakkında ulaşılabildiğimiz kadarıyla kısaca bilgi verilmiştir. Diğerlerinin de dergideki varlıkları aşağıda belirtilmiştir.

Abdullah Şaik: 20. yy. Azerbaycan Edebiyatı'nın önemli şahsiyetlerinden biri olan Abdullah Şaik Talıbzade (1881-1959) Tifliste dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini şehir Müslüman Mektebi'nde alır. Mektepte okurken edebiyat muallimleri onu her zaman diğer öğrencilere örnek olarak gösterirlerdi.

Bir vesileyle Horasan'a gider ve orada 7 yıl kalır. Bu süre zarfında devrin meşhur alimlerinden ders alır ve ilmini geliştirir. Mantık, psikoloji, Şark Edebiyatı, Azerbaycan ve Rus Edebiyatını öğrenir. Daha sonra Bakü'ye gelir. Sabuncu gibi işçi malallesinde çalışması onun dünya görüşünün formalaşmasında büyük etkisi olur. Molla Nasrettincilere yakın olsa da aslen Füyüzat anlayışına daha yatkındır. Yazarın dergide "*Çoban*" adlı bir tiyatrosu yayınlanmıştır.

A. Babazade: "Uca Allah" ve "Uşak ve Bülbül" adlı iki şiiri yayınlanmıştır.

A. Bayramov: "Komşular" adlı bir masalı yayınlanmıştır.

A. Dai Abdurrahmanzade: "Şah Abbas ve Kendli" adlı bir hikayesi vardır.

A. Gaibzade: "Okul" adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

A. Sehhet: "Sabir" ve "Vatan" adlı iki şiiri yayınlanmıştır.

A. Tefvik: Elekber Sabir'e ithaf ettiği "Sabir" adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Abbaskulu Velihanov: "İki Başmak içinde İki Manat" ve "Can Veren Şir" adlı iki hikayesi yayınlanmıştır.

Abdurrahman Ruhi: "Bizim Dünya" adlı bir şiiri vardır.

Abdürrahim Tekizade: “Bir Kızın Akilane Cevabı” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Ağahasan Mirzazade: “Malumat(istini nece ölçürler)” adlı bir bilgilendirme yazısı vardır.

Abid Muttalibzade: Değişik sayılarda yayınlanan muhtelif konulara ait hikayeleri vardır.

Ağa Bala Muhtarov: “Küçük Bir Tasvir(Azarlı Uşak)” ve “İki Gardaş” adlı iki hikayesi yayınlanmıştır.

Ağabey israfilbeyov: “Adaletli Hakim” adlı hikayesi vardır.

Ağahasan Mirzazade: “Uşaklar Tyatırı” adlı beş bölümden oluşan tiyatro serisiyle muhtelif konularda altı adet hikayesi yayınlanmıştır.

Ağamahmud Mehdizade: “Bir Kızın Hekimane Cevabı” adlı bir hikayesi vardır.

Ağasi Keraybeyov: “Sıçanların Meclisi” adlı bir masalı vardır.

Ali Meşan: “Garı nene ile bir tülkü” adlı bir masalı vardır.

Ağasibey: “Gülmeli Nağıllar” ve “Tilki ve Kendli” adlı iki hikayesi vardır.

Alesger Aliyev: “Adaletli Padişah” adlı bir hikayesi vardır.

Ali Ağa Gafarzade: “Akıl Yaşta Değil Baştadır” ve “Gülmeli Nağıllar (Hilekar Ahmed)” adlı iki hikayesi yayınlanmıştır.

Ali Fehmi: Muhtelif konu ve başlıklarda beş adet hikayesi yayınlanmıştır.

Ali Meşan: Muhtelif konu ve başlıklarda üç adet hikayesi yayınlanmıştır.

Ali Abbas Müznib: Muhtelif konu ve başlıklarda 10 adet şiiri yayınlanmıştır.

Ali Meşan: “Uşak ve Ana” ve “Şakirdlere Hitab! (İmtihan)” adlı iki şiiri vardır.

Ali Settar: “Sözün Gücü” adlı bir denemesi ve muhtelif konularda beş adet şiiri vardır.

Aliallah Rızazade: “İki Gardaş” adlı bir masalı vardır.

Ali Mustafabey Samedbeyov: “Latife” başlığı altında çeşitli fıkraları vardır.

Ali Ulvi: “Buğda, Anam ve Barmaklar” adlı şiirleri yayınlanmıştır.

Alievsed Firzaliyev: “Yalnız” adlı bir şiiri vardır.

Alim Sübyan: “Medeni Gardaşlarımız” başlığı altında bir bilgilendirme yazısı vardır.

Alimahmud Mustafayev: Muhtelif konu ve başlıklarda beş adet hikaye ve masalı yayınlanmıştır.

Arafi: “Payız” adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Aslanbey Alibeyov: “Koca ve Şagirt” adlı bir hikayesi vardır.

B. Mirşad: “Sazende Abdül” başlığı altında 5 adet hikaye serisi, “Balaca Sıçan” ve “Vatanım ve Milletim” adlı hikayeleri vardır.

Cafer Bünyadzade: “Zulmün Cezası” ve “Kamil ve Akil” adlı hikayeleri yayınlanmıştır.

Celal Mainov: “Sıçan ile Gunuz” adlı bir şiiri vardır.

Cemal Paşazade: “Uşaklık Hatıratımdan” adlı bir hatırası ve “Vahşihana” adlı bir bilgilendirme yazısı yayınlanmıştır.

Cemubey "Aciz" Şirvani: “Gamber ve Hıdır” ve “Konca nağmesi” adlı iki şiiri vardır.

Fazıl Efendizade: “Yoldaşlıkta İttifak” adlı bir masalı vardır.

Fetelizade: “Bacaklı ve Mis” adlı bir masalı vardır.

Firudun Bey Köçerli: Firudun Köçerli 1863 yılında Şuşa’da dünyaya gelmiştir. 1876 yılında Rus mektebine girmiştir. 1879-1885 yılları arasında Zekafkasya öğretmen okulunda tahsilini devam ettirmiştir. Daha sonra okuduğu okulda öğretmen olmuştur. Bir süre Erivan gimnazyasında çalışmıştır. En sonunda da Kazak öğretmen okulunun müdürü olmuştur. Firudun Köçerli Gence isyanı bastırıldıktan sonra 11. Ordunun özel birlikleri tarafından 58 yaşında kurşuna dizilerek öldürülmüştür. 300’den çok ders kitabında düzeltmeler yapmıştır. Pedagoji eserleri ve hikayeleriyle meşhur olmuştur.

G. Nerimanzade: “Vatan Hamıya Azizdir”, “Gayretli Sabir” ve “Yakşılık ediniz (Balaca Çoban)” adlı hikayeleri yayınlanmıştır.

G.R. : Yazılarında bu kısaltmalı ismi kullanmıştır. İsminin açılımı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Muhtelif konularda beş adet bilgilendirme yazısı yayınlanmıştır.

Gazanfer Sultanzade: “Ata duası” adlı bir hikayesi vardır.

H. G. : Yazısında bu kısaltmalı ismi kullanmıştır. İsminin açılımı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. “Demir Kaya” adlı bir hikayesi vardır.

H. İbrahimov: “Merhametli Muhsin” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hacer Nazgetir: “İki Yetime ve Şükufe” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hacı Güzelov: “Tama Her Şeyden Pisdir” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hacı Ağa Cavadov: “Kurt ve Tavşan” adlı bir masalı vardır.

Hadi Alizade: “Malumat” başlığı altında bir bilgilendirme yazısı yayınlanmıştır.

Hamza Gasımsade: “Devletli Marko ve Bedbaht Vasili” adlı dört bölümden oluşan bir masalı vardır.

Hasanali Abbaszade: “Fikrim” adlı bir şiiri vardır.

Hasanbey Akundov: “Ölmüş Kurbağa” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hasanbey Zerdabi: “Tarihi Tabiden” başlığı altında hayvanlar hakkında bilgi verdiği zooloji yazıları vardır.

Hazretkulu M. Abbaskulu: “Zarar insanı akıllı eder” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hudaverdi Kanterli: “Neden Ötrü Ağlayırsan” adlı bir hikayesi yayınlanmıştır.

Hüseyin Cavid: İsmail Gaspıralı’ya ithaf ettiği “İsmail Bey” adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Hüseyin İldar: “Uşaklar cemiyeti” adlı bir hikayesi vardır.

Hüseyinali Aliyev: “Vefalı İt, Yiğit At ve Kuş Nağmesi” adlı üç hikayesi yayınlanmıştır.

Hüseyinbey Cevarlinski: “Güzel Vesika” adlı bir hikayesi vardır.

İbrahim Bey Musabeyov: İbrahim Musabeyov(1880-1942) Gutgaşında, bu günkü Gabele şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada almış daha sonra da Zakafkasya öğretmen okuluna girmiştir. 1902 yılında okulunu bitirince Şeki’de Rus-Tatar mektebinde öğretmen olarak göreve başlamıştır. Daha sonra imtihana girerek Bakü’de öğretmenlik yapma hakkını kazanmıştır. 1913 yılından itibaren edebiyatla meşgul olan genç öğretmen İbrahim Musabeyov, didaktik talim terbiyeye ait hikayelerini Mekteb degisinde fazla hacimli eserlerini de muhtelif neşriyatlarda kitapça olarak çap ettirmiştir. Yazarın dergide “Kör ve Onun Yoldaşı” adlı üç bölümden oluşan seri halinde yayınlanan bir hikayesi vardır.

İshak Mahmutzade: “Küçük hikaye” adlı bir hikayesi vardır.

İsmail Hakkı: “Hilekar Pişik” adlı bir şiiri vardır.

Kahramanbey Şehlinski: “Müellim ve şakirdler” adlı bir hikayesi vardır.

Kazım Kazımsade: “Doğru dost” adlı bir hikayesi vardır.

Kazım Kuluyev: “Tilki ve Kurt” adlı bir masalı yayınlanmıştır.

Latif Efendizade: “Meşhur Adamlar” adlı bir biyografi yazısı vardır. Yazıda Kirstof Kolombun hayatı anlatılmıştır.

Leman Asım: “Akıllı bir kabile şeyhi” adlı bir hikayesi vardır.

M. Abbaskulu: “Saksılar” adlı bir hikayesi vardır.

M. Muratzade: “İhtiyatsız sözün neticesi” adlı bir hikayesi vardır.

Mahmud Hanife: “Şehzade ve yoldaşları” adlı hikayesi ve “Maymun ve Tutu Kuşu, Yakşılık yadda kalar yahut karışka ile güvercin” masalı yayınlanmıştır.

Mahmud Muhiddin: “Gezinirken” adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Mahmudbey Emirbeyov: “Padişah ve El guşu” adlı bir hikayesi vardır.

Masum: “İki Yoldaş” adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Mehmed Emin Efendizade: “Tarihi fıkralar (Şanlı bir yastık)” adlı bir tarih yazısı vardır.

Mirabdalahad Mircavadzade: “İnsan ve Yılan” adlı bir masalı vardır.

Mirza Balagardaş: “Kendli ve Yılan” adlı bir şiiri vardır.

Muhammed Ağa Şükürov: “İtin Cüreti” adlı bir hikayesi ve “Peygamber-i Zişanımız Muhammed Aleyhisselam`ın buyurduğu hadislerden bazıları” başlığı altında peygamberimizin bazı hadislerinin yayınlandığı bir yazısı vardır.

Muhammed Guluzade: “Mektebe Gideceğim” adlı bir hikayesi vardır.

Muhammedali Ağasiyev: “Küçük bir tasvir(Ukray Gecesi)” adlı bir denemesi ve “Tarih Fıkraları” adlı Rusçadan tercüme bir hikayesi vardır.

Muhemmedali Sıdkı: Değişik sayılarda yayınlanan muhtelif konulara ait altı adet hikayesi vardır.

Nazım Xurem: “Guzum” ve “Tacir ol Gardaşım” adlı iki adet şiiri vardır.

Resulzade: “Şir, kurt ve tilki” adlı bir masalı yayınlanmıştır.

Reşitbey Efendizade: “Ana kimdir” ve “Milli Tasif” adlı iki şiiri yayınlanmıştır.

Rıza Sabit: “Az şeyde lazım olar ve Merhametli Kız” adlı iki hikayesi, “Bahar” adlı bir şiiri yayınlanmıştır.

Ruhsarehanım Mehraliyeva: “Herkes Merhametli Olabilir” adlı bir hikayesi vardır.

Salman: “Daşda kan var” adlı bir hikayesi vardır.

Seyidov: “Hıfzısıhha” başlığı altında üç adet sağlıklı beslenmeyle ilgili yazısı yayınlanmıştır.

Seyyidhasan Hüseyinzade: “İki sıçan” adlı bir masalı vardır.

Süleyman Sani Ahundov: Süleyman Sani Şuşa’da Bey ailesinde doğup büyümüş ve 1894 Gori’de Öğretmen okulunu bitirmiştir. Ömrünün sonuna kadar eğitim ve gazetecilikle meşgul olmuştur. Sovyet rejimi hakimiyete geldikten sonra Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin eğitim bakanı olmuştur. İlk eseri olan ‘Tamahkar’ 1899’da yayınlanmıştır. 1912-1913 yılları arasında 5 bölümlük Gorkulu Nağıllar adlı eserini kaleme almıştır. Bu eser bölüm bölüm Mekteb der gisinde de yayınlanmıştır. Bu eser ona büyük şöhret kazandırmıştır. S.S. Ahundov 1939 yılında Bakü’de vefat etmiştir.

Şefika Hanım Efendizade: İlk eğitimsever Azerbaycan kadınlarından biri olan pedegok, yazar Şefika Efendizade, 1882’de Akalsık ilinin Azgur köyünde yine kendi gibi pedegok olan Memmedemin Şeyhzadenin aileisinde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini babasından almıştır. 14 yaşındayken Nuka şehrinde özel kız okulunda çalışmıştır. 1901 yılında öğretmenlik diploması almış aynı yıl meşhur hayırsever Hacı Zeynelabidin tayevin gayretleriyle kurulmuş Azerbaycan kadın tarihinde bir ilk olarak açılan Rus-Müslüman kız okulunda Anadili dersleri anlatmaya başlamıştır.

Şefika Efendizade, ilk edebi faliyetine Şarki Rus gazetesinde başlamıştır. Daha sonraları Mekteb, Dirlik ve Açık söz gazetelerinde edebi, terbiyevi mevzularda yazıları yayınlanmıştır. 1923 yılında yayın hayatına başlayan Şark Kadını adlı dergide

uzun müddət yazmışdır. Aynı dergide idari vazifelerde de çalışmışdır. 1959 yılında Bakü'de vefat etmişdir.

Şinasi: “Maral ve Üzüm ağacı” adlı bir hikayesi yayınlanmışdır.

Türk Balası: Mahlas olarak kullanan yazarın asıl adına ulaşılammamışdır. “Zavallı Feridun” adlı bir hikayesi yayınlanmışdır.

Velihanov: “Vatan Muhabbeti” adlı bir hikayesi yayınlanmışdır.

Zeynal: “Mekteb Yoldaşlarıma” adlı bir şiiri vardır.

Zeyve Hanım: “Küçük hikaye” adlı bir hikayesi yayınlanmışdır.

1.3. Edebi Faaliyeti

1.3.1. Hikaye-Masal

Derginin okuyucu kitlesi çocuklar olunca en çok yayınlan hatta derginin temelini oluşturan hikaye ve masallar, dergide oldukça fazla yer tutmaktadır. Bu hikaye ve masalların hemen hemen hepsinde çocuklarda güzel bir davranışın formalaşması adına mutlaka bir mesaj verilmişdir. Kah ‘Yalancı Çoban’ hikayesiyle doğruluk dersi verilir. Kah ‘Adaletli padişah’la adalet duygusu işlenir. Kah ‘Ana Kimdir’le anne baba sevgisi aşılır. Kah ‘vefalı it’le vefalı olma öğütlenir. *“Kəndli İbrahim`in bir iti var idi. Bu it nə qədər ki cavan idi, gecə və gündüz sahibinin mal-karasını meşənin yırtıcı heyvanlarından saxlayırdı və asla rahatlıq etməyirdi. Bıçarə it bu qayda ilə uzun bir müddət İbrahim`ə qulluq etdikdən sonra, qocalıb, diqqətdən düşdü; daha gündüzlər mala gedəbilmədiyi kimi, gecələrdə həyəti qorumaqdan aciz oldu. Ona görə İbrahim səhər yuxudan durub, işinə getdikdə itidə özü ilə bərabər götürüb, çaya getdi. Və orada çayın qırağındakı söyüt ağacına bağlı bir gilazı açıb, itidə gilazıya qoydu və gilazıyı çayın ortasına tərəf savurdu. Çayın ortasına yətişdikdə özü ilə bərabər götürdüğü böyük bir daşı itin boynuna bağlayıb, iti suya tulladı. Amma nə teher oldusa daş itin boynundan açılıb, suya batdı. İt isə gilazının dalınca üzməyə başladı. İbrahim bunu gördükdə əlindəki kürək ilə vurub, itin başını yardı. Amma it buna baxmayıb, yenədə gilazının dalınca üzdü. Ona görə İbrahim ayağa qalxıb, var qüvvəti ilə itə bir kürəkdə çaldı, amma bu dəfə öz ayağı sürüşüb, suya düşdü və üzmək bilmədiyindən suya*

batmağa başladı. İt isə özünü dərhal İbrahim`ə yetirib, dişləri ilə vəfasız ağasının paltarından tutarak, onu suyun üzündə saxladı. Çaydan biraz uzaqda işləyən kəndlilər bunu görüb, tez köməyə gəldilər və dərhal İbrahim ilə itini gilazıya alıb kənara çıxartdılar. İbrahim gözü yaşlı olduğu halda başı yarılmış itini götürüb evinə qayıtdı. Və itinin hərəkətini gördüyü üçün tuttuğu əməlində artıq dərəcədə peşman oldu və o gündən bəri vəfalı itinə yaxşı müqayyet olmağa başladı.”¹⁰

Buna benzer örnekleri çoğaltmaq mümkündür.

Hikaye ve masalları okuduğumuzda öne çıkan konuların başında cahilliklə mücadele, hurafelere karşı çıkmak, okumanın önemi, doğruluk, adalet ve yardımlaşma duyguları gelir. ‘Balaca Hacer’ adlı hikayede, ay tutulmasını eski kafalı insanlar kafirlerin ayı tuttuğunu, bırakmazlarsa ayın bağıracacağını ve bu sesle herkesin öleceğini söyleyerek insanları korkuturlar. Hikayenin kahramanı Hacer, okumuş abisinin gelip ay tutulmasının normal bir şey olduğu ve korkmasının gereksiz olduğunu söylediğinde gerçeği öğrenir ve rahatlar.¹¹

Dergi pedagojik bir dergi olması münasebetiyle okumanın önemiyle ilgili bir çok sayıda hikaye ve masala rastlamak mümkündür. Özellikle çocuklarını mektebe göndermek istemeyen ailelere karşı ciddi bir tavır alınmış, bu davranışlarının yanlış ve cahilce olduğu vurgulanmıştır. Verilen mesajların ekseriyeti okuma ve okumanın önemi üzerinden verilmiştir. Mesela cahilce bir davranış anlatılır ve bu davranışın düzeltilmesi okumaya bağlanır. Yine yardımlaşma adına bir teklif sunulacaksa bu da okuma ve başkalarının okumasına yardım etme şeklindedir. Hikayenin birinde çocuklar kendi aralarında ‘Uşak Cemiyeti’¹² adıyla bir yardımlaşma derneği kurarlar. Elde ettikleri gelirlerle okuyamayan ya da okurken maddi durumu kötüleşip okuldan ayrılmak zorunda kalan arkadaşlarına yardım ederler.

Birçok sayıda ‘İlk Mekteb’ başlığı altında bir yazı dizisi yayınlanır. Bu yazı dizisi de küçük bir kızla ninesinin karşılıklı konuşması şeklinde hikayeleştirilmiş,

¹⁰ Hüseyinali Aliyev, “Vefalı İt”, Mekteb 1913, S.13, s.199

¹¹ Ali Meşan, “Vefalı İt”, Mekteb 1913, S.21, s.326

¹² Hüseyin İldar, “Uşaklar Cemiyeti”, Mekteb 1913, S.21, s.333

pedagojik maslahatların verildiği nasihat köşesi niteliğindedir. Küçük Fatma annesine muhtelif konularla ilgili sorular sorar ve annesinden nasihatler alır. Annesi verdiği her cevaptan sonra: ‘Kızım burası ilk mektep – anne kucağını, aileyi kastederek – daha fazlasını gittiğin mektepte öğreneceksin.’¹³ diyerek kızına mektep sevgisini aşılar.

Dini bayram günleri de derginin dikkatinden kaçmamıştır. Özellikle kurban bayramı, denk geldiği sayıda mutlaka işlenir. Bayramın mahiyeti hakkında ilgili sayıda malumat verilir. Ayrıca Peygamberimiz Hz. Muhammed’in dünyaya geldiği ve günümüzde mevlüt kandili olarak kutlanan o gün, Mevlüt Bayramı olarak dergide yer bulmuştur. Dergi yönetimi ‘*Mövlüd bayramınız mübarek*’ başlığı atarak okuyucularını hususiyle tebrik etmiştir. ‘*Rebiülevvel ayının 12. Günü peygamberimiz Muhammed aleyhisselam anadan olduğu için, bu gün bizden öteri en aziz ve büyük bayramdır. Bu bayram münasebetiyle Resuli ekremimizin muhtasar ahvalatı ile bu nömremizi zinetlendiririk.*’¹⁴ Bazı sayılarda peygamberimizin hadisi şeriflerinden bazıları yayınlanmıştır. Yine derginin muhtelif sayılarında sahabe hayatlarından da örnekler verilmiştir. Onların başından geçen olaylar ibretimiz bir şekilde anlatılmıştır.

Meseleler bölümünde olduğu gibi bir sonraki sayıda devamı olan hikayeler de okuyucunun dergiyi sürekli takip etmesine ve almasına vesile olan bir başka amil olarak dikkatimizi çekmektedir.

1.3.2. Şiir

Derginin manevi değerlere karşı hassaslığı her yazıda kendisini hissettirir. Özellikle peygamberimizin adı geçtiğinde onu sena edici ifadeler mutlaka yer alır. Dini konular sadece nesirlerde değil aynı zamanda nazımlarda da işlenmiştir. Dergiyi okurken dikkatimizi çeken ‘Uca Allah’ adlı şiir şu mısralarla başlamaktadır:

Bunu bilin uşaklar

Bizi biri yarattı.

¹³ Ş. Efendizade, “İlk Mekteb”, Mekteb 1913, S.15, s.230

¹⁴ İmzasız, “Mevlüt Bayramı”, Mekteb 1914, S.2, s.17

Bize kulluk etməye

Hayvanları yarattı.

O böyükdür rahimdir

Bize ruzi(rızık) göndərir.¹⁵

Dergideki şiirler gerek konu gerekse de şəkil itibarıyla uşaqların hayal və düşüncə dünyasına uyğundur. Kelimələr geyet basit və anlaşılırdır. Mısırlar oldukça kısadır. Şiirlerin sistemli bir kafiye şeması yoktur. Bəzi mısırlar kafiye olmasa da genel itibarıyla şiirler kafiye yazılmışdır. Kafiye olan şiirler de ilk iki mısra kendi arasında digər iki mısra da kendi arasında kafiye vardır.

Ayı nə söylədi sənə söylə!

Qaçaq oğlan ona dedi belə!

Mənə ayı bunu dedi, yoldaş!

“Yoldaş olma o kəslə sən qardaş,

Ki qoyub yoldaşı ölümdən qaçar,

Yoldaşa min bəla yolunu açar.”¹⁶

Şiirlerin konusu genel itibarıyla vatan sevgisi, doğruluk, öğretmen, okul, Yardımlaşma dayanışma gibi evrensel konulardır.

Bu cür gözəl memləkəti kim sevməz?!

Bu necə (fərvan) nıməti kim sevməz?!

Mən vətəni canım kimi sevrəm!

Ruhum, atam, qanım kimi sevrəm!...¹⁷

¹⁵ A. Babazade, “Uca Allah”, Mekteb 1913, S.18, s.278

¹⁶ Mesum, “İki Yoldaş”, Mekteb 1914, S.3 s.35

1.3.3. Fıkra ve Bulmacalar

Dergi çocuk dergisi olduğu için içeriği de ona göre sâde ve ilgi çekicidir. Her sayıda mutlaka ‘Lâtifeler’ başlığı altında fıkralar yayınlanmıştır. Bu fıkralar basit anlaşılır ve çocuk muhayyilesinin mizah anlayışına da gayet uygundur. Diğer yazılar arasında dikkati toplama, üslubun sıkıcılığını kırma gibi amaçlar güdülmekle beraber en çok okunan bölümlerden biri olduğu muhakkaktır. *Birisi peyğəmbərlik iddiası edirdi. Buna bir qıfıl verib, dedilər ki indi sən peyğəmbərsən, al bu qıfılı açarsız aç! Peyğəmbərlik iddiasında olan kişi dedi:*

- *Mən peyğəmbəram, dəmirçi deyiləm!*¹⁸

Birisi yoldaşına dedi: İt hürəndə filan duanı oxu, sənə deyməsin! Yoldaşı dedi;

- *Yaxşısı budur ki özün ağaç saxla, çünki hər it arab dili bilməyir.*¹⁹

Dergide çocukların vazgeçilmezlerinden olan oyun da ihmal edilmemiştir. Bazı sayılarda muhtelif oyunlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmış ve bu vesileyle çocuklar oyun oynamaya teşvik edilmiştir.

Hemen hemen her sayının sonunda mutlaka ‘Meseleler’ başlığı altında ödüllü zeka ve matematik soruları sorulmuştur. “*Bir qardaş bacısına dedi ki: Bana 2 qepik ver, benim yolum seninkinden 5 defa çok olsun. Bacı dedi ki: Sen bana 5 qepik ver, benim yolum seninkinden 3 defa çok olsun. Bunların heresinin ne qeder yolu var imiş?*”²⁰ Bu soruların cevapları da bir sonraki sayıda verilmek suretiyle okuyucuların dergiyi sürekli almaları ve onlarda merak uyandırma amaçlanmıştır. Soruları doğru bir şekilde cevaplayıp dergiye gönderen okuyucular arasından kura çekilerek kazananlar belirlenir.

¹⁷ Ali Sehhet, Vatan, Mekteb 1914, S.2 s.18

¹⁸ İmzasız, “Latifeler”, Mekteb 1913, S.16, s.255

¹⁹ İmzasız, “Latifeler”, Mekteb 1913, S.18, s.286

²⁰ İmzasız, “Meseleler”, Mekteb 1913, S.11, s.175

Ödül genellikle 1 aylık ücretsiz dergi aboneliği olur. “*Bu meselelerin her üçünü dürüst halledenlerden qura ile ikisine bir aylık mecmuamız verilecektir.*”²¹

1.3.4. Atasözleri ve Deyimler

Derginin genelinde orjinal ifadeler kullanılarak dikkati çekme yöntemine başvurulmuştur. Bu ifadeleri de güzelleştiren elbette özlü sözlerdir. Ayrıca bir bölüm olarak bazen ‘*Büyük Sözler*’ ya da ‘*İbretli Sözler*’ başlıkları altında bir çoğu tarihe ve insanlığa malolmuş şahıslar tarafından söylenen bazıları da anonim olan sözler yayınlanmıştır. Bazen de ‘*Atalarsözü*’ başlığı altında bizim günümüzde de halen kullandığımız atasözlerine rastlamak da mümkündür.

Alması palçığa atsalar, yenə almasıdır.

Əmanətə xəyanət olmaz.

Ev alma. Özünə qonşu al.

Ev sahibi müsfirin xidmətkarıdır.

Əvvəl zəhmət çəkən, sonra rəhmət olur.

*Yaxşı dost, qara gündə məlum olar.*²²

Derginin bir başka sayısında Meseller başlığı altında güzel sözler yayınlanmıştır. Atasözleri bazı yerlerde “atalarsözü” bazı yerlerde de “meseller” olarak karşımıza çıkmaktadır.

MƏSƏLLƏR

Bal bal deməklə ağız şirin olmaz.

Ağlamayan uşağa məmə vermezlər.

Dost ilə ye iç ; alışveriş etmə.

²¹ İmzasız, “Meseleler”, Mekteb 1913, S.11, s.175

²² İmzasız, “Atalarsözü”, Mekteb 1913, S.16, s.251

İki qarpız bir ələ sığışmaz.

*Nə əkərsən onu biçərsən.*²³

Bu bölümde inceleyebileceğimiz ve dikkat çeken bir diğer husus da dergideki peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V)’e ait hadisler ve Hz. Ali’ye ait sözlerdir. “PEYĞƏMBƏR-İ ZİŞANIMIZ MƏHƏMMƏD ƏLEYHİSSƏLAM’IN BUYURDUĞU HADİSLƏRDƏN BƏZİLƏRİ:

Gedin əlm dalınca, əlm Çin vələyətində olsada.

Əlm yolunda ölən şəhiddir.

Allah Âlimdir və əlm onun sıfatıdır.

Bir kəs öz nəfsini tanımazsa, Allah`ı tanımaz.

Cahilin ibadətindən, Âlimin yuxusu xəyrlidir.”²⁴

Derginin genelinde peygəmbərimizə, sahəbəre, onların şahsında dini dəyərlərə qarşı ciddi bir sevgi və alakanın olduğu görülməkdədir. Yayınladığı yıllarda dini duygu və düşüncənin, toplumun ən önəmli dinamiklərdən biri olduğu hissedilməkdədir. Tabi burada vurgulanması gereken bir digər husus da özəlliklə Hz. Ali’nin sözlərinə yer verilmesidir. Bu da bizlərə o dönm itibariylə islam dininin, toplumda önəmli bir kesim tərəfindən şiî kaynaklı yaşandığını göstərməkdədir.

“HƏZRƏTİ ƏLİ ƏLEYHİSSƏLAM TƏRƏFİNDƏN DƏNİLMİŞ BÖYÜK SÖZLƏR

Ömrün bərəkəti yaxşı əməl ilədir.

İnsana bəla öz dilindən gəlir.

Həsis dövlətli, səxavətli fəğırdan daha fəğırdır.

Səni pis yola təşvik edənlər, sənə xıyanət və zəlm edərlər

²³ İmzasız, “Meseller”, Mekteb 1913, S.21, s.333

Səhər ərkən yuxudan durmayı adət etsən, xoşbəxt olarsan.

Təvazu insanın hörmətini artırır.

Əlm və ədəbi tələb etmək qızıl və gümüşü hasil etməkdən daha yaxşıdır.”²⁵

Bazı sayıların sonunda ilan bölümləri bulunmaktadır. Bu bölümde yeni çıkan kitabların və məcmuanın reklamı yapılarək kısaca məlumat verilir. Yine bazı sayılarda ilginç istatistiki bilgiler verilərək okuyucular bilgilendirilmişdir. Məsela ‘Dünyada ne kadar müsəlman və gəyri müsəlman var’, ‘Dünyada nəşrolunan kaç gəzete var?’ vs.

1.3.5. Biyografiler

Derginin incelediğimiz sayılarında, beş adət biyografi yazısına rastladık. Bunlardan biri A. Tefvik İmzalılı “*Məşhur Adamlar*” başlığı altında Kristof Kolomb’un hayatının anlatıldığı yazıdır. Yazıda Kristof Kolomb’un keşif fikirlerini devrin hökəmdarına açması, bazılarından olumsuz cevap alması sonra İspanya kralından olumlu cevap alması anlatılıyor. Daha sonra yaptığı keşifler ayrıntılı bir şekilde öyküleme yöntemiyle anlatılmışdır.

“Kristofor kolumb, 1462nci senədə aqustun birində üç gəmi və yüz iyirmi (bahriyə nəfəri) ilə İspanya`da “Palus” (limanından) çıktı. Gəmi və bahriyə nəfərlərinin əvəzində Kolumb, kəşf edəcəyi qalanın onda bir hissəsini İspanya kralına verəcəyinə razı oldu. İki dərya üzündə səyahət etdilər. Amma bir qala nişanı görünmədi. Ona görə bahriyə nəfərləri qorxuya düşüb, mırıldalmağa başladılar və getdikçə şikayətləri çoxaldı. Onları sakit etməkdən ötürü Kolumb, onlara vəd etdiki əyər üç günə qədər öz məramına çatmasa geri dönəcəkdir. Vəddin ikinci günü oktyabrın on birində gecə ikən uzağdan işıq görünməyə başladı. Ayın on ikinci günündə bahriyə nəfərləri “qala! Qala!” deyə bağırdılar. Lakin bu qala ada idi. Bu adanı Kolumb “sansalvador”

²⁴ İmzasız, “Peygəmbər-i Zışanımız Məhəmməd Əleyhissələmin Buyurduğu Hadislərdən bəziləri”, Mekteb 1914, S.19, s.300

²⁵ İmzasız, “Hz. Əli Əleyhissələm Tərəfindən Denilmiş Böyük Sözlər”, Mekteb 1914, S.5, s.72

ismiylə adlandırdı. Bu adadan başqa Kolumb “Kuba” “Ganti” adalarını dahi keşf etdi.”²⁶

Bir digər biyografi yazısı “A. Sabir’in tercüme-i hali” başlığı altında yazılan məşhur şair Mirza Elekber Sabir’in hayatının anlatıldığı yazıdır. Burada şairin doğumundan ölümünə kadar keçirdiyi hayat serüveni anlatılmışdır. Bu arada hangi yaşında hangi məşhur şiirlerini yazdığından da bəhs edilmişdir. Yazıda sadəcə edebi kişiliyindən deyil bunun yanında ailə hayatından və iş hayatından da bəhs edilmişdir. O sıralar çəkdiyi sıkıntılara da değinilmişdir.

“On beş ilin içində səkkiz nəfər qızı olup, böyük bir ailə sahibi olmuşdur. Bu ailənin güzəranı üçün quyruq yağı əridib satmaq və heçbir ustad üzü görmədən sabun bişirmək kimi, zəhmətli sənətlərə girişmişdir. Bu zəhmətli sənət ilə çörək qazanmaqda ikən, əlinə beş dəqiqəlik fürsət düşən kimi vaxtını mütləqəyə, şeir yazmağa sərf edərmiş”²⁷

Bir digər biyografi yazısı da Necef bəy Vəzirov’un həyatı və əsərlərinin, millətin ilerlemesindeki katkılarının anlatıldığı yazısıdır.

Dərginin muhtəlif saylarında “İmzasız” olaraq təhlili fihrisində belərttığımız adı keçən şəxslərin həyatlarından, tarixi əsərlərdən, onların yapılış tarixi, mimari xüsusiyyətləri, ilginç yönəri vs. gəbi məvzulardan bəhs edilmişdir. Yine gökbilimiylə ilgili ilginç hadisələrdən, ‘Məlumat’ başlığı adı altında maddələrdən və həyvənlərdən də bəhs edilməkdədir.

1.3.6. Sözlükçə

Dərginin bəliki də ən diqqət çəkici və üzərində durulması gərəli bölümlərindən birisi də hər sayının sonunda yayınlanan ‘Lügət-i məkteb’ başlığı altında okuyucular tərəfindən bilinməmə ihtimali olan kelimələrin anlaşımlarının verildiyi bölümdür. Bu bölümde, dilimizə köken itibariylə gərəli Ərəpçə’dən, gərəli Farsçə’dən keçən gərəli

²⁶ Lətif Əfəndizadə, “Məşhur Adamlar”, Məkteb 1913, S.19, s.298

²⁷ A. Təvfik, “A. Sabirin Tercime-i hali”, Məkteb 1913, S.11, s.72

de öz Türkçe olan, günümüzde halen Türkiye Türkçesi'nde kullanılan kelimelerin Azerbaycan Türkçesi'nde karşılıkları yazılmış. Örneğin:

İstidat: gabiliyet

İhmal: boşlamak

Beyaz: ağ (ak)

Ziraat: ekinçilik

Delil: sübut

Zaruret: muhtaçlık

İfrat: gadrinden artık

Hararet: istilik(sıcaklık)

Defn: bastırmak(gömmek)

İstikbal: gelecek zaman

20. Yüzyılın başlarında hususiyle Rusya'da başlayan özgürlük hareketleri Çarlık Rusyası'nda ve İran'da yaşayan Türkler ile Osmanlı arasında bir yakınlaşmaya sebep olmuştur. Bu yakınlaşma sadece içtimai ve siyasi alanda değil, edebiyat sahasında da kendini göstermiştir. Bu dönemde birçok Türk gazesi Azerbaycan'da yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazetelerden özellikle 'Hayat' gazetesi ve onun kapanmasıyla ortaya çıkan 'Füyüzat' gazetesi bu yakınlaşmanın en bariz göstergelerinden biridir. Dönem itibariyle Hayatla temelleri atılan Türk-İslam düşüncesi, Füyüzatla doruk noktaya ulaşmış ve gelecekte neşrolunacak dergilerin üslup ve dillerini de ciddi manada etkilemiştir. Bu arada Türkçülük, milli birlik kavramlarını işleyen Gaspıralı İsmail'in de bu süreçteki katkıları yadsınamaz. Onun 'dilde, fikirde birlik' düşünceleri gerek Hayat, gerek Füyüzat ve gerekse de ondan sonraki dergi ve gazetelerin dil anlayışını etkilemiştir. Gaspıralı İsmail'in Bahçesaray'da çıkardığı *Tercüman Gazete*'si geniş bir Türk-İslam coğrafyasında okunduğu gibi Azerbaycan'da da okunuyor, ilgiyle takip ediliyor ve örnek alınarak benzer yayınlar neşredilmeye çalışılıyordu. Gaspıralı İsmail, Hayat Gazetesinden Ali Hüseyinzade'ye, gönderdiği Hayat gazete numunesine ve mektubuna cevaben düşüncelerini bildirmek üzere şu ifadeleri yazmıştır: '*Aziz gardaşım bana Hayat'ın hamisi demişsin. Güzel ama bu sözün tefsirine ihtiyaç var. Hayat'ın*

*hamiy-i hakikisi millettir. Ben yalnız Onun 'Tercüman'ıyım. Millet daim sana hami olur. Fakat şartını unutma: 'Herne yazacaksan kalemini 3 kuruşluk gara mürekkebe batırma. Yüreğine batırıp kanı ile yazı yaz.'*²⁸ Mekteb Dergisi de elbette bu süreçten nasibini almış ve yazılarında ortak bir Türkçe kullanılmaya dikkat edilmiştir. İşte derginin sonundaki Lügat-i Mekteb kısımları bu akımın bir göstergesi ve ürünüdür.

2. TAHLİLİ FİHRİST

2.1. Yazılar

2.1.1 Yazar Adına Göre

A.Babazade, *Uca Allah*, [Bizi Allah'ın yarattığını ve O'na ibadet etmemiz gerektiğini anlatan şiirdir.] *MD*, Nu.1914-18 s.278

A.Babazade, *Uşak ve Bülbül*, [Çocuğun kafeste ötmesini istediği bülbül özgürlüğü tercih eder.] *MD*, Nu.1914-19 s.297

A. Bayramov, *Komşular*, [Ayı, kurt ve gaban, koç, keçi ve horozun oyunundan korkup göç ederler.] *MD*, Nu.1914-19 s.295

A. Dai Abdurrahmanzade, *Şah Abbas ve Kendli*, [Şah Abbas çocuğun sözlerini beğenip para verir. Aynı şeyleri söyleyen babasını dövdürür.] *MD*, Nu. 1914-18 s.286

A. Gaibzade, *Mekteb*, [Mektebi öven ve insanlara menfaatini anlatan şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-15 s.229

A. Sabir, *Yalancı Çoban*, [Hep yalan söyleyen çobanın koyunlarını kurt kapar ona kimse inanmaz.] *MD*, Nu.1913-11 s.168

A. Sabir, *Okutmuram el çekin*, [Çocuğunu okutmak istemeyen aileler için sitemvari bir şiir.] *MD*, Nu.1913-11 s.172

²⁸ Azerbaycan Publisistikası Antolojisi s.7

- A. Sabir, *Molla Nasreddin ve Oğru*, [Hırsız yakalamaya çalışmayan hoca hırsızın geleceği yeri gösterir.] *MD*, Nu.1913-14 s.212
- A. Sabir, *Örümcek ve İpek Kurdu*, [Örümcek ve ipek kurdu arasında geçen çekişmeyi anlatan bir yazıdır.] *MD*, Nu.1913-16 s.242
- A. Sabir, *İskender ve Fakir*, [Fakirin İskender`den dilediği.] *MD*, Nu.1913-21 s.326
- A. Sabir, *Artık Alıp Eksik Satan Tacir*, [İşini dürüst yapmayan tacir anlatılır.] *MD*, Nu.1913-22 s.341
- A. Sabir, *Molla Nasreddin ve Yorgan* [Nasreddin Hoca`nın yorganını hırsızın çaldığını anlatan şiiirdir.] *MD*, Nu.1914-7 s.97
- A. Sehhed, *Sabir*, [A. Sabir için yazılmış bir şiir.] *MD*, Nu.1913-11 s.167
- A. Sehhed, *Vatan*, [Vatanın güzelliği anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-2 s.18
- A. Tevfik, *A.Sabir*, [A. Sabir adlı yazarın edebi şahsiyet olarak Azerbaycan edebiyatı için önemi anlatılmış.] *MD*, Nu.1913-11 s.162
- Abbaskulu Velihanov, *Can Veren Şir*, [Ölmek üzere olan aslana bütün hayvanlar eziyet ederken at ona acır ve dokunmaz.] *MD*, Nu. 1913-22 s.347
- Abbaskulu Velihanov, *İki Başmak içinde İki Manat*, [Bir fakirin ayakkabısına para koyan zengin onun sevincinden çok etkilenir.] *MD*, Nu. 1914-3 s.38
- Abdullah Şaik, *Çoban*, [Yalancı bir çobanın başından geçen ibretamiz olaylar anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-10 s.155
- Abdurrahman Ruhi, *Bizim dünya*, [Çocukların duyguları anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1913-15 s.226
- Abdürrahim Tekizade, *Bir Kızın Akilane Cevabı*, [Puro çekmenin günah olduğunu öğrenen kız, annesinin neden puro çektiğini sorar.] *MD*, Nu. 1914-16 s.246

Abid Muttalibzade, *At ve Öküz*, [Yiyip içip yatan öküz, çalışkan ata çalışma diye öğüt verir.] *MD*, Nu. 1914-3 s.42

Abid Muttalibzade, *Küçük Hikaye (Zulmün Cezası)*, [Büyük balık küçük balığı yakalamaya çalışırken balıkçıların ağına takılır.] *MD*, Nu. 1914-8 s.125

Abid Muttalibzade, *Büyük Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-10 s.147

Abid Muttalibzade, *Küçük Hikaye (Adaletli Hakim)*, [Tilki kıskanıp kurdu ayıya şikayet eder. Ayı gerçeği öğrenip tilkiyi cezalandırır.] *MD*, Nu.1914-12 s.188

Abid Muttalibzade, *Saf Su*, [Üç arkadaş çeşmeden su içerlerken taşda gördükleri yazıyı yorumlarlar.] *MD*, Nu. 1914-15 s.234

Abid Muttalibzade, *Doğru Uşak*, [Bir uşak baltasını düşüren adama baltayı teslim eder.] *MD*, Nu. 1914-17 s.265

Abid Muttalibzade, *Vatanın üç Yiğit Balası*, [Arzularını söyleyen üç arkadaş büyüyüp bu isteklerine mazhar olurlar.] *MD*, Nu. 1914-20 s.317.

Ağabala Muhtarov, *Küçük Bir Tasvir (Azarlı Uşak)*, [Hekim Kadir hasta çocuğuna ilaç verip iyileşmesini bekler.] *MD*, Nu. 1914-20 s.309

Ağabala Hamzayev, *İki Gardaş*, [Fakir kardeş ihtiyaçtan kurtulur zenginleşir. Zengin kardeş fakir olur.] *MD*, Nu. 1913-20 s.317

Ağabey İsrailbeyov, *Adaletli Hakim*, [Bulunduğu memlekette adaletle hükmeden bir hakim, padişah tarafından sınanır ve iltifat görür.] *MD*, Nu. 1913-10 s.152

Ağabey İsrailbeyov, *Uşaklar Tiyatırı*, [Annesi babası ölen ve borçlu oldukları adam tarafından köle gibi çalıştırılan çocuğu bir başkası okutmak ister.] *MD*, Nu. 1914-5 s.69; *MD*, Nu. 1914-6 s.84; *MD*, Nu. 1914-7 s.102; *MD*, Nu.1914-8 s.117; *MD*, Nu. 1914-9 s.134

- Ağahasan Mirzazade, *Malumat(istini nece ölçürler)*, [Termometrenin nasıl yapıldığı ve sıcak-soğğun nasıl belirlendiği anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.20
- Ağahasan Mirzazade, *Gülmeli Nağıllar (Korkak Adamın Gözü Doğru Görmez)*, [Zengin bir tacir otelde kaldığı gece uyuyamaz. Yatağın altındaki kutuyu hırsız sanır.] *MD*, Nu. 1914-5 s.72
- Ağahasan Mirzazade, *Allah Düz Adamı Sever*, [Recep'in teşvikiyle hasta kardeşi için hırsızlık yapan Kadir, pişman olur hatasını telafi eder.] *MD*, Nu. 1914-6 s.89; *MD*, Nu. 1914-7 s.97
- Ağamahmud Mehdizade, *Bır Kızın Hekimane Cevabı*, [İşleri yolunda gitmeyen padişah baht açanlarda bulamadığı çareyi akıllı bir kızın öğütlerinde bulur.] *MD*, Nu. 1913-10 s.146
- Ağasi Keraybeyov, *Sıçanların Meclisi*, [Kedinin gelişini bilmek için fareler onun boynuna zil takmak isterler.] *MD*, Nu. 1914-10 s.157
- Ağasibey, *Gülmeli Nağıllar (Gazabın neticesi)*, [Çoban sinirlenip koçu kuyuya atar. Bütün koyunlar peşinden kuyuya atlar.] *MD*, Nu. 1914-14 s.220
- Ağasibey, *Gülmeli Nağıllar (Üç molla)*, [Üç molla oturup yaptıkları ahmaklıkları anlatırlar.] *MD*, Nu. 1914-15 s.235
- Ağasibey, *Tilki ve Kendli*, [Kendli, tavuklarını yiyen tilkiyi öldürür ve derisini satar.] *MD*, Nu. 1914-17 s.266
- Alesger Aliyev, *Adaletli Padişah*, [Padişahın köşkünün manzarasını bozan barakayı, padişah adaletli davranıp yıktırmaz.] *MD*, Nu. 1913-14 s.221
- Ali Abbas Mezneb, *Şir Tilki ve Oğlak*, [Şirin oğlağı parçalamasından korkan tilki ölmek için hakkını şire verir.] *MD*, Nu. 1913-22 s.343
- Ali Abbas Müznib, *Miras Bölgüsü*, [Mirasta anlaşılamayan iki kardeşin bütün mallarını hakim ikiye böler.] *MD*, Nu. 1914-1 s.7

- Ali Abbas Müznib, *Bıçak ve Deli*, [Bir deli keskin bıçağı işe yaramaz hale getirir.] *MD*, Nu. 1914-2 s.30
- Ali Abbas Müznib, *İt ve Kurt*, [İti yemek isteyen kurt ile itin konuşmaları.] *MD*, Nu. 1914-4 s.51
- Ali Abbas Müznib, *Bayramınız Mübarek*, [Bayram tebriği] *MD*, Nu. 1914-5 s.65
- Ali Abbas Müznib, *Yoldaş Tesiri*, [Çamur kendini anlatır.] *MD*, Nu. 1914-8 s.119
- Ali Abbas Müznib, *Nöker ve At*, [Atın arpasından çalıp başkasına satan adama at öğüt verir.] *MD*, Nu. 1914-10 s.150
- Ali Abbas Müznib, *At ve Öküz*, [Öküz ile at arasında geçen konuşma.] *MD*, Nu.1914-11 s.166
- Ali Abbas Müznib, *Balalarımıza Öğüt*, [Mektebin önemli olduğunu vurgular.] *MD*, Nu. 1914-13 s.197
- Ali Abbas Müznib, *Zeytin İle Kamış*, [Kibirli zeytin kamışın uyarısına aldırılmaz bir rüzgarla telef olur.] *MD*, Nu. 1914-18 s.274
- Aliağa Gaffarzade, *Akıl Yaşta Değil Baştadır*, [Paralarını bağ sahibine teslim eden üç kişiden biri paraları çalar, mahkemelik olurlar.] *MD*, Nu. 1914-14 s.212
- Aliağa Gaffarzade, *Gülmeli Nağıllar (Hilekar Ahmed)*, [Ahmed annesi ona beddua ettiği için ona tuzak kurar.] *MD*, Nu. 1914-16 s.249
- Ali Fehmi, *Ahmet*, [Küçük olduğu için okula gönderilmeyen Ahmet kaçıp okula gider. Böylece okula başlar.] *MD*, Nu. 1913-19 s.286
- Ali Fehmi, *Gülmeli Nağıllar (Kendçilerin Baltaları)*, [Baltalarını öven köylüler yoldan geçen birine baltalarını kaptırırlar.] *MD*, Nu. 1914-8 s.121
- Ali Fehmi, *İt Çörek Yemez Sıçan Polad Yer*, [Babası ölünce fakirleşen Mahmut arkadaşlarının ona inanmamasına çok üzülür. Zengin olunca

onlara bir ders verir.] *MD*, Nu. 1914-11 s.173; *MD*, Nu. 1914-12 sy 179

Ali Fehmi, *Ahmet*, [Okumaya hevesli olan Ahmet`i öğretmenleri sever. Sayesinde arkadaşları okulu severler.] *MD*, Nu. 1914-13 s.204

Ali Meşan, *Uşak ve Ana*, [Anne ile çocuk arasında sohbet havasında hikmetli sözler söylenir.] *MD*, Nu. 1913-10 s.147

Ali Meşan, *Garı nene İle Bir Tülküniün Hikayesi*, [Garı nene kendisini zengin eden tilkinin sırrını saklayamaz ve perişan olur.] *MD*, Nu. 1913-17 s.266

Ali Meşan, *Balaca Hacer yahut gün ve ay tutulması*, [Ay tutulmasını kötü birşey zanneden Hacer`e abisi doğruyu anlatır.] *MD*, Nu. 1913-21 s.326

Ali Meşan, *Yakşılık yaddan çıkmaz*, [Hadi`nin eziyetten kurtardığı köpek, Hadi`yi ölümden kurtarır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.10

Ali Meşan, *Malumat(Balaca Ahmet)*, [Babası Ahmet`e sıcak sobaya yakın olunca soğuğa çıkıldığında daha çok üşündüğünü anlatır.] *MD*, Nu. 1914-3 s.35

Ali Meşan, *Şakirdlere Hitab! (İmtihan)*, [Çalışan ve çalışmayan öğrencilerin karnelerini alınca verecekleri tepkiler anlatılır.] *MD*, Nu. 1914-10 s.148

Ali Mustafabey Samedbeyov, *Latife*, [Edibin nökerine verdiği ibretlik ders onu tembellikten vazgeçirir.] *MD*, Nu. 1914-14 sy 222

Ali Settar, *Söz*, [Sözün insanlar üzerindeki tesirini anlatıyor.] *MD*, Nu. 1913-10 sy 149

Ali Settar, *Büyük Sözler*, [Bazı eğetici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-13 s.197

Ali Settar, *Akça*, [Okumanın gerekliliğini anlatır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.276

Ali Settar, *Maişetimizden bir şekil (Zavallı kız)*, [Bir kız annesine neden okula gitmediğini sorar annesi onu döver.] *MD*, Nu. 1914- 1 s.3

Ali Settar, *Bağlarda Akşam Çağı*, [Akşam vaktinin görüntüsü anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-7 s.101

Ali Settar, *Müellim*, [Öğretmenleri öven bir şiir.] *MD*, Nu. 1914-8 s.116

Ali Settar, *Müellimlerin Şakirdlere verdiği nömrelerden: 2 ve 5*, [2 ve 5 alan öğrencilerin tepkileri.] *MD*, Nu. 1914-11 s.164

Ali Ulvi, *Buğda*, [Buğdayı anlatan bir şiir.] *MD*, Nu. 1913-12 s.182

Ali Ulvi, *Anam*, [Annenin çocuğa verdiklerini anlatan şiir.] *MD*, Nu. 1914-19 s.289

Ali Ulvi, *Barmaklar*, [Parmaklarımızın marifetleri.] *MD*, Nu. 1914-20 s.309

Aliallah Rızazade, *İki Gardaş*, [Abisinin sözünü dinlemeyen küçük kardeş birçok eziyet çeker.] *MD*, Nu. 1914-7 s.108

Aliesved Firzaliyev, *Yalnız*, [Fatma'nın dışarı çıkıp oynamak yerine derslerine çalışmayı tercih ettiği şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-16 s.241

Alim Sübyan, *Medeni Gardaşlarımız*, [Makine ve fabrikalar sayesinde ülkelerin geliştiği anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.197

Ali Mahmud Mustafayev, *Yöndücü Tilki*, [Köpekleri ölen karı-kocanın onun yerine aldıkları tilki, bunların ırmık ve yağlarını yer ve kaçar.] *MD*, Nu. 1913-11 s.169

Ali Mahmud Mustafayev, *Küçük hikaye*, [Çok hile bildiği için kediyi küçümseyen tilki avcılara yakalanır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.283

Ali Mahmud Mustafayev, *Gülmeli nağıllar (Molla ve kendli)*, [Kendli kendisini kandıran mollaya bir hile hazırlar.] *MD*, Nu. 1913-20 s.316

Ali Mahmud Mustafayev, *Tülkünün kurt evinde diriliği*, [Tilki kurdun azığını yer, aklını karıştırır. Kurt evi terk eder.] *MD*, Nu. 1914-3 s.43

Ali Mahmud Mustafayev, *Şah Abbas ve Feraş*, [Şah Abbas Derviş kılığında gelip, bir adamı becerikli mi diye dener.] *MD*, Nu. 1914-9 s.139

- Ali Mahmud Mustafayev, *Gülmeli Nağıllar*, [Kadıya rüşvet veren hırsızlar paranın sahibini borçlu çıkarttırırlar.] *MD*, Nu. 1914-12 s.183
- Arafi, *Payız*, [Sonbaharla birlikte her şeyin solduğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.229
- Aslanbey Alibeyov, *Goca ve Şagirt*, [Goca mollahanede okuyamayan oğlunu ordan alıp okula verir.] *MD*, Nu. 1914-4 s.61
- B. Mirşad, *Vatanım ve milletim*, [Vatanı öven bir şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-14 s.221
- B. Mirşad, *Bala Sıçan*, [Annesinin sözünü dinlemeyen fareyi kedi parçalar.] *MD*, Nu. 1914- 14 s.223
- B. Mirşad, *Sazende Abdül*, [Parasız kalan Abdül, kendisini hastalıktan kurtaran ağanın parasını çalar. Yaptığının yanlış olduğunu fark edip bundan vazgeçer.] *MD*, Nu. 1914-17 s.269; *MD*, Nu.1914-18 s.283; *MD*, Nu.1914-19 s.300; *MD*, Nu. 1914-20 s.313
- Cafer Bünyadzade, *Zulmün Cezası*, [Kuşlara zulmden bir çococuğun yılan tarafından sokulması neticesinde hatasını anlaması anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-11 s.173
- Cafer Bünyadzade, *Kamil ve Akil*, [Kamil, Akil'e birliğin gücünü anlatır.] *MD*, Nu.1914-2 s.22
- Cafer Bünyadzade, *Kamil ve Akil*, [Kamil Akil'e tavşanları avcılar avlasada vatanlarını terketmediklerini anlatır.] *MD*, Nu. 1914-5 s.75
- Celal Mainov, *Sıçan ile Gunuz*, [Kapana tutulan bir fareyi anlatır.] *MD*, Nu. 1913-17 s.260
- Cemal Paşazade, *Uşaklık Hatıratımdan*, [Çocukluk hatıralarından biri anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-21 s.331
- Cemal Paşazade, *Vahşihana*, [İki kardeş hayvanat bahçesinde hayvanları görür, onların hakkında konuşurlar.] *MD*, Nu. 1914-4 s.56

- Cemubey “Aciz” Şirvani, *Kamber ve Hıdır*, [Evden kaçan Kamber ve Hıdır perişan olurlar.] *MD*, Nu. 1913-20 s.310
- Cemubey “Aciz” Şirvani, *Konca nağmesi*, [Çocukların oyunları ile ilgili bir şiir.] *MD*, Nu. 1914-5 s.68
- Fazıl Efendizade, *Yoldaşlıkta İttifak*, [Birlikte yaşamaya başlayan hayvanlar diğer hayvanlardan kendilerini korurlar.] *MD*, Nu. 1913-22 s.345
- Fethelizade, *Bacaklı ve Mis*, [Değerli olduğunu düşünen bacaklıyı cimri bir zengin sandığa kapatır.mis pul ise itibar görür.] *MD*, Nu. 1913-16s.251
- G. Nerimanzade, *Yakşılık ediniz (Balaca Çoban)*, [Çobanlarını otlatan İsrail’in okuma bilmediğini öğrenen bir çocuk ona okuma öğretir.] *MD*, Nu. 1914-10 s.156
- G. Nerimanzade, *Vatan Hamıya Azizdir*, [Zengin tacirin oğlu kuş yuvasını dağıtacakken ana kuş yüzünü kanatır. Babası nasihat verir.] *MD*, Nu. 1914-13 s.200
- G. Nerimanzade, *Gayretli Sabir*, [Annesi temizlikçilik yapan Sabir okuyup, para kazanmaya başlar. Annesi ölür.] *MD*, Nu. 1914-18 s.281
- G. R., *Malumat*, [Sıcak bölgelerde yetişen çörek ağacının o bölgede yaşayan insanlar için önemi anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.198
- G. R., *Şemal Hadisesi*, [Gökyüzündeki ışıkların nasıl oluştuğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-14 s.220
- G. R., *Müteferrika*, [Çinde müslümanlık ve süt turbaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-14 s.222
- G. R., *Malumat*, [Sıcak bölgelerde yetişen hurma ağacının özellikleri anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-20 s.314
- G. R., *Milli Matem*, [İsmailbey Gaspirinski vefatını bildiren yazıdır.] *MD*, Nu. 1914-13 s.195

- Gazanfer Sultanzade, *Ata duası*, [Çocuğunu kaplan parçalayacağı anda dua eden baba ettiği dua ile oğlunu bu tehlikeden kurtarır.] *MD*, Nu. 1914-3 s.45
- H. G., *Demir Kaya*, [Adamları ölen demir kaya yaralı kurtulur. Kalan ömründe iyilik yapıp af olunur] *MD*, Nu. 1914-18 s.275
- H. İbrahimov, *Merhametli Muhsin*, [Harçlığı ile fakirlere yardım eden Muhsin bu konuda ablasından bilgi alır.] *MD*, Nu. 1914-17 s.261
- Hacer Nazgetir, *İki Yetime ve Şükufe*, [İki yetim okula gitmek ister. Onlara bakan onları okula gönderir.] *MD*, Nu. 1914-14 s.216
- Hacı Güzelov, *Tama Her Şeyden Pisdir*, [Padişaha sattığı pulun dilenci pulu olduğunu öğrenen tacir ölür.serveti dilenciye kalır.]*MD*,Nu. 1914-10 s.152
- Hacı Ağa Cavadov, *Kurt ve Tavşan*, [Tavşan tilkiye tuzak kurup kurda yemek olarak sunar ama tuzağa kendisi düşer.] *MD*, Nu. 1914-16 s.247
- Hadi Alizade, *Malumat*, [Güneşin doğuşu, batışı, yeryüzünün dönüşü, gece-gündüzün oluşu anlatılır.] *MD*, Nu. 1914-12 s.188
- Hamza Kasımsade, *Devletli Marko ve Bedbaht Vasili*, [Marko gelecekte servetine sahip olacağını düşüğü Bedbaht Vasiliyi öldürmek için planlar yapar.] *MD*, Nu. 1913-12 s.182; *MD*, Nu. 1913-13 s.202; *MD*, Nu. 1913-14 s.217; *MD*, Nu. 1913-15 s.234
- Hasanali Abbaszade, *Fikrim*, [Bir çocuğun istekleri.] *MD*, Nu. 1914-5 s.74
- Hasanbey Akundov, *Ölmüş Kurbağa*, [Derede öldürdüğü kurbağa aklına gelince uyuyamayan çocuk, yanlışını anlayıp, birdaha hayvanlara eziyet etmez.] *MD*, Nu. 1914-3 s.40; *MD*, Nu. 1914-4 s.58
- Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Garamalın yaşayış tarzı ve fiziki özellikleri avrupadaki yetiştirilme şekli ve bu ülkeye göre değeri anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-16 s.252; *MD*, Nu. 1913-17 s.265

- Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Karıncaların cinsiyetleri, yumurtlamaları, yuvaları, yardımlaşmaları ve savaşları anlatılmaktadır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.12; *MD*, Nu. 1914-2 s.28; *MD*, Nu.1914-3 s.39; *MD*, Nu. 1914-4 s.60; *MD*, Nu. 1914-5 s.74; *MD*, Nu. 1914-6 s.87; *MD*, Nu. 1914-7 s.107; *MD*, Nu. 1913-8 s.123
- Hasanbey Zerdabi, *Malumat*, [Deniz sularının sıcak ve soğukluğuna göre akıntıları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-9 s.137
- Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Bal arılarının cinsiyetleri, yuvaları, yumurtadan çıkışları, kraliçeleri ve düşmanlardan korunmaları anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-14 s.221; *MD*, Nu. 1914-15s.232; *MD*, Nu. 1914-16 s.254; *MD*, Nu.1913-17 s.268; *MD*, Nu. 1914-18 s.282; *MD*, Nu. 1913-19 s.298; *MD*, Nu.1914-20 s.312
- Hazretkulu M. Abbaskulu, *Zarar insanı akıllı eder*, [Arkadaşına bilmeden kefil olan bir adamın tüm parası elinden gider.] *MD*, Nu. 1914-8 s.125
- Hüdaverdi Kanterli, *Neden Ötrü Ağlayırsan*, [Bazı çocukların sadece kapris için ağladıkları vurgulanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-17 s.259
- Hüseyin Cavid, *İsmailbey*, [Merhum İsmailbey`i öven şiir.] *MD*, Nu. 1914-15 s.227
- Hüseyin İldar, *Uşaklar cemiyeti*, [Okuldaki zengin çocuklar toplanıp, fakir çocuklara yardım amaçlı cemiyet kurarlar.] *MD*, Nu. 1913-21 s.333
- Hüseyinali Aliyev, *Vefalı İt*, [Yaşlandığı için öldürmek istediği köpeği adamı ölmekten kurtarır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.199
- Hüseyinali Aliyev, *Yiğit At*, [Sahibi esir düşen at, sahibini bırakmaz onu kurtarır ve çok hızlı koştuğu için ölür.] *MD*, Nu. 1913-16 s.248
- Hüseyinali Aliyev, *Kuş nağmesi*, [Zindana kapatılan adam için serçeler ötmez, küçük bir kuş ona şarkı söyler.] *MD*, Nu. 1914-11 s.169; *MD*, Nu. 1914-12 s.182

- Hüseyinbey Cevarlinski, *Güzel Vesika*, [Tacir kullukçusunu evraklara göre değil güzel davranışlara göre seçer.] *MD*, Nu. 1914-15 s.231
- İbrahimbey Musabeyov, *Kör ve Onun Yoldaşı*, [Kör bir çocuğun bir kızla yaptığı güzel arkadaşlık .] *MD*, Nu. 1913-17 s.269; *MD*, Nu. 1913-18 s.284; *MD*, Nu.1913-19 s.300
- İmzasız, *Yuva*, [Kuşların yuvalarını nasıl yaptıkları ve yavrularını nasıl beslediklerini anlatıyor.] *MD*, Nu. 1913-10 s.147
- İmzasız, *A. Sabirin Tercime i hali*, [A. Sabir'in hayatı anlatılmış.] *MD*, Nu. 1913-11 s.163
- İmzasız, *Müteferrika*, [Dünyadaki insanların dinlere göre dağılımı hakkında bilgi verilmiş.] *MD*, Nu. 1913-11 s.173
- İmzasız, *Malumat*, [Altın madeni hakkında bilgi verilmiş.] *MD*, Nu. 1913-11 s.174
- İmzasız, *Su toyuğu*, [Su tavuğunun fiziki özelliklerini ve yaşam şartlarını anlatan bir yazı.] *MD*, Nu. 1913-12 s.184
- İmzasız, *Malumat*, [Gümüş ve kurşun madeni anlatılmış.] *MD*, Nu. 1913-12 s.188
- İmzasız, *Gülmeli Nağıllar (Karlar)*, [Her sağır insan başkasının konuştuğunu duymadan konuşur.] *MD*, Nu. 1913-13 s.200
- İmzasız, *Müteferrika*, [Uzun yaşamının sırları ve dünyadaki kütüphaneler hakkında bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-13 s.205
- İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-14 s.214
- İmzasız, *Malumat*, [Yeryüzündeki dağlar ve denizlerin nasıl oluştuğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.233
- İmzasız, *Kurban Bayramı*, [Kamil ve babası arasında Mekke şehiri ile ilgili konuşma geçer.] *MD*, Nu. 1913-16 s.246; *MD*, Nu. 1913-17 s.264
- İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış] *MD*, Nu. 1913-16 s.251

- İmzasız, *Müteferrika*, [Bir çocuğun icadı ve çiçeklerin rengi ile ilgili bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-16 s.254
- İmzasız, *Tali ile Kader*, [Yaşlı adam tali ve kaderin verdiği paralar ile rahat bir ömür sürer.] *MD*, Nu. 1913-17 s.261
- İmzasız, *Müteferrika*, [Dünyada çıkan gazete sayısından ve eğitilen fillerden bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-17 s.269
- İmzasız, *Milli Bayram*, [Necef bey'in yazıları ile milletimizin ilerlemesine katkıları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.277
- İmzasız, *Necef bey Vezirov'un tercümei hali*, [Necef bey Vezirov'un hayatı anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.278
- İmzasız, *Malumat*, [Kayan yıldızlar hakkında bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-18 s.281
- İmzasız, *Muharrem münasebetiyle*, [Hazreti Hüseyin'in insanların bilgisizlikten kurtulmasını istediği anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-19 s.294
- İmzasız, *Müteferrika*, [Japonya uşaklarından ve suni süttten bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-19 s.302
- İmzasız, *Müteferrika*, [Suya batmayan bir kumaş ile tufandan önceki hayvanlar anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-20 s.318
- İmzasız, *Malumat*, [Samayıdların yaşayış tarzları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-21 s.330
- İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-21 s.333
- İmzasız, *Malumat*, [Sabiteler adlı yıldızlarla ilgili malumat verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-22 s.344
- İmzasız, *Müteferrika*, [Japonların boyları ve suni yumurta anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-22 s.347
- İmzasız, *Meşal balığı*, [Denizin en derinlerinde yaşayan meşal balığının fiziksel özelliklerinden bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1914-1 s.1

İmzasız, *Büyük sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1914-1 s.9

İmzasız, *Malumat*, [Zühre, meriç, meşteri, zuhal, uranüs ve neptün yıldızlarını anlatır.]
MD, Nu. 1914-1 s.11

İmzasız, *Posta kutusu*, [Okurların gönderdiği yazıların değerlendirme sonuçları
yayınlanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.16

İmzasız, *Mevlüt Bayramı*, [Hz.Muhammed'in anadan doğduğu gece munasebetiyle
hayatı ve hicret anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.17

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1914-2 s.24

İmzasız, *Büyüğün Sözüne Bak*, [Koyunun sözünü dinlemeyen kuzuyu kurt parçalar.]
MD, Nu. 1914-2 s.30

İmzasız, *Posta kutusu*, [Okurların gönderdiği yazıların değerlendirme sonuçları
yayınlanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.31

İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı atasözleri yayınlanmış.] *MD*, Nu.1914-3 s.37

İmzasız, *Hz.Ali Aleyhisselam tarafından denilmiş büyük sözler*, [Muhtemelen Hz. Ali'ye
ait olan bazı hikmetli sözler yayınlanmış.] *MD*, Nu.1914-5 s.72

İmzasız, *Gülmeli Nağıllar(Kar ve Nahoş)*, [Kulakları duymayan birinin hasta bir
arkadaşını ziyareti sırasında yaşanan komik sohbet anlatılmış.]
MD, Nu. 1914-3 s.37

İmzasız, *Balıkçı Samed Kişi ve Balaca Musa*, [Balıkçı, Musa'nın oltasından kaçan
balığı sahibine verir.] *MD*, Nu.1914-7 s.105

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-7 s.108

İmzasız, *Küçük Hikaye (Kanaatkar bir kız)*, [Kanaatkar olup ekmeğin büyüğünü
kapmaya çalışmayan kızın ekmeğinden paralar çıkar.]*MD*, Nu.
1914-7 s.110

İmzasız, *Pişmanlık Fayda Vermez*, [Okula gitmeyi sevmeyen birinin büyüdüğünde
yaşadığı pişmanlık.] *MD*, Nu.1914-9 s.129

İmzasız, *İbretli Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-9 s.134

İmzasız, *Malumat (Nehirler)*, [Nehirlerin nasıl oluştuğu ve insanlara menfaati anlatılır.]
MD, Nu.1914-10 s.151

İmzasız, *Malumat*, [Güneş ve ayın durumuna bakıp hava durumunu anlamak.]*MD*, Nu.
1914-11 s.168

İmzasız, *Büyük Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-14 s.216

İmzasız, *Kurban bayramı*, [Fuat okulda öğrendiği kurban bayramı ile ilgili bilgilerini
ailesine anlatır.] *MD*, Nu.1914-15 s.229

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-16 s.253

İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-17 s.265

İmzasız, *Balaca İsmail*, [Faytoncunun atlara eziyet ettiğini gören İsmail bunun yanlış
olduğunu söyler.] *MD*, Nu.1914-18 s.273

İmzasız, *Müteferrika*, [Tırnak yemenin zararı anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-18 s.280

İmzasız, *Taç Mahal*, [Hindistan`da bulunan taç mahal hakkında bilgi verilmiştir.] *MD*,
Nu.1914-19 s.292

İmzasız, *Lokmanın Nasihatlerinden*, [İnsanlar için bazı tavsiyeler verilmiştir.] *MD*, Nu.
1914-19 s.295

İmzasız, *İbretli Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-20 s.316

İshak Mahmudzade, *Küçük Hikaye*, [İki kurt aslana kurdukları hileyi uygularlar.] *MD*,
Nu.1913-19 s.302

İsmail Hakkı, *Hilekar Pişik*, [Kedi hile ile bütün fareleri yer.] *MD*, Nu.1914-17 s.257

Kahramanbey Şehlinski, *Müellim ve Şakirdler*, [Öğretmen öğrencilere çalışkan
insanların bağ elması gibi kıymetli olduğunu anlatır.] *MD*, Nu.
1914-10 s.150

Kazım Kazımzade, *Doğru Dost*, [Doğru sözlü bir adam, sözüne sadık kalıp idam sehпасındaki arkadaşını kurtarır.] *MD*, Nu.1913-12 s.186

Kazım Guluyev, *Tilki ve Kurt*, [Tilkinin hakkını yiyen kurdu avcılar yakalar. Yaptığından pişman olur.] *MD*, Nu.1914-19 s.294

Latif Efendizade, *Meşhur Adamlar(Kristof Kolomb)*, [Kristof Kolomb'un hayatı ve keşifleri anlatılmıştır] *MD*, Nu.1913-19 s.298

Leman Asım, *Akıllı Bir Kabile Şeyhi*, [Bir kabile reisi adaletle ilgili bir konuda İskender'e ders verir.] *MD*, Nu.1914-1 s.1

M. Abbaskulu, *Küçük Hikaye (Saksılar)*, [Padişah saksılarını kıranı öldürmek ister.Bunu gören bir adam saksıların hepsini kırıp kendini feda eder.] *MD*, Nu.1914-15 s.238

M. Muratzade, *İhtiyatsız Sözü'n Neticesi*, [Bir adam eşkıyadan kurtulmak için diğer adamın parasını sakladığı yeri söyler.] *MD*, Nu.1914-18 s.279

Mahmud Hanife, *Maymun ve Tutu Kuşu*, [İki iyi dost olan Maymun ile Tutu kuşu bir yanlış anlama ile düşman olurlar.] *MD*, Nu.1913-10 s.150

Mahmud Hanife, *Şehzade ve Yoldaşları*, [Padişahlık verilmeyen şehzade Allah'a teslimiyeti ile padişah olur.] *MD*, Nu.1913-13 s.206; *MD*, Nu. 1913-14 s.214

Mahmud Hanife, *Yakşılık Yadda Kalır Yahut Karışka İle Güvercin*, [Güvercin karıncayı boğulmaktan kurtarır. Oda güvercini avcının elinden kurtarır.] *MD*, Nu.1914-13 s.202

Mahmud Muhittin, *Gezinirken*, [Allah'ın verdiği nimetler anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-6 s.81

Mahmudbey Emirbeyov, *Padişah ve El Kuşu*, [Suyu içmesini engelleyen kuşu öldüren padişah, suyun zehirli olduğunu öğrenince pişman olur.] *MD*, Nu.1913-16 s.254

Masum, *İki Yoldaş*, [Karşılarına çıkan ayıdan korkan ve korkmayan iki arkadaş anlatılır.]
MD, Nu.1914-3 s.35

Mirabdalahad Mircavadzade, *İnsan ve İlan*, [Ölümden kurtardığı yılan köylüyü zengin eder. Köylü daha çok altın için yılanı öldürecekken yılan onu öldürür.] *MD*, Nu.1914-12 s.184

Mirza Balagardaş, *Kendli ve Yılan*, [Kendli ile dost olmak isteyen yılanı kendli, baltası ile öldürür.] *MD*, Nu.1914-4 s.55

Mehmed Emin Efendizade, *Tarihi Fıkralar(Şanlı Bir Yastık)*, [Tarihten ibretlik kahramanlık öyküsü anlatılmış.] *MD*, Nu.1913-11 s.168

Muhammed Ağa Şükürov, *İtin Cüreti*, [Köpeğin varlığını gereksiz gören çocuk, köpeğin faydalarını öğrenince onu sever.] *MD*, Nu.1914-17 s.267

Muhammed Ağa Şükürov, *Peygamber Dişanımız Muhammed Aleyhisselam'ın buyurduğu hadislerden bazıları*, [Peygamber efendimize ait bazı hadisler verilmiştir.] *MD*, Nu.1914-19 s.300

Muhammed Guluzade, *Mektebe Gideceğim*, [Cahil bir babanın okula göndermeyip terzi yanına verdiği oğlu azmi sonucu okula gider.] *MD*, Nu.1913-12 s.179

Muhammedali Ağasiyev, *Küçük bir tasvir(Ukray Gecesi)*, [Ayın yeryüzünü nasıl aydınlattığı ve ışığının köylere verdiği güzellik anlatılır.] *MD*, Nu.1914-5 s.77

Muhammedali Ağasiyev, *Tarih Fıkraları*, [Salvan padişahın sorularına beklemediği cevaplar verir.] *MD*, Nu.1914-12 s.187

Muhammedali Sıdkı, *Mektebe Geç Gelen Şakird*, [Bazı öğrencilerin derse geç gelmeyi adet edindikleri, ceza ilede değişmedikleri anlatılır.] *MD*, Nu. 1914-4 s.52

Muhammedali Sıdkı, *Bed Nefis Uşak*, [Pis nefis çocukların evde okulda her yerde yeme içmeye meşgul oldukları anlatılır.] *MD*, Nu.1914-11 s.165

- Muhammedali Sıdkı, *Derslerimiz Başlandı*, [Çocukların tatilleri, sınıfta kalan ve okula yeni başlayan öğrenciler anlatılmıştır] *MD*, Nu.1914-13 s.193
- Muhammedali Sıdkı, *Derse Hevesi Olmayan Şakird*, [Derse istemeyerek giden öğrencilerin sınıfta kaldıkları anlatılır.] *MD*, Nu.1914-15 s.227
- Muhammedali Sıdkı, *Buda Bir Pis Şakird*, [Bazı çocukların okuldan gelip evde çirkin hareketler yaptığı, ödevlerini yapmadan uyudukları anlatılır.] *MD*, Nu.1914-16 s.244
- Muhammedali Sıdkı, *Müteli Seven Ahmed*, [Kitap okumayı çok seven Ahmet her kitabın özetini çıkarır. Arkadaşlarını da heveslendirir.] *MD*, Nu. 1914-19 s.290
- Nazım Hurem, *Kuzum*, [Bir çocuğun kuzusuna yazdığı bir şiir.] *MD*, Nu.1913-13 s.194
- Nazım Hurem, *Tacir Ol Gardaşım*, [Tacirliği öven şiirdir.] *MD*, Nu.1914-12 s.177
- Resulzade, *Küçük hikaye (Şir, kurt ve tilki)*, [Tilki kendisini aslana şikayet eden kurttan intikam alır.] *MD*, Nu.1913-15 s.239
- Reşitbey Efendizade, *Ana Kimdir*, [Anayı anlatır.] *MD*, Nu.1913-19 s.293
- Reşitbey Efendizade, *Milli Tasif*, [Merhum İsmail Mirza'yı anlatan şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-14 s.209
- Rıza Sabit, *Küçük Hikaye(Az şeyde lazım olan)*, [Yolda iğne bulan Hamid onu alır ve iğnesini kaybetmiş bir kıza verir.] *MD*, Nu.1913-22 s.349
- Rıza Sabit, *Bahar*, [Bahar mevsiminin heryere yeşillik ve güzel kokular getirdiği anlatılır.] *MD*, Nu.1914-6 s.92
- Rıza Sabit, *Merhametli Kız*, [Annesi babası olmayan bir kızı merhametli bir kız evine götürür.] *MD*, Nu.1914-13 s.199
- Ruhsarehanım Mehraliyeva, *Herkes Merhametli Olabilir*, [Bayram şirniyyatı toplayan fakir çocuklar topladıklarını muhtaç bir kadına verirler.] *MD*, Nu.1914-5 s.66; *MD*, Nu.1914-6 s.82

- Salman, *Daşda Kan Var*, [Rüyasında arkadaşlarıyla kavga eden çocuk uyanınca asla böyle davranmayacağına söz verir.] *MD*, Nu.1913-14 s.212
- Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Çörek ve etle ilgili sağlıklı bilgiler verilmiştir.] *MD*, Nu.1913-14 s.216
- Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Balık, yemekler, kahve, çerez ve su hakkında sağlıklı bilgiler verilmiştir.] *MD*, Nu.1913-15 s.237
- Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Mide problemi olanların neleri yememeleri gerektiği anlatılır.] *MD*, Nu.1913-20 s.316
- Seyyidhasan Hüseyinzade, *İki Sıçan*, [Şehir yaşamına özenen köy faresi bir müsibetten sonra kendi mekanın güzelliğini daha iyi anlar.] *MD*, Nu.1913-12 s.189
- Süleyman Sani, *Gorkulu Nağıllar (Karaca Kız)*, [Karaca Kız çok sevdiği dostu Ağca hanımı ölümden kurtarır kendisi ölür.] *MD*; Nu.1913-12 s.178; *MD*, Nu.1913-13 s.194; *MD*, Nu.1913-14 s.210; *MD*, Nu.1913-15 s.226; *MD*, Nu.1913-16 s.242; *MD*, Nu.1913-17 s.258; *MD*, Nu.1913-18 s.274; *MD*, Nu.1913-19 s.290; *MD*, Nu.1913-20 s.306; *MD*, Nu.1913-21 s.322; *MD*, Nu.1913-22 s.337
- Süleyman Sani, *Gorkulu Nağıllar (Eşref)*, [Ailesi sürgün edilen Eşref tren mola verdiğinde kaybolur, başka bir aile ona sahip çıkar.] *MD*, Nu.1914-8 s.113; *MD*, Nu.1914-9 s.130; *MD*, Nu.1914-10 s.145; *MD*, Nu.1914-11 s.161; *MD*, Nu.1914-12 s.177; *MD*, Nu.1914-13 s.197; *MD*, Nu.1914-14 s.210; *MD*, Nu.1914-15 s.225; *MD*, Nu.1914-16 s.241; *MD*, Nu.1914-17 s.258; *MD*, Nu.1914-20 s.305
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya doğa olayları ile ilgili bilgiler verir.] *MD*, Nu.1913-15 s.230
- Ş. Efendizade, *Vahşiler Çörekçisi*, [Gemisi batıp vahşilerin adasına düşen Süfyan onlara medeni yaşamı öğretir.] *MD*, Nu.1913-18 s.282

- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya kurtlu şeker elmasından bile ders alabileceğini anlatır.] *MD*, Nu.1913-20 s.311
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Babası Fatma`ya güzel yazı yazmanın önemini anlatır.] *MD*, Nu.1913-22 s.341
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb(Rüya)*, [Fatma rüyasındaki gibi uçmak ister. Annesi bunun imkansız olduğunu anlatır.] *MD*, Nu.1914-1 s.4
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya babasından izinsiz iş yapan çocuğun hikayesini anlatır.] *MD*, Nu.1914-2 s.25
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb(Oğruluğun nedameti)*, [Annesi Fatma`ya hırsızın girdiği evde okuduğu bir cümleden etkilenip, tövbe ettiği hikayeyi anlatır.] *MD*, Nu.1914-4 s.53
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Mükafat)*, [Fatma çalışkan olduğu için babasının onu mükafatlandığını Zehra`ya anlatır.] *MD*, Nu.1914-6 s.92
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Müellim Nedir?)*, [Öğretmeni azarladığı için okula gitmek istemeyen Zehraya Fatma öğretmenin önemini anlatır.] *MD*, Nu.1914-8 s.120; *MD*, Nu.1914-9 s.140
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Yakşılık Zayi Olmaz)*, [Annesi Fatma`ya Fakir kızın kendisine yardım eden zengin kızı ölümden kurtardığı hikayeyi anlatır.] *MD*, Nu.1914-11 s.171
- Ş. Efendizade, *Gülmeli Nağıllar (Tilki, kurt ve Ayı)*, [Tilki; kurt ve ayı ile beraber avladıkları avı böler. En çoğunu kendisi alır.] *MD*, Nu.1914-20 s.311
- Şinasi, *Küçük Hikaye (Maral ve Üzüm ağacı)*, [Avcıdan kaçıp üzüm ağacına saklanan maralı yaprakları yerken avcı duyar ve onu yaralar.] *MD*, Nu. 1914-18 s.287
- Şura, *Kıta*, [Çalışkan olmak kazandırır.] *MD*, Nu.1914-16 s.243

Türk Balası, *Zavallı Feridun*, [Fakir ailenin oğlu Feridun kışlık elbisesi olmadığı için hastalanır ölür.] *MD*, Nu.1914-16 s.250

Velihanov, *Vatan Muhabbeti*, [Ülkesi işgal edilmiş yaşlı bir adam işgalcilere yol göstermeyip ölümü tercih eder.] *MD*, Nu.1914-11 s.167

Zeynal, *Mekteb Yoldaşlarıma*, [Öğrencilere okulu heveslendiren şiirdir.] *MD*, Nu.1914-15 s.231

Zeyve Hanım, *Küçük Hikaye*, [Deveyi kendi yuvasına koymaya çalışan fareye devenin verdiği cevap.] *MD*, Nu.1913-14 s.223

2.1.2 Konu ve Türlerine Göre

2.1.2.1. Atasözü ve Deyimler

Ali Settar, *Büyük Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-13 s.197

Abid Muttalibzade, *Büyük Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1914-10 s.147

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-14 s.214

İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-16 s.251

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1913-21 s.333

İmzasız, *Büyük sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1914-1 s.9

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu. 1914-2 s.24

İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı atasözleri yayınlanmış.] *MD*, Nu.1914-3 s.37

İmzasız, *Hz.Ali Aleyhisselam tarafından denilmiş büyük sözler*, [Muhtemelen Hz. Ali'ye ait olan bazı hikmetli sözler yayınlanmış.] *MD*, Nu.1914-5 s.72

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-7 s.108

İmzasız, *İbretli Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-9 s.134

İmzasız, *Büyük Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-14 s.216

İmzasız, *Meseller*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-16 s.253

İmzasız, *Atalar Sözü*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-17 s.265

İmzasız, *Lokmanın Nasihatlerinden*, [İnsanlar için bazı tavsiyeler verilmiştir.] *MD*, Nu. 1914-19 s.295

İmzasız, *İbretli Sözler*, [Bazı eğitici-öğretici sözler yazılmış.] *MD*, Nu.1914-20 s.316

Muhammed Ağa Şükürov, *Peygamber-i Zışanımız Muhammed Aleyhisselam`ın buyurduğu hadislerden bazıları*, [Peygamber efendimize ait bazı hadisler verilmiştir.] *MD*,Nu.1914-19 s.300

2.1.2.2. Bilgilendirme

Ağahasen Mirzazade, *Malumat(istini nece ölçürler)*, [Termometrenin nasıl yapıldığı ve sıcak-soğğun nasıl belirlendiği anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.20

Alim Sübyan, *Medeni Gardaşlarımız*, [Makina ve fabrikalar sayesinde ülkelerin geliştiği anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.197

G. R., *Malumat*, [Sıcak bölgelerde yetişen çörek ağacının o bölgede yaşayan insanlar için önemi anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.198

G. R., *Şemal Hadisesi*, [Gökyüzündeki ışıkların nasıl oluştuğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913 -14 s.220

G. R., *Müteferrika*, [Çinde müslümanlık ve süt turbaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.] *MD*, Nu.1913-14 s.222

G. R., *Malumat*, [Sıcak bölgelerde yetişen hurma ağacının özellikleri anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-20 s.314

Hadi Alizade, *Malumat*, [Güneşin doğuşu, batışı, yeryüzünün dönüşü, gece-gündüzün oluşu anlatılır.] *MD*, Nu. 1914-12 s.188

Hasanbey Zerdabi, *Malumat*, [Deniz sularının sıcak ve soğukluğuna göre akıntıları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-9 s.137

İmzasız, *Malumat*, [Altın madeni hakkında bilgi verilmiş.] *MD*, Nu. 1913-11 s.174

İmzasız, *Malumat*, [Gümüş ve kurşun madeni anlatılmış.] *MD*, Nu. 1913-12 s.188

İmzasız, *Malumat*, [Yeryüzündeki dağlar ve denizlerin nasıl oluştuğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.233

İmzasız, *Malumat*, [Kayan yıldızlar hakkında bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-18 s.281

İmzasız, *Müteferrika*, [Japonya uşaklarından ve suni sütten bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-19 s.302

İmzasız, *Müteferrika*, [Suya batmayan bir kumaş ile tufandan önceki hayvanlar anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-20 s.318

İmzasız, *Malumat*, [Samayıdların yaşayış tarzları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-21

İmzasız, *Malumat*, [Sabiteler adlı yıldızlarla ilgili malumat verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-2 s.344

İmzasız, *Müteferrika*, [Japonların boyları ve suni yumurta anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-22 s.347

İmzasız, *Malumat*, [Zühre, meriç, meşteri, zuhal, uranüs ve neptün yıldızlarını anlatır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.11

İmzasız, *Malumat (Nehirler)*, [Nehirlerin nasıl oluştuğu ve insanlara menfaati anlatılır.] *MD*, Nu.1914-10 s.151

İmzasız, *Malumat*, [Güneş ve ayın durumuna bakıp hava durumunu anlamak.] *MD*, Nu. 1914-11 s.168

İmzasız, *Müteferrika*, [Tırnak yemenin zararı anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-18 s.280

Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Çörek ve etle ilgili sağlığı bilgileri verilmiştir.] *MD*, Nu.1913-14 s.216

Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Balık, yemekler, kahve, çerez ve su hakkında sağlığı bilgileri verilmiştir.] *MD*, Nu.1913-15 s.237

Seyidov, *Hıfzısıhha*, [Mide problemi olanların neleri yememeleri gerektiği anlatılır.] *MD*, Nu.1913-20 s.316

2.1.2.3. Bilmece

İmzasız, *Meseleler*, [Mantık soruları yayınlanmıştır.] *MD*, Nu.1913-10 s.157

İmzasız, *Meseleler*, [Mantık soruları yayınlanmıştır.] *MD*, Nu.1913-11 s.175

İmzasız, *Meseleler*, [Mantık soruları yayınlanmıştır.] *MD*, Nu.1913-12 s.191

2.1.2.4. Biyografi

A. Tevfik, A.Sabir, [A. Sabir adlı yazarın edebi şahsiyet olarak Azerbaycan edebiyatı için önemi anlatılmış.] *MD*, Nu.1913-11 s.162

İmzasız, A. Sabirin *Tercime i hali*, [A. Sabir'in hayatı anlatılmış.] *MD*, Nu. 1913-11 s.163

İmzasız, *Milli Bayram*, [Necefbey`in yazıları ile milletimizin ilerlemesine katkıları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.277

İmzasız, *Necefbey Vezirov`un tercümei hali*, [Necefbey Vezirov`un hayatı anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.278

Latif Efendizade, *Meşhur Adamlar(Kristof Kolomb)*, [Kristof Kolomb`un hayatı ve keşifleri anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1913-19 s.298

2.1.2.5. Biyoloji Yazısı

İmzasız, *Yuva*, [Kuşların yuvalarını nasıl yaptıkları ve yavrularını nasıl beslediklerini anlatıyor.] *MD*, Nu. 1913-10 s.147

İmzasız, *Su toyuğu*, [Su tavuğunun fiziki özelliklerini ve yaşam şartlarını anlatan bir yazı.] *MD*, Nu. 1913-12 s.184

İmzasız, *Meşal balığı*, [Denizin en derinlerinde yaşayan meşal balığının fiziksel özelliklerinden bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1914-1 s.1

2.1.2.6. Değerlendirme

İmzasız, *Posta kutusu*, [Okurların gönderdiği yazıların değerlendirme sonuçları yayınlanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.16

İmzasız, *Posta kutusu*, [Okurların Gönderdiği yazıların değerlendirme sonuçları yayınlanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.31

2.1.2.7. Deneme

Ali Settar, *Söz*, [Sözün insanlar üzerindeki tesirini anlatıyor.] *MD*, Nu. 1913-10 sy 149

Muhammedali Ağasiyev, *Küçük bir tasvir(Ukray Gecesi)*, [Ayın yeryüzünü nasıl aydınlattığı ve ışığının köylere verdiği güzellik anlatılır.] *MD*, Nu.1914-5 s.77

2.1.2.8. Fıkra

Ali Mustafabey Samedbeyov, *Latife*, [Edibin nökerine verdiği ibretlik ders onu tembellikten vazgeçirir.] *MD*, Nu. 1914-14 sy 222

İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-11 s.174

İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-12 s.190

İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.239

İmzasız, *Fıkra*, [3 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-16 s.255

İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-17 s.271
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.286
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-21 s.334
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-22 s.348
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.14
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-2 s.31
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-3 s.46
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-4 s.63
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-7 s.104
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-9 s.142
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-10 s.156
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-12 s.186
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-13 s.203
İmzasız, *Fıkra*, [1 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-18 s.287
İmzasız, *Fıkra*, [2 Adet fıkra anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-19 s.303

2.1.2.9. Hikaye

A. Dai Abdurrahmanzade, *Şah Abbas ve Kendli*, [Şah Abbas çocuğun sözlerini beğenip para verir. Aynı şeyleri söyleyen babasını dövdürür.] *MD*, Nu. 1914-18 s.286
Abbaskulu Velihanov, *İki Başmak içinde İki Manat*, [Bir fakirin ayakkabısına para koyan zengin onun sevincinden çok etkilenir.] *MD*, Nu. 1914-3 s.38
Abdürrahim Tekizade, *Bir Kızın Akilane Cevabı*, [Puro çekmenin günah olduğunu öğrenen kız, annesinin neden puro çektiğini sorar.] *MD*, Nu. 1914-16 s.246
Abid Muttalibzade, *Küçük Hikaye (Zulmün Cezası)*, [Büyük balık küçük balığı yakalamaya çalışırken balıkçıların ağına takılır.] *MD*, Nu. 1914-8 s.125

- Abid Muttalibzade, *Küçük Hikaye (Adaletli Hakim)*, [Tilki kıskanıp kurdu ayıya şikayet eder. Ayı gerçeği öğrenip tilkiyi cezalandırır.] *MD*, Nu. 1914-12 s.188
- Abid Muttalibzade, *Saf Su*, [Üç arkadaş çeşmeden su içerlerken taşda gördükleri yazıyı yorumlarlar.] *MD*, Nu. 1914-15 s.234
- Abid Muttalibzade, *Doğru Uşak*, [Bir uşak baltasını düşüren adama baltayı teslim eder.] *MD*, Nu. 1914-17 s.265
- Abid Muttalibzade, *Vatanın üç Yiğit Balası*, [Arzularını söyleyen üç arkadaş büyüüp bu isteklerine mazhar olurlar.] *MD*, Nu. 1914-20 s.317.
- Ağabala Muhtarov, *Küçük Bir Tasvir(Azarlı Uşak)*, [Hekim Kadir hasta çocuğuna ilaç verip iyileşmesini bekler.] *MD*, Nu. 1914-20 s.309
- Ağabala Hamzayev, *İki Gardaş*, [Fakir kardeş ihtiyaçtan kurtulur zenginleşir. Zengin kardeş fakir olur.] *MD*, Nu. 1913-20 s.317
- Ağabey İsrailbeyov, *Adaletli Hakim*, [Bulunduğu memlekette adaletle hükmeden bir hakim padişah tarafından sınanır ve iltifat görür.] *MD*, Nu. 1913-10 s.152
- Ağahaslan Mirzazade, *Allah Düz Adamı Sever*, [Recep'in teşvikiyle hasta kardeşi için hırsızlık yapan Kadir, pişman olur hatasını telafi eder.] *MD*, Nu. 1914-6 s.89; *MD*, Nu.1914-7 s.97
- Ağamahmud Mehdizade, *Bir Kızın Hekimane Cevabı*, [İşleri yolunda gitmeyen padişah baht açanlarda bulamadığı çareyi akıllı bir kızın öğütlerinde bulur.] *MD*, Nu.1913-10 s.146
- Ağasibey, *Gülmeli Nağıllar (Gazabın neticesi)*, [Çoban sinirlenip koçu kuyuya atar. Bütün koyunlar peşinden kuyuya atlar.] *MD*, Nu. 1914-14 s.220
- Ağasibey, *Gülmeli Nağıllar (Üç molla)*, [Üç molla oturup yaptıkları ahmaklıkları anlatırlar.] *MD*, Nu. 1914-15 s.235
- Ağasibey, *Tilki ve Kendli*, [Kendli, tavuklarını yiyen tilkiyi öldürür ve derisini satar.] *MD*, Nu. 1914-17 s.266
- Alesger Aliyev, *Adaletli Padişah*, [Padişahın köşkünün manzarasını bozan barakayı, padişah adaletli davranıp yıktırmaz.] *MD*, Nu. 1913-14 s.221
- Aliağa Gaffarzade, *Akil Yaşta Değil Başta*, [Paralarını bağ sahibine teslim eden üç kişiden biri paraları çalar, mahkemelik olurlar.] *MD*, Nu. 1914-14 s.212

- Gülmeli Nağıllar (Hilekar Ahmed)*, [Ahmed annesi ona beddua ettiği için ona tuzak kurar.] *MD*, Nu. 1914-16 s.249
- Ali Fehmi, *Ahmet*, [Küçük olduğu için okula gönderilmeyen Ahmet kaçıp okula gider.Böylece okula başlar.] *MD*, Nu. 1913-19 s.286
- Ali Fehmi, *Gülmeli Nağıllar (Kendçilerin Baltaları)*, [Baltalarını öven köylüler yoldan geçen birine baltalarını kaptırırlar.] *MD*, Nu. 1914-8 s.121
- Ali Fehmi, *İt Çörek Yemez Sıçan Polad Yer*, [Babası ölünce fakirleşen Mahmut arkadaşlarının ona inanmamasına çok üzülür. Zengin olunca onlara bir ders verir.] *MD*, Nu.1914-11 s.173; *MD*, Nu. 1914-12 sy 179
- Ali Fehmi, *Ahmet*, [Okumaya hevesli olan Ahmet`i öğretmenleri sever. Sayesinde arkadaşları okulu severler.] *MD*, Nu. 1914-13 s.204
- Ali Meşan, *Balaca Hacer yahut gün ve ay tutulması*, [Ay tutulmasını kötü birşey zanneden Hacer`e abisi doğruyu anlatır.]*MD*, Nu. 1913-21 s.326
- Ali Meşan, *Yakşılık yaddan çıkmaz*, [Hadi`nin eziyetten kurtardığı köpek, Hadi`yi ölümden kurtarır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.10
- Ali Meşan, *Malumat(Balaca Ahmet)*, [Babası Ahmet`e sıcak sobaya yakın olunca soğuğa çıkıldığında daha çok üşündüğünü anlatır.]*MD*, Nu. 1914-3 s.35
- Ali Mahmud Mustafayev, *Küçük hikaye*, [Çok hile bildiği için kediyi küçümseyen tilki avcılara yakalanır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.283
- Ali Mahmud Mustafayev, *Gülmeli nağıllar (Molla ve kendli)*, [Kendli, kendisini kandıran mollaya bir hile hazırlar.] *MD*, Nu. 1913-20 s.316
- Ali Mahmud Mustafayev, *Şah Abbas ve Feraş*, [Şah Abbas Derviş kılığında gelip, bir adamı becerikli mi diye dener.] *MD*, Nu. 1914-9 s.139
- Ali Mahmud Mustafayev, *Gülmeli Nağıllar*, [Kadiya rüşvet veren hırsızlar paranın sahibini borçlu çıkartırlar.] *MD*, Nu. 1914-12 s.183
- Aslanbey Alibeyov, *Goca ve Şagirt*, [Goca, mollahanede okuyamayan oğlunu ordan alıp okula verir.] *MD*, Nu. 1914-4 s.61
- B. Mirşad, *Sazende Abdül*, [Parasız kalan Abdül, kendisini hastalıktan kurtaran ağanın parasını çalar.Yaptığının yanlış olduğunu fark edip bundan vazgeçer.] *MD*, Nu. 1914-17 s.269; *MD*, Nu.1914-18 s.283; *MD*, Nu.1914-19 s.300; *MD*, Nu. 1914-20 s.313

- Cafer Bünyadzade, *Zulmün Cezası*, [Kuşlara zulmden bir çococuğun yılan tarafıntan sokulması neticesinde hatasını anlaması anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-11 s.173
- G. Nerimanzade, *Yakşılık ediniz (Balaca Çoban)*, [Çobanlarını otlatan İsrafil'in okuma bilmediğini öğrenen bir çocuk ona okuma öğretir.] *MD*, Nu. 1914-10 s.156
- G. Nerimanzade, *Vatan Hamıya Azizdir*, [Zengin tacirin oğlu kuş yuvasını dağıtacakken ana kuş yüzünü kanatır. Babası nasihat verir.] *MD*, Nu. 1914-13 s.200
- G. Nerimanzade, *Gayretli Sabir*, [Annesi temizlikçilik yapan Sabir okuyup, para kazanmaya başlar. Annesi ölür.] *MD*, Nu. 1914-18 s.281
- Gazanfer Sultanzade, *Ata duası*, [Çocuğunu kaplan parçalayacağı anda dua eden baba ettiği dua ile oğlunu bu tehlikeden kurtarır.] *MD*, Nu. 1914-3 s.45
- H. G., *Demir Kaya*, [Adamları ölen demir kaya yaralı kurtulur. Kalan ömründe iyilik yapıp af olunur.] *MD*, Nu. 1914-18 s.275
- H. İbrahimov, *Merhametli Muhsin*, [Harçlığı ile fakirlere yardım eden Muhsin bu konuda ablasından bilgi alır.] *MD*, Nu. 1914-17 s.261
- Hacer Nazgetir, *İki Yetime ve Şükufe*, [İki yetim okula gitmek ister. Onlara bakan onları okula gönderir.] *MD*, Nu. 1914-14 s.216
- Hacı Güzelov, *Tama Her Şeyden Pisdir*, [Padişaha sattığı pulun dilenci pulu olduğunu öğrenen tacir ölür, serveti dilenciye kalır.] *MD*, Nu. 1914-10 s.152
- Hasanbey Akundov, *Ölmüş Kurbağa*, [Derede öldürdüğü kurbağa aklına gelince uyuyamayan çocuk, yanlışını anlayıp, birdaha hayvanlara eziyet etmez.] *MD*, Nu. 1914-3 s.40; *MD*, Nu. 1914-4 s.58
- Hazretkulu M. Abbaskulu, *Zarar insanı akıllı eder*, [Arkadaşına bilmeden kefil olan bir adamın tüm parası elinden gider.] *MD*, Nu. 1914-8 s.125
- Hüdaverdi Kanterli, *Neden Ötrü Ağlayırsan*, [Bazı çocukların sadece kapris için ağladıkları vurgulanmıştır.] *MD*, Nu. 1914-17 s.259
- Hüseyin İldar, *Uşaklar cemiyeti*, [Okuldaki zengin çocuklar toplanıp, fakir çocuklara yardım amaçlı cemiyet kurarlar.] *MD*, Nu. 1913-21 s.333
- Hüseyinali Aliyev, *Vefalı İt*, [Yaşlandığı için öldürmek istediği köpeği adamı ölmekten kurtarır.] *MD*, Nu. 1913-13 s.199

- Hüseyinali Aliyev, *Yiğit At*, [Sahibi esir düşen at sahibini bırakmaz onu kurtarır ve çok hızlı koştuğu için ölür.] *MD*, Nu. 1913-16 s.248
- Hüseyinali Aliyev, *Kuş nağmesi*, [Zindana kapatılan adam için serçeler ötmez, küçük bir kuş ona şarkı söyler.] *MD*, Nu. 1914-11 s.169; *MD*, Nu. 1914-12 s.182
- Hüseyinbey Cevarlinski, *Güzel Vesika*, [Tacir kullukçusunu evraklara göre değil güzel davranışlara göre seçer.] *MD*, Nu. 1914-15 s.231
- İbrahimbey Musabeyov, *Kör ve Onun Yoldaşı*, [Kör bir çocuğun bir kızla yaptığı güzel arkadaşlık .] *MD*, Nu. 1913-17 s.269; *MD*, Nu. 1913-18 s.284; *MD*, Nu.1913-19 s.300
- İmzasız, *Gülmeli Nağıllar (Karlar)*, [Her sağır insan başkasının konuştuğunu duymadan konuşur.] *MD*, Nu. 1913-13 s.200
- İmzasız, *Kurban Bayramı*, [Kamil ve babası arasında Mekke şehiri ile ilgili konuşma geçer.] *MD*, Nu. 1913-16 s.246; *MD*, Nu. 1913-17 s.264
- İmzasız, *Tali ile Kader*, [Yaşlı adam tali ve kaderin verdiği paralar ile rahat bir ömür sürer.] *MD*, Nu. 1913-17 s.261
- İmzasız, *Gülmeli Nağıllar (Kar ve Nahoş)*, [Kulakları duymayan birinin hasta bir arkadaşını ziyareti sırasında yaşanan komik sohbet.] *MD*, Nu. 1914-6 s.88
- İmzasız, *Balıkçı Samed Kişi ve Balaca Musa*, [Balıkçı, Musa'nın oltasından kaçan balığı sahibine verir.] *MD*, Nu.1914-7 s.105
- İmzasız, *Küçük Hikaye (Kanaatkar bir kız)*, [Kanaatkar olup ekmeğin büyüğünü kapmaya çalışmayan kızın ekmeğinden paralar çıkar.] *MD*, Nu.1914-7 s.110
- İmzasız, *Kurban bayramı*, [Fuat okulda öğrendiği kurban bayramı ile ilgili bilgilerini ailesine anlatır.] *MD*, Nu.1914-15 s.229
- İmzasız, *Balaca İsmail*, [Faytoncunun atlara eziyet ettiğini gören İsmail bunun yanlış olduğunu söyler.] *MD*, Nu.1914-18 s.273
- Kahramanbey Şehlinski, *Müellim ve Şakirdler*, [Öğretmen öğrencilere çalışkan insanların bağ elması gibi kıymetli olduğunu anlatır.] *MD*, Nu. 1914-10 s.150
- Kazım Kazımzade, *Doğru Dost*, [Doğru sözlü bir adam sözüne sadık kalıp idam sehpasındaki arkadaşını kurtarır.] *MD*, Nu.1913-12 s.186

- Leman Asım, *Akıllı Bir Kabile Şeyhi*, [Bir kabile reisi adaletle ilgili bir konuda İskender'e ders verir.] *MD*, Nu.1914-1 s.1
- M. Abbaskulu, *Küçük Hikaye (Saksılar)*, [Padişah saksılarını kıranı öldürmek ister.bunu gören bir adam saksıların hepsini kırıp kendini feda eder.] *MD*, Nu.1914-15 s.238
- M. Muratzade, *İhtiyatsız Sözüün Neticesi*, [Bir adam eşkıyadan kurtulmak için diğer adamın parasını sakladığı yeri söyler.] *MD*, Nu.1914-18 s.279
- Mahmud Hanife, *Şehzade ve Yoldaşları*, [Padişahlık verilmeyen şehzade Allah'a teslimiyeti ile padişah olur.] *MD*, Nu.1913-13 s.206; *MD*, Nu.1913-14 s.214
- Mahmudbey Emirbeyov, *Padişah ve El Kuşu*, [Suyu içmesini engelleyen kuşu öldüren padişah, suyun zehirli olduğunu öğrenince pişman olur.] *MD*, Nu.1913-16 s.254
- Muhammed Ağa Şükürov, *İtin Cüreti*, [Köpeğin varlığını gereksiz gören çocuk, köpeğin faydalarını öğrenince onu sever.] *MD*, Nu.1914-17 s.267
- Muhammed Guluzade, *Mektebe Gideceğim*, [Cahil bir babanın okula göndermeyip terzi yanına verdiği oğlu azmi sonucu okula gider.] *MD*, Nu.1913-12 s.179
- Muhammedali Sıdkı, *Müteli Seven Ahmed*, [Kitap okumayı çok seven Ahmet her kitabın özetini çıkarır. Arkadaşlarını da heveslendirir.] *MD*, Nu.1914-19 s.290
- Rıza Sabit, *Küçük Hikaye(Az şeyde lazım olar)*, [Yolda iğne bulan Hamid onu alır ve iğnesini kaybetmiş bir kıza verir.] *MD*, Nu.1913-22 s.349
- Rıza Sabit, *Merhametli Kız*, [Annesi babası olmayan bir kıza merhametli bir kız evine götürür.] *MD*, Nu.1914-13 s.199
- Ruhsarehanım Mehraliyeva, *Herkes Merhametli Olabilir*, [Bayram şirniyyatı toplayan fakir çocuklar topladıklarını muhtaç bir kadına verirler.] *MD*, Nu.1914-5 s.66; *MD*, Nu.1914-6 s.82
- Salman, *Daşda Kan Var*, [Rüyasında arkadaşlarıyla kavga eden çocuk uyanınca asla böyle davranmayacağına söz verir.] *MD*, Nu.1913-14 s.212
- Süleyman Sani, *Gorkulu Nağıllar (Karaca Kız)*, [Karaca Kız çok sevdiği dostu Ağca hanımı ölümünden kurtarır kendisi ölür.] *MD*; Nu.1913-12 s.178; *MD*, Nu.1913-13 s.194; *MD*, Nu.1913-14 s.210; *MD*, Nu.1913-15 s.226; *MD*, Nu.1913-16 s.242; *MD*, Nu.1913-17 s.258; *MD*, Nu.1913-

18 s.274; *MD*, Nu.1913-19 s.290; *MD*, Nu.1913-20 s.306; *MD*, Nu.1913-21 s.322; *MD*, Nu.1913-22 s.337

Süleyman Sani, *Gorkulu Nağıllar (Eşref)*, [Ailesi sürgün edilen Eşref tren mola verdiğinde kaybolur, başka bir aile ona sahip çıkar.] *MD*, Nu.1914-8 s.113; *MD*, Nu.1914-9 s.130; *MD*, Nu.1914-10 s.145; *MD*, Nu.1914-11 s.161; *MD*, Nu.1914-12 s.177; *MD*, Nu.1914-13 s.197; *MD*, Nu.1914-14 s.210; *MD*, Nu.1914-15 s.225; *MD*, Nu.1914-16 s.241; *MD*, Nu.1914-17 s.258; *MD*, Nu.1914-20 s.305

Ş. Efendizade, *Vahşiler Çörekçisi*, [Gemisi batıp vahşilerin adasına düşen Süfyan onlara medeni yaşamı öğretir.] *MD*, Nu.1913-18 s.282

Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Mükafat)*, [Fatma çalışkan olduğu için babasının onu mükafatlandığını Zehra`ya anlatır.] *MD*, Nu.1914-6 s.92

Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Yakşılık Zayi Olmaz)*, [Annesi Fatma`ya Fakir kızın kendisine yardım eden zengin kızı ölümden kurtardığı hikayeyi anlatır.] *MD*, Nu.1914-11 s.171

Şinasi, *Küçük Hikaye (Maral ve Üzüm ağacı)*, [Avcıdan kaçıp üzüm ağacına saklanan maral yaprakları yerken avcı duyar ve onu yaralar.] *MD*, Nu.1914-18 s.287

Türk Balası, *Zavallı Feridun*, [Fakir ailenin oğlu Feridun kışlık elbisesi olmadığı için hastalanır ölür.] *MD*, Nu.1914-16 s.250

Velihanov, *Vatan Muhabbeti*, [Ülkesi işgal edilmiş yaşlı bir adam işgalcilere yol göstermeyip ölümü tercih eder.] *MD*, Nu.1914-11 s.167

2.1.2.10. İstatistikî Malumat

İmzasız, *Müteferrika*, [Uzun yaşamının sırları ve dünyadaki kütüphaneler hakkında bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-13 s.205

İmzasız, *Müteferrika*, [Bir çocuğun icadı ve çiçeklerin rengi ile ilgili bilgi verilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-16 s.254

İmzasız, *Müteferrika*, [Dünyada çıkan gazete sayısından ve eğitilen fillerden bahsedilmiştir.] *MD*, Nu. 1913-17 s.269

2.1.2.11. Masal

A. Bayramov, *Komşular*, [Ayı, kurt ve gaban, koç, keçi ve horozun oyunundan korkup göç ederler.] *MD*, Nu.1914-19 s.295

- Abbaskulu Velihanov, *Can Veren Şir*, [Ölmek üzere olan aslana bütün hayvanlar eziyet ederken at ona acır ve dokunmaz.] *MD*, Nu. 1913-22 s.347
- Abid Muttalibzade, *At ve Öküz*, [Yiyip içip yatan öküz, çalışkan ata çalışma diye öğüt verir.] *MD*, Nu. 1914-3 s.42
- Ağasi Keraybeyov, *Sıçanların Meclisi*, [Kedinin gelişini bilmek için fareler onun boynuna zil takmak isterler.] *MD*, Nu. 1914-10 s.157
- Ali Meşan, *Garı nene İle Bir Tülküünün Hikayesi*, [Garı nene kendisini zengin eden tilkinin sırrını saklayamaz ve perişan olur.] *MD*, Nu. 1913-17 s.266
- Aliallah Rızazade, *İki Gardaş*, [Abisinin sözünü dinlemeyen küçük kardeş birçok eziyet çeker.] *MD*, Nu. 1914-7 s.108
- Ali Mahmud Mustafayev, *Yöndücü Tilki*, [Köpekleri ölen karı-kocanın onun yerine aldıkları tilki bunların ırmık ve yağlarını yer ve kaçar.] *MD*, Nu. 1913-11 s.169
- Ali Mahmud Mustafayev, *Tülküünün kurt evinde diriliği*, [Tilki kurdun azığını yer, aklını karıştırır. Kurt evi terk eder.] *MD*, Nu. 1914-3 s.43
- B. Mirşad, *Bala Sıçan*, [Annesinin sözünü dinlemeyen fareyi kedi parçalar.] *MD*, Nu. 1914- 14 s.223
- Fazıl Efendizade, *Yoldaşlıkta İttifak*, [Birlikte yaşamaya başlayan hayvanlar diğer hayvanlardan kendilerini korurlar.] *MD*, Nu. 1913-22 s.345
- Fethelizade, *Bacaklı ve Mis*, [Değerli olduğunu düşünen bacaklıyı cimri bir zengin sandığa kapatır. mis pul ise itibar görür.] *MD*, Nu. 1913-16s.251
- Hacı Ağa Cavadov, *Kurt ve Tavşan*, [Tavşan tilkiye tuzak kurup kurda yemek olarak sunar ama tuzağa kendisi düşer.] *MD*, Nu. 1914-16 s.247
- Hamza Kasımzade, *Devletli Marko ve Bedbaht Vasili*, [Marko gelecekte servetine sahip olacağını düşüğü Bedbaht Vasiliyi öldürmek için planlar yapar.] *MD*, Nu. 1913-12 s.182; *MD*, Nu. 1913-13 s.202; *MD*, Nu. 1913-14 s.217; *MD*, Nu. 1913-15 s.234
- İmzasız, *Büyüğün Sözüne Bak*, [Koyunun sözünü dinlemeyen kuzuyu kurt parçalar.] *MD*, Nu. 1914-2 s.30
- İshak Mahmudzade, *Küçük Hikaye*, [İki kurt aslana kurdukları hileyi uyguladılar.] *MD*, Nu.1913-19 s.302

- Kazım Guluyev, *Tilki ve Kurt*, [Tilkinin hakkını yiyen kurdu avcılar yakalar. Yaptığından pişman olur.] *MD*, Nu.1914-19 s.294
- Mahmud Hanife, *Maymun ve Tutu Kuşu*, [İki iyi dost olan Maymun ile Tutu kuşu bir yanlış anlama ile düşman olurlar.] *MD*, Nu.1913-10 s.150
- Mahmud Hanife, *Yakşılık Yadda Kalır Yahut Karışka İle Güvercin*, [Güvercin karıncayı boğulmaktan kurtarır. O da güvercini avcının elinden kurtarır.] *MD*, Nu.1914-13 s.202
- Mirabdalahahad Mircavadzade, *İnsan ve İlan*, [Ölümden kurtardığı yılan köylüyü zengin eder. Köylü daha çok altın için yılanı öldürecekken yılan onu öldürür.] *MD*, Nu.1914-12 s.184
- Resulzade, *Küçük hikaye (Şir, kurt ve tilki)*, [Tilki kendisini aslana şikayet eden kurtan intikam alır.] *MD*, Nu.1913-15 s.239
- Seyyidhasan Hüseyinzade, *İki Sıçan*, [Şehir yaşamına özenen köy faresi bir müsibetten sonra kendi mekanın güzelliğini daha iyi anlar.] *MD*, Nu.1913-12 s.189

2.1.2.12. Pedagoji

- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya doğa olayları ile ilgili bilgiler verir.] *MD*, Nu. 1913-15 s.230
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya kurtlu şeker elmasından bile ders alabileceğini anlatır.] *MD*, Nu.1913-20 s.311
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Babası Fatma`ya güzel yazı yazmanın önemini anlatır.] *MD*, Nu.1913-22 s.341
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb(Rüya)*, [Fatma rüyasındaki gibi uçmak ister. Annesi bunun imkansız olduğunu anlatır.] *MD*, Nu.1914-1 s.4
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb*, [Annesi Fatma`ya babasından izinsiz iş yapan çocuğun hikayesini anlatır.] *MD*, Nu.1914-2 s.25
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb(Oğruluğun nedameti)*, [Annesi Fatma`ya hırsızın girdiği evde okuduğu bir cümleden etkilenip, tövbe ettiği hikayeyi anlatır.] *MD*, Nu.1914-4 s.53
- Ş. Efendizade, *İlk Mekteb (Müellim Nedir?)*, [Öğretmeni azarladığı için okula gitmek istemeyen Zehraya Fatma, öğretmenin önemini anlatır.] *MD*, Nu. 1914-8 s.120; *MD*, Nu.1914-9 s.140

2.1.2.13. Şiir

- A.Babazade, *Uca Allah*, [Bizi Allah`ın yarattığını ve O`na ibadet etmemiz gerektiğini anlatan şiirdir.] *MD*, Nu.1914-18 s.278
- A.Babazade, *Uşak ve Bülbül*, [Çocuğun kafeste ötmesini istediği bülbül özgürlüğü tercih eder.] *MD*, Nu.1914-19 s.297
- A. Gaibzade, *Mekteb*, [Mektebi öven ve insanlara menfaatini anlatan şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-15 s.229
- A. Sabir, *Yalancı Çoban*,[Hep yalan söyleyen çobanın koyunlarını kurt kapar ona kimse inanmaz.] *MD*, Nu.1913-11 s.168
- A. Sabir, *Okutmuram el çekin*, [Çocuğunu okutmak istemeyen aileler için sitemvari bir şiir.] *MD*, Nu.1913-11 s.172
- A. Sabir, *Molla Nasreddin ve Oğru*, [Hırsızı yakalamaya çalışmayan hoca hırsızın geleceği yeri gösterir.] *MD*, Nu.1913-14 s.212
- A. Sabir, *Örümcek ve İpek Kurdu*, [Örümcek ve ipek kurdu arasında geçen çekişme.] *MD*, Nu.1913-16 s.242
- A. Sabir, *İskender ve Fakir*, [Fakirin İskender`den dilediği.] *MD*, Nu.1913-21 s.326
- A. Sabir, *Artık Alıp Eksik Satan Tacir*, [İşini dürüst yapmayan tacir anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-22 s.341
- A. Sabir, *Molla Nasreddin ve Yorgan* [Nasreddin Hoca`nın yorganını hırsızın çaldığını anlatan şiirdir.] *MD*, Nu.1914-7 s.97
- A. Sehhed, *Sabir*, [A. Sabir için yazılmış bir şiir.] *MD*, Nu.1913-11 s.167
- A. Sehhed, *Vatan*, [Vatanın güzelliği anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-2 s.18
- Abdurrahman Ruhi, *Bizim dünya*, [Çocukların duyguları anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.226
- Ali Abbas Müznib, *Şir Tilki ve Oğlak*, [Şirin, oğlağı parçalamasından korkan tilki ölmek için hakkını şire verir.] *MD*, Nu. 1913-22 s.343
- Ali Abbas Müznib, *Miras Bölgüsü*, [Mirasta anlaşılamayan iki kardeşin bütün mallarını hakim ikiye böler.] *MD*, Nu. 1914-1 s.7
- Ali Abbas Müznib, *Bıçak ve Deli*, [Bir deli keskin bıçağı işe yaramaz hale getirir.] *MD*, Nu. 1914-2 s.30
- Ali Abbas Müznib, *İt ve Kurt*, [İti yemek isteyen kurt ile itin konuşmaları.] *MD*, Nu.1914-4 s.51

- Ali Abbas Müznib, *Bayramınız Mübarek*, [Bayram tebriği] *MD*, Nu. 1914-5 s.65
- Ali Abbas Meüznib, *Yoldaş Tesiri*, [Çamur kendini anlatır.] *MD*, Nu. 1914-8 s.119
- Ali Abbas Müznib, *Nöker ve At*, [Atın arpasından çalıp başkasına satan adama at öğüt verir.] *MD*, Nu. 1914-10 s.150
- Ali Abbas Müznib, *At ve Öküz*, [Öküz ile at arasında geçen konuşma.] *MD*, Nu.1914-11 s.166
- Ali Abbas Müznib, *Balalarımıza Öğüt*, [Mektebin önemli olduğunu vurgular.] *MD*, Nu.1914-13 s.197
- Ali Abbas Müznib, *Zeytin İle Kamış*, [Kibirli zeytin kamışın uyarısına aldırmaz bir rüzgarla telef olur.] *MD*, Nu. 1914-18 s.274
- Ali Meşan, *Uşak ve Ana*, [Anne ile çocuk arasında sohbet havasında hikmetli sözler söylenir.] *MD*, Nu. 1913-10 s.147
- Ali Settar, *Akça*, [Okumanın gerekliliğini anlatır.] *MD*, Nu. 1913-18 s.276
- Ali Settar, *Maişetimizden bir şekil (Zavallı kız)*, [Bir kız annesine neden okula gitmediğini sorar annesi onu döver.] *MD*, Nu. 1914- 1 s.3
- Ali Settar, *Bağlarda Akşam Çağı*, [Akşam vaktinin görüntüsü anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1914-7 s.101
- Ali Settar, *Müellim*, [Öğretmenleri öven bir şiir.] *MD*, Nu. 1914-8 s.116
- Ali Settar, *Müellimlerin Şakirdlere verdiği nömrelerden: 2 ve 5*, [2 ve 5 alan öğrencilerin tepkileri.] *MD*, Nu. 1914-11 s.164
- Ali Ulvi, *Buğda*, [Buğdayı anlatan bir şiir.] *MD*, Nu. 1913-12 s.182
- Ali Ulvi, *Anam*, [Annenin çocuğa verdiklerini anlatan şiir.] *MD*, Nu. 1914-19 s.289
- Ali Ulvi, *Barmaklar*, [Parmaklarımızın marifetleri.] *MD*, Nu. 1914-20 s.309
- Aliesved Firzaliyev, *Yalnız*, [Fatma'nın dışarı çıkıp oynamak yerine derslerine çalışmayı tercih ettiği şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-16 s.241
- Arafi, *Payız*, [Sonbaharla birlikte her şeyin solduğu anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-15 s.229
- B. Mirşad, *Vatanım ve milletim*, [Vatanı öven bir şiirdir.] *MD*, Nu. 1914-14 s.221
- Celal Mainov, *Sıçan ile Gunuz*, [Kapana tutulan bir fareyi anlatır.] *MD*, Nu. 1913-17 s.260

- Cemubey “Aciz” Şirvani, *Kamber ve Hıdır*, [Evden kaçan Kamber ve Hıdır perişan olurlar.] *MD*, Nu. 1913-20 s.310
- Cemubey “Aciz” Şirvani, *Konca nağmesi*, [Çocukların oyunları ile ilgili bir şiir.] *MD*, Nu.1914-5 s.68
- Hasanali Abbaszade, *Fikrim*, [Bir çocuğun istekleri.] *MD*, Nu. 1914-5 s.74
- Hüseyin Cavid, *İsmailbey*, [Merhum İsmailbey`i öven şiir.] *MD*, Nu. 1914-15 s.227
- İmzasız, *Pişmanlık Fayda Vermez*, [Okula gitmeyi sevmeyen birinin büyüdüğünde yaşadığı pişmanlık.] *MD*, Nu.1914-9 s.129
- İsmail Hakkı, *Hilekar Pişik*, [Kedi hile ile bütün fareleri yer.] *MD*, Nu.1914-17 s.257
- Mahmud Muhittin, *Gezinirken*, [Allah`ın verdiği nimetler anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-6 s.81
- Masum, *İki Yoldaş*, [Karşılarına çıkan ayıdan korkan ve korkmayan iki arkadaş anlatılır.] *MD*, Nu.1914-3 s.35
- Mirza Balagardaş, *Kendli ve Yılan*, [Kendli ile dost olmak isteyen yılanı kendli baltası ile öldürür.] *MD*, Nu.1914-4 s.55
- Nazım Hurem, *Kuzum*, [Bir çocuğun kuzusuna yazdığı bir şiir.] *MD*, Nu.1913-13 s.194
- Nazım Hurem, *Tacir Ol Gardaşım*, [Tacirliği öven şiirdir.] *MD*, Nu.1914-12 s.177
- Reşitbey Efendizade, *Ana Kimdir*, [Anayı anlatır.] *MD*, Nu.1913-19 s.293
- Reşitbey Efendizade, *Milli Tasif*, [Merhum İsmail Mirza`yı anlatan şiirdir.] *MD*, Nu.1914-14 s.209
- Rıza Sabit, *Bahar*, [Bahar mevsinin heryere yeşillik ve güzel kokular getirdiği anlatılır.] *MD*, Nu.1914-6 s.92
- Ş. Efendizade, *Gülmeli Nağıllar (Tilki, kurt ve Ayı)*, [Tilki; kurt ve ayı ile beraber avladıkları avı böler. En çoğunu kendisi alır.] *MD*, Nu.1914-20 s.311
- Zeynal, *Mekteb Yoldaşlarıma*, [Öğrencilere okula heveslendiren şiirdir.] *MD*, Nu.1914-15 s.231

2.1.2.14. Tarih

- Memmedemin Efendizade, *Tarihi Fıkralar(Şanlı Bir Yastık)*, [Tarihten ibretlik kahramanlık öyküsü anlatılmış.] *MD*, Nu.1913-11 s.168

2.1.2.15. Tiyatro

Abdullah Şaik, *Çoban*, [Yalancı bir çobanın başından geçen ibretamiz olaylar anlatılır.] *MD*, Nu. 1913-10 s.155

2.1.2.16. Zooloji

Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Garamalın yaşayış tarzı ve fiziki özellikleri avrupadaki yetiştirilme şekli ve bu ülkeye göre değeri anlatılmıştır.] *MD*, Nu. 1913-16 s.252; *MD*, Nu. 1913-17 s.265

Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Karıncaların cinsiyetleri, yumurtlamaları, yuvaları, yardımlaşmaları ve savaşları anlatılmaktadır.] *MD*, Nu. 1914-1 s.12; *MD*, Nu. 1914-2 s.28; *MD*, Nu.1914-3 s.39; *MD*, Nu. 1914-4 s.60; *MD*, Nu. 1914-5 s.74; *MD*, Nu. 1914-6 s.87; *MD*, Nu. 1914-7 s.107; *MD*, Nu. 1913-8 s.123

Hasanbey Zerdabi, *Tarih tabiiden*, [Bal arılarının cinsiyetleri, yuvaları, yumurtadan çıkışları, kraliçeleri ve düşmanlardan korunmaları anlatılmıştır.] *MD*, Nu.1914-14 s.221; *MD*, Nu. 1914-15s.232; *MD*, Nu. 1914-16 s.254; *MD*, Nu.1913-17 s.268; *MD*, Nu. 1914-18 s.282; *MD*, Nu. 1913-19 s.298; *MD*, Nu.1914-20 s.312

2.2. Reklam ve İlanlar

2.2.1. Gazete Reklamları

“Şelale” [Edebi, içtimai, ilmi, fenni Türk dilinde mecmua-i mesuredir. Her haftada neşrolunur. Resimleri güzel, kağızları nefistir.] *MD*, Nu.1913-19 s.305; *MD*, Nu.1913-20 s.320; *MD*, Nu.1913-21 s.336;

“Tercüman” [Bahçasarayda her gün çıkan siyasi, edebi, içtimai, milli gazeteye 1914 yılı için abone defteri açılmıştır. İmdiden abone olanlara bu 1913’üncü ilin ahırınacen çıkan nömreler pulsuz gönderilecektir. Seneliği 5 manat, altı aylığı 2 manat 50 gepik, üç aylığı 1 manat 25 gepikdir.] *MD*, Nu.1913-22 s.353;

“Vakt” [gazetesine 1915’inci il için abone defteri açıldı. Vakt gazetesi mutedil ve terakkiperver mesleği ile devam adıp, siyasi, içtimai, iktisadi ve milli meselelerden bahsedecektir. Abone kıymeti, illiği 5 manat, altı aylığı 2 manat 60 gepik, üç aylığı 1 manat 35 gepik, bir aylığı 45 gepikdir.] *MD*, Nu.1914-1 s.1;

“Tercüman” [gazetesine 1915’inci il için abone defteri açıldı. Tercüman evvelki mesleğinden ayrılmayıp, imdiye kadar takip ettiği gayeye gidecektir. İlk müşterilere merhum İsmail Bey’in muhtelif vakitlerde alınmış fotoğrafları ve cenazesi vaktında çıkarılmış resimleri ve tercüme-i halini havi bir albüm verilecek. Abone kıymeti: Seneliği 5 manat, altı aylığı 3 manat, üç aylığı 1 manat 50 gepikdir.] *MD*, Nu.1914-1;

2.2.2. Derginin Kendi Reklam ve İlanları

2.2.1.1 Abonelik ilanları: [Bakü’de 1914’üncü il için abone kabul olunur: Mihaylevski küçede kaspinin gabağında, Alimuhtar Aliekberovun kitap mağazasında.] *MD*, Nu.1913-22 s.352

2.2.1.2 Abonelere hediye gönderileceğine dair ilanlar: [Bu nömremiz ile muhterem müşterilerimize “Garamizin” den tercüme edilmiş “Bedbaht liza” adlı romanı hediye edirik.] *MD*, Nu.1913-18 s.274

[Bu nömremiz ile ilk müşterilerimize “Tolstoy” dan tercüme edilmiş “Biha oturur” kitapçasını ve Şelale mecmuasının 8 sayfalık renkli ilanını gönderirik.] *MD*, Nu.1913-20 s.306

2.2.1.3 Abonelerden gelen tercüme eserlere dair ihtar: [İdaremize tercüme gönderen muhterem zevaddan rica edirik ki tercüme ettikleri eser, kimin olduğunu yazsınlar. Sahib-i eser malum olmadığı halda tercüme çapa verilmir.] *MD*, Nu.1913-20 s.320

2.2.1.4 Eski dergilerin satışına dair ilanlar: [Mekteb mecmuasının geçen ilki nömreleri tamamiyle ciltli ve ciltsiz idareimizde vardır. Arzu buyuranlar idaremize müracat buyursunlar. Kıymeti ciltli 3 manattır. Başka şehirlere 40 gepik poşt ücreti ilave edilir. Pul evezine marka dahi kabul olunur.] *MD*, Nu.1913-11 s.177; *MD*, Nu.1913-12 s.193

[Mektebin geçen ilki nömrelerinin idareimizde cildlenmiş kitapları vardır. Kıymeti idareimizde 3 manattır.] *MD*, Nu.1913-20 s.320 *MD*, Nu.1913-20 s.320

2.2.1.5 Fiyat bildiren ilanlar: [Mektebin tek nüshası heryerde ve mekteblerde 12 gepikdir.] *MD*, Nu.1914-13 s.208

2.2.1.6 Gecikmeleri bildiren ilanlar: [İdareden İlan: İllik müşterilerimize va'de verdiğimiz 3'üncü kitapça matbaada çap olunur. Ona göre de bu nömre ile gönderebilmedik. Çaptan çıkan gibi göndermeyimizi va'detmekle gecikmesi hususunda özür isteyirik.] *MD*, Nu.1913-22 s.352

[İhtar: Keçen 1913'üncü ilde ilk müşterilerimize vadettiğimiz üçüncü kitapça matbaada çapolunduğu için mateessüf keçen nömre ile beraber gönderebilmişik. İmdi hemen kitapçanı gönderirik.] *MD*, Nu.1914-1 s.16

[İhtar: Yayda tab ettirdiğimiz nömreler tamamıyla kaldığı için ve bu kadar külli zarara devam edemediğimizden bilaihtiyar 13'üncü nömremizi agust ayında neşredeceyik. Bunun ile muhterem müşterilerimize malum edirik ki onlar öz abone haklarını dürüst alacaklar. Gelen nömrelerimizin gecikmesi uzandı. Gelecek nömrelerimizi vaktından ireli neşredüp, aboneçilerimizin hakkını dürüst virmekle hörmetli okuyucularımızı razı itmeye çalışacayık.] *MD*, Nu.1914-12 s.192

2.2.1.7 İdare yerlerini bildiren ilan: [*Mekteb idaresi:* Bakü'de mecmuamızın idaresi Nicni Peruytski küçede, 34 nömreli evdedir.] *MD*, Nu.1913-20 s.320

2.2.1.8 Yeni eserlerin basımını bildiren ilanlar: [Muhammedzadenin arvad maişeti adlı bir perde, iki tasvirde ileri çapdan çıkub satış meydanına koyuldu. Kıymeti 15 gepikdir. Hüseyin Cavid'in "Ana" ve "Geçmiş günler" adlı eserleri çaptan çıkdı. İsteyenler Tiflis'te Muhammedzade'ye rica etsinler.] *MD*, Nu.1913-10 s.160; *MD*, Nu.1913-11 s.176; *MD*, Nu.1913-13 s.209; *MD*, Nu.1913-14 s.225; *MD*, Nu.1913-16 s.257; *MD*, Nu.1913-17 s.273

[İlan: Şehid merhum Hacı molla ruhullah ahundun ehvalatına dair bir mecmua çapdan çıkdı. Bu mecmuada merhumun tercüme-i hali, gazette ve mecmualarda yazdığı makaleler, celisleriyle söylediği nitkleri, hutbe ve muazıraları, şehadetinden sonra gazete ve mecmualarda yazılan makaleler, hayatından parçalar, katillerine verilmiş

taksirnamenin muhtasar tercümesi, harbi mahkemenin katnamesi vardır. Merheumun ahvalatına dair bu kitabın bir tarafı da Rusça yazılmıştır. Kıymeti:1 manat 50 gepik. İsteyen bu adrese rica edebilir.(Rusça bir adres verilmiş)] MD, Nu.1913-14 s.224

2.2.1.9 Yapılan yanlışlıkların düzeltilmesine dair duyuru: [Keçen nömremizin mündericatında “Tali ile Kader” hikayesi Celal tarafından yazıldığı, ve “Gurban Bayramı” çocuk dünyasından alındığı sehiv olarak tertib olunmuştur. Aslında ise “Çoban ile Kunduz” Celal tarafından yazılıb, “Tali ile Kader” çocuk dünyasından alınmıştır. “Gurban Bayramı” idareden yazılmıştır. Ahırncı saifede lügatimizde “dolap” evezine “dolaba” çap olunmuştur. Bunu “dolaba” okunmalıdır.] MD, Nu.1913-18 s.288

2.3 Resimler ve Fotoğraf

2.3.1 Resimler

2.3.1.1 Bina Resimleri

[Mezarlık] “Şehzade Harun Reşidin arvadının kabri” MD, 1914, Nu.3 s.44

[Bina] “Tifliste belediye tiyatırı” MD,1914, Nu.6 s.85

[Dikilitaş] “İstanbulda Sultan Ahmet meydanında dikili daş” MD, 1914, Nu.8 s.119

[Bina] “Baküde ticaret mektebi” MD, 1914, Nu.9 s.137

[Bina] “Batım şehri istasyonu” MD, 1914, Nu.10 s.152

[Cami] “Batımda Aziziye camii” MD, 1914, Nu.14 s.216

[Ev] “Tifliste Canişin hazretlerinin evi” MD, 1914, Nu.15 s.237

[Cami] “Mısırdı kadim bir cami” MD, 1914, Nu.18 s.278

[Kale] “Kahire’ kale kapısı” MD, 1914, Nu.18 s.281

[Bina] “Hindistanda Akra şehrinde Taç Mahal’in resmidir.” MD, 1914, Nu.19 s.293

[Bina] “Tahranda hükümet bankası” MD, 1914, Nu.19 s.303

2.3.1.2 Hayvan Resimleri

[Kuş] “Su Gırgavulı” MD, 1913, Nu.12 s.177

- [Balık] “Meşal balığı” MD, 1914, Nu.1 s.8
- [Yılan] “İki başlı yılan” MD, 1914, Nu.1 s.11
- [Aslanlar] “Ganimet başında” MD, 1914, Nu.7 s.106
- [Kuşlar] “Su yüzünde seyahat” MD, 1914, Nu.8 s.123
- [Kedi] “Yazı yazan pişik” MD, 1914, Nu.10 s.147
- [Atlar] “Elvahı nefsedenden azgın atlar” MD, 1914, Nu.16 s.253

2.3.1.3 Çocuk Resimleri

- [Ana ve Çocuk] “İtfale gıblegah ana kucağıdır-Zira o bir vefa ve mürüvvet ocağıdır.” MD, 1913, Nu.15, s.229
- [Ana ve Çocuk] “İlk mekteb analar kucağıdır diyüb balasını bağrına bastı.” MD, 1913, Nu.15, s.232
- [Yaşlı adamla çocuk] “Sandalyede oturan yaşlı bir adamın yanında bir çocuk ve bir koyun var.” MD, 1913, Nu.16, s.247
- [Öğrenci] “Meseleni halletmeye çalışır.” MD, 1913, Nu.22, s.350
- [Çocuk] “Kuşların yuvasını kapan uşak” MD, 1913, Nu.10, s.146
- [Ana-kız] “Ana ile kızın sohbeti” MD, 1914, Nu.1 s.5
- [İki genç] “Kamil ve Âkil” MD, 1914, Nu.2 s.23
- [Kız ve oğlan] “Fakir uşağa şorba veren kız” MD, 1914, Nu.3 s.34
- [İki çocuk] “Fatma ve Zehra” MD, 1914, Nu.6 s.93
- [Çocuk] “Huşû ile müteala eden çocuk” MD, 1914, Nu.7 s.101
- [Çocuk] “Eşref” MD, 1914, Nu.9 s.132
- [Kadın ve çocuk] “Naciye hanı rahatsız olup dürbünüyle denize bakar.” MD, 1914, Nu.11 s.163
- [Ana ve çocuk] “Fatıma ve anası” MD, 1914, Nu.11 s.172
- [Çocuk] “Şukufe yazısını hazırlıyor.” MD, 1914, Nu.14 s.218
- [Çocuk ve adam] “Kurban bayramı” MD, 1914, Nu.15 s.230
- [Çocuklar] “Eşref bağda oynayanlara tamaşa edir.” MD, 1914, Nu.20 s.306

2.3.1.4 Doğa Resimleri

[Ağaç] “Hurma Bahçası” MD, 1913, Nu.20, s.306

[Doğa] “Kış alemi” MD, 1914, Nu.2 s.19

[Manzara] “Bakü’de İçerişehirde bir manzara” MD, 1914, Nu.17 s.271

[Manzara] “Kafkasta bir manzara” MD, 1914, Nu.19 s.298

[Şehir] “Batım manzaralarından biri” MD, 1914, Nu.12 s.188

2.3.1.5 Toplu Resimler

[Öğretmen ve öğrenciler] “Balahanada müselman kız mektebinin müellime ve mütellimleri” MD, 1913, Nu.17, s.264

[Toplu resim] “Mevlüt bayramı münasebetiyle Safa mektebinde alınan resim” MD, 1914, Nu.4 s.59

[Toplu resim] “Peterspurkta muallimler içtimainde hazır olan müsellman muallime ve muallimleri” MD, 1914, Nu.5 s.78

[Toplu resim] “İttihat mektebinde musiki öğrenen şagirtler” MD, 1914, Nu.12 s.179

2.3.1.6 Diğer Resimler

[Astronomi] “Şimal Hadisesi” MD, 1913, Nu.14 s.209

[Kayık üstünde adam] “Samaydın kirişede gitmesi” MD, 1913, Nu.21, s.322

[İki insan] “Evsizler” MD, 1914, Nu.4 s.50

[Tren] “Vagonun yoldan çıkması” MD, 1914, Nu.13 s.197

2.3.2 Fotoğraflar

2.3.2.1 Meşhur İnsanların Fotoğrafları

[A. Sabir] “Milli şairimiz merhum A. Sabirin tasviri” MD, 1913, Nu.11, s.164

[Necef bey] “Necef bey talebe vaktında” MD, 1913, Nu.18, s.277

[Necef bey] “Muhterem Necef bey meşebeyi vaktında” MD, 1913, Nu.18, s.278

[Kristofkolomb] MD, 1913, Nu.19, s.290

[İsmail Gaspıralı] “Merhum İsmail bey Gaspıranski” MD, 1914, Nu.13 s.196

İKİNCİ BÖLÜM

II. METİNLER

1. Hikayeler

BİR QIZIN HƏKİMANƏ CAVABI

Qədim vaxtlarda bir padşah var idi. Bunun işi asla tərəqqi itməyirdi. Özü də bilməyirdi ki bunun səbəbi nədir? Ona görə padşah həmişə qəmgin olub, bunun səbəbini bilmək istəyirdi. Birgün padşah öz yaxın adamlarından bir neçəsini çağırırdı, o vaxtın qaydasına görə “Bəxt açan”ların yanına göndərdi ki belki onlar; bu müşkül işin çarəsini tapmaqla onu bu qəmdən azad etsinlər.

Padşahın adamları bütün məmləkəti dolaşdı, məşhur olan “Bəxt açan”lardan bu işin səbəbini sual etdilər. Bəxt açanlardan biri dedi:

___Padşah o adamı tanımayırsan ki o; bütün adamlardan ona lazım və gərəklidir. Digəri dedi;

___Padşah o saati bilməyir ki o saat; bütün saatlardan ona mənfəətli və xeyirlidir. Üçüncüsü dedi;

___Padşah o işi bilməyir ki o iş, bütün işlərdən ona lazım və faydalıdır.

O adamlarda padşahın huzuruna gəlib, əhvalatı eşitdikləri gibi bəyan etdilər. Padşah isə bu cavabların heç birini bəyənmədiyindən, məsələni dürüst həlletmək üçün, yenə o adamları təkrarən “Bəxt açan”ların yanına göndərdi və özü də rast gələn ağıllı adamlardan soruşurdu. Ama heçbir indən ağıla müvafiq bir cavab alabilməyirdi. Bir dəfə padşahın bu məsələsini ağıllı bir qız eşidib dedi;

___Bəli, bəxt açanların sözü doğrudur. Amma onların cavabını bilmək lazımdır. Ona görə padşaha xəbər veriniz ki ona o adam lazımdır ki onun ilə iş keçir və həmişə onun xeyrinə çalışır. Belə adamı həmişə sevməlidir.

İkinci indiki saat bütün saatlardan mənfəətli və xeyirlidir. Çünki bu saat daha yaxşıdır. Bu fürsəti əldən buraxmamalıdır. Üçüncü o iş yaxşıdır ki ondan insana bir mənfəət olur.

Padşah qızın bu həkimanə cavabından xoşlanıb, o gündən onun sözü ilə əməl etməyə başladı

1 İyun 1913

Ağa Məhəmməd Mehdizadə

MD, Nu 10, sy 146

ƏDALƏTLİ HAKİM

Tolstoydan tərcümə

Cəzairdə “baukas” adında bir padşah vardı. Bir gün söhbət arasında bu padşaha xəbər verdilər ki onun şəhərlərinin birində ədalətli bir hakim var ki bu vaxta qədər heçbir hiyləgər və heçbir zalım onun əlindən qurtara bilməmişdir. Ona görə də o şəhərinizin əhalisi həmin hakimdən artıq dərəcədə razıdirlar. Padşah bunun həqiqətini bilmək üçün bir gün teğyirlibas edərək atını minib, həman hakim olan şəhərə yola düşdü. Və gəlib deyilən şəhərə yetişdikdə yolun kənarında bir dilənçiyə rast gəldi. Dilənçi bundan sədəqə istədi, bu da sədəqə verib, keçmək istərkən, dilənçi onun ətəyindən tutub yalvardı və dedi ki

—Mən şikəst olduğum üçün araba və fayton altında qalmaqdan qorxuram. Allah xatirinə məni atın tərkinə götürüb şəhər meydanına qədər apar, Allah köməyin olsun!

Padşahın buna rəhmi gəlip, tərkinə mindirdi və gətirib şəhər meydanına çıxardıqdan sonra, atından düşməyini ona təklif etdi. Dilənçi isə “at mənimdir özün düş.” Diyə acıqlı -acıqlı cavab verdi. İş bura çatdığı üçün onlar höcətləşib getdikcə qışqırmağa başladılar. Axırda bunların səsinə yığılan adamlar belə məsləhət gördülər ki onlar gedib, şikayətlərini şəhər hakiminə xəbər versinlər. Onlarda buna razı olub, şəhər hakiminin hüsuruna getdilər və gəlib gördülər ki hakim bir qəssab ilə bir yağ satanın işlərinə baxır. Qəssabın paltarı qanlı olduğu kimi, yağ satanın da libası başdan ayağa yağa bulanmışdı. Qəssabın əlində pul var idi. Yağ satan isə bunun əlini bərk bərk tutmuşdu. Qəssab deyirdi ki

___Mən, bundan yağ alıb, pulunu vermək istərkən, əlimdən pul kisəsini qapıb, almaq istədi. Mən isə dərhal onu tutub budur, bu hal ilə sizin huzuruza gətirdim. İndi təvəqqe edirəm ki ,bizim davamızı ayırd edib, bizi yola salasınız! Yağ satanda deyirdi ki,

___Xeyir, cənab hakim! Bu sözlər bütün yalandır, bu adam gəlib, məndən yağ istədi, bəndə istədiyi qədər yağ çəkib, hazırladım və pulunu hesab edib, istədim. Kisəsini çıxarıb. Mənə bir ayrı pul verdi. Mən də daxili çıxıb, artığını vermək istərkən, yerdən bu adam əlini daxilə salıb, pulları qapdı və qaçmaq istədi. Bu halda mən onu tutub, bu qayda ilə sizin xidmətinizə gətirdim ki, mənim pulumu alıb, özümə veresiniz! Hakim dedi:

___Qoyun; pul mənim yanımda qalsın. Özünüz sabah gələrsiniz.

Növbə padşah ilə dilənçiyə gəldi. Padşah əhvalatı hakimə nəql elədi. Dilənçi də dedi ki,

___Sənə qurban olum hakim mən şikəst olduğum üçün piyada gəzə bilmirəm; yol ilə atımın üstündə gedərkən, birdən bu adam atılıb, mənim tərkimə mindi. Mən nə qədər yalvardımsa da, atdan düşmədi. İndi də deyir ki “at mənimdir” Allah xatirinə mənə rəhmin gəlsin, mənim atımı alıb özümə ver! Hakim atı öz tövləsinə göndərüb, bunlara da sabah gəlmələrini əmr etdi. Sabahı gün şikayət edənlər hazır oldu. Hakim evvəl qəssab ilə yağ satanı çağırıb, pulu qəssaba verdi və yağ satana da tənbeh kəsdi. Sonra padşah ilə yolçunu çağırıb her ikisini tək tək tövləsinə apardı və iyirmi atın içindən öz atını göstərməyi onlardan tələb etdi. Padşah dərhal öz atını göstərdi. Hakim işi padşah tərəfinə kəsib. Hakim elədiki yolçunu döysünlər. Hakim işini qurtarıb, evinə gedərkən padşah da onun dalına düşüb, gətirdi.

Hakim bunu görüb; “yoxsa sən mən kəsən işdən razı deyilsən?” diyə sual etdi.

___Çox razıyam ancaq sizdən təvəqqe edirəm ki mənə anladınız görüm siz nədən bildiniz ki pul; qəssabın at; mənimdir.

Hakim; qəssabın pulunu suya salıb, səhər gördüm ki suyun üstündə yağ yoxdur. Ondan bildim ki pul qəssabındır. Çünki əgər pul yağ satanın olsa idi. Şübhəsiz

suyun üzündə yağ olardı. Sizin işiniz isə, bunu ayırd etmək çox çətin idi. Odur ki sizi tək tək tövləyə aparıb, atı göstərmənizi tələb etdim. At isə sizi görəndə kimi başını sənə tərəf çevirdi. Güya ki yem istəyir, amma dilənçi yaxın getdi də at təpik atmaq istədi. Bundan anladım ki at sizindir.

Hakim sözünü tamam etcək, padşah özünü nişan verib, dedi ki

___Mən raiyyət deyiləm. Mən bu məmləkətin padşahıyam! Səni mənə tərif etdilər. Mən də sənə doğrudan doğruya ədalətli olub, olmadığını gözümlə görmək üçün buraya gəldim. İndi görürəm ki, doğrudan da sənə barəndə danışılan sözlərin hamısı doğrudur. Ona görə söylə, görüm nə istəyirsənsə sənə əta edirəm!

Hakim padşahının bu işdən şad olub, sevincək bir hal ilə dedi ki,

___Bən çox şadam ki bənə sevgili padşahım bəndən razı olub, bəni tərif eləyir! Buda bənə bəsdir!

1 İyun 1913

Ağabəy İsrəfilbəyov

MD, Nu 10, sy 152

ZÜLMÜN CƏZASI

İlyas günün çoxunu meşədə gəzər, bəzi quş yuvalarını dağıdıb, kiçik balaları çıxardardı. Bunları bir qədər oynatdıqdan sonra tələf edərdi. Günlərin birində İlyas yenə meşəyə getmişdi. Bir ağacın dibində quş yuvası gördü. Ağacın dibində çox qaranlıq idi. İlyas kol-kosu oyan buyan vurub, əlini güc ilə quşun yuvasına çatdırdı. Yuvadən bir sərçə balası çıxartdı. İstəyirdiki geri çəkilsin, birdən “vay öldüm! aman” diyərək. Sərçəni yollayıb, ayağını tutdu və yerə dəydi.

Bir ovçu meşədə gəzərkən birisini yıxılmış gördü. Yaxına gəlib diqqət ilə baxdıqda gördüki qonşularının oğlu İlyasdır. “Ah! Yazıq uşağı ilan vurmuş, gör necədə şişir təmşədir” deyərək götürüb evlərinə apardı. İlyas indi anladı ki quşlara etdiyi zülmün cəzasıdır bu!

13 İyun 1913

QARACA QIZ

9-cu nömrədən mabəd

Mehdi Ağa Hüseynqulu Ağanı evləndirəndən bir il sonra vəfat etdi. Hüseynqulu Ağa ilə arvadı Pəricahanxanımın xasiyyətləri biri biriylə tutmayırdı. Pəricahanxanım gimnaziya təhsilində cəmi avropa adətlərini götürüb, öz milli adətləri xoşuna gəlmirdi. Hətta öz ana dilindən ele ikrah etmişdi ki bu dil ilə danışmaqda istəmirdi. Və labüd qalıp danışanda da yarı rus, yarı türk kəlmələrini qarışdırıb danışmaqla qulaq asanları özünə güldürürdü. Hüseynqulu Ağa isə avropa qaydalarını sevməyib, öz ata və baba adətlərini çox istərdi. Hətta Pəricahanxanım nə qədər çalışdı isə də ondan çərkəs paltarını çıxardıp, avropa libasını geyindirəbilmədi. Pəricahanxanım Hüseynqulu Ağanın evinə gələndən sonra köhnə qulluqçuları dəyişdirib, evin hər bir qaydasını avropa səliqəsinə saldı. Hüseynqulu Ağa bu təzə qaydaları sevmədiyi üçün vaxtının çoxunu kənddə qalıb, şəhirdə az az görünürdü. Çox danışığıdan sonra, axırda Pəricahanxanımı razı edib, kənddə öz mülklərinə köçürtdü. Bunun içində Hüseynqulu Ağa nəhayət dərəcədə şad oldu. Çünki şəhər yaşayışını o, əsla sevmirdi.

Hüseynqulu Ağanın mülkündəki evi qayət basefa bir yerdə idi. Bu evin yanından çay axırdı və meşə də çox yaxın idi. Dəmir yolu isə mülkün bir vərəsətliyi idə. Buradada Pəricahanxanım şəhərdəki kimi təzə qaydalar qoymağa başladı. Hüseynqulu Ağa səhərdən axşama qədər mülk işləri ilə məşğul olub, onun işlərinə qarışmırdı. Bu tövr ilə hər ikisi öz işlərinə məşğul olub, ömür sürməyə başladılar. Ancaq bunların övladları durmayırdı. Üç dörd yaşına çatan kimi ölürdü. Ər arvad arasında həmişə tərbiyə məsələsində höccət olurdu. Hüseynqulu Ağa, arvadının övladına verdiyi tərbiyəsinə tənqid edib, deyirdi: Sən bu kənd yerində yazıq uşağı quş kimi qəfəsə salıb evdən bayıra çıxmağa qoymursan, ona görə yazıq uşaq zəif qalıb, balaca savuq dəyən kimi azarlayub, xəstə olur. Axırda da ölür. Pəricahanxanım isə bunun sözünə qulaq asmayıb, bu barədə öz fikrindən daşınmırdı.

Hüseynqulu Ağa, arvadının öz fikrində artıq dərəcədə möhkəm durduğunu görüb, axırda tərbiyə işinə bilmerre qarışmadı.

Bu vaxt Pəricahanxanımın altı yaşında “Ağcaxanım” adlı bir qızı var idi. Bu yaşa gəlincə Ağcaxanım avropa qaidəsincə tərbiyə almışdı; həmişədə yanında (bevnina)sı olub, yalnız onun ilə gəzməyə çıxırdı. Anasının hökmü ilə bevninası onu kimsə ilə oynamağa, gəzməyə bıraxmırdı.

Mabədi var.

14 Səntyabır 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 12, sy 178

MƏKTƏBƏ GEDƏCƏYƏM

Hacı İlyasın oğlu Səməd hələ doqquz yaşında idi. Hacı İlyas özü cahil və bisavad olduğu üçün, oğlu Səmədi də məktəbə qoymayıb, dərziliyə qoymuşdu. Səməd tamam altı ay idi ki dərzü usta İsmailin yanına gedib, gəlir idi. Sabah tezdən gedib, ustası üçün işləyən birdə axşam əzanı evlərinə qayıdırdı. Balaca Səməd bu sənətində davam edir idisədə, ürəyində bu işdən darıxıb, sıxılırdı. Nədən isə Səməd bu dərziliyi istəmirdi. Ürəyində bu sənətdən hər nə qədər narazı idisədə, bunu aşkar etməyədə atasından o qədər qorxurdu. Çünkü o, çox yaxşı bilirdi ki ağzını açıb ürəyinin fikrini atasına deyən kimi atası onu döyüb, söyəcəkdir. Odur ki Səməd dərđini gizlin saxlayıb, həmişə qaş qabağı yer süpürürdü.

Birgün Səmədin anası bacısı evinə gedəcəyindən, ustasından ruhsad aldırıb Səmədi də özü ilə apardı. Səmədin xalası; Mirzərahim`in külfəti olub, evləri şəhərin orta yerində idi. Mirzərahim məktəb qurtarıb türkcə və rusca kamil bildiyi üçün hər kəs ona hörmət edirdi. Mirzərahimin Əli və Nadir adında iki oğlu və Mina adında da bir qızı var idi. Mirzərahim təlim və tərbiyənin mənfəətini bildiyindən, öz uşaqlarını məktəbə qoyub, onların dərslərinə diqqət edirdi.

Səməd anası ilə; xalasıgilə gələndən sonra, Əli və Nadirin məktəbdən qayıtmalarına müntəzir idi. Saat ikidə Əli və Nadir gözəl giyinmiş əllərində çanta

olduqları halda evlərinə gəldilər və xalalarını görüb, xoş səfa elədikdən sonra, Səməd ilə də görüşdülər. Səməd gözləri ilə xalası uşaqlarını başdan ayağa süzdü: Bunların üstbaşlarının geyimli, əl və üzlərinin təmiz olduğunu görən Səməd bir dəfədə gizlin özünün dükanda tikdikləri çuxa və şalvar rəngindən qaralmış əllərinə baxdı. İndi Səməd xalası uşaqlarından əllərini deyil, hətta bütün çirkli vücudunu gizlətmək istəyirdi. Səməd belə böyük bir həcalətin təsirindən tutulub, ağlamaq dərəcəsinə gəlmişdi. Xalası uşaqları nahar etdikdən sonra, Səməd ilə oynamaq təklifində oldularsada, Səməd bir üzür gətirərək, onların kitablarının şəkillərinə baxmağı rica etdi.

Səməd bir yerdə oturub, iki saatdan artıq kitabları vərəqləyərək, şəkillərinə baxdı. Və gah da bir yazılarını oxumaq istəyirdisədə, biçarə oxuya bilməyirdi. Bundan hasil olan həcaləti xalası uşaqlarına bildirməmək üçün onlar ilə belə bir söhbətə başladı;

Səməd___ Məndə sizin kimi məktəbdə oxumuş olsa idim, mənimdə belə kitablarım olardı, məndə sizin kimi oxuyub yazmaq bilərdim.

Əli___ Bəs sən nə edirsən?

Səməd___ məni atam dərziliyə qoymuşdur. Sabahdan axşama qədər iynə çalmaqdan başqa birşey etmirəm. Səməd bu sözləri qızara qızara dediyindən sonra bir azda hirsləndi

Nadir___ Yaxşı, indi sən yine məktəbdə oxumaq istəyirsən, sən nə üçün bunu Hacı İlyas əmiyə demirsən?

Səməd___ Deməyə qorxuram!

Səmədin bu sözündən Əli və Nadir birbirinin üzünə baxıb gülərkən, Səməd utancaklıqdan qıpqırmızı qızarmışdı. Xalası uşaqlarının Səmədə artıq dərəcədə yazıqları gəldiyindən, hər ikisi tapşırdılar ki Səməd bunu öz atasına desin və ona söz verdilər ki bizdə bu barədə ağamıza deyərək Hacı İlyas əmiyə tapşırırsınız. Səməd, bunların bu sözlərindən əvvəl öz ürəyində qərar vermişdir ki sabah hər nə tür olsa atama deyəcəyəm.

İkinci vaxtı idi. Səməd anasıyla evlərinə qayıtdı. Axşam olduqda nə qədər istədiyi ürəyindəki sözü atasına desin, Lakin cürət edə bilmədi. Neçə dəfə ağzını

doldurub, demək istərkən, atasını qaş qabaqlı görüb, yenə deyəbilmədi. Səməd uzun bir intizar ilə yatağına girdi. Gözlərini yumub, yatmaq istədisədə yatabilmədi. Sabaha qədər gözünü evin bir küncündə yana tutğun lampanın şöləsinə dikib, intizar aləmində xəyalə daldı. Xəyalında gah atasından ruhsat alıb, məktəbə gedir idi, gah mətləbini atasına bildirdiyi üçün atasının təpiyi altında əzilirdi. Bu qayda ilə sabahı açdı. Sabah tezdən yatağından durub çayını içdikdən sonra, həmişəki kimi dükana getmədi. Hacı İlyas oğlunun belə ləngəməyini görüb, bunun səbəbini sual etdikdə Səməd pul kimi qızarıb, üzündə təmənnalıq əsəri göründü. Bu hal ilə Səməd atasının qabağında diz çökərək, hönkür hönkür ağlamağa başladı. Bu halı görən bütün ev əhli mat və məbhud qalıb, bunun vechini sual etdikdə, Səməd cavap vermək istədisədə, ağlamasının hıçqırtıları buna mane olurdu. Axırda Səməd özünü toplayaraq dediki

Dükana getməyəcəyəm!

Atasının yoğun və acı bir səs ilə

___ Bəs haraya gedəcəksən?

Sualına qarşı Səməd üzündəki (iltica)lığı bir qədərdə artıraraq, gayet yavaş və mahzun bir səs ilə

___ Məktəbə gedəcəyəm! Deyə cavab verdi.

Bir həftə sonra, Səməd də Əli və Nadir oxuyan məktəbdə təhsil elm etmək ilə ən bir neçə çalışqan uşaqlardan sayılırdı.

14 Sentyabr 1913

Mehemmed Quluzadə

MD, Nu 12, sy 179

GÜLMƏLİ NAĞILLAR

KARLAR

Bir gün bir kar çoban qoyunlarını otararkən, bir ağacın altında yatıb yuxuya qalmışdı. Sahibsiz qalan qoyunlar baş alıb, getmişlər. Çoban uyandığı vaxt

qoyunlarını görəməyincə dərhal yüyürək qışqırıb, axtarmağa başlamış və yolda bir kar əkinçiyə rast gəlmişdir. Əkinçi tarlasını sürməklə məşqul ikən yüyürə-yüyürə bir adamın buna tərəf gəldiyini görmüş, çoban əkinçidən qoyunlarını xəbər aldıqta oda cavabında tarlasının o biri ucunu göstərərək demişdir ki “mən sabahdan bəri oradan buraya qədər sürürəm” çoban; əkinçinin göstərdiyi yerə tərəf yüyürmüş və qoyunlarını orada tapınca sevincidən əkinçiyə bir keçi bağışlamaq istəmişdir. Ona görə sürünün içindən bir keçini tutmaq istər, fəqat keçi qaçıb onun əlindən canını qurtarırmış. Ən axırda əlindəki dəynəyi alıb, bunun boynuzunu sıdırmış və taqətdən düşmüş keçini tutabilmişdir. Çoban keçini tutduqdan sonra, əkinçinin yanına gəlib:

___ “ Al, sən mənə sürümü göstərdin, məndə bunu sənə hədiyyə edirəm. Boynuzu sınmışsada, zərəri yoxdur.” Deyərək əliylə keçinin boynuzunu göstərmişdir. Biçarə qara keçi isə qorqulu bir hal ilə;

___ “Vallah mən sanbahdan bəri tarlamı sürürəm. And olsun Allah'a ki onun boynuzunu mən sıdırmamışam. Deyib çobana yalvarmışdır. Çobanda hədiyyəsini geri almaq istəmədiyindən, aralarında bir gürültü qopmuşdur. Bu əsnada oradan keçən bir atlıya bunların davalarını kəsmək üçün yönəlmişlər, demə bu atlıda kar imiş. Bunların qalmaqallarını görüncə: “ Vallah mən bu heyvanı oğrulamadım, yoldan tapdım, istərsəniz özünüzə verərəm.” demiş. Bunların üçü çənə çalarkən, oradan saçlarını yonaraq fəryad edən bir qocaqarı keçirmiş. Bunlar qocaqarının yanına gəlib, çoban demişki

___ Mən hədiyyə vermək istədim.

Əkinçi ___ And içirəm ki bunun boynuzunu mən sıdırmadım.

Atlı ___ “ Vallah mən oğrulamadım. Yoldan tapdım.” Deyə bunlar aralarında ki davanı qarışa anlatmaq istəmişlər. İşə baxınız ki bu qarışa kar imiş. Odur ki oda bunlara:

___ “ Siz çox yaxşı deyirsiniz, amma nə qədər ki o gəlin evdədir, mən oraya bir adımda qoymaram.” Deyib, fəryadına davam etmiş. Bunların dördüdə hər ağzıdan bir hava ilə qavqa edə edə kadının huzuruna getmişlər. O gündə ramazanın iyirmi sekkizinci günü imiş. Çoban kadıya:

___ Əfəndim, mənə yaxşılıq etdi, məndə hədiyyə vermək istəyirəm.

Əkinçi ___ -qorxaq bir hal ilə- Vallah kadı əfəndi! Mən sındırmadım, sabahdan axşama qədər tarlamda çalışıram.

Atlı___ Vallah mən bu heyvanı oğrulamadım, tapdım, istərsəniz sizə verərəm məsələ halolsun getsin!

Qocaqarı___ “Nə qədər ki o gəlin evdədir, mən oraya ayaq qoymaram”, kadı əfəndi! Demiş.

Kadı bunların bütün sözlərini kar qulaqları ilə dinlədikdən sonra:

___ “Üç şahidin (şəhadəti) qəbul olunar. Atın topları sabah bayramdır!” demiş.

Məsəl; Karın gönlündəki

25 Sentyabr 1913

MD, Nu 13, sy 200

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Axşam çağı Hüseynqulu Ağa öz dostları Rahim və Səlim ilə bərabər, düşməne qalib gəlmiş sər əsgər kimi, kemal təntənə və şaşaa ilə öz evinə varid oldu. Bunların pişvəzinə cəmi qapı xidmətçiləri çıxmışdılar. İtlərin hürüməyi ovçuların səsi, nökrər və mehtərlərin qışqırığı biri birinə qarışmışdı. Ağcaxanım səs və küyə görə izinsiz evdən çıxıb, atasının qabağına yüyürdü. Hüseynqulu Ağa qızını qucaqlayıb, öpdü, və sonra qaraca qızı göstərüb dedi:

___ Bax qızım, sənin üçün oyun yoldaşı gətirmişəm. İndiyə kimi yalnız qalmışdın, oynamağa yoldaşın yox idi. Bu sözdən sonra Ağcaxanım və Qaracaqız nəzərlərini biri birinə salıb, bir müddət diqqət ilə baxmışdılar. Bu iki tifildə böyük bir təfavüt var idi: Biri iki bəyzadədən türəmə bir nəcibə, o biri iki zəhmətkəşdən türəmə bir il balası! Bir zəif, zərif, hər bir şeydə özgəyə möhtac olan bir tifil; o biri polad kimi

sağlam bədən, az ildə çox görmüş, öz zəhməti ilə məişət edən bir uşaq! Birinin baxışı sanki özgələrə köməyə çağırırdı; o birinin nəzəri hamını davaya çağırırdı.

Ağcaxanım zərif əlini qaracaqıza uzatdı, otaq kobud barmaqları ilə onun əlini sıxdı. Ağcaxanım bu sıxmaqdan qışqırdı, sonra güldü. Biraz keçmədi ki şirin söhbətə başladılar. Hüseynqulu Ağa bunları söhbətdə qoyub, bəylər ilə otağa daxil oldu. Ağcaxanım ilə Qaracaqızın söhbəti çox çəkmədi Pəricihan xanım otağından nökrər və qulluqçuların toplaşmasını görüb, həyatə endi və qızını qaracaqız ilə şirin söhbət edən görüb, çox bərk acıqlandı və mürebbiyeni çağıraraq dedi;

— Xanıməfəndi, harada qalmısınız? Nə üçün öz vəzifənizi unudursunuz? Baxın, tərbiyə verdiyiniz qız kim ilə söhbət edib? Otağına aparın! Bu gecə şamsız qalacaq.

Mürebbiyə zavallı ağcaxanımın gözü yaşlı əlindən tutub otağına apardı. Qaracaqızda Pəricihan xanım dalınca gəl, qaracaqızı! döyüb, Hüseynqulu Ağanın otağına apardı və rixşənd ilə dedi:

— Bu şahzadə qızını haradan tapıb, gətirmişsiniz, əzizim? Qızın ilə də tanış etmişsin!

Hüseynqulu Ağa əhvalatı ona nəql edib dedi;

— Pəricihan! Qızına yazığın gəlsin, gör yoldaşsızlıq yazığı nə hala salıb?! Qoy bu qız ilə oynasın, atlansın, qol-qanadı açılsın, bədəni bir bərksin, keyfi açılsın! Bu qız qaracaqızı deyildir, və olsada nə ayıbı vardır? Mürebbiyəsi yanında olacaqdır. Bir pis iş edərlərsə tənbeh edib qoymaz! Bu sözlər Pəricihan xanıma əsla təsir etmədi.

— Sən mənə söz vermişdin ki tərbiyə məsələsinə qarışmayacaqsan. İndi nə üçün sözündə davam etmirsən? Bu qız buradan gedəsidir. Artıq söz lazım deyil. Hüseynqulu Ağa və bunlar qaracaqız barəsində Pəricihan xanımdan çox təvəqqe ettilər. Axırda Pəricihan xanım onun qalmasına razı oldu, bu şərt ilə ki qaracaqız bağban Piri kişinin evində gizlənilib, Ağcaxanım ilə əlaqədə olmasın, çünki ondan pis xasiyyət götürər. Bu şərt qəbul oldu. Və Qaracaqız da həmin gecə Piri kişiye tapşırıldı. Piri kişinin daxması ağalığın böyük meyvə bağının içində idi.

Piri kişi 70 yaşında bir qoca idi. Heç bir kəsi yox idi və özü də Hüseynqulu Ağanın raiyeti olub, cavanlıqdan, Mehdi Ağaya bağbanlıq edirdi. Həmişə bağda ömür sürüb ağıllıq qapısına işi düşməsə getməzdi. Özü də yumuşaq təbiətli bir şəxs idi.

Piri kişi qaracaqıza çox şad oldu. Onun üçün komasında yer hazırladı. Və yedirdib rahat etdi. Qaracaqız yerinə girib, bir müddət yatabilmədi! Sonra Piri kişidən soruşdu:

___ Baba, o xanım, qızını nə üçün mənimlə oynamağa və danışmağa qoymur?

___ Qızım! Onlar bəydlər, biz onların raiyetiyik onlar ağadrlar- biz nökr! Bizim ilə onların nə yoldaşlığı? Babacığım onların babalarına babam və atalarına atam qulluq etmişlər! İndidə mən qulluq edirəm. Sən qızım, Ağcaxanımı yadından çıxart, o sənə yoldaş deyildir. Qaracaqız bu sözlər ilə sakit olmayıb, fikrə getdi: mən Ağcaxanıma nə etdimki anasının mənə acığı tutdu. Bu gecə ona yemək verməyəcəklər. Yazıq ac qalacaktır! Anam sağ olanda mənə nəhərsiz qoyurdu, ama mən nadiclik edirdim. Bu ki heç zad etməmişdi. Qaracaqız fikrini bir yerə çıxarmayıb, yuxuya getdi.

O gecəsi həmin fikirlər Ağcaxanımda sakit etməyirdə. Nə anasının, nə mürebbiyesinin nəsihətini anlamayırdı: nə səbəbə mən o qız ilə oynaya danışa bilmərəm? Mən bəy qızı olanda nə olar? Məni nə üçün şamsız qoydular? Qaracaqız çox təəccüblü şeylər nəql edirdi. O deyirdi ki sənə qaval çalmaq oynamaq öyrədəcəyəm! Ah nə üçün anam məni qoymadı ki onun ilə çoxluca danışam?! Ağcaxanım, yorğanı başına çəkib, gizlincə ağlamağa başladı və birazdan sonra yuxuya getdi.

Mabədi var.

25 Sentyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 13, sy 194

DOĞRU DOST

Çox qədim zamanda bir ölkədə zalım bir padşah var idi. Bunun etdiyi zulmlərə görə heç kəs bu padşahı dost tutmayırdı. İş bu ölkədə “Mirvəs” adında dahi bir şəxs var idi. Ki bunu hər kəs dost tutub, hörmət edirdi. Mirvəsin bu qədər hörmət və şöhrətini görən padşaha yaxın bəzi paxıl adamlarının çəşəmlik edib, padşaha xəbər veriblər ki güya Mirvəs padşahı öldürmək qəstinə düşmüşdür. Bunu eşidən padşah dərhal hökm elədik ki Mirvəsi onun hüzuruna gətirsinlər.

Mirvəs gəlib, hüzura çıxandan sonra padşah acıqlı bir səs ilə ona dediki

___ Eşitdiyimə görə sən məni öldürmək fikrinə düşmüşsən!

___ Xeyir! Mən əsla bu fikirdə olmamışam. Ancaq bu var ki sizi birahim, zalım deyər adlandırmışam.

___ Bu; az iş deyil! buna görə səni asdırmalıyam!...

___ Mən ölümdən qorxmuram və bu barədə sizdən əff dəxi istəmirəm, ancaq yaxşı olard ki mənə üç gün möhlət verəydiniz; məndə gedib, anam və bacım ilə görüş idim və bunuda biliniz ki məndən arxayn olmaq üçün öz əvəzimdə burada bir dostumu qoyub gedirəm.

Padşah bir qədər fikrə gedib, çox yaxşı mən sənə üç gün möhlət verərəm ancaq onuda bil ki əgər üç gündən bir saat gec qalsan, dostunu sən yerinə asdıracağam! Və özü özünə dediki “ yəqin ki bu gedib gəlməyəcək. Belə olanda buna hörmət və məhəbbət edən camaatda bunun yalançı olduğunu bilib, anlaşırlar.”

Mirvəs dostunun yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Dostu isə can və daldan razı olup, Mirvəsin dediyinə əməl elədi. Yəni dostundan ötrü həbsdə qalıb, hətta orada ölməyinə dəxi razı oldu.

Mirvəs kənddə yaşayırdı. Bu kənd şəhərdən xeyli uzaq idi. Dostundan ayrıldıqdan sonra gəlib, kəndlərinə yetişdi. Anadan, bacıdan, vətəndən ayrılmaq çətindir, amma çarə yox idi. Mirvəs bunlar ilə halallaşib, elveda edəndən sonra şəhərə qayıtmağa üz qoydu. Yolda gələrkən bərk külək əsib, şiddətli yağış yağmağa başladı. Dağlardan tökülüb dərələrdən axan sular ilə balaca çaylar daşib, yolda olan körpünün üstündən sel gədirdi. Mirvəs nə etsin? Vaxt keçirdi. Odur ki özünü suya vurub, körpünün üstündən

keçmək istədi. Sel isə bunu alıb, çay aşağı axıtmağa başladı. Mirvəs dad və fəryad edib, kömək istəyirdisədə, əbəs idi. Çünki orada bir (ziruh) yox idi ki onun köməyinə gəlsin. Əlacı hər yerdən üzülüb, ağır ləpələri rədd edə edə sel ilə birə bir axırdı. Birdə özünü çayın kənarında gördü. Buna şad olub, paltarından su novça kimi axa axa şəhər tərəfə yüyürməyə başladı. Günorta olmuştu. Əgər Mirvəs gün batan vaxtına qədər özünü şəhərə yetirməzsə, dostunu itirmiş olacaq idi. Mirvəs acele ilə gəlirdi. Birdə uzaqdan şəhər minarələrinin başını gördü. Şəhərə çatmağa öz evinin icarədarına rast gəldi. İcarədar dediki mən gəlib burada səni gözləyirdim. ki sənə əhvalatı xəbər vermək ilə ölümdən nicat verəm; indi daha şəhərə girməyib qaçmalısan ki ölümdən özünü qurtarabiləsən. Bu saat dostunu asırlar. Camaat isə ona gülüb, istihza edirlər və deyirlər ki “sən nə üçün bir yalançının sözünə inandın ki indidə belə tora düşdün?” O isə bu sözlərə əsla fikir verməyib, səni dəqiqə bə dəqiqə gözləyir. Mirvəs bu sözləri eşidib, çox qəmgin oldu və dedi:

___ Əgər mən gedincə onu asmış olsalar o vaxt mən onun qəmini iki yerə bölüb, yarisini özüm götürərəm ondan sonra daha deməsinlər ki mən yalançı çıxdım və bilsinlər ki biz doğru dostuq!

Gün indicə batır. Mirvəs şəhərə yetişib, uzaqdan meydandakı dar ağacını gördü. Oraya yüyürüb, yaxınlaşdıqda gördüki cəllad yoldaşını asmaq üçün yuxarı qaldırır. Bu halda yüyürə yüyürə dar ağacının dibinə gəlib, qışqırdı.

___ Cəllad, cəllad! Dayan; mən özüm gəldim. İndi onu buraxıb, məni asmalısan! Bu sözü deyib, yoldaşı ilə qucaqlaşdı, öpüşdülər. Camaat bunları görüb, padşaha xəbər verdilər. Padşah çox təəccüb edib, onları hüzuruna çağırdı. Mirvəs öz dostu ilə padşahın yanına gələndən sonra, padşah bunlara dediki

___ Siz mənim qəlbimə qələbə etdiniz! İndi bildim və gördüm ki dünyada doğru dost var imiş! Ona görə mən sizin hər ikinizi azad edirəm!

14 Sentyabr 1913

Kazım Kazımsadə

MD, Nu 12, sy 186

VƏFALI İT

Kəndli İbrahim`in bir iti var idi. Bu it nə qədər ki cavan idi, gecə və gündüz sahibinin mal-karasını meşənin yırtıcı heyvanlarından saxlayırdı və asla rahatlıq etməyirdi. Biçərə it bu qayda ilə uzun bir müddət İbrahim`ə qulluq etdikdən sonra, qocalıb, diqqətdən düşdü; daha gündüzlər mala gedəbilmədiyi kimi, gecələrdə həyəti qorumaqdan aciz oldu. Ona görə bir gecə İbrahim öz yanında qada etdiki aparıb, iti çaya axıtsın. Odur ki səhər yuxudan durub, işinə getdikdə itidə özü ilə bərabər götürüb, çaya getdi. Və orada çayın qırağındakı söyüt ağacına bağlı bir gilazı açıb, itidə gilazıya qoydu və gilazıyı çayın ortasına tərəf savurdu. Çayın ortasına yetişdikdə özü ilə bərabər götürdüyü böyük bir daşı itin boynuna bağlayıb, iti suya tulladı. Amma nə teher oldusa daş itin boynundan açılıb, suya batdı. İt isə gilazının dalınca üzməyə başladı. İbrahim bunu gördükdə əlindəki kürək ilə vurub, itin başını yardı. Amma it buna baxmayıb, yenədə gilazının dalınca üzdü. Ona görə İbrahim ayağa qalxıb, var qüvvəti ilə itə bir kürəkdə çaldı, amma bu dəfə öz ayağı sürüşüb, suya düşdü və üzmək bilmədiyindən suya batmağa başladı. İt isə özünü dərhal İbrahim`ə yetirib, dişləri ilə vəfasız ağasının paltarından tutarak, onu suyun üzündə saxladı. Çaydan biraz uzaqda işləyən kəndlilər bunu görüb, tez köməyə gəldilər və dərhal İbrahim ilə itini gilazıya alıb kənara çıxartdılar. İbrahim gözü yaşlı olduğu halda başı yarılmış itini götürüb evinə qayıtdı. Və itinin hərəkətini gördüyü üçün tutduğu əməlində artıq dərəcədə peşman oldu və o gündən bəri vəfalı itinə yaxşı müqayyət olmağa başladı.

25 Sentyabr 1913

Hüseynəli Əliyev

MD, Nu 13, sy 199

ŞAHZADƏ VƏ YOLDAŞLARI

Tolstoydan tərcimə

Bir padşahın iki oğlu var idi. Bu padşah böyük oğlunu çox istədiyi üçün padşahlığını ona bağışladı. Kiçik oğluna heçbir şey vermədi. Anasının kiçik oğluna yazdığı gəldiyi üçün də bir hissə almaq istəyirdi. Padşah isə öz sözündə möhkəm durub, arvadının sözlərinə qulaq asmayırdı; bunun içində bunların aralarında mübahəsə olub, axırda qavqaya çəkirdi. Balaca şahzadə bu işə razı olmayıb, başqa bir şəhərə getməyə qəti etdi. Birgün ata və anasıyla görüşüb, sadə libasla səyahətə çıxdı.

Şahzadə bir qədər getmişdiki ona bir tacir rast gəldi; tacirdən haraya və nədən ötrü gettiyini xəbər aldıqda tacir dedi: “ Mənim çox mal və dövlətim var idi, bunların hamısı dəryada qark oldu; indi özümə bir gün qazanmaq üçün yola çıxmışam!” Şahzadə bunu özü kimi talesiz görüb, öz halını ona danışdı. Bunlar bir yerdə yola çıxdılar. Üçüncü gün bunlara bir kəndli rast gəldi. Təzə yoldaş keçmiş günlərini yada salıb, dedi; “Mənim gözəl evim və əkin yerlərim var idi. Muharəbə vaxtında evim yanıb, yerlərimdə paymal oldu; indi artıq öz yerimdə qalabilməyib, başqa bir yerə iş axtarmağa gedirəm!” Yoldaşlar gördülər ki buda onlar kimi talesiz imiş; bunlar üçləri qoşulub. Bir yerdə yola düşdülər. Böyük bir şəhərin yaxınlığında bir qədər istirahət etməyə dayandılar. Kəndli dedi; “ qardaşlar, indi şəhərə az qaldı, daha gəzmək vaxtı deyil, hərəkəs nə bacarır isə, işləsin!” tacir dedi: “Mən tacirim, ticarətdən başqa heç bir iş bilməyirəm, amma pulum yoxdur. Pulum olsa idi, yaxşı ticarət edib, pul qazanardım!” Şahzadə biraz fikirləşib, dedi:

“ Mənim işləməyə və ticarətə (istiğdad)ım yoxdur; mən ancaq padşahlıq edəbilərəm. Mənim padşahlığım olsa idi, onu çox yaxşı idarə edərdim!” Kəndli bunların sözlərini dinləyib, dedi: “Mənə padşahlıq və pul lazım deyildir; ayaqlarım yürüməyə, qollarım işləməyə qadir olduğu halda, həm özümü və həmdə sizi dolandıraram! Amma sizin bir kəz pul və bir kəz padişahlıq gözləyincə acından ölüb, tələf olarsınız!”

Şahzadə dedi: “ tacirə pul, sənə işləməyə güvvət və mənə padşahlıq lazımdır. Burasını biliniz ki padşahlıq, pul və qüvvət.. cümləsi Allah əlindədir. Allah istər isə sənə qüvvət, tacirə pul və mənə padşahlıq qismət edər!”

Bu sözlərə kəndli qulaq verməyib, şəhərə işləməyə getdi. Tacir xəbər tutduğu şəhərdə yağ yoxdur və təzə yağın gəlməsini gözləyirlər. Bunu bilib; körpü üstünə getdi və yağın gəlməsini gözlədi. Biraz keçmədikə bir gəmi gəldi; tacir gəmiyə

girib, yağ sahibini tabdı və yağın hamısını alıb, beye vərđi. Sonra şəhərə gəlib, yağı satdı və öz zəhməti əvəzində artıq pul qazandı. Şahzadə bundan xəbərdar olub, dedi: “ha! Ayrıındır, şorundur, indi növbət korundur Sizə verən Allah mənədə verər!” bunu deyib, yola düşdü.

Axırı var...

25 Səntyabr 1913

Mahmut Hanife

MD, Nu 13, sy 206

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Keçən nömrədən mabəd

Piri kişi uşaqılıqdan gün çıxmamış yuxudan durmğı adət etmişdi. İndidə tezdən dəstamaz alıb sabah namazını qıldı, sonra ocağı qaladı; sonra özü kimi ömrü keçmiş, hisdən qaralmış çaydanı su ilə doldurub, ocağa qoydu və komadan çıxdı ki bağı dolansın. Piri kişi bəslədiyi bağı əla dərəcəyə sevirdi. Buradaki ağacların çoxunu özü öz əlləri ilə əkib, perurş verməklə indiki halına salmışdı. O yerlərdə bitən bir meyvə ağacı yox idiki bu bağda olmaya idi. Piri kişi təcrübə edib, bu bağda qələm vasitəsiylə, təbiətə muğayət, elə pəyvənd etmişdi ki bu iş cümləni həyrətə gətirdi; məsələn: bir əzgil ağacına alma qələmi peyvənd etmək ilə bir ağacda iki cür meyvə bitirirdi. Hüseynqulu Ağa'nın bu bağı mülkədarlar arasında xeyli şöhrət qazanmışdı. Hüseynqulu Ağa'ya bir qonaq gələndə, cür bəcür (ziraat) maşınalarını qoyub, qabaqca bağına tamaşaya aparırdı. Bağın cənnət kimi belə gözəl olmağına səbəb yalnız Piri kişi idi; buna görə də Hüseynqulu Ağa onun xətrini çox istəyirdi: Hər nə istəsə idi, dərhal əmələ yetirirdi. Piri kişi isə onda ancaq bircə təvəqqe edirdi: Ağalardan başqa bir kimsə izinsiz bağa girməsin. Hüseynqulu Ağa'da bu ixtiyarı ona vermişdi. Ancaq meyvə dərilən vaxt Piri kişi özünə köməkçi çağırırdı. Başqa vaxtlarda isə heç kəsi bağa qoymayırdı. Bağı oğrudan qorumağa Piri kişinin bircə köməkçisi var idi. Oda qaracaqızı mağaradan çəkib çıxardan qara köpək idi. Qara köpək gayət heybətli və hünərli bir köpək idi. Onun

qorxusundan heç kəs bağa dolanabilməyirdi. Bu köpəkdə bir gəribə hal var idi; hər kəs ki Piri kişiylə bədxah idi, qara köpək onu sevməyib, yavuşa qoymayırdı. Piri kişi bir təzə şəxs ilə tanış olanda, qara köpək o adama quyuq bulayıb, yovuşsa idi, onu özünə xeyirxah hesab edirdi və hər gah əvvəldən o adama dişlərini ağardıb, mırıldasa idi, onu özünə bədxah bilərdi. Qara köpəyin bu hissini Piri kişi qəraət ilə imtahan etdiyi üçün belə deyirdi: dost və düşmanımı qara köpək ilə tanıyıram. Piri kişi qara köpəyi heç vaxt zəncirləməyirdi. Gecə və gündüz qara köpək asudə idi. Bunun ilə belə qara köpək bağdan heç bir yerə getməz idi. Ancaq bəzi vaxt Hüseynqulu Ağa ova gedəndə, oda həvəslənib, ov tovlarına qoşulardı; bu vaxt onu geri qaytarmaq üçün gərək Piri kişi özü gələ idi. Yoxsa heç kəsə qulaq asmazdı.

Bir dəfə Piri kişi komadan çıxanda, yadından çıxıb qapını açıq qoymuşdu. Bu halda qara köpək içəri girib, evdə bir kəsi yatmış gördü. Qulaqlarını şövləyib, həyətli bir halət ilə ona tərəf yönəldi sonra qaracığı tanıyıb, quyruğunu buladı və irəli gəlib, yanında uzandı; sonrada qaracığın əlini yalamağa başladı.

Bu vaxt qaracığ gözələrini açdı və hələ yuxulu olduğu üçün qara köpəyi tanımayıb, qışqırdı. Bunun səsinə Piri kişi cəld içəri girib, dedi;

___ Qızım, nə üçün qışqırdın!? Kimdən qorxdun?

___ Baba, burada ayı var!

___ Yox, qızım, qara köpəkdir, qorxma, burada ayının nə işi var!? Sonra qara köpəyə “çək!” deyib, onu bayıra qovladı.

___ Yat qızım, hələ tezdir!

___ Yox, baba, daha yuxum gəlmir, mən həmişə tez dururam!

___ Çox yaxşı edirsən, qızım, adam gərək səhər tezdən duraki canıda salamat ola. Bunu deyib, Piri kişi çaydana çay atdı. Qaracığ paltarını geyinib, dedi:

___ Baba, əl üzümü harada yuyum?

Piri kişi dedi:

___ Budu komamızın yanında su axır, gızım, get orada yu! Qaracaqız üzünü yumağa getdi. Piri kişidə süfrəni salıb, pendir, çörək və yağ qoydu; sonrada çaydan iki fincan çay töküb, süfrəyə qoydu. Və özüdə əyləşdi bu vaxt qaraca qız üzünü yuyub içəri girdi.

___ Al, qızım, üzünü sil, əyləş çay içək. Piri kişi qaraca qıza üz silən verdi. Qaraca qız əl üzünü qurudub, süfrəyə oturdu. Hər ikisi yeyib, içməyə məşqul oldu.

Mabədi var.

12 Oktyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 14, 210

DAŞDA QAN VAR

Mən balaca uşaq idim, ancaq səkkiz yaşı var idi. Anam bərk xəstə olub, rəngi saralmış, dodaqları qurumuş, gözləri yumulu, yorğan döşəkdə uzanmış idi. Həkimlər ona ümüdsüzlük ilə baxırdılar. Atamda rəngi qaçmış yuxusuzluktan gözləri qızarmış, qəmçin bir halda anamın yanında oturub, gözlərini onun üzündən çəkmirdi. Anamdan söz soruşurdum, ama anam məni tanımayıb, bir cavab vermirdi. Get gedə atamın gamı və ümüdsüzlüğü artırdı; axırda üzünü xastadan çəkib, mənə baxdı və ağlamakdan özünü güc ilə saxlayıb, dedi: Oğlum, get, küçədə yoldaşların ilə oyn! Anan biraz yaxşılaşanda səni xorək yeməyə çağıraram.

Həmişəki kimi uşaqlar küçədə kəyf və dəma ilə oynayırdılar. Bir qədər dərdimi azaltmaq üçün onlara yaxınlaşdım və ayılmaq oynamağa başladım. Bugün mən çox fəna oynayırdım, atılmaq istəyirdim, fəqat bacarmayırdım, çünki anamın halı asla fikrimdən çıxmıyrdı, qamım getdikcə artırdı. Bizdən bir qədər kənarda bir dəstə özgə uşaqlar oynayırdılar. Bunlar mənim atılabilmədiyimi görüb, mənə gülməyə və rısqan etməyə başladılar. İnsafsızlar mənim dərdimdən xəbər tutmaq istəməyib, deyirdilər; Vəliyə baxın, Vəliyə!.. hiç atılabilmir! Üzlərini mənə tutub deyirdilər: Yaxşısı budur ki sən evə gedib saqqız çəynə, oyun hara, sən hara!..

Öz dərdim bəs deyil idi, bu zalımlara bir tərəfdən məni lap tənqə gətirdilər, qan başıma sıçradı, yerdən bir böyük daş götürdüm ki onlara atım, yoldaşım Qurban əlimi tutub dedi: Vəli, daş atma, daşda qan var! Daşı yerə atıb, oynamağa başladım isə də yenə oynayabilmedim. İnsafsız uşaqlar yenə mənə gülüb, sataşmağa başladılar. Bu dəfə hirsimi yatırdabilməyib, əlimə gələn böyük bir daş gücüm getdikcə onlara tərəf atdım. Daş əlimdən çıxan kimi gördüm ki uşaqlardan İbrahim adlı biri, qana bulanmış halda yerə yığıldı. Bunu görcək bütün yoldaşlarım qaçdı; mən bir istədim ki qaçım, birdə vurduğum uşağa gedip kömək etmək istədim; birdə gördümki o dəstənin uşaqların hərəsi əlinə bir daş götürüb tərəfimə gəlirlər. Bunu görcək mən evimizə tərəf qaçdım, onlarda dalımcə məni qovurdular. Mən yüyürməkdən yorulmuşdum. Nəfəsim tutulurdu; evimizə biraz qalmışdiki uşaqlardan biri bir daş atıb, ayağımdan məni bərk vurdu, mən yenə dayanmayıb, axsaya axsaya evimizə qaçdım. Bir növ ilə özümü dalandan içəri saldım, istədim ki qapını örtüm, tez uşaqlar hücum çəkib qapını itələdilər, qapı dabanından qopup üstümə düşdü. Ağır qapının altında sümüklərim sınırı, çıxırmak istəyirdimsə də, səsim çıxmıyır. Birdə qulağıma həzin bir səs gəldi:

— Vəli, Vəli... dur məktəbin vaxtı keçir! Yerimdən sıçradımki görüm anam yanımdadır mı. Anamı görcək hədsiz sevindim ki bu qədər müsbət mənim başıma yuxuda gəlmişdir. Anamda məndə, İbrahim`də hamımız salamat idik.

Tez yerimdən durub, geyindimki məktəbə gedim. Ama bu yuxu mənə elə təsir etmişdiki indidə nə qədər acığımı tutarsa, əlimə daş götürmürəm.

12 Oktyabr 1913

Salman

MD, Nu 14, 212

ŞAHZADƏ VƏ YOLDAŞLARI

- Axırı -

Şahzadə şəhərə gəlib gördü ki camaat küçələrdə gəzib, ağlayır. Bunun səbəbini xəbər alanda, dedilər: “ Məyər bilməyirsənmi ki keçən gecə padşahımız

ölmüşdür; daha onun kimi rəhimdəl padşah tapabilməyəcəyik!” Şahzadə dedi: “Padşahımız nədən ölmüşdür?”

Camaat___ düşmənlərimiz zəhər vermişlər! Şahzadə gülüb, dedi: Bu, olan iş deyildir. Camaatdan biri şahzadəyə diqqət ilə baxırdı. Bu adam gördüki şahzadənin danışığı və libası bütün bütün başqa cürdür. Bu adam üzünü camaata tutub dedi: “Camaat! Bu şəxs düşmənlərimiz tərəfindən şəhərimizin sirlərini bilməyə gəlmişdir; çox olabilərki sevgili padşahımızı öldürən dahi budur; görürsünüz mü bu oğlan başqa bir lisanla danışdığından, müsübətimizə şərəkət etməyir: biz ağladığımız halda o gülür; bunu həpsə salmaq lazımdır!”

Bu sözə bir nəçə adam qod verir, axırda şahzadəni tutup, həps edirlər və iki gün onu ac saxlayırlar. Üçüncü gün şahzadəni məhkəməyə aparırlar. Məhkəmə yerinə xeyli adam cəmə olmuşdu. Məhkəmədə onun kim olduğunu, haradan və nədən ötrü bu şəhərə gəldiyini xəbər alırlar. Şahzadə belə cavab verir:

___ Mən padşah oğluyam. Atam padşahlığını böyük qardaşıma verdi; məndən ötrü atam ilə anam qavqa edirdilər; bu iş mənə xoş görünmədiyi üçün onlar ilə vədalaşib, səyahətə çıxdım. Yolda bir tacirə bir kəndliyə rast gəldim. Onlar ilə bərabər şəhərinizə yaxınlaşanda kəndli dediki bizə işləmək lazımdır; mən ona dedimki padşahlıqdan başqa heç şey bacarmıram. Tacirdə dediki ticarətdən başqa heç bir şey bilməyirəm, ama pulda yoxdur. Kəndli bizim sözüməzə hirslənib dedi: mən gedip işlərim və sizin üçün pul gətirərəm. Doğrudanda kəndli axşama qədər işləyib, bir qədər pul gətirdi, o pul ilə tacir ticarət edib, kəndlidən on dəfə çox pul qazandı. Məndə şəhərə gələndə məni boş yerə həps ettiniz, iki gündə ac saxladınız; indidə məhkəmə məydanına gətirib məni (qatl) etmək istəyirsiniz; fəqat, mən bunların heç birindən qorxmayıram, yalnız Allah`a sığınıram, onu bilirəm ki Allah istərsə, siz məni padşah edərsiniz!”

Şahzadəyə qulaq asan hakimlər mat və heyran qalıb, nə edəcəklərini bilməyirdilər. Birdən camaatdan biri dedi: “Bunu bizim üçün Allah göndərmişdir ki padşah edək; bundan yaxşısını tapmarıq. Hamısı bu sözə razı olub, şahzadəni padşah səçdilər. Bu vaxtdan şahzadə ədalət ilə padşahlıq etməyə başladı. Bir dəfə iki misafir yoldaşını huzuruna istədi. Məmurular bunları çağıranda, bunlar artıq qorxuya düştülər ki bəlkədə günah etmişlər qaçmağada çarə yox idi. Padşahın huzuruna gedəndə qorxudan

titrəyirdilər. Padşah onları sakit edib, dedi: mənə tanımayırsınız mı? Onlar qorxusuz baxıb, öz yoldaşlarını tanıdılar və çox şad oldular. Padşah başına gələn əhvalatı onlara kəmahı danışdı və dedi:

_____ İndi gördünüz ki mən doğru söyləyirəm, hər iş Allah əlindədir. Sizə verən Allah, mənədə verəbilər!

Onlara çoxlu xalat verib, məmləkətində qalmaqlarını tövsiyə etdi.

12 Oktyabr 1913

Mahmud Hanife

MD, Nu 14, 214

ƏDALƏTLİ PADŞAH

Tolstoydan

Qədim padşahlardan biri özü üçün bir köşk yaptırıb, qabağında gözəl bir bağ saldırmışdı, ama bu bağın yolunun ən yaxşı bir tərəfində dağınık və köhnə bir koma var idi. Bu komada qoca və kasıb bir kəndli yaşayırdı. Bu koma, bağın ən gözəl bir yerini tutduğu üçün, bağa çox eksiklik getirirdi. Ona görə padşah vəzirini çağırıb, əmr elədi ki qoca kəndlinin yanına gedib, bir qiymət ilə onun komasını alsın və oradan onu dağıtsın. Vəzir dərhal qoca kəndlinin yanına gəlib, dediki

___ Ay qoca! Sən çox xoşbəxt oldun. Çünki sənə on manat qiymətində olmayan dağınık komanı padşah yüz manata istəyir.

Qoca___ Mən evimi yüz manata satmaram!

___ O halda padşah iki yüz manat verir.

___ İki yüz manat deyil, min manatada satmaram. Çünki mənim atababam və övladım bu komada doğulub, burada da yaşamışlar. Özüm qocaldığım üçün ölümümün burada olmasını Allah`tan istəyirəm.

Vəzir bu sözləri eşitdikdən sonra, padşahın huzuruna gəlib dedi:

___ Qıblə-i aləm sağolsun; bu qoca kəndliyə nə qədər pul təklif edib, komasını istədimsədə, pul alıb komanı satmağa razı olmadı. İndi, şahım! Hüküm ədiniz qoca kəndliyə bir qəpik verməksizin komanı dağıtıb, oradan götürsünlər.

___ Yox! Bu, olmaz: mən qoca kəndlinin komasını güc ilə dağıltırmaram!

___ Elə isə nə etmək lazımdır? Halbuki padşahlıq imarətin qarşısında köhnə və dağınık bir komanın durması nə qədər eksiklikdir: camaat imarətə baxarkən deyəcəklərdir ki (padşahın imarəti çox gözəldir, nə faydakı bu xarabə komanın burda olması; onu xarabə edir. Görünür padşahın o qədər pulu və gücü yoxdur ki bu komanı buradan dağıtdırıb götürsün)

Padşah bunun cavabında dediki,

___ “Yox; elə deməzlər! Bəlkə bu imarəti görənlər deyirlər ki gör, padşahın pulu nə qədər çoxdur ki belə gəribə bir imarət yaptırmışdır ” amma komaya baxdıqda deyirlərki (bax padşahın insaf və adaləti nə qədər artıqdır ki bu kimi gözəl bir imarətin qarşısında duran belə köhnə və dağınık bir komanı dağıltırmamışdır!)

12 Oktyabr 1913

Ələsgər Əliyev

MD, Nu 14, 221

KÜÇÜK HEKAYƏ

Farscadan tərcimə

Siçan çöldə bir dəvəyə rast gəlib, dişi ilə dəvənin çulusun çəkməyə başladı. Dəvədə dinməz söyləməz siçanın dalınca gedirdi. Siçan gedib bir dəşiyə girdi və dəvənidə buraya çəkməyə çalışdı. Siçanın bu işini görən dəvə, hal diliylə dedi: “ya qonağına görə ev tədarik et və ya evinə görə qonaq gətir!”

12 Oktyabr 1913

Zeyvəxanım

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Keçən nömrədən mabəd

Çaydan sonra Piri kişi Qaraca Qız`a dedi:

___ Dur, qızım, gün qızmamış həm bağımızı gezək, həmdə ağalar için meyvə dərək. Piri kişi özü bir səbət götürdü və qaracaqızada bir çəvərən (ipli balaca səbət) verdi. Evdən bayıra çıxdıqda qara köpəkdə onlara qarışdı. O, guyrugnu bulaya – bulaya qaracaqıza yanaşdı. Qaracaqız onun başını sığallayıb, çəvərəni boynundan asdı. Qara köpək başını bulayıb çəvərəni yerə saldı. Qaracaqız götürüb yenə boynuna keçirtti. Qara köpək bu dəfədə başını əyib çəvərəni yerə saldı. Piri kişi dedi:

___ Zəhmət çəkmə, qızım, qara köpək azadlığa öyrənmişdir, o, təlimə yatmaz.

___ Yox, baba, yatar: bir gör onu necə

Öyrədəcəyəm! Bunu deyib, qaraca qız qara köpəyin qabağında çömbəldi və onun gözlərinə baxarkən, çəvərəni yenə boynuna saldı.

___ Qaraca köpəyim, ağıllı köpəyim. çəvərəni götür, köpə yim! Qara köpək bu dəfə çəvərəni yerə salmadı və Qaraca qızın üzünə baxa baxa yanınca getdi. Oda sevinərək qışqırdı:

___ Afərin, qaraca köpək! Baba, gördünmü?

___ Gördüm, qızım! Çoxda təəccüb edirəm: qara köpək bu qədər ildir ki bu qapıda olur. Məndən başqa bu vaxta kimi heçbir kəsin sözünə qulaq asmamışdır. İndi isə hətta çəvərəni aparır.

___ Hələ bu nədir ki, baba, gör ona nələr öyrədəcəyəm! Mən qaraçı dəstəsində olan zaman ayını, meymunu və bür heyvanları öyrədəndə görmüşəm, ancağ

gərək baba, heyvanı əzizləyə əzizləyə öyrədəsən. Yoxsa döymək ilə birşey olmaz, amma qorxutmağın ayıbı yoxdur. Odur ki Yusif ayını döydü, oda onu parçaladı.

Piri kişi Qaracaqızın əhvalatını müxtəsər eşitmişdi. İndi isə Qaracaqızın kim olduğunu, bu vaxda qədər tür yaşadığını ona mefsal nağıl etdirdi. Qaracaqızın ürək yandırıcı faciəsindən rəhmədəl Piri kişi xeyli qəm-qin oldu və üreyində bu yetim çocuğa məhəbbəti artdı.

Səhərin saf və gözəl havası, güllərin və meyvələrin ətri, kuşların nəğmələri insanı beyhuş edirdi. Belə təbiət içində perurş tapmış piri kişi-yə baxanda adam onun 70 yaşında olmağına inanmayırdı.

Bunlar gəlib almalığa çıxdılar. ətirli, qırmızı almaları gördükdə Qaracaqızın gözləri ışıqlandı.

___ Baba, nə gözəl almalar!dır!

___ Bəs, qızım, bağımızda hər cür meyvə var, sənə dərib yeməyə qadağan etməyirəm, ancaq ac qarına yeməyəsən, yoxsa azarlarsan. İndi sən çıx ağaca alma dəvə və yerə at, məndə səbətə yığım; Qaraca qız xeyli çabıq ağaca dırmaşdı, almaları dərib yerə tökməyə başladı və ağzında bekar qoymayırdı. Qaracaqız belə gün keçirməyə çox şad idi; Piri kişi onu öz övladı kimi istəyir, bir zəhmətli işi yox və özündə belə gözəl bağda yaşayır, hansı meyvədən istəsə dərib yeməyə ixtiyarı var. Daha bundan da gözəl dolanacaq olarmı!

___ Qızım daha bəsdir, düş gedək, bir qədərdə armud, üzüm və şaftalı yığaq. Qaracaqız düşdü və almaları səbətə doldurub, şaftalı və armud xıyabanlarına getdilər. Qaracaqız almalarından çəvrənə qoyub, yenə qara köpəyin boynundan asdı. Bir qədər getməmişdilər ki birdən qara köpək çəvrəni yerə atıb ildırım kimi götürüldü. Qaracaqız tökülmüş almaları yığarkən, baxıb gördü ki bir balaca pişik qaçır, qara köpəkde istəyir onu tutsun. Bunu görcək Qaraca qız cəld qalxıb, yüngürə-yüngürə qara köpəyi geri çağırırdı. Lakin nə qədər qışqırırdı isə, o; pişikdən əl çəkmədi. Piri kişide çağırırdı, qara köpək onunda sözüne qulaq asmadı. Qaraköpek az qalmışdıki onu tuta qoçaq pişik bir saniyədə armud ağacına dırmaşmış, özünü qızmış qara köpekden xilas edə bildi. Qaracaqız bu işdən xeyli şad olub, əllərini biri birinə ura ura şaqqlıltı ilə güldü.

___ Dayan qaraköpək dayan! Necəsən tutabildinmi? Diye qaraköpəyə acık verdi.

Qaraköpək isə işi belə gördükdə, ağacın dibinde öylə bir həşr etməyə başladı ki, deyəsən bu saat pişiyi səsi ilə qorxudub, yerə salacaq. Yazıq pişik hər çənd hündürdə və əl çatan yerdə deyil idi, bunun ilə belə titrəyə titrəyə gözlərini qaraköpəkdən çəkəbilməyirdi. Qaracaqız özünü ağaca yetirib, oraya dırmaşmağa başladı. Pişik bunu görüb, tutduğu budaqdan yuxarı çıxmadı. Qaracaqız ona yaxınlaşıb, gördü ki bu xal xal pişik bir gözəl pişik balasıdır. Piri kişi də Qaracaqızın almalarını çəvərəyə doldurub, armud ağacının dibinə gəldi. Bu halda qaraköpək bir qədər sakit olmuşdu, ama yenədə gözləri ağacda idi. Baba, nə gözəl balaca pişikdir, bunu evimizə aparıb, saxlayacağım!

___ Çox yaxşı, qızım. Apar! İndi o armudlardan də. Yerə at; sonrada düş! Qaracaqız armudlardan dərib, pişiyi qucağına alaraq yerə düşdü. Qaraköpək əvvəl bir qədər özünü rahatsız saxlayırdısa da, sonra qaracaqızın səyi ilə sakit oldu və axırda pişiyə də dəyməyib, onun ilə dostluq binasını qoydu.

Piri kişi üzüm yığandan sonra dedi;

___ Qızım, daha bəsdir, indi bunları gərək ağalığa aparaq; qapıya kimi mənə kömək et. Sonrada mən özüm apararam.

___ Baba, məyər mən ağalığa gedəbilmərəm mi?

___ Niyə? Gedəbilərsən, qızım, ancaq Pəricixan xanıma xoş gəlməz, elə bilər ki onun əmrindən çıxırıq.

Mabədi var.

22 Oktyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 15, sy 226

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Qaraca Qız Piri kişini bağın qapısına kimi ötürüb, özü xal-xal pişiyi qucağında geri qayıtdı. Ancaq komalarına getməyib, bağı gəzməyə başladı. Çəpərin qırağı ilə gedərkən, Qaraca Qız gördü ki Ağcaxanım bağçada mürebbiyesi ilə iskamyanın üstündə əyləşib, kitab oxuyur. Görünürdü ki Ağcaxanım kitabı fikirlə oxumayır və oxuduğunda sevməyirdi. Bu halda bir gözəl kəpənək uçaraq gəlib, Ağcaxanım oturduğu iskamyanın başına qondu. Ağcaxanım gizləncə əlini atdı ki kəpənəyi tutsun. Amma tutabilmədi. Bunu mürebbiyesi görüb, çox acığı tutdu və hirsli Ağcaxanım'ın əlindən tutub, evə apardı. Qaraca Qız bir müddət dayandı ki görsün Ağcaxanım yenə bağçaya çıxacaq mı? Bir azdan sonra mürebbiyesi yalnızca gəlib, iskamyanın üstündə əyləşdi və kitab oxumaya məşqul oldu. Qaraca Qız duydu ki mürebbiye Ağcaxanım'ı evə salıb, dustaq etdi. Bu işdən rəhimdal Qaraca Qız nə qədər Ağcaxanım'a ürəyi yanıb, yazığı gəldiyə, bir o qədər də mürebbiyesinə düşmənçiliyi artırdı.

Ağalık evi təzə qayda ilə tikilmiş iki mərtəbə, gönbül bir imarət idi. Bundan başqa evin baş tərəfində üç balaca otağdan ibarət bir qədim tikilidə var idi. Bu, Hüseynqulu Ağa'nın babasından qalma köhnə bir tamyər idi. Bu evin pəncərələri xırda və rəng bərəng şüşələrdən ibarət idi. Bu evlərdə heç kəs olmayırdı. Həmişə iki otağın ağzı bağlı olurdu. Orada Hüseynqulu Ağa'nın babadan qalma (atıq) şeyləri saxlanırdı. Ancaq üçüncü otağı qədim yaraqlar və ziynətli şeylər ilə bəzənib, Hüseynqulu Ağa üçün açıq saxlanırdı. Burada Hüseynqulu Ağa nahardan sonra uzanıb, biraz rahatlıq edərdi. Bu otağın bircə dənə pəncərəsi var idi. Oda geyri pəncərələr kimi yana açılmayıb, yuxarı çəkiliydi. Onun rəng bərəng xırda şüşələri içəriyə bir o qədər işıq buraxmazdı, ona görə də otağın içi qaranlıq idi. Bu otağ ağalıqda baba otağı namı ilə məşhur idi. Axır vaxtlarda Ağcaxanım maqsur olanda, onu tənbiyə üçün bu otağa salırlardı.

Qaraca Qız çəpər uzununu özünü gəlib, evin başına çatdıqda, gözləri nağıl etdiyimiz baba otağına sataşdı. Pəncərənin abı, yaşıl, qırmızı, sarı... şüşələri Qaraca Qız'ın diqqətini cəlb etdi. Çəpər hündür olduğundan bu evi yaxşı görə bilmədi. Onun üçündə bir ağacın başına çıxdı ki oradan evə yaxşı baxsın; bunu Ağcaxanım içəridən gördü. Barmağı ilə şüşəni döydü ki özünün orada olduğunu Qaraca Qıza bildirsin;

birdən cırıltı ilə şüşənin biri sınıb yerə töküldü. Bundan hər ikisi qorxuya düşdü. Qaraca Qız ağacdən yerə düşmədi isədə, yarpaqların qalın yerlərində özünü gizlətdi. Birazdan sonra Ağcaxanım sınıan şüşənin yerindən baxıb, yavaşdan Qaraca Qız'ı çağırdı. Oda özünü ona göstərib, dedi: Ağcaxanım səni orada rus arvadımı dustaq etdi?

___ Bəli, onu sən haradan bildin?

___ Mən bayaq çəpərin arasından güllü bağçaya baxırdım, səndə kitab oxuyurdun. İstədin kəpənəyi tutasan, rus arvadının sənə acığı tutdu. Sonrada əlindən tutub apardı.

___ Doğru deyirsən, anamın və Marya İvanovna “mürebbiyenin“ acığı tutanda məni buraya salırlar. Ah Qaraca Qız sən nə xoşbəxt bir insansan: mənim kimi dustaq olmayıb, özün üçün bağda azad gəzirsən!

___ Səndə həmişə dustaq olmayırsan ki qeyri vaxtlarda səndə mənim kimi azad gəzirsən!...

___ Yox, məni heç kəs ilə oynamağa qoymayırlar, gəzəndə də həmişə Marya İvanovna yanımda olur. Mən isə onun ilə gəzməyi asla sevməyirəm.

___ Nə etməli, xanım, səni mənim ilə oynamağa qoymayırlar.

___ O qucağındakı nədir?

Qaraca Qız xal xal pişiyini ona göstərib dedi: bu pişiyi bu sabah bağdan tapmışam.

___ Ah nə gözəl pişikdir!

___ İstəyirsən sənə bağışlayayım?

___ Çox yaxşı, gətir bu dəşiydən ver!

___ Oraya nətər gələyim? Qapıdan gəlsəm məni görərlər və qoymazlar!..

___ Gör çəpərdən keçə bilərsənmi

___ Yaxşı görüm keçə bilərəmmi Qaraca Qız ağacdən düşüb, çəpəri aşağı yuxarı gəzdi ki çəpərdən keçməyə bir yer tapsın. Gəzərkən çəpərin altından su arxının yolunu gördü; bu deşiydən Qaraca Qız xeyli çətinliklə evin dal həyətinə çıxdı. Sonra gizlicə gəlib, pəncərənin qabağına çıxdı. Ağcaxanım sevinə sevinə dedi:

___ Haradan keçdin?

___ Su arxının dışından! Al, mənə gəlib görməsinlər! Ağcaxanım pişiyi alıb, sevinə sevinə bağrına basdı. Qaraca Qız deşiydən içəri baxıb, dedi: Nə gözəl otağdır!? Nə çox yaraq asılmışdır?! Ağcaxanım dedi: Mən buranı sevməyirəm, özümdə qorxuram. Pəncərəni açabilsə idim. Səndə gələr idin, burada söhbət edərdik. Ancaq onu yuxarı qalxızmaq lazımdır, mənimdə gücüm çatmayır. Qoy görüm Marya İvanovna qapını daldan bağlamışdır ya yox? Bunu deyib, Ağcaxanım qapını çəkdi, oda açıldı. Bağlamamış imiş, tez ol gəl! Qaraca Qız ətrafına baxa baxa gizlicə içəri girdi. Hər ikisi sevinərək biri birini qucaqladı. Sonrada şirin söhbət etməyə başladılar. Bu vaxt Marya İvanovna'nın oxuduğu kitab xeyli şirin və ləzzətli olduğundan başı qarışıb, Ağcaxanımı bir saat əvəzinə üç saat dustak ettiyindən bi xəbər qalmışdı. Lakin Ağcaxanım bu dəfə mürebbiyesinin onu unutmasına çox şad idi. Ağcaxanım vaxtında Qaraca Qızı qaçırtmaq üçün tez tez qapıya çıxıb, baxırdı ki görəsən mürebbiyə gəlirmi? Bir dəfədə Ağcaxanım çıxanda anasını yanında hazır gördü. Bu defa Ağcaxanım'ın rəngi qaçıb, bədəninə titrəmə düşdü. Özünü elə itirmişdi ki anasının sualına cavab verəbilməyirdi. Pəricihan Xanım baba otağını açıq görüb, fikir etdiki Hüseynqulu Ağa içəridə olar, bu qast ilədə içəri girmək istədikdə, Ağcaxanım lap özünü itirib, ana, buraya girmə girmə deyə, anasının qabağını kəsdi və özündə ağlamaya başladı. Pəricihan Xanım təəccübdə ikən Marya İvanovna gəlib çıxdı və ondan burada qızının dustak olduğunu bildi. Pəricihan Xanım qabaqça, mürebbiyə də onun dalınca otağa girdilər. Pəricihan Xanım pişiyi görüb soruşdu: Ha. Qızım, bundanmı qorxdun? Qorxma gəl içəri! Nə gözəl pişikdir! Bunu saxlamağa sənə izin verərəm. Bu halda Ağcaxanım hələ qorxa qorxa içəri girdi və Qaraca Qızı görməyib, bir qədər ürəyləndi. Qaraca Qız isə divanın altına girib gizlənmişdi. Bunlar hər otağdan çıxıb qapını bağladılar və nahar yeməyinə getdilər. Qaraca Qızda qapısı bağlı evin içində qaldı.

Mabəd var.

30 Oktyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 16, sy 242

KÜÇÜK HEKAYƏ

Ruscadan

ŞİR, QURD VƏ TÜLKÜ

Bir şir naxoşlamıştı. Bütün meşə heyvanları gəlib, şirin halını soruşdular; yalnız tülkü gəlmirdi. Şir bundan qəzəblənib, qurda tapşırıdiki tülkü gələndə ona xəbər versin. Birgün tülkü gəldi, qurt bunu şirə xəbər verdi. Şir tülküdən keç gəlməsinin səbəbini xəbər aldı. Tülkü dedi: “padişahımızın dərmanını bulmaq üçün səhraları gəzdim!” şir dedi: “ buldun mu?” tülkü dedi: “buldum: qurdun ayağında olan aşık, sizin dərmanınızdır!” şir dərhal qurdun ayağını sındırıb aşığını çıxartdı. Qurt yazıq-yazıq şirin yanından çıxıb gedəndə, tülkü dedi: “Ay qırmızı çəkməli qardaş! Şir yanında danışığın bilsə idin, böyle olmazdı!”

22 Oktyabr 1913

Resulzade

MD, Nu 15, sy 239

QURBAN BAYRAMI

Sabah təzəcə açılmışdı. Hacı Rəşid sabah namazını qılıb, süfrə başında külfəti ilə çay içməyə və söhbətə məşqul idi. Hacı çox gəzmiş təcrübə görmüş şirin söhbət bir insan idi. Bu dəfə səyahətində gördüyü yerlərdən gəzdirdi torpaqlardan danışib, külfətinə bəzi məlumat verirdi. Hacı'nın külfəti, bir arvadı ilə iki qızı və bir oğlundan ibarət idi. Qızlarının biri altı və biri üç yaşında idi. Oğlu Kamil'in səgiz yaşı var idi. Onu məhlələrində açılmış rus təmayüllü məktəbə qoymuşdu. Kamil ikinci il idiki məktəbə gedirdi. Kamil diqqətli bir uşaq olduğu üçün atasının səffətinə xoş göş ilə qulaq asıb. Ondan sözlər soruşurdu. Oğlunun bu işində hacı çox bəyənib, onu həvəsləndirirdi.

Hacı Rəşid hər sabah gün çıxmamış namaza duranda, külfətinə oyadardı. Bədənləri sağ və salamat olmaq üçün həmişə onlara tez yatıb, tez durmağı tövsiyə edərdi. O isə ki gün çıxmamış hamıları yataqdan durdururdu.

Hacı Rəşid bitkini artıq dərəcədə sevdiyi üçün, həyatında gözəl bir bağça salmışdı. Bu bağçada hər cür gül gətirdib, əkməmişdi. Hacı Rəşid sayəsində bu bağça ətirli güllər ilə, meyvəli ağaclar ilə dolu idi. Kamil atası kimi bağçaya çox həvəsli idi. Sabah vaxtı yatağından duran kimi əl üzünü yuyub, bağçaya qaçardı. Bu uşaq artıq həvəsli və diqqətli olduğu üçün, az vaxtda ağac və güllər ilə aşina olmuşdu. Çox cür gül və ağacları yarpağından tanıyardı. Diqqətli Kamil hər gül, hər ağac barəsində atasından sözlər soruşub, məlumat öyrənirdi. Atası Kamil'in suallarına açıq cavablar verib, onu sakit edirdi və yenə də soruşmağa onu təşvik edirdi.

Qurban bayramı yavuklaşmışdı. Qoyun alanlar, qoyunlarını almışdılar. Hacı Rəşid'də kəsmək üçün bir kök qoyun aldı. Kamil qoyunu görüb, çox sevindi. Özü ilə qoyunu gəzdirib, qurban bayramı barəsində bəzi fikirlərdə edirdi. Məktəbdə olduğu vaxt bir neçə şöbədə oxuyan balaca yoldaşları öz qoyunlarını tərif etdikləri vaxt, buda öz qoyunundan danışardı. Qurban bayramı, qurban kəsmək, həccə getmək barələrində eşittiklərini uşaqlara yaraşan tərzdə səfərləndirib danışdılar.

Kamil'də bunlara diqqət ilə qulaq asıb, öz eşitdiklərindən əlavə ilə söhbəti qızıdırardı.

Bayram axşamı idi. Sabah vaxtı Kamil bağçaya çıxıb, qoyunun sabah kəsiləcəyini yadına salaraq, onu oxşayırdı. Hacı Rəşid'də bağçanın kənarında sandalyada oturub, sabahın lətif havasında, bir tərəfdən güllərinə, bir tərəfdəndə oğlunun qoyun ilə oynamasına tamaşa edirdi. Kamil atasını görüb, qoyunu ilə bərabər onun yanına gəldi. Məktəbdə yoldaşlarından eşitdiyi sözlərdən danışib, dedi:

___ Ata. Məkkə şəhəri haradadır?

Atası ___ Oğlum, Məkkə şəhəri Ərəbistan'dadır. Bu şəhərin adamları çoxda oxumuş deyildirlər. Odur ki şəhərin əbəd olmasına diqqət etməyirlər. Bizim şəhərlərdə gördüyün təmizliklər, Məkkə şəhərində yoxdur. Bu qədər islamın oraya yığılacağını düşünüb, şəhəri təmiz saxlamaqdan acizdirlər. Odur ki xəstəlik tutanda

hacıların işi çox fəna olur. Onu eşitmişsən ki çox xəstəliklər natəmizlikdən əmələ gəlir. Məkkə'nin küçələri dar, özləri nizamsızdır.

Kamil___ Ata, Məkkə'də adam çox olarmı?

Hacı___ Oğlum, hər il Məkkə'yə yeddi səkkiz yüz minə qədər insan gedir. Bu qədər insan, şəriətimizin gücüylə Məkkə'də rahat yaşayabilərlər. Halbuki hər kəs Məkkə'yə pullu getdiyi üçün, Məkkə əvəzinə başqa şəhər olsa idi, rahat yaşamaq çətin olardı. Bizim yerlər kimi Məkkə'də polis yoxdur, bununla bilə orada hər kəs rahatça yaşayır.

Kamil___ Bunun səbəbi nədir?

Hacı___ Səbəbi odur ki Məkkə'yə gedən, gərək şəraitin məramnamesini dürüst işlətsin, hər kəs öz nəfsini (muhafaza) etməklə, başqalarını incitməməyə borçludur! Odur ki bu qədər insan ilə orada sakitkdir. Bir adamın burnu qanamaz.

Kamil___ Bu qədər adamın hamı qurban kəsir mi?

Hacı___ Qurban kəsmək hamıya vacibdir. Qurbanı mənə dağında kəsirlər. Bundan otuz-qırx il əvvəl mənada qurbanı kəsib, biraz ətindən götürürdülər, qalanını da atıb, gedirdilər. O iydi ki insan üçün oralar çox zərərli idi. İndilər isə, qoyun ətini çuxurda bastırıdılar üçün onlar iylənib, hıfzısıhhaya çoxda zərər verməyir.

Kamil___ Qoyunların ətini yeyib, qutarabilməzlər mi?

Hacı___ Hər adam orada bir qoyun kəsdiyi üçün, bu qədər əti yeyib, qutarmaq mümkün olmaz. Ancaq başqa mədəni yerlərdə belə iş olsa idi, onlar əti yerə bastırmayıb, ondan cür bəcür yeməklər hazırlardı və onları çox vaxt saxlayabilib tədric ilə yeyərdilər.

30 Oktyabr 1913

MD, Nu 16, sy 246

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Keçən nömrədən mabəd

Adamlar baba otağından gedəndən sonra, Qaraca Qız cəld divanın altından çıxıb, qapıya tərəf yüyürdü ki bir kəs gəlməmiş buradan çıxıb, qaçsın. Lakin qapını daldan bağlanmış görüb, məyus qaldı. Sonra Qaraca Qız pəncərəni çəkib, oradan çıxmaq fikrinə düşdü, amma nə qədər çalışdıysa bir şey bacarmadı, çünki pəncərənin yuxarıdan iki nazik dəmir mil ilə bağlı olduğunu anlamayıb, ancaq var gücü ilə onu yuxarı çəkirdi. Xeyli çalışdıqdan sonra, Qaraca Qız ümüdsüz divanın üstündə oturdu. O, xeyli təşvişdə idi. Çünki bilirdi bu sirrin üstü açılsa, Pəricihan Xanım onu buradan qovub, qızınada böyük tənbiyə edəcəkdir. Bir az sakit oturandan sonra Qaraca Qız yenə pəncərəni çəkmək fikrinə düşdü. Bu dəfə diqqət yetirdikdə, nazəri dəmir millərə sataşdı, dərhal onları çəkib çıxartdı və sonra pəncərəni çəkməyə başladı. Pəncərə hərçəng ağır idi, amma Qaraca Qız`da qüvvətli qız idi. Pəncərəni qalxızıb, altı0dan ciftə ilə pənd edəndən sonra Qaraca Qız o biri tərəfə çıxdı və yenədə usulca ciftəni açıb, pəncərəni aşağı saldı; sonrada həmin gəldiyi yoldan bağa girib, komalarına getdi. O vaxt Piri kişi süfrəni salıb. Qaraca Qız`ı nahara gözləyirdi. Piri kişi onu görən kimi dedi;

Qızım, bağda nə çox gəzdin!? Gəl otur nahar edək!...

Qaraca Qız dayanmaz süfrəyə əyləşib nahar yeməyə məşqul oldu.

Bu vaxt Ağcaxanım Qaraca Qız tərəfdən artıq dərəcədə izdirabda qalıb, boğazından əsla xörək getməyirdi; fikri Qaraca Qızın yanında idi. Hətta qastı şorbanı süfrəyə tökdü ki bəlkə onu tənbiyə üçün yenə baba otağına salarlar. Amma, bu hilə onu muradına yetişdirmədi, çünki Pəricihan Xanım qızının rəngi qaçdığını görüb, təşvişə düşdü və dedi:

___ Qorxma, qızım, eybi yoxdur, xörəyi süfrəyə dağıdandan nə olar ki!.. heç rəngin özündə deyildir, yoxsa, qızım, azarlamısan?.. Bunu deyib, Pəricihan Xanım əlini qızının alına qoydu və dedi: “ görünür ki, qızım, azarlamısan! Biraz şorba iç, sonra yatacaqsan, daha bu ün heç yerə çıxmıyacaqsan. Bu əhvalatdan Ağcaxanım daha da təşvişə düşüb, cəld dedi:

— Yox, ana, azarlı deyiləm, məni yataq otağına göndərmə! Hüsəyinqulu Ağa üzünü arvadına döndürüb, dedi: indi sapsağ qızı azarlı edəcəksənmi!? Pəricihan Xanım ərinin bu sözünə fikir verməyib, üzünü qızına tutdu və dedi:

— Yox, qızım, yenə dəliliyin tutmasın, indi yatmazsan, sonralar daha da pis naxoşlarsan və həkim boğazına acı dərman tökər. Nahardan sonra mən Marya İvanovna ilə şəhərə gedəcəyəm, bir neçə almalı şey lazımdır, səndə otağından heç yerə çıxmıyacaqsan! Ağcaxanım anasının bu hökmünün müqabilində bir söz demədi, çünki orasını bilirdi ki anası dediyindən dönən adam deyildir və birdə başına bu fikir düşmüşdü ki anası şəhərə gedəndən sonra qaçıb, Qaraca Qızı təhlükədən qurtaracaqdır.

Nahardan sonra Pəricihan Xanım Ağcaxanım'ı yataq otağına salıb, ona dərman verdi və dedi: qızım, biz şəhərdən gələncə heç yerə çıxma. Oyun şeylərini yığıb, özün özün ilə oyna və şəkilli kitablarını açıb, özün üçün tamaşa et. Məndə sənə üçün şəhərdən çoxlu şeylər gətirəcəyəm. Bu sözlərdən sonra Pəricihan Xanım qızının üzündən öpüb, otaqdan bayıra çıxdı. Ağcaxanım anası ilə mürebbiyə şəhərə getməsini səbirsiz gözləyirdi. Ah, yazıq Qaraca Qız baba otağında ac və susuz qalmışdı. Məndən də ona bir kömək yoxdur. Bircə anamgil tez getsə idi, gedib qapını açardım və Qaraca Qız'ı azad edərdim! Birdə Ağcaxanım'ın qulağına fayton səsi gəldi, birdə gördü ki anası Marya İvanovna ilə faytona əyləşib, vağzala gedirlər.

Mabədi var.

9 Noyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 17, sy 258

TALEH İLƏ QƏDƏR

“Cocuq dünyası”ndan

Qədim zamanda bir qoca çəkməçi var idi. Bu qocanın dükanı şəhərdə, evidə yaxındakı kənddə imiş. Hər gün dükana gedərkən qarısı: “A kişi; sən Allah bugün ya balıq və ya cigər gətir...” deyirmiş. Biçarə qoca isə ancaq çörək pulu qazanabildiyindən, daha bunları ala bilməyib evinə boş qayıdardı imiş. Bir gün qoca

çəkməçi dükənində çəkmə tikərkən, içəriyə iki cavan gəlir. Demə bunların birisi (taleh) digəridə (qədər) imiş.

Taleh___ “salam əleykim çəkməçi baba”, demiş.

Çəkməçidə___ “Və əleykim salam, oğlum taleh!” deyə salamını almış.

___ Sənin evin haradadır?

___ Mənim evim yaxındakı kənddədir.

___ Mən sənə qırx lira verərəm kənddə bir dükən aç. Daha hər gün yorula-yorula buraya gəlmə!

___ Çox gözəl oğlum; Allah səndən razı olsun. Qoca çəkməçi ömründə görmədiyi qırx lira adını eşidincə çox çox sevinir. Taleh isə qırx lirayı bir dəsmala bağlayıb, qocaya verdikdən sonra, çıxıb, gedər. Çəkməçidə dükanı bağlayaraq evinə yola düşər. Şəhərdən çıxarkən dəniz kənarında qayət iri və gözəl balıqlar satan bir balıqçıya rast gəlir. Əlindəki dəsmalından bir lira çıxarıb, balıq almaq istərkən dəsmal əlindən sürüşüb, dənizə düşər. Biçarə qocanın əlindən bir şey gəlmədiyi üçün dəsmalın dalınca baxmaqdan başqa bir şey edə bilməyir. Qəmgin bir hal ilə evinə qayıdıb, qapını çalır. Qarısı ərinin yenə əli boş gəldiYini görüncə: “aman nə edəcəyiz, yenə bu gecə ac qalacayıq.” Deyə hər gün i halı ilə ərinin qabağına çıxır. Qoca isə başına gələn işi başdan ayağa danışır. Fəqat qarısı: “mən buna inanmaram. Bu qədər pulu sənə kim verər? Yenə bir lira desə idin olardı” deyir. Yenə o gecəni ac yatırırlar. Səhər tezdən qoca çəkməçi qarısına görünmədən dükanına gedir və yenə çalışmağa başlayır. Bu arada oradan keçən tali ilə qədər qocanın dükanını açıq görüncə dərhal içəriyə girirlər, tali; qocaya :

___ Baba; nə üçün yenə gəldin? Qırx lira nə oldu? Deyir.

___ “Ah oğlum! Mən, onları dənizə saldım.” Deyə qoca başına gələn işi onlar üçün danışır.

Tali___ Elə isə mən sənə yenə qırx lira verim, ama mabədi küçədə açasan, gedib öz evində açarsan.

Qoca yenə sevinərək qırx liranı aldıqdan sonra kəndə getmək üçün şəhərdən çıxınca ətrafına baxmadan yüyürə yüyürə evinə gedir. Fəqat, yolda bir qəsabın dükanının qabağından keçərkən çəngəldən asılmış gözəl ciyərlər gözünə sataşdığı üçün, özünü saxlayabilməyib, bir ciyər alır və bunu əlindəki pul dəsmalına bərk bərk bağlayır. Yolda namazının keçəcəyini görüb, qabağındakı məscidə girir və əlindəki dəsmalda məscid qapısındakı mıxa asır. Bu, namaza məşqul ikən oralarda dolaşan bir hərif dəsmalı görünəcə qapıb, qaçır. Çekməçi namazdan fərağ olub, bu ikinci bədbəxtliyi gördükdə ağı başından çıxaraq evinə gedər və arvadına yenə qırx lira qazandığını və bunun oğurlandığını söyləmişdə qarısı inanmıyır. O gecə yenə ac yatırlar. O biri gün şəhər tezdən qoca çekməçi dükanına gedərək, yenə çalışmağa başlayır. Tali ilə qəder yenə dükanı açıq görərək içəriyə girirlər.

Tali ___ Ay kişi, yenə nə üçün gəldin, yoxsa yenə pulu salıb, itirdin mi?

Qoca başına gələn əhvalatı onlar üçün danışdıqdan sonra, qəder: “bu səfərdə mən verim” deyərək qocaya qırx lira verir. Çekməçi dərhal dükanını bağlayaraq kəndə yüyürür və ətrafına baxmadan evinə gedir. Fəqat qarısı evdə yox imiş. Ona görə əlindəki pulları ən böyük bir qazanın içinə qoyub, özündə minbərin üstündə yatmağa başlayır. Bu əsnada qarısı evə gələrək:

“Deyəsən yenə bir şey gətirməyib, yatmışdır.” Deyə söylənirəkən, birdən qapı çalınır. Arvad qapını açdıqda qonşunun arvadı içəri girər, böyük bir qazanın çox lazım olduğunu söyləyir. Qarı dərhal həmin içində pul olan qazanı bilməyərək verir. Qoca çekməçi yuxudan oyanaraq qarısını qabağında görəcə:

___ Aman qarı! O böyük qazanı gətir, içində qırx lira var.

___ A kişi! Mən onu qonşuya verdim! Puluda heç oraya qoyarlar mı?

___ “Aman yüyür, ged, al!” deyə qoca bağıırırdı isədə, “yox, mən istəyəbilmərəm. Çünki pulu gözümlə görməmişəm” deyərək qarı ilə qoca dava edərkən, qapı döyülərək qonşu arvadı əlindəki qazan ilə gəlir;

___ “Xanım qonşu! Daha qazan lazım olmadı, qapağını belə açmadıq” deyir. Çekməçi dərhal yerindən sıçrayaraq:

___ Aman qarı, qazanı buraya gətir! Bax, gör pullar içindədir mi?

Bu halda qarı qazanı açarkən qırx liranı orada görür və ərinə:

___ Bəli, bəli buradadır. Deyir.

___ Gördün mü qarı! Ele sən mənə inanmayırdın? De tez ol, oradan bir lira ver, gedim çörək alım.

Pulu alıb, dərhal bazardan balıq və çörək alır, yeməyə oturub. Balığı kəsdikləri vaxt, birdə görürlər ki balığın qarnınıdan qocanın dənizə saldığı qırx liralı dəsmal çıxdı. Qarısı bunu görüb, əvvəldən ərinə inanmadığı üçün xəcal olur. Nə isə o gecə yeyib, içərək yatırlar. Sabahı günü çekməçi meşə içi şəhərə gedərkən bir ağacın budağından öz dəsmalının asılı olduğunu görür, dərhal dəsmalı ağaçdan açıb, görürki içində həmin qırx lira eyni ilə durur. Demə o hərif ancak ciyəri yeyib, dəsmalı oradan asmış imiş. Qoca evlərinə qayıdıb, pulları qarısına verir. Qarısı həm sevinib, həm utanaraq pulları alır. İndi daha təzə paltarlar, daha təzə evlər içində şadlıq ilə ömr keçirdilər.

9 Noyabr 1913

Cocuq dünyasından

MD, Nu 17, sy 261

QURBAN BAYRAMI

-Axırı-

Hacı Rəşid`in sözləri Kamil`ə çox xoş gəlirdi. Kamil atasının sözlərinə diqqət ilə qulaq asıb, bilmədiklərini xəbər alır, öyrənirdi. O idiki atası mədəni yerlərin adamlarını tərif edəndə, Kamil dedi:

___ Ağa, o adamlar belə yaxşı şeyləri haradan bilirlər?

Hacı___ Oğlum, onlar belə yaxşı şeyləri oxumaq ilə öyrənmişlər. Oxumağın gücüylə onlar çox irəli getmişlər və çox şeylər bilirlər. Vagonu, telefonu, çox istədiyin gramofonu... onlar icad etmişlər.

Kamil___ Bəs belə yaxşı şeylərdən bizim oxumuşlar nə üçün bilmirlər?

Hacı___ Oğlum, bizlərdə oxumaq indi indi başlanır! Hələ bu yavuş vaxtda çen oxuyanlara kafir deyib, camaatı həvəsdən salırdılar. Buna görə də biz çox geridə qalmışıq!

Kamil___ Mən çox sevinirəm ki indiki zamanda dünyaya gəlmişəm, yoxsa məndə oxumamış qalacaq idim. Nə yaxşı olardı ki bizdə onlar kimi lap qabaqlardan oxumağa başlayardıq ! Bizdə oxusaydıq , onlar bilənlərdən bilər idik mi?

Hacı___ Əlbəttə, oğlum!

Kamil___ Mən oxuyub onlar kimi yaxşı o şeylər qayıрмаğa fikir verəcəyəm. Oxusam onları bacararam mı?

Hacı___ Əlbəttə bacararsan, oğlum: onları əmələ gətirən göydən enməmişdir ki... Onlarda bizim kimi insandırlar!

Kamil___ Oxumaq ilə nə yaxşı şeylər əmələ gətirmişlər! Oxumaq nə yaxşı şeydir. Ağa, bacım Fatma`nıda oxumağa qoy!

Hacı___ Oğlum, Fatma`nın indi altı yaşı var, hələ onun oxuyan vaxtı deyildir. Allah qoysa iki ildən sonra onuda məktəbə qoyacağam!

Kamil___ Mən bacımı məktəb paltarında görəndə çox sevinəcəyəm. Bu dəfə əmim ilə balaxanıya gedəndə qızları təmiz məktəb paltarlarında oxumağa gedən görüb, bacım yadıma düşdü. Ürəyimdə dedim ki nə yaxşı olardı ki bacımda bunlar ilə bərabər məktəbə gedərdi ! Həətta bu qızlar öz müəllimləri ilə bərabər şəkillərinədə çektirmişlər. Mən onların bir yerdə çektirdikləri şəkli balaxanıda gördüm: bu şəkli baxanda bacımın oxumamağı məni daha da yandırdı.

Hacı ___ Oğlum, Allah qoysa iki ildən sonra bacın oxuyar və sənində gözəl xahişin əmələ gələr. Hacı bu sözləri deyib, saata baxdı. Saat səkkiz olmuşdu, ayağa durub, oğlunun üzündən öpdü və evə getdiki açarlarını götürüb, dükanını açmağa getsin.

9 Noyabr 1913

KOR VƏ ONUN YOLDAŞI

Ruscadan Tərcimə

Gün batmağa az qalmışdı. Ətrafda nə bir adam nədə bir quş səsi eşidilməyirdi. Ancaq uzaqdan kəndə qayıdan naxırın səsi quyudan gələn səs kimi eşidilirdi. Bu vaxtda kəndin qırağındakı təpənin üstündə iki gözüdə kor Əhməd adlı bir uşaq doyunca “düdük” çaldıqdan sonra, yorulub göy otun üstündə uzanmışdı. Bu halda Əhməd; bir adamın onun yanına gəlməsini hiss edib, öz ürəyində bundan çox darıxırdı. Çünki o, yanına adam gəlməyi və onun ilə söhbət etməyi asla sevməyirdi. Amma indi nə etsin? Yənidən qalxıb, səs gələn tərəfə yönəldi görsün onun yanına gələn adam kimdir.

Korlar adamı gəzişindən və danışığından tanıyırlar, amma bu adamın gəlişindən Əhməd anladığı bu adam o tanıyan adamlardan deyildir. Bu halda Əhməd

___ “Ay uşaq! Sən kimsən?”

Sədasını eşidən kimi bildiki bu adam balaca bir qızıdır və özündə onu tanımayır. Ona görə də bir az acıqlı səs ilə cavab verdi ki

___ Mənəm, nə deyirsən?

___ Burada düdük çalan sən idin mi?

___ Mən idim, nə olsun?

___ Ah nə gözəl çalırsan!

Biraz (sükut)dan sonra kor, qıza dedi;

___ Daha nə var, nə üçün getməyirsən?

___ Əzizim! Mən ki sənə bir şey eləməmişəm, daha nə üçün məni qovursan?

___ Heç! Ancaq mən istəməyirəm ki mənim yanıma bir adam gəlsin. Bu sözləri eşitəcək qız dedi:

___ Bəh bəh, bir buna bax sən Allah, böyük dünya, sən deyil ki sən keyfin ilə oturulub, durulsun.

___ Xeyir, dünya mənim deyil, ancaq mənim anam heç kəsə izin verməyir ki bu təpəyə mənim yanıma gəlsinlər.

___ Sən anan izin verməsədə mənim anam buraya gəlməyə izin vermişdir.

Bu uşaq kor olduğundan, evlərində hamının buna yazığı gəlib heç biri bunun sözünün qabağına bir söz deməyirdi. Odur ki indi qızın belə cavabından hirslənib, qışqırdı:

___ Ged, ged buradan! Ged! Kim bilir bunların söhbətlərinin axırı nə cürə qurtaracaq idi? Çünki bu halda koru nöqərləri evə çay içməyə çağırırdı. Kor, gədalarının səsinə eşidəcək cəld yerindən qalxıb, təcədən aşağı düşməyə başladı. Bu halda qız onun dalınca:

___ “Ah, nə murdar uşaqdır!” dedikdə, Əhməd bunu eşitdi. Sabahı gün yenə Əhməd həmin yerdə oturub, dünənki söhbəti yadına gətirərək, o barədə fikir edirdi və öz ürəyində qız ilə etdiyi dünənki rəftarından peşman olub deyirdi: “Vallah o qız çox yaxşı qız idi, çünki danışığı çox yumuşaq idi. Amma o tanıyan uşaqlar çox nadinç və qışqırıqçıdırlar. Ah, nə ola idi, o qız, yenə buraya gələ idi!”

Qız üç gün bu təpəyə asla gəlmədi. Dördüncü gün Əhməd yenə orada uzanıb, fikirləşirdi. Bu halda aşağı tərəfdən çay kənarı həmin qızın ayaq səsinə eşidib, Əhməd ayağa durdu və qız gələn tərəfə gedib, onu tanıdı və sordu:

Sən həmin qızsan mı?

-Axırı var-

9 Noyabr 1913

İbrahimbəy Musabəyov

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Anası gedəndən sonra Ağcaxanım bir müddət otaqda qalıb, pəncərədən baxdı; oradan dəmir yol sitansiyası görünürdü. Vağzal Hüseynqulu Ağa'nın mülkündə tikilmişdi. Hər dəm bir Ağcaxanım da öz mürebbiyəsi ilə gedib, orada gəzərdi və sitansiya böyüyünün qızıyla oynardı. Birdən vagon fit verdi.

___ “Hə, anamgil getdi. Birdə axşam çağı gələcəklər, indi gedim Qaraca Qız'ı dustaqdan çıxarım” bunu deyib, Ağcaxanım gizlincə öz otağından çıxtı və baba otağı tərəf getdi. Oraya yetişdikdə gördü ki otağın qapısı ciftəsizdir. Yavaşca qapını açıb, içəri girdi. Gördü ki atası divanın üstündə uzanıb, sigaret çəkir və ondan başqa da içəridə kimsə yoxdur. Bu ittifaqa Ağcaxanım çox şad oldu. Pişik kimi yavaşca əylərək dal dal tərəfdən gəlib, balaca balaca əlləri ilə atasının gözlərini yumub, dedi: “Tap görüm mən kiməm?”

___ Zoran azarlı, dustaqdan qaçmış, gözəl qızım, Ağcaxanımsan!

___ Yaxşı tapmışsan, Ata cigərim! Deyib, Ağcaxanım atasının boynunu qucaqladı. Hüseynqulu Ağa qızını öpüb, dedi:

___ Nə yaxşı gəldin, qızım! Otur biraz ata bala söhbət edək!

Ağcaxanım əyləşmədən qabağa əyilib, divanın altına baxdı və Qaraca Qız'ı orada görəməyib, mat qaldı. Hüseynqulu Ağa soruşdu:

___ Qızım nə üçün mat qalmısan? Otur yanıma!

Ağcaxanım atasına cavab verəməyib, soruşdu:

___ Ata, sən çoxdanmı buradasan?

___ Nahardan sonra gələnəm, qızım!

___ Sen gələndə qapı açıq idimi?

___ Yox qızım, mən özüm açdım!

___ İçəridə kim var idi?

___ İçəridə bax, bu xal xal pişik var idi! Deyib, Hüseynqulu Ağa dal tərəfdə qıvrılıb, yatmış pişigi ona göstərdi. Qızım nə gözəl pişikdir, bundan ötürümü soruşurdun? Ağcaxanım pişigi alıb, dedi: yox ata, bundan ötürü soruşmayıram.

___ Bəs kimdən ötürü soruşursan, qızım?

Ağcaxanım cavab verəməyib fikrə getdi.

___ Qızım nə üçün fikrə getdin? Yoxsa mənə söylemək isteməyirsən?

Ağcaxanım atasını çox çox istəyirdi, onun sadəliyi çox xoşuna gəlirdi, ona görə də atasıyla yoldaş və sirdaş olmuşdu. Ondan heç şeyi gizlətməzdi. Amma atasından qorxub çox şeyi ona deməzdi. İndi atasından bu sözləri eşitcək Ağcaxanım atasının boynunu qucaqladı: Ata sənə söyləyəm, ancaq anama deməyəsən?!

___ Demərem, qızım, söylə!

___ Ağcaxanım özünün burada dustaq olmasını, Qaraca Qız ilə nə tür görüşməsinə, onun divan altında gizlənməsini tamamiylə atasına nəql etdi və sonra soruşdu: Ata, bəs Qaraca Qız buradan nə tür çıxmışdır?

___ İndi, qızım, bağımıza gedərik, mənim Piri kişi ilə işim var. Səndə mənimlə gedərsən, orada Qaraca Qız ilə oynarsın və həmdə onun buradan necə çıxmasını özündən soruşarsan! Bunu deyib, Hüseynqulu Ağa divanın üstündən qalxdı. Ağcaxanım şadlığından bilməyirdiki nə ətsin?!

Hüseynqulu Ağa qızıyla bağa gəderken, gelib, Piri kişinin komasına çatdı. O vakt Piri kişi qapısında oturub, sepet hörürdü. Qaraca Qız'da arxada qabları yuyub, komaya getirirdi. Qaraca Qız Hüseynqulu Ağanı görüb, qorxuya düşdü.

22 Noyabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 18, sy 274

MƏHƏRRƏM MÜNASİBƏTİYLƏ

“nəşər maru” camaatının “suraxanı” məktəbi şagirdlərindən Ziyə Allah Əlizadə tərəfindən “tasua” gecəsi məsciddə camaat və atalara hitabən söylədiyi nitqin surəti:

Ay Əziz Atalar!

Məhərrəm ayı girəndən bəri qəmginsiz, hər gecə buraya yığılıb, höngür-höngür ağlayırsınız, bunun səbəbi nədir? Kimin üçün və nə üçün ağlayırsınız?

Bəli... bu ağlamaq bu nalə və fəryad, bu ah və fiğan bizim üçüncü imamımız imam Hüseyn Əleyhissəlam üçündür. Bu imamımızı sabah ki aşurə günündə bir zalım və məlun qətl edib, başını bədənindən ayırmışlar. Ehl və əyalinin kişi tayfasını dördüncü imamımız imam Zeynə Abidindən başqa cümləsini zalimənə qətl edəndən sonra avrat tayfasını min zülm ilə kərbəladan Şam`a əsir aparmışlar.

İndi bunu bilməli və anlamalı ki imam Hüseyn Əleyhissəlam bu qədər zülm və əziyyəti bilə bilə nə üçün qəbul etdi? Matbun vanlı nöqtəsi buradır.

Bəli... bu qədər əziyyət və zülmü onun üçün qəbul etdiki islam milləti dünyada rəzil, zəlil, alçaq, başı aşağı olmasın. Amam... əfsus...sad əfsus! Bu gün hani o böyük fikrin nəticəsi? Bugün biz islam millətindən rəzil, zəlil, alçaq, başı aşağı bir millət dünyada qalmadı. Adımız dünya üzündən götürülməyə üz qoydu!

Ah... bugün təziyəsinə saxladığımız imamın ruhu bunu görüb, bizə nə deyir? O; bizim yolumuzda malından, canından, övladından, ayalından, hər şeyindən keçdi. Amma biz naxələf çıxtıq: elmimiz yox, hünərimiz yox, sənətimiz yox! Elə isə əcəba, biz hansı yol ilə bu gün ki qaranlıqdan işıqlığa çıxacağız ki imamımızda bizdən razı olsun?

Bəli... buna yalnız bir çarə varsa, o da məktəbdir. Tərəqqimiz məktəb ilədir, imamımız bizim tərəqqimiz üçün şəhid oldu.

Elə isə oxutunuz bizləri, atalar! Təki imamımızın ruhu bizdən şad olsun. Yoxsa quru ağlamaqdan bir şey çıxmadı, çıxmaz və çıxmayacaq!

Cənabu Haqq taziyanizi qəbul buyursun və qiyamət günü sizi imam bayrağı altından uzaq eləməsin, amin!

7 Dekabr 1913

MD, Nu 19, sy 294

KÜÇÜK HƏKAYƏ

Pişik çoxdan tülkünün hiləgər olduğunu eşitmişdi. Ona görə çox arzu edirdiki bu heç olmazsa bir dəfədə olsa tülkü ilə söhbətə girib, onun halına bələd olsun. İttifaq bir gün pişik meşədə tülküyə rast gəldi. Pişik tülkünü görcək, çox ehtiram və təzim ilə ona baş əyib, salam verdi. Tülkü isə artıq dərəcədə lovğalandığından ona məhəl qoymadı, ancaq gözünün altı ilə pişiyə baxıb dedi:

___ Sən nə cürət edib, mənə salam verdin? Yoxsa sən özünü mənə tay tutursan? Halbuki mən yüzdən artıq hilə və fən bilirəm. Sən nə bilirsən? Dünyada başını dolandırmaq üçün hilədən, fəndən bir şey bilirsən mi?

___ Xeyir, mən bir şey bilməyirəm. Ancaq bircə fən bilirəm ki oda budur: “itlər məni qovduğu vaxt dərhal qaçıb bir ağaca dırmaşıram və bununla özümü onların əlindən qurtarıram.”

Pişik sözünü qurtarmamışdı ki birdən bir ovçu yanında dörd tulası ilə meşənin bir tərəfindən çıxdı. Pişik tulaları görcək, tez qaçıb, yaxındakı ağaca dırmaşdı. Tülkü isə yerdə qalıb, özünü qurtarmağa bir çarə tapabilmədi. Odur ki bircə dəqiqədə tulalar tülkünü basmarlayıb tutdular. Tülkü tulaların pənçələrində çırpındı ki bəlkə bir təhər özünü xilas edəbilsin, amma olmayırdı. Pişik tülkünün bu halına gülüb dedi ki

___ Sən yüz hilə və fən ilə özünü düşməndən qurtarabilmədin, amma mən bircə hilə ilə canımı qurtardım!

Məsəl : Çox bilib pis bilməkdən isə, az bilib yaxşı bilmək mənfəətlidir.

22 Noyabr 1913

KOR VƏ ONUN YOLDAŞI

Ruscadan tərcimə

Keçən nömrədən mabəd

Qız buna cavab verməyib ötüşdü və biraz gedəndən sonra dayanıb, orada olan gözəl çiçəklərdən yığmağa və dəstə bağlamağa başladı və dedi:

___ Məyər sən görməyirsənmi ki mən həmin adamam?

Qızın bu sualı Əhməd'in ürəyinə ox batan kimi batdı. Çünki onun kor olduğunu qız bilməyib, elə sual vermişdi. Biraz (sükut)dan sonra qız Əhməd'dən xəbər aldı ki sənə belə düdük çalmayı kim öyrətmişdir?

___ Qasım öyrətmişdir.

___ Çox yaxşı, indi bircə söylə görüm, sən nə üçün belə acıqlısan?

___ Mən?..... Vallah daha mən acıqlanmayıram.

___ Məndə səndən daha acıqlı deyiləm, elə isə də gəl, ikimiz bir yerdə oynayaq!

___ Mən özgə ilə oynamaq bacarmayıram.

___ Oynamaq bacarmayırsan? Nə üçün?

___ Belə.

___ Yox, bircə de görüm nə səbəbə?

___ Elə belə, deyə Əhməd dodaq altı cavab verdi. Çünki bu dəqiqəyə qədər o öz dili ilə özünün kor olduğunu heç kəsə deməmişdi. Odur ki qızın belə sualları onu çox pərişan və qəmçin etdi. Bu sözlərdən sonra qız lap Əhmədin yanına gəlib:

___ Sən nə gəribə və gülməli uşaqsan? Deyə onun yanında oturdu və sonra əlindəki çiçəkləri döşəkliyinə boşaldıb; dedi:

___ Sən məni tanımadığın üçün sənə elə gəlir ki güya, sən mənim ilə oynaya bilməzsən.

Korlarında gözəli olur: Əhməd`də gözəl korlardan idi. Əyər diqqət ilə ona baxan olmasa idi, heç kəs onun kor olduğunu bilməz idi. Ona görə də qız onun korluğunu duymayıb, onun ilə belə söhbətlər edirdi.

Əhməd isə araya başqa söz salmaq üçün tezdən sordu ki

Bu çiçəkləri haradan yığmısan?

___ “Oradan” deyə qız başı ilə işarə elədi. Əhməd kor olduğu üçün bunu anlamayıb, xəbər aldığı

___ Çəməndən?

___ Yox, oradan!

___ Hə meşədən, bunlar nə çiçəkləridir?

___ Məyər sən çiçək tanımayırsan? Sən nə təhər adamsan? Doğrusu sən çox gəribə adamsan!...

Əhməd çiçəklərdən bir neçəsini əlinə alıb, barmaqlarını onlara toxunduraraq dedi:

___ Hə bildim; bu bənövşədir, buda lələdir... sonra bu qayda ilə Əhməd istədi ki həmin qızıda tanıсын. Ona görə bir əli ilə qızın əlindən tutub, o biri əli ilə onun əlini sürtdü. Əhməd bu işi gəflədən etdiyi üçün, qız qorxub, yanından sıçrayaraq qalxdı ki və elə bildiki əlini tutub, bunu bərk döyəcək. Ona görə ağlamsına, ağlamsına Əhməd`ə dediki

___ Murdar! Mən sənə nə yamanlıq eləmişəm ki məni belə qorxudursan?

Qızın bu sözlərindən Əhməd bir zaman yerində (müttəcir) qalıb, qəlbi sındığından yerə yığıldı və höngür höngür ağlamaya başladı. Qız bunun höngürləyib,

ağlamasından belə anladığı Əhməd tutduğu işdən peşiman olub, ağlayır. Buna görə yazığı gəlib, onu gerilətməyə və ürəyini əla gətirməyə başladı və dedi:

___ Ağlama, vallah mən sənə ilə deyiləm. Daha nə üçün ağlayırsan? Qızın belə rəftarından Əhməd artıq dərəcədə xoşal olub, səsinə kəsdi və durub, oturdu. Ondan sonra qız, yenə onun yanında oturub, dediki “vallah, sən çox gəribə adamsan!” Əhməd cavab verdi ki

___ Əzizim; mən gəribə adam deyiləm, mən....mən....mən koram... dünyada bir şey görmürəm.

___ Nə? Korsan? Yəni sən görmürsən? Bu sözləri deyib, qız Əhməd'in əlindən yapışaraq bərkdən bərk ağladı.

-Axırı var-

22 Noyabr 1913

İbrahimbəy Musabəyov

MD, Nu 18, sy 284

VƏHŞİLƏR ÇÖRƏKÇİSİ

Vaxtıyla gəmicisi Süfya'nın gəmisi qərq olmuşdu. Süfyan bir taxta parçası üstündə ölüm dərəcəsinə gəldiyi halda, fırtına onu vəhşilərin sakin olduğu uzaq bir adanın kənarına atmış idi.

Süfyan'da bixəş bi halda (sahil)də düşüb, qalmışdı.

Vəhşilərə yamanlıq olmadığı halda onlar çox yaxşı adam olduğundan, bu ağ adamı (sahil)dən alıb, onun üçün bildikləri lazım olan müalicəyi icra etmişlər və sakin olmaq üçün bir balaca ev, eyninə geyməyədə heyvan dərisi vermişlər.

Özləri ov əti və (nəbat) kökləriylə məişət etdiklərindən Süfyan'da onlar ilə bərabər gedib ov ovlar imiş. Birgün Süfyan yol ilə gedirmiş. Evlərinin qabağında vəhşi arvadların bəsləməkdə oldukları quşlara neçə cürə dənələr yedirdiklərini görmüş.

Süfyan diqqət ilə baxmış. Onların arasında buğda olduğunda görüb, tanımış və demiş: “aman! Sizin buğdanızda varmış, halbuki siz bundan çörək bişirməyi bilməyirsiniz. İndi mən sizə çörək bişirməyi öyrədərəm, mehriban yoldaşlarım!” sonra sevincindən atılıb, düşməyə başlar.

Halbuki vəhşilər, onun nə danışdıqlarını qanmadıqlarından, ağ adamın atılıb, düşməyinə baxaraq bunlarda gülməyə başlamışlar.

Süfyan isə işə başlayıb, öncə lazım olan qədər kərpiç tökmüş və o kərpiçdən istədiyi kimi bir fırın gayırmışdır. Ondən sonra buğdanı iki daş arasında üyüdüb, un etmiş. Və sonra bu undən xəmir yoğurub, bir neçə çörəyini bişirmişdir. Vəhşilər Süfyan`ın işinə mat-mat baxıb, bu baxışdan: (əcnəbi) yoldaşımız görəsən “nə edir” demək istədikləri anlaşılmış. Süfyan`ın xəmir mayası olmadığına görə bir neçə çörək ağır və həzmi güc bir şey olmuşdur. Ona görə bu xəmindən bir parça götürüb, saxlamış ki buda acıyıb, maya olsun. Bundən sonra Süfyan çox yaxşı qırmızı və bişkin çörəklər əmələ gətirmiş vəhşilərdə çörəkləri yiyib, bi para işarətlər ilə razılıq əlamətləri göstərmişlər. Hətta iş o dərəcəyə gəlmiş ki balaca uşaqlar Süfyan`ın başına yığılıb Süfyan`dan çörək istəmişlər. Süfyan`da bişirdiği çörəklərdən verib, gülür imiş.

Vəhşilər Süfyan`ın necə çalışdığına baxıb, az vaxt içində onun kimi mahir olmuşlar və buğdanın (qiymətdar) bir nəbat olduğunu anlayaraq, (ziraat)a başlamışlar.

Bu gündən bunlarında (surət)ləri dəyişərək, əkincilik ilə məşqul olmağa başlamışlar. Bu qərar ilə iki il keçmiş.

Birgün heç bir gəminin yanaşmadığı bu sahilə fırtına bir gəmi atar və bu səbəblə Süfyan yenə məmləkətinə qayıdar. Qayıdan vaxtda vəhşi yoldaşları Süfyan`a bir çox hədiyyələr vermişlər. Hədiyyələr isə özlərinin ovda ovladıqları (qiymətdar) kürəklər imiş.

Vilayətinə gələn kimi Süfyan onların bir çoğunu satıb, bir xeyli pul qazanmış və bir qədərində özü və uşaqları üçün saxlamış. Bu gözəl kürəkləri haradan aldıklarını sual edənlərə Süfyan başına gələn əhvalatı nağıl edər imiş.

22 Noyabr 1913

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Birazdan sonra Hüseynqulu Ağa Piri kişi ilə gəlib, qızlar oturan yerə çıxdılar. Bunlar qızları götürüb, arı pətəklərinə tamaşaya getdilər. Qızlar arıların işləməsinə çox həvəs ilə baxırdılar. Piri kişi bir pətəyə çatdıqda, dedi: bu pətəyin arıları çox vurağandır. Bunlardan özünüzü gözləyin, qızlarım! Bu pətəyin arıları başqalarına nisbətlə qara idilər; bir başqa pətəyə çatdıqda, gördülər ki buranın arıları pətəyin ağzında qarışqa kimi qaynaşırlar. Bunu gördükdə, piri kişi dedi: yaxşı vaxt gəlmişik! Bu saat buranın arısını biçə verəcəkdir. Sonra üzünü Qaraca Qız'a tərəf tutub, dedi: qızım, qaçarak get, evimizdən o günü sənə göstərdiyim ağ torbanı götür gəl. Qaraca Qız yüyürərək, getdi; bir azdan sonra arılar, pətəkdən dəstə dəstə çıxıb, uçmağa başladılar. Piri kişi onların dalına düşdü. Axırda arılar bir armud ağacının budağına qondular. Bir dəqiqə keçmədi ki biri birinin üstünə qonaraq, üzüm salxımı kimi ağaçdan sallandılar. Bu halda Qaraca Qız torbanı gətirdi. Hamıları ağacın altında hazır oldular. Piri kişi Ağcaxanım'a dedi: Ağcaxanım, o budağdan sallanan arıların arasında şahları vardır: bu arılarda onun qoşunudur buradakı təzə şahdır, köhnə şah qabaq ki pətəkdə qalmışdır. İki şah bir pətəkdə olmaz, ona görə də təzə şah çıxan kimi uçub, özü üçün yeni bir yuva arayır. İndi biz onları tutub, təzə pətəyə qoyacayıq.

Bu sözlərdən sonra üzünü Qaraca Qız'a tutub, dedi: qızım, çıx ağaca və bu sallanan arıları torbanın içinə salıb, ağzını da büz. Qaraca Qız pişik kimi ağaca dırmaşmağa başladı. Ağcaxanım Piri kişidən soruşdu: baba, o arılar Qaraca Qız'ı sancmazlar mı?

___ Xeyir, xanım, arını əl ilə basmasan və onlardan qorxmasan, onlar heç vaxt sancmazlar. Qaraca Qız arıları torbaya salıb, ağzını büzdü.

Piri kişi aşağıdan Qaraca Qız'a dedi: İndi, qızım, budağı sındır və aşağı düş. Qaraca Qız'da belə edib, düşdü. Piri kişi torbanı ondan aldı və hamıları arılığa gəldilər. Piri kişi torbadaki arıları bir boş pətəyə boşaltdı, sonra üzünü Ağcaxanım'a

tutub dedi: sənin xoş qədəmindən arımızın biridə artdı. Bu pətəyi sənə bağışlayıram, balı olanda gəlib, özün üçün kəsərsən!

Bundan Ağcaxanım çox xoşhal oldu. Hüseynqulu Ağa dedi: qızım, buda sənin arın! İndi gəl gedək: anan birazdan sonra gələcəkdir! Bunlar xudafizləşib evə qayıtdılar.

Axşam çağı Pəricihan Xanım Marya İvanovna ilə şəhərdən gəlib, çıxdı. Pəricihan Xanım Ağcaxanım`ı çox şad və yanaqları qızarmış görüb, dedi: bax, qızım, mənə qulaq asıb, evdə oturdun, ona görə də sağalıb, rəngin özünə gəldi. Gör, qızım, sənə nə qədər şeylər gətirmişəm! Ağcaxanım anası gətirdiyi gözəl kukla “gəlin”lərə, başqa oyun şeylərinə və şirin yeməli şeylərə baxıb, çox şad oldu. Bu vaxt Ağcaxanım`ın arzu etdiyi bir şey varsa, oda bu şeyləri Qaraca Qız`a göstərib, onun ilə buluşmaq idi. Buda ancaq baba otağında mümkün idi. Ağcaxanım`ın təbiəti çox həlim idi. Özündə sözə baxan bir qız idi. Lakin Qaraca Qız ilə görüşmək arzusu onda o qədər artıq idiki mürebbiyesinin əmrindən qəsti çıxıb, tez tez özünü baba otağına saldırırdı.

Ağcaxanım`ın gündən günə sağlam olmağı, anasını nə qədər şad edirdisə bir o qədər də mürebbiyesinin əmrindən çıxıb, özünə tənbiyə etdirməyi onu qəmgin edirdi.

Bu barədə Pəricihan Xanım ərinə şikayət edəndə, Hüseynqulu Ağa rişxəndə ilə deyirdi.

___ İki böyük arvad bir balaca uşaqı düzəldə bilməyirsiniz mi? Mən sizə məsləhət görürəm ki onu tez tez baba otağına salıb, dustaq ediniz! Hər belə ittifaqlarda Hüseynqulu Ağa qızına qışqırıb, onu tərbiyə üçün baba otağına göndərirdi və bir tərəfdəndə gedib, Ağcaxanım`ın baba otağında olmasını Qaraca Qıza məlum edirdi.

Bir dəfə Hüseynqulu Ağa böyük qonaqlıq edib, çoxlu adam çağırmışdı. Bu qonaqlıqda oxuyub, çalanda var idi. Hüseynqulu Ağa Qaraca Qız`ı qonaqlarına göstərmək qəsdilə onu gözəl geyindirdi və əlinə öz cıncırlı qavalını verib, onu oynatdı. Qaraca Qız çoxdan idiki oynamamışdı. Ürəyində oynamaq həsrəti çox idi, o idiki məclisə mübarez istəyən pəhlivan kimi atıldı. Belə bir tərzdə oynadı ki məclisdə cümləni özünə valeh etdirdi. Məclisdə bütün danışq və səs kəsilmişdi: uşaqdan belə

(fövqəladə) oynamaq görünməmişdi. Qaraca Qız belə aşqa gəlmiş ki orada olan adamları gözündən etmişdi. Ancak öz üstadı olan Yasəməinn, gözünün önündə durmuşdu. Birdən Qaraca Qız elə bir tərzdə fırlandı ki baxanların nəzərində bir şar kimi görünürdü. Qəflətən Qaraca Qız bir dizi üstü çöktü, əlinin birini qaval ilə yuxarı tutub, o birində bəlinə qoyub, durdu. Oyunu belə tamam etmək, Qaraca Qız'ın şakirdi idi. Qonaqlar bunu belə gördükdə, əvvəl oynamağın heyratində olub, bir müddət sakit dayandılar, sonrada qonaqlar tərəfindən alqışlamaq səsi otağı götürdü. Sonra hamı təvəqqe ettiki bu oyunu təkrar etsin, amma Qaraca Qız qəbul etmədi. Hətta Hüseynqulu Ağa'nında sözünə baxmadı. Hamının ümüdi kəsilmişdi ki birdən Ağcaxanım ortaya çıxıb, çalğıçılara çalmağı əmr etdi. Hamı təəcüb ilə ona baxırdı. Çalğıçılar lezgi həngi havasını çalmağa başladılar. Ağcaxanım oynamağa başladı. Bunun oynamağı xeyli gözəl və qaydalı idi. Hər hərəkətindən görünürdü ki bu, Qaraca Qız'ın şagirdidir. Bir iki dura vurandan sonra Qaraca Qız'ı çağırırdı, oda dərhal sıçrayıb, ortalığa girdi və hər ikisi qabaq qabağa oynamağa başladı. Bu xəbər bir anda ağalıq xidmətçilərinə yayıldı, onlarda dəstə ilə yüyürüb, qapının ağzını tutdular. Xəbər Pəricihan Xanım'ada çatdı. Oda tamaşaya gəldi, ancaq o, qızının oynamağına asla şad olmayıb, acığından bilməyirdiki nə etsin?! Hətta qonaqların içində yad adam olmasa idi, ortaya girib, qızını çıxardardı və ona, ələxsus Qaraca Qız'a böyük tənbiyə edərdi. Qızlar oynamaqlarını kəsdilər. Hər tərəfdən onları alqışladılar. Hüseynqulu Ağa fərəhlənib, qızını bağrına basdı. Bəylər onu tərif edib, başını sıqalladılar.

Mabədi var.

7 Dekabr 1913

Süleyman Sani

ƏHMƏD

Əhməd adlı bir uşaq var idi. Bu uşaq, məktəbə getməyə çox həvəs edirdisədə, balaca olduğundan ata və anası buna razı olmayırdı. Bir gün Əhməd, bütün yoldaşlarını məktəbə gedən gördü. Oda dərhal geyinib, məktəbə getmək istədi, ama anası onu qoymayıb, dedi:

___ Sən haraya gedirsən?

Əhməd dedi:

___ Məktəbə gedirəm.

___ Hələ sən balacasan. Məktəbə gedən vaxt deyildir!

Deyib, anası Əhməd'i evə qaytardı. Yoldaşları məktəbə çoxdan getmişdilər.

Əhməd'in atası lap sabah tezdən meşəyə odun qırmağa getmişdi. Anasıda hər günki işinə məşqul idi.

Əhməd'də evdə qoca nənəsiylə yalnız buxarının yanında oturmuşdular. Bir azdan sonra qoca nənə yuxuya getdi, Əhməd'də tək darıxmağa başladı.

O saat qoca nənənin yatmağını fürsət bilib, getmək istədi. Papağını axtarıb, tapamadısa da, atasının köhnə papağını başına qoyub, məktəb tərəfə getdi. Məktəb, kəndin axırında, məscidin həyətidə idi. Öz arzu və xoşuylə məktəbə gedən Əhməd'in üstünə yolda itlər düşüb, hürməyə başladılar. "toplan" və "qarabaş" adlı iki it Əhməd'ə hücumda elədi. Əhməd isə, bərk qaçırdı, itlərdə Əhməd'in dalınca gəlməkdə idilər. Bir qədər yüyürəndən sonra Əhməd'in ayağı büdreyib yıxıldı. Bu halda bir kəndli gəlib, itləri qovaladı və üzünü Əhməd'ə tutub, dedi:

___ Haraya belə gedirsən, nadinc uşaq!

Əhməd heç birşey deməyib; yenə nəfəsi kəsilincəyə qədər yüyürməyə başladı. Axır gəlib məktəbin yanına çatdı.

Balkonda heç kəs yox idi. Ama o sinifdə yoldaşlarının səsinə eşidirdi.

Əhməd'in ürəyinə qorxu düşüb, özü özünə dedi:

___ Görəsən, müəllim məni necə qovalayacaqdır? İndi nə etmək lazımdır? Geri qayıtmaq mümkün deyildir, çünki "yenə itlər hürüşüb üstümə yüyürüşəcəklər, məktəbdə girməyə müəllimdən qorxuram."

Məktəbin yanında qoca bir qarı çiyində suya "sehəng" gedirdi. Bu arvad Əhməd'i görüb, dedi:

___ Hamı uşaqlar oxuyurlar, sən nə üçün burada durmusan? Əhməd bunu eşidən kimi məktəbə girdi Dalanda paltosunu çıxarıb, divardan asdı.

Onun bütün yoldaşları və tanışları burada idilər. Onlar Əhmədi görüb, ona tərəf yüyürüşdülər.

Müəllim uşaqların səslərini eşidib, bunların yanına gəldi:

___ Ay sən nə qayıırırsan? Dedi. Əhməd, müəllimin bu sözündən və üstünə qışqırmasından qorxub, heç bir söz demədi. Ancaq paltosu tərəfə yönəldi ki, gedib, qaçsın. Bu halda müəllim dedi:

___ Ay, sən kimsən, söylə!... Əhməd yenə heç nə demədi.

___ Yoxsa, sən bizim məktəb uşaqlarından deyilsən?

Əhməd, o qədər utandı ki, heş bilmədi nə desin.

___ İndi ki danışmaq istəməyirsən, get evinizə!

Əhməd ağzını açıb, bir söz desə idi, çox yaxşı olacaq idi. Amma nə eləsinki, yazığın boğazı qurumuşdu.

Axırda Əhməd, müəllimin üzünə baxıb, ağlamağa başladı. Müəllimin Əhməd`ə yazığı gəlib, onun başını tumarlamağa və yoldaşlarından onu xəbər almağa başladı.

___ Bu uşaq kimdir?

Uşaqlar dedilər:

___ Bunun adı Əhməd`dir, Murad`ın qardaşıdır. Çoxdan istəyir i, məktəbə gəlsin, amma anası qoymayır. İndi də gizlin qaçıb gəlmişdir.

___ Elə isə, maaşallah, bərəkallah, qardaşın Murad`ın yanındaki boş yerdə otur.

Mən sənin atandan təvəqqe edəmə səni məktəbə qoyar.

Müəllim Əhməd`ə hərfləri göstərməyə başladı. Amma Əhməd hərfləri tanıyırdı. Hətta yavaş yavaş kəlimələridə oxuyurdu.

Müəllim bunu görüb, dedi:

___ Elə isə, öz adını yaz və hərfləridə bir-birinə qoş! Əhməd başladı:

___ Ə-h-m-ə-d

uşaqlar, hamısı gülüşdülər

___ Bərəkallah, bərəkallah

deyib, müəllim soruşdu:

___ Oxumağı sənə kim öyrətməmişdir və sənə kim dərs vermişdir?

Əhməd, cürətlənib, dedi:

___ Murad öyrətməmişdir, mən oxumağa çox həvəsli olduğum üçün artıq səy ilə dərsə qulaq asıram, ona görə də çox tez öyrənirəm.

Əhməd bu sözləri şirin və sevimli bir dil ilə deyib, müəllimi qulaq asmağa həvəsləndirdi.

Müəllim gülüb Əhməd`ə dediki:

___ Əhməd dua oxumaq bilirsən mi?

___ Bilirəm! Deyib, uzun bir dua oxumağa başladı, ancaq bütün kəlimələri cəld deyirdi.

Müəllim, Əhməd`i saxlayıb, ona dedi:

___ Bərəkallah. Əhməd bərəkallah Əhməd! Dayan, tələsmə! İnşallah bundan sonra hamısını öyrənəcəksən! Bundan sonra müəllimin səyi ilə Əhməd`i məktəbə qoydular və Əhməd sevinə sevinə yoldaşları ilə bərabər məktəbə gedib gəlirdi.

7 Dekabr 1913

Əli Fəhmi

KOR VƏ ONUN YOLDAŞI

Ruscadan tərcimə

-Axırı-

Bir neçə dəqiqə bunlar hər ikisinin gözləri yaşlı olduğu halda sakit dayandılar. Oğlan başını aşağı tikib, əlləri ilə oynayırdı. Qız isə bunun üzünə heyran, heyran baxıb, ona yazığı gəlirdi və bunu Əhməd`ə bildirmək üçün dedi ki

___ Əhməd! Mənim sənə çox yazığım gəlir!

Əhməd`in bu sözdən daha da qəmgin olduğunu görüb, qız söhbəti dəyişdirmək üçün dedi ki

___ Gün batır.

Əhməd___ Mən bilməyirəm ki gün nə cürə şeydir, ancaq mən onu hiss edirəm.

___ Sən gün nədir bunuda bilməyirsənmi?

___ Yox.

___ Ananı necə? Bəlkə onuda tanımayırsan?

___ Anamı lap uzaqdan, gəzişindən tanıyıram. Hətta mən gündə tanıyıram...

___ Necə tanıyrsan?

___ Günü? Vallah mən heç özümdə bilməyirəm.

___ Aaaa.... çox yaxşı, çox yaxşı.

___ Hələ mən oxumağıda bilirəm bir az vaxtdan sonra yazmaqda öyrənəcəyəm.

___ Axır, sən nətər oxuyursan?

___ Mən barmaqlarımla oxuyuram.

___ Barmaqların ilə? Doğrusu mən bu cürə oxumağı öyrənəbilmərəm, hətta mən gözlərim ilədə çox pis oxuyuram.

___ Hələ mən fransızcada oxumaq öyrənirəm...

___ Fransızcada? Yəni barmaqların ilə pəh.....

Bu söhbətdən sonra qız oğlana dediki

___ Qorxuram ki sənə soyuq olsun, dur, gedək.

___ Bəs sənə soyuq olmaz?

___ Xeyir, mən qorxmayıram. Necə olsun ki qızlar soyuqdan qorxmasın, oğlanlar qorxsun?... Qasım lələ mənə deyir ki “kişi gərək heç şeydən qorxmasın, nə istidən nə soyuqdan!

Amma o Qasım kişidən mən elə qorxuram ki ha...

___ Nə üçün? O, çox gözəl bir adamdır. Sən onu yaxşı tanımayırsan, onun üçün də qorxursan. Məni o, oxudur.

___ Bəs səni döyməyir mi?

___ Yox, məni döymək deyil, hətta heç acıqlanmayırdı.

___ Əlbəttə elə lazımdır. Adamda heç kuru döyər mi? Və ya ona acıqlanır mı?

Əhməd qızın “kor” sözünü təkrar etməsindən bir qədər sındı isə də yenə özünü o yerə qoymayıb dedi ki

___ Axı o, heç kəsi döyməmişdir, sən nə üçün ondan qorxursan?

Bu halda Qasım lələ “Ağa hey “ deyib, Əhməd'i çağırdı. Qız bunu eşidən kimi Əhməd'ə dedi ki

___ Odur, Qasım kişi səni çağırır.

___ Onu məndə eşidirəm. Ancaq səni yalnız qoyub, getmək istəməyirəm.

___ Yox, indi sən get, axşamdır, sabah Allah qoysa mən sənin yanına gələrəm.

Ondan sonra bunlar təpədən düşdülər və aşağıda ayrılıb, hər kəs öz evinə getdi.

Qız sözünə yalançı çıxmadı. O günün sabahı günü Əhməd, lələsi Qasım`dan dərs aldığı zaman, darvazaları açılıb, həyətə bir adam gəldi. Həyət kiçik olduğundan, bayırdaki səs evin içində eşidilirdi. Əhməd isə həyətə gələn adamın gəzişindən o saat anladığı bu adam dünənki qızıdır. Ona görə Qasım lələdən xaiş elədi ki ona bir iki dəqiqəlik izin versin, çünki bayırda onun yanına bir qız gəlib, onu axtarır. Qasım kişi bu işə təəcüb edib, Əhməd`ə izin verdi və özudə durub onun dalınca həyətə çıxdı ki görsün o, necə qızıdır.

Qız isə həyətə girən kimi bir arvad görüb, düz onun üstünə getdi və sordu:

___ O kor oğlan sənin oğlundurmu?

___ Hə, balam nə eləyirsən?

Bu halda Əhməd anasının yanına çatıb dedi ki

___ Anacığım! Axşam sənə söylədiyim qız, həmin bu qızıdır. İndi mənim yanıma gəlmişdir ki mənim ilə oynasın, amma mən hələ dərsimi qurtaramamışam nə edim?

Anası isə bir əli ilə Səadəti və bir əli ilə öz oğlu Əhməd`i qucaqlayıb, hər ikisinin üzündən öpdü. Və Qasım kişiyədə dedi ki bu günlük Əhməd`ə izin ver, bunun ilə oynasın.

Bu gündən sonra həmişə Səadət Əhməd`in yanına gəlib, onun ilə dərs oxumağa və dərsdən sonra biri biri ilə oynamağa gedirdilər. Bunlar daima bir yerdə oxuyub, oynadıqlarından biri birinə o qədər mehriban oldular ki böyüdükdə də biri birindən ayrılmayıb bir külfət oldular.

7 Dekabr 1913

İbrahimbəy Musabəyov

MD, Nu 19, sy 300

KÜÇÜK HEKAYƏ

İki qurd yol ilə gedərkən bir şirə rast gəldilər. Bunlar şiri görən kimi qorxuya düşüb, dayandılar. Biri dedi ki “İndi buna hilədən başqa bir əlac yoxdur” o biri də: “mən hilə bilirəm” deyərək, hiləsini ona öyrətdi. Şir gəlib bunlara yetişdi və xəbər aldı ki haraya gedirsiniz?

Hiləgər qurd cavab verdi ki

___ Biz iki qardaş, atamızdan bizə bir sürü qoyun qalmışdır. Amma mənə bu qardaşım qoyunları bulmaqda mənə haqqımda zülm edir. Ona görə sizin huzurunuzda gəldik ki bu barədə siz mənsəf olub, qoyunları bizim aramızda böləsiniz.

___ Qoyunlar haradadır?

___ “Yaxındadır” deyib, qurdlar şiri bir bağın hasarına apardılar.

Hiləgər qurd dedi ki

___ Siz burada dayanınız, mən gedim həmin bağdan qoyunları buraya gətirim.

Bunu deyib, şirdən izin alaraq, bu qurd bağa girdi. Bunlarda onu gözlədilər, amma bir xeyli müddət gözlədilərsə də, qurd gəlib, çıxmadı. O biri qurd dedi ki

___ Görünür ki qardaşım qoyunlarında götürüb, qaçtı. İndi lazımdır ki özüm onun dalınca gedib, qoyunları buraya gətirim.

Buda şirdən izin alıb, bağa getdi. Bir azdan sonra hər iki qurd hasarın dalına gəlib, şirə dedilər ki

___ Ay padşah! Biz biri birimizə (sulh) edib, razılaşdıq, siz daha zəhmət çəkib gedəbilərsiniz.

7 Dekabr 1913

İshak Məmmədzaadə

MD, Nu 19, sy 302

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

- Mabəd -

Bir azdan sonra Pəricihan Xanım qulluqçunu göndərib, Ağcaxanım`i yanına çağırtdı. Hüseynqulu Ağa bildiki arvadı qızını tənbiyə etmək üçün çağırır. Bu fikir düzdə çıxtı: o biri otağdan Pəricihan Xanım`ın qışqırığı Hüseynqulu Ağa`nın qulağına gəlmişdi; səbr edə bilməyib, qonaqlarından üzr istədi və Pəricihan Xanım`ın yanına getdi; gördü ki Ağcaxanım höngürdü ilə ağlayır və Pəricihan Xanım`da qışqırır: De görüm bu oynamağı sənə kim öyrətmişdir? Hüseynqulu Ağa qızını qucaqlayıb, arvadına dedi: buyur cavabını mən verim, bunu Qaraca Qız öyrətmişdir, sözün nədir?

___ Qaraca Qız onu harada görürdü ki öyrətsin?! Məyər mən onun ilə görüşməyi qadağan etməmişəm mi?

___ Sən etmisən, mən etməmişəm! Bu evin sahibi sənsən? Yoxsa mən? Kimin nə həddi var, bundan sonra mənim əmrimdən çıxsın?!

Pəricihan Xanım indiyə kimi ərinə bu dərəcədə təbiətdən çıxmış görməmişdi.

Pəricihan Xanım dedi: İndi belədir, daha mən bu evdə nə üçün oturmuşam?

___ İstəyirsən otur, istəyirsən get, ancaq onu bil ki bundan sonra mən öz ixtiyarımdan keçəsi deyiləm! Bunu deyib, Hüseynqulu Ağa qışqırdı.

O biri otağdan bəylər onun səsinə eşidirdi. Rahimbəy və Səlimbəy onun külfətinə çox yavuk oldukları üçün gəlib, onu və arvadını yalvara yalvara sakit etməyə başladılar və sonra Hüseynqulu Ağa'nı çəkib, o biri otağa apardılar. Bu ittifaqdan qonaqlar pərişan olub, bir bir dağılmağa başladılar; ancaq Rahimbəy ilə Səlimbəy qaldılar ki ər ilə arvadı barışdırıb, getsinlər; bunlar istədiklərinə çatdılar: Hüseynqulu Ağa'nın hirsini yatıb, arvadına dedi:

— De görüm, əzizim, oynamaqda nə qabəh şey var ki Ağcaxanım onu bilməsin?

Səlimbəy dedi: Pəricihan Xanım, vallahi mənim qızım, Ağcaxanım kimi oynamaq bilsə, onun başına dolanaram! Amma nə etməli ki atası kimi şüursuz çıxıb, ayaq atmaqda bilməyir!

Rahimbəy dedi: Uşaq tayfası Ağcaxanım kimi oynayıb oxumağa, gülməyə yaranmışdır. Yoxsa mənim qızım kimi qara dinməzdən nə fayda?

Pəricihan Xanım dedi: Rahimbəy, mən deməyirəm ki qızım oynamaq bilməsin, ancaq mən deyirəm ki Məhdi Ağa'nın nəvəsi Ağcaxanım'a, bir qaracılıq qız ilə yoldaş olub, oturub durmaq yaraşmaz; Hüseynqulu isə deyir ki, hayır, yaraşar! Bizim bəhsimiz buradadır!

Hər gah Hüseynqulu Ağa dediyində möhkəm dursa, mən burada oturması deyiləm.

Hüseynqulu Ağa dedi; əzizlərim, iki ay bundan əvvəl siz mənim qızımı görmüşdünüz ki nə halda idi?! Özü zəif, arıq, diyəsən ki bir illik azardan indicə qalxmışdı! Nə deyirdi, nə danışdı, nə gülürdü... diyəsən qəm dəryasına batmışdı. Məyər o vaxt mənim dolanacağım bəs idi. Qızım yemək içmək tapmayırdı. Və ya ona qulaq asan yox idi?! Xeyir, bunların hamısı qabaqdada var idi, indi belə sağlam, yanaqları lalə kimi qızarmış, bu günki kimi oynayan və gülən oldu?! Hələ onun mahnı oxumasından xəbəriniz yoxdur. Bunların hamısına Qaraca Qız səbəb oldu. Həmin bu anasından gizlin olaraq, onlar biri biri ilə baba otağında görüşürdülər. Bu sirri təkcə mən bilirdim. Əzizim Pəricihan! Uşaq tayfasına yeməkdən, içməkdən, geyməkdən... bunların cümləsindən artıq yoldaş lazımdır, həm söz lazımdır ki biri biriləri ilə oynayıb

gülsünlər, deyib danışsınlar! Uşaq tayfasının bəy, han, riayət nələrində lazımdır, onlar öz təbiətlərinə tabidirlər. Bu sadəcə mətlubu mən bu elm oxumuş arvadıma anladabilməyirəm. O ki Qaraca Qız'a qaldı, mən bu vaxta kimi ondan bir qorxulu və fəna xasiyyət görməmişəm. Bir sadə, rəhmətli əl çocuğudur. Pəricihan Xanım dedi: sənə ilə mənim tərbiyə nöqtəmiz bir yerə gəlməz, ona görə də bəhs etməyib, deyirəm: Ağca'nı şəhərdə pansiyona vermək lazımdır. Kənddə yaşadığı daha bəstir, səhərdən mən Ağca ilə şəhərə köçəcəyəm, sənə burada qalıb, öz işinə məşqul olarsan. Buna sən razısan mı?

Hüseynqulu Ağca dedi: buna razıyam!

Bəylər ər ilə arvadın belə barışmalarına çox şad olub, xudafizləşdilər və getdilər.

Səhəri günü Ağcaxanım anası ilə şəhərə köçdü. Zavallı qız, istəkli dostu Qaraca Qız ilə görüşəbilmədi. Ağcaxanım'ın şəhərə köçməsi Qaraca Qız'a çox böyük təsir etdi. Bir tərəfdən onun ilə ayrılıq həsrəti, bir tərəfdən ər ilə arvadın arasına bundan ötürü adavət düşməsi, onu çox qəmgin edirdi; bircə Qaraca Qız'ı şad edən, Hüseynqulu Ağca'nın onun ilə etdiyi rəftar idi. Pəricihan Xanım şəhərə köçəndən sonra, Hüseynqulu Ağca tez tez Piri kişi ilə söhbət etməyə gəlirdi və o vaxt Qaraca Qız ilə mehriban danışib, deyirdi: səbr et, Qaraca Qız, birazdan sonra Ağcaxanım yenə gələcəkdir, bu dəfə kəyfiniz istədiyi qədər oynayıb gəzəcəksiniz! Və birdə Hüseynqulu Ağca hər şəhərdən gələndə, Qaraca Qız üçün Ağcaxanım'dan və öz tərəfindən çoxlu sovqat "hədiyyə" gətirirdi. Hüseynqulu Ağca'nın Qaraca Qız ilə belə rəftarını görüb, ağıla xidmət edən xidmətçilərdə Qaraca Qız ilə mehriban dolanırdılar. Onlar Qaraca Qız'dan oynayıb, oxumağı nə qədər təvəqqe edirdilərsədə, o, bunların təvəqqelərini qəbul etməyirdi. Çünki qonaqlıqda düşən ittifaqdan sonra oynayıb oxumağı tərk etmişdi. Gününü bağda təkçə keçirirdi, yoldaşıda qara köpək idi! Bu it Qaraca Qız ilə elə ins tutmuşduki yanından oyana getməyirdi. Qaraca Qız'da iti elə öyrətmişdi ki hər istədiyini əmələ gətirəbilərdi. Hüseynqulu Ağca həmişə bunları bir yerdə görəndə zarafat edib, deyirdi: iki qaralar yaxşı tapışmışlar. Bir ittifaqdan sonra Qaraca Qız'ın qara köpəyə məhəbbəti dahada artdı. Birgün Qaraca Qız moruğ yığmaq qəstı ilə çəvərənini götürüb, meşəyə getmişdi, qara köpəkdə yanında idi. Meşə Hüseynqulu Ağca'nın mülkü olub, özudə çox böyük meşə idi. Qaraca Qız azmağından və meşə heyvanlarından qorxmıyırdı, çünki

hər iki halda qara köpək onu xilas edəbiləcəyini anlayırdı. Meşədə çəvərənin moruğ ilə doldurub, evə tərəf üz qoydu. Meşənin içindən dəmir yol gedirdi. Qaraca Qız yolu keçdiyi zaman, ayağı büdrəyib yıxıldı və moruğu yola töküldü, bunu yığan vaxt vagon göründü. Ancaq Qaraca Qız'ın başı moruğ yığmaya qarışıb, vagonun gəlməsindən bi xəbər idi. O vaxt qara köpək meşədən yola çıxırdı və Qaraca Qız'ı başı aşağı moruğ yığan və vagonu iti gələn görüb, ildirim kimi götürüldü və Qaraca Qız'a elə döş vurdu ki oda, özüdə dəreyə uçdular. Qaraca Qız'ın sağ ayağı ağaca ilişib, qanadı. Bunun ağrısından və qara köpəyin belə hərəkətindən acıqlanıb qışqırdı. Amma başını yuxarı qaldırıqda, vagonun moruğ tökülən yerdən keçib getməsinə gördü. Qaraca Qız indi anladığı ağıllı köpək onu bu tür ölümdən qurtarmışdır, ona görə də dərhal acığı soyudu və qaraca köpəyin başını sıgallayıb, onu əzizlədi. Sonra yenə yola çıxdığı görsün cəvərəni necə olmuşdur. Gördüki ondan ancaq qırılıb yerə tökülmüş çöplər qalmışdır. Qaraca Qız ölümdən qutardığına çox şad olub, cəvərənin tələf olmasına bir o qədər yanmadı. Bu ittifaqdan sonra qara köpəyin hörməti ağalıq qapısında daha da artdı. Bu xəbər həmin gün şəhərə çatdı. Ağcaxanım dostu Qaraca Qız'ın ölümdən qurtarmasına çox şad olub, anasına yazdığı məktubun içində bir şahı iriliyində bir zerli kağızda qoymuşduki buda mən tərəfindən qara köpəyə qızıl medal olsun! Ağcaxanım'ın bu fikri Hüseynqulu Ağa'ya xoş gəlib, doğrudan da qara köpəyə dövlət tərəfindən medal verilməsini lazım bildi.

Mabədi var.

14 Dekabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 20, sy 306

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

Payızın orta ayı idi. On gündən sonra anası Ağcaxanım'ı pansiyoya verəcək idi. Ona görə Ağcaxanım anasından təvəqqe etdiki bu on gün onu kəndlərinə göndərsin. Pəricihan Xanım razı olub, dedi: Yaxşı, qızım, mən özümdə sən ilə oraya

gedəcəyimki biraz rahat olam, yoxsa burada gedib, gələnlerin əlindən bir dəqiqə asudəliğim yoxdur. Anasından bu xəbəri eşitdikdə, Ağcaxanım çox şad oldu.

Səhər tezdən Pəricihan Xanım qızını oyatmağa başladı: qızım, yatdığın bəsdir, dur, yoxsa vagona çatabilmərək, burada qalarıq!

Ağcaxanım bunu eşidib, tez yerindən durdu və geyinməyə başladı. Pəricihan Xanım telgraf vəsitəsiylə kəndə gəlmələrini Hüseynqulu Ağa`ya xəbər verdi. Oda nöqərləri ilə onun peşvazına çıxmışdı. Ağcaxanım sevgili atasıyla görüşməyinə elə tələsirdiki vagon dayanan kimi, özünü vagonun pəncərəsindən atasının qucağına atdı və boynunu qucaqlayıb, aramsız öpməyə başladı.

___ A qızım, bir dayan anan ilədə salamlaşım, diyə Hüseynqulu Ağa Ağcaxanım`ı yerə qoydu. Bu halda Ağcaxanım, Qaraca Qız`ı, yanında köpək ilə dayanmış gördü. Cəld özünü ona yetirdi. Qaraca Qız görüştükdən sonra dedi: mən buraya gizləncə gəlmişəm. Tez ol get, Pəricihan Xanım bizi burada görməsin, yoxsa yenə acığı tutar.

___ Doğru deyirsən, sonra görüşərik, diyə, Ağcaxanım ata anasına yanaşdı. Nöqərlər şeyləri vagon dan daşıyıb, faytonlara qoydular; sonra da hamısı yola düşdü. Ağalıq evi vağzal dan uzaq deyil idi. Qaraca Qız ağalara görünməmək qasdıyla meşə yolu getdi. Ağalar qapıya çatdıqda; hamı xidmətçilər həyətdə cərgə ilə dizilib; xanımlar, xoş gəlmişiniz, diyə baş endirdilər; bunların içində Piri kişidə var idi. Pəricihan Xanım Qaraca Qız`ı orada görməyib, rişxənd ilə qızına dedi: qızım, buda dostun Qaraca Qız`ın vəfası! Gör səni necə tez yadından çıxartdı! Ağcaxanım anasının bu tənəsinə səbr edə bilməyib, dedi: bağışla anacan, mənim dostum vağzala qədər yanıma gəlmişdi. Mən oarda onun ilə görüşdüm. Hüseynqulu Ağa şaqqıltı ilə gülərək, arvadına dedi:

___ Hən, nəcəsən, payını aldın mı?!

___ A, şeytanlar, yene də məni aldatdınız, diyə Pəricihan Xanım özudə güldü.

Hüseynqulu Ağa arvadını könlü şad, fərəhli bir halda görüb, fürsəti füt etmədi və dedi: Pəricihan! Sənə bir təvəqqəm var, qəbul etməyini söz ver, deyəyim!

___ Söz vərirəm, di!

Hüseynqulu Ağa dedi:

Ağca'nın ancaq on gün asude vaxtı vardır. On gündən sonra onu, quşu qəfəsə salan kimi, hasarlı məktəbin havasız otaqlarına salacaqlar. Daha bu gözəl havanı, yaşıl bağları, şirin suları görməyəcəkdir. Səndən təvəqqe edirəm ki bu on günü ona azadəlik verib, Qaraca Qız ilə keyfi istədiyi qədər oynayıb, gezməyinə mani olmayasan. Budur mənim səndən təvəqqem!... Pericihan Xanım biraz dayanıb, dedi:

___ Qoy, sən deyən kimi olsun, ruhsat verdim!

Bu cavabdan sonra hamı şad oldu. Ağcaxanım şadlığından gah anasını öpürdü, gah atasını! Bu izindən çox şad olanın biridə Piri kişi idi.

Ağcaxanım'ın on gününün bir həftəsi bir saat mənzələsində gəlib, keçdi. Bu yeddi gün asudə gəzib oynamaqdan, Ağcaxanım'ın yanaqları qızıl gül kimi yanırdı.

Qaraca Qız'a gəldikdə, oda bu yeddi günün dolanacağını ömrünün ən səadətli günlərindən hesab edib, böylə tez gəlib, keçməsinə əfsus edirdi. O, Ağcaxanım'dan ancaq yatmağa gedəndə ayrılırdı. Yuxuda da fikri onun ilə olduğunu, onun sayıqlamasından anlamaq olardı. Hər axşam tamam gün Ağcaxanım ilə nə etdiklərini Piri kişiye söyləyib sonra yuxuya gedərdi. Amma bir gecə birşey söyləməyib, qəm-qin olaraq, yerinə girdi.

___ Qızım, nə üçün keyifsizsən, birşey olmamış ki?

___ Yox, baba!

___ Bəs nə üçün qəm-qinsən!

___ Özümdə bilmirəm, baba!

___ Gözlərini yum, yuxula qızım!

___ Yuxum gəlmir, baba, ürəyim sığılır!

___ Qoy sənin üçün nağıl söyləyim qızım, bəlkə yuxun gələr!

Piri kişi Qaraca Qız`ın başını sığallayıb, başladı:

Qızım, biri var imiş, biri yox imiş, bir padşah var imiş. Bu padşahın dünyada övladsızlıqdan başqa bir gəm və güssəsi yox imiş...

___ Baba, mən ölsəm ağlarmısan?

___ Allah eləməsin, qızım, öləsən. Nə üçün öləsən?!

___ Baba, mən ölsəm, mənə o, bağımızın yanındakı göy təpədə bastırınız! Oranı mən çox sevirəm: oradan hər yer görünür; orada hər cür çiçək bitir. İndi o çiçəklərin hamısı solmuşdur. Biz bugün orada oynayırdıq.

___ Sən nə üçün ölürsən, qızım! Sən yaşayıb, mən qoca babanı o dediyin təpədə basdıracaqsan; sonra böyükləşib, ərə gedəcəksən, uşaqların olacaqdır! Sonra mənə kimi qocalıb, qarlı olacaqsan! Nəvələrinə vəsiyyət edəcəksən ki mənə göy təpədə Piri babanın yanında bastıranız. İndi qulaq as, qızım, nağılın dalını söyləyim!

Bir gün bu padşah öz arvadı ilə, eyvanda əyləşdiyi zaman, bir dərviş orada hazır olub, dedi: Ay padşah dövrən! Bilirəm sizi qəm-qın edən nədir? Bu əlimdə ki almanı görürsünüz mü? Bunu ortasından tən böl, yarısını özün ye və yarısını arvadın! Sizdən bir oğlan dünyaya gələcəkdir. Onun adını Məlikməmməd qoyarsınız! O, bu alma parası kimi yarı sənə və yarı arvadına oxşayacaqdır. Bunu deyib, dərviş almanı padşaha atdı və özündə yox oldu... Piri kişi gördü ki Qaraca Qız yuxuya getmişdir, ona görə də nağılını kəsdi və özündə yerinə girib, rahat oldu.

Səhər Piri kişi qaydası üzrə tezdən qalxıb, ocağı qaladı və çaydanı su ilə doldurub, oda qoydu. Qaraca Qız hələ oyanmamışdı. Piri kişi (dəhrəni) götürüb, komadan çıxdı. O, bağda işləyib qutarınca, gün çıxıb xeyli qalxmışdı. Qaraca Qız oyanmışdı isə də hələ yerindən durmamışdı.

___ Qızım, nə çox yatmışsan, sən heç belə gecikməzsən. Azarlı deyilsən ki?

___ Yox, baba, amma heç durmağa könlüm yoxdur.

Piri kişi komanın qapısını açıb, dedi: Bax, qızım, günəş nə gözəl çıxmışdır! Belə vaxtda ancaq tənbel yerdə yatar!

Qaraca Qız qalxıb, aram ilə geyinməyə başladı. Sonra əl üzünü yuyub, çay içməyə məşgul oldu. Çaydan sonra bayıra çıxdı. Həqiqətdə günəş xeyli parlaq idi. Bu halda Qaraca Qız'ın gözünə bir qarışqa yuvası sataşdı; onlara tamaşa etməyə başladı. Bu qarışqaların içində qanadlıları da var idi. Onlar qalxıb havada uçurdular, gahda yuvanın ağzında gəzişib, özlərini günəşə verirdilər. Piri kişi Qaraca Qız'a yaxınlaşıb, dedi: Nəyə baxırsan qızım?

___ Qarışqalara baxıram, baba!

___ Bunların içində qanadlıları da var, baba!

___ Qızım, onların qanadlıları həmişəlik deyildir; onlar töküləcəklər. Bu gün bunların tük günüdür. Onların dişiləri erkəklərindən maya tutandan sonra hər ikisinin qanadları quruyub, töküləcəkdir. Qaraca Qız babasından qarışqa tükü eşidən kimi əllərini biri birinə vurub, şaqqıltı ilə gülməyə başladı. Piri kişidə ona şirin olub, dedi: Bəli qızım, qarışqaların tüküdür! Get qavalını gətir, biraz çal, qarışqalar səndən razı qalsınlar.

Piri kişinin bu fikri Qaraca Qız'a xoş gəlib, qaçaraq komaya getdi və qavalını götürüb, çalmağa başladı. Piri kişi Qaraca Qız'ın keyfi açılmağına şad olub, özündə odun doğramağa məşgul oldu.

Axırı var.

21 Dekabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 21, sy 322

BALACA HƏCƏR

YAHUT

GÜN VƏ AYIN TUTULMASI

Səfər ayının on dördüncü gecəsi idi. Birdən kənddə bir qalmaqal və göy qalqdı. Küçədə oynayan uşaqlar evlərinə qaçdığı kimi qonşu evlərinə oynamağa getmiş balaca Həcər'də yugürüb cəld evlərinə gəldi və anasının qucağına qısılib: anacan, qulağımi berk tut! Diyə yalvarmağa başladı.

O səs hər nə idisə, balaca Həcər o səsdən artıq dərəcədə qorxurdu. Hətta qorxusundan elə bir hala gəlmişdi ki dili tutulub bir kəlimə söz söyləməyə qüdrəti yox idi. Gözəl Həcər'in bu halı əvvəldən gördüyü tərbiyənin təsirindən idi ki onu bu hala salmışdı. Bir tərəfdən Həcər'dən üç yaş böyük qardaşı Həsən bir qənd çəkicini götürüb, balkonda bir məcmuanın dalına bərk bərk vururdu.

Kənddə bir daranq, durunq və parta-part səsi düşmüşdü ki bir yerdə oturmuş iki adamdan heç birisi obirinin səsini eşitməyirdi.

Bu qıl və qala ayın tutulması səbəb olmuşdu. Odur ki qocalarda uşaqlarına:

___ Vurun balalarım, vurun! Ayı tutan kafirləri ürküdüb, ayımızı ondan xilas eləyin! Ay sizdən köməklik istəyir. Ayın işi bu dəqiqə çox çətindir, indi əyər ay qışqırsa, yəqin ki dünyada bir adam onun səmindən diri qalmaz. Qocalardan və analardan belə, belə sözlər eşidən uşaqlar, iki əlləriylə qazanca, məcmua və məsnimçələrin dalına elə vururdular ki adamın qulağı az qalırdı partlasın. Bunların bu cürə daranq, durunqları böyük bir (müharibə)nin til və toplarının səsinə oxşayırdı. Bu əsnada balaca Həcər'in on səkkiz yaşında və şəhər məktəbini qutarmış böyük qardaşı Həmid evlərinə gəldi və balaca Həcər'i soruşdu. Anası Həcər'in öz qucağında sığılib durmasını Həmid'e göstərdi. Həmid bacısı Həcər'i pərişan gördükdə bunun səbəbini soruşdu. Anası:

___ Bayırdaki gil və galı eşitməyirsənmi? Ay tutulub, xalq birbirinə qarışmışdır. Həcər'dən artıq biz qorxuruq. Həmid bacısını yanına çağırub, əllərini qulağından rədd etdi və dedi: “qorxma bacım, bu saat ayını buraxarlar, ay qışqırmaz, onun canı yoxdur. O da bu üstündə gəzib dolandığımız yer kimi bir yerdir. Bu saat mən səni ayın əhvalından xəbərdar edib, arxayn edəyəm.” Həmid sözünü bitirməmişdi ki ay işıqlandı. Həcər ayı görək sevindiyyindən heç bilməyirdi ki nə etsin.

Həmid___ Nə üçün qulağını tutmuşdun, ayın qışqırmasından mı qorxurdun?

Həcər___ Bəli qardaşım! Qorxurdum ki ay qışqırıb, səsi məni həlak etsin.

Həmid___ Ayın canı yoxdur ki qışqırsın. Birdə o böyüklükdə ayı kim tutabilər? Ay çox böyükdür.

Həcər___ Bəs nə üçün ay qaranlıqda qalır?

Həmid___ Qulaq as, mən sənə deyim: Ayın tutulmasına bir səbəb olur. Bu gördüyün ay, üzərində gəzib dolandığımız yerin ətrafında və yerdə bizə işıq verən günün ətrafında dolanır. Bunlar belə dolananda, elə vaxtlar olur ki yer gəlib gün ilə ayın arasına girər və yer gündən gələn işığın qabağını tutur. Ona görə aya işıq düşməyir. O zaman biz ayı qaranlıda görürük ki ona “ay tutulması” və ərəbcə “xusuf” deyirlər. Ayın üzərində işıq yoxdur, o, işığı daima gündən alır.

Həcər___ Bəs nə üçün ay həmişə qaranlıqda qalmayıb?

Həmid___ Bacım, bu iş həmişə olmaz. Ancaq hərdən bir ayın 14-15 ində belə iş ittifaq düşər.

Həcər___ Axı hərdən bir gündə qaranlıqda qalır, bəs buna nə deyirsən?

Həmid___ O da belədir bacım! Yer günün ətrafında dolananda, ayda yerin ətrafında dolanır və gəlib gün ilə yerin arasına düşər. Bu vaxt gündən gələn işıq ancaq aya düşür və yerə keçməyir. O zaman biz günü qaranlıqda görürük. Biz ona “gün tutulması” və ərəbcə “xusuf” deyirlər. Demək ki tutulan gün deyildir. Ancaq günün qabağını ay tutur.

Həcər___ Elə isə bəs nə üçün ay günün qabağını tutanda, ayın işığı bizə gəlməyir.

Həmid___ Balaca bacım! Sənə bayaq dedim ki ayın özündə işıq yoxdur. O da bizim yerimiz kimi bir yerdir və işığı yer kimi ancaq gündən alır.

Həcər___ Elə isə, qardaşım! Mənim belə qorxmağımda bucadır ki?

Həmid___ Əlbəttə, gözəl Həcərim, belə şeylərdən heç qorxma.

Həcər___ Sən bunları haradan öyrəndin?

Həmid___ Bunları mən coğrafiya kitablarından öyrənmişəm. Bunların hamısı o kitablarda yazılıdır.

Həcər___ O kitabdan mənədə bir dənə al.

Həmid___ Sən o kitabı hələ oxuyabilməzsən.

Həcər___ Bəs sən nə cürə oxuyursan?

Həmid___ Mən başdan başlayıb, oxuya,oxuya gəlib bunları öyrənmişəm. Səndə ola gərək məktəbə gedib dərsləri ixtisasını oxuyasan, sonra yavaş, yavaş müəllim bunları sənə dərslər deyər. Onda səndə öyrənərsən və mənim kimi oxumuş bir adam olarsan.

Həcər___ O müəllim harada olar? Axı mən onu görmək istəyirəm. Görüm o, necə adamdır ki bunları bilir və sizə öyrədir.

Həmid___ İstəyirsənsə səni sabah aparıb o müəllimə tapşırıram, sənə dərslər desin.

Həcər___ Ah! Qardaşım! Onda sən, mənə çox mərhəmət etmiş olarsan və bu edəcəyin yaxşılığı ömrümün axırına qədər yadımdan çıxarmaram!

Sabah olcak Həmid bacısı Həcər'i aparıb müəllimə əfəndiyə tapşırdı. Həcər'də oxuyub bəxtiyar olmağa başladı. İndi o, öz yoldaşlarının arasında ən sevimli bir qız hesab olunur.

21 Dekabr 1913

Balaxana : Əli Meşan

MD, Nu 21, sy 326

UŞAQLAR CƏMİYYƏTİ

Bir məktəb idi. Burada 58 şagird oxuyurdu. Bunlar oxuduqca məktəbə olan həvəsləri daha da artırdı. Dərslərini həmişə öyrənib, müəllimlərinə yaxşı cavab verirdilər. Və bununla müəllimlərini özlərindən razı edirdilər. Bu şagirdlər biri biriləri ilə qardaş kimi dolanıb, gün gündən məhəbbətləri artırdı. Çünkü məktəb həyatının şirin və gözəl olduğunu bilmişdilər. Bu uşaqların arasında fəqir və kimsəsiz olanları da var idi. Hətta elə şagirdlər var idi ki kitab, dəftər, qələm və başqa məktəb şeylərini almağa pulu olmayıb, məktəbdən çıxmağa məcbur idi. İstəkli yoldaşlarının bu halını görən dövlətli balaları onlara kömək etmək üçün bir yerə yığılıb, məsləhətləşdilər. Uşaqların bu məclisi çox mənfəətli və xeyirli bir məclis idi. Baş sinif şagirdlərindən birisi ortaya çıxıb, bir nitq söylədi:

___ Qardaşlar! Dünyada hər bir şeyin elm və mərifət sayəsində düzeldiyini oxuyub, görürük. Elmlə olmaq isə hər kəs üçün mümkün olmayır. Necə ki bilirsiniz aramızda elə yoldaşlarımız var ki köməyə möhtacdırlar. Hətta bəziləri var ki yoxsulluq ucbatından oxumaq kimi böyük bir nemətdən əl çəkib, elmdən məhrum qalırlar. Ona görə əlimizdən gəldiyi qədər kömək edib, onların bədbəxt olmamaları üçün çalışmalıyıq! Bunu çalışmaq üçün bir cəmiyyətə ehtiyacımız var.

Əziz yoldaşlar! Gəlin atalarımız kimi (xəsis) və tənbel olmayaq bu zaman elm və mərifət zamanıdır. İnsan yalnız elm vasitəsilə rahat yaşaya bilər. Ona görə bizdə özümüzün və yoldaşlarımızın rahat və xoşbəxt yaşamalarını istəyirsək bu yolda gayret və himmet etməliyik!

Bu nitqdən sonra, uşaqlardan hər kəs öz fikrini deyib, bir cəmiyyət qayırmağa qərar verdilər və həmin cəmiyyətə də “uşaqlar cəmiyyəti” adını verdilər. Çünkü bu cəmiyyətdə ancaq uşaqlar (üzv) olub, cib xərcliklərindən həftədə on qəpik, iyirmi qəpik verməyə qərar qoymuşdular. Bu halda tənəffüs vaxtı bitib, zəng vuruldu. Şagirdlər öz siniflərinə gedib, skamyalarında oturdular. Uşaqların bu xeyirli və faydalı işini eşidən müəllim əfəndilər artıq dərəcədə şad olub, onlara afərin oxudular və bu qiymətli cəmiyyətlərini təbrik etdilər.

21 Dekabr 1913

Hüseyn İldar

GÜLMƏLİ NAĞILLAR

MOLLA VƏ KƏNDLİ

Yayın çox isti bir günü idi. Bir molla uzaq kənddən öz evinə qayıdırdı. Bir tərəfdən havanın istisi, digər tərəfdən susuzluk, mollanın təqətini kəsmişdi. Bu halda molla gördü ki bunun həm kəndlisi qabaqda süvarə gedir. Molla bi təhər özünü ona yetirib, dedi:

___ Ay qardaş! Allah rızasına mənində atın tərkinə mindir və o qabaqda görünən ağaca dək apar, məndə onun əvəzində atanın ruhuna bir “yasin” şərif oxuyaram.

Mollanın göstərdiyi ağac çox yavuşda olmağa görə kəndli razı olub, molları atın tərkinə aldı. Molla ata minəndən sonra özü özünə dediki “yaxşısı budur ki bu kişinin başına bir hilə açım, təki məni evimizə qədər aparsın.”

Bir qədər yol getmişdilər, molla “Həzrəti Yusuf”un hissəsini başlayıb, kəndlinin başını söhbətə qarışdırdı. Molla söhbəti o qədər şirin edirdiki nişan verdiyi ağac kəndlinin yadından çıxmışdı. Birdə kəndli gördüki molla deyir:

___ Ay qardaş! Atı saxla, mən düşüm daha evimizə yetişdim.

Kəndli, molların bu hiləsini indi anlayıb, çox darıxdı və özü özünə dediki “yaxşı molla! Səbr elə, gör məndə səni necə aldadaram.” Ondan sonra üzünü mollaya dutub. Dedi:

___ Ay molla! Mümkün edə bilərsinizmi ki bir gün sizi bir aş qonaq edim?

Molla dahi razı olub, kəndliyə vəd verdi. Kəndli isə özlüyündə belə fikir etmişdiki “molları aş çağıraram, elə ki aş ortalığa gəldi, molladan təvəqqe edəməki “Həzrəti Yusuf”un hissəsini birdə söhbət etsin. Molla söhbət edincə, özüm aş yiyib, qurtararam və molları ac yola salaram”

Bir gün kəndli aş bişirtirib, mollaı dəvət elədi. Elə ki süfrə döşəndi və aş ortalığa gəldi, kəndli üzünü mollaya tutub dedi ki

___ Ay molla, sən atanın ruhu, mənim üçün “Həzrəti Yusf”un hissəsini birdə nağıl elə; çox xoşuma gəlir.

Molla, kəndlinin hiləsini duyub, cavab verdiki “ ... nə başını ağrıdım, Həzrəti Yusuf Kənan’da itdi, Misir`də tapıldı!” bunu deyib.

Bu dəfə isə artıq pay kəndlinin işidə üstəlik getdi.

14 Dekabr 1913

Əli Mahmud Mustafayov

MD, Nu 20, sy 316

İKİ QARDAŞ

El nağılı ruscadan

İki qardaş var idi. Bunların biri dövlətli və biri fəqir olub, hərəsi bir kənddə yaşayırdı. Günlərin bir günündə, bayram olanda, qəssab qardaş dövlətli qardaşın yanına gedirki ondan özü üçün bir şey alsın. Buna görə də böyük qardaşına deyir:

___ Qardaş, mənə bir az bal və şərbət ver!

Qardaşda su qabını göstərib, deyir ki get o qabdaki baldır, onu götür apar! Fəqir qardaş gedib qabın içinə baxır və orada su görüb, artıq bir söz deməyir və evinə qayıdır. Yolda namə oxuya oxuya gedirdi, birdə gördüki bu oxuduğu sözləri biridə oxuyor. Durub səs gələn tərəfə baxdı, gördüki heç kəs yoxdur. Yenə oxumağa başladı, yenə həmin səs bununla bərabər oxudu axırda fəqir qardaş səs gələn tərəfə dedi: Sən kimsən?

Səs___ Mən (ehtiyacam)!

___ Haraya gedirsən?

___ Sən haraya gedirsən?

___ Mən evimizə gedirəm!

___ Məndə evimizə gedirəm!

___ Mən evə çatanda öləcəyəm!

___ Məndə evə çatanda öləcəəm!

İkisi də evə gedirlər, evə çatanda fağır kişi dedi: Mən öldüm! (Ehtiyac) dedi:

___ Məndə öldüm!

Sonra fağır kişi bir qutu qayırib, ehtiyacı onun içinə qoydu və qəbr qazıb, onu basdırdı. Bundan sonra fağır qardaş gündən günə dövlətlənməyə başladı. Bu xəbəri dövlətli qardaş eşidib, qardaşının yanına gəldi və dedi:

___ Qardaş sən haradan belə dövlətli oldun, bunu mənədə öyrəd! Fağır qardaş başına gələnə tamam və kəmal onun için danışdı.

Dövlətli qardaş soruşdu: bəs o əhtiyacı harada basdırdın?

Qardaşı bastırdığı yeri göstərib, dedi: odur, orada bastırmışam! Dövlətli qardaş gedib, qəbrdən ehtiyacı çıxartdı və dedi: “ehtiyac, ay ehtiyac! Dur mənimlə gedək!

Ehtiyac durub, dövlətli ilə getdi. Bu gündən başlamış dövlətli qardaşda fağırlaşmaya başladı.

14 Dekabr 1913

Ağabala Həmzəyev

MD, Nu 20, sy 317

QORXULU NAĞILLAR

QARACA QIZ

-Axırı-

Birdən Piri kişinin qulağına ağalığ tərəfindən qışqırıq səsi gəldi.

___ Qızım, qavalını çalma, görək o səs nedir?

Qaraca Qız dayandı. Doğrudan da ağalığ tərəfindən səs küy gəlirdi.

___ Baba, bu səs Pəricihan Xanım`ın səsidir! deyə, Qaraca Qız qavalı yerə atdı və ildirim kimi götürüldü. Həyətə çatdıqda gördü ki Ağcaxanım`ın biləyindən qan axır. Pəricihan Xanım`da ağlayaraq xidmətçiyə deyir:

___ Aman, sizə qurban olum, tezəcə biriniz Ağca`nın yarasını sarıb, ilanın zəhərini yerə tökün! Amma heç kəs bu qorxulu işə cürət edib, qədim qoymayırdı. Qaraca Qız Pəricihan Xanım`dan bunu eşitcək, Ağcaxanım`ın qolundan zəhəri sorub, yerə tökməyə başladı. Hamı qorxulu bir halda buna təəccüb edirdi. Pəricihan Xanım Qaraca Qız`ın saçlarını öpə öpə deyirdi. Ah, gözəl ürəyli Qaraca Qızım, bağışla mənə! Sənin yanında xəcalətliyəm. Xətaya, mənə rəhmin gəlsin, qızımı öldürmə! Qaraca Qızım, səni öz qızımdan artıq sevməyə söz verirəm, qoyma Ağca ölməsin. Qaraca Qız isə Pəricihan Xanım`ın naləsinə asla fikir verməyib, ancaq öz istəkli dostunu ölümdən qurtarmağa səy edirdi. Bir azdan sonra Qaraca Qız nə qədər sorurdu isə, daha yaradan bir şey gəlmədi. Ağcaxanım yaradan bir o qədər şikayət etməyirdi, amma yaradan bir az yuxarı gaytan ilə möhkəm bağlanmış yerdən çox şikayət edirdi. Ona görədə anasına dedi: ana, gaytanı aç, qolumu kəsir!

___ Yox, qızım, olmaz, onda zəhər bədəninə gedib, səni öldürər. Səbr et, bu saat şəhərə telegraf vuracağam, atan həkim götürüb, gəlsin. Bunu deyib, Pəricihan Xanım titrəyə, titrəyə bir telegraf yazdı və nökrəə verdiki aparıb, sitansiyadan şəhərə vursun. Ağcaxanım`ın qolunu bağlayıb, yerdə yatırdılar, Pəricihan Xanım və Qaraca Qız`da yanında eyləşdilər. Bu vaxt Piri kişi də gəlib, çıxdı. Əhvalatdan xəbərdar olub, xeyli (izdırab) ilə içəri girdi. Pəricihan Xanım onu görüb, dedi:

___ Baba, gördün mü başımıza nə geldi?!

Piri kişi Qaraca Qız`ın üzünə baxıb, böyük təşviş ilə dedi:

___ Bəli, gördüm! Onuda görürəm ki öz balanı ölümdən qurtarmaq üçün, bu atasız anasız yetimi bəlaya saldın!..

___ Baba, nə deyirsən? Əlhəmdülillah Qaraca Qız`a heç şey olmamışdır!

___ Yaxşı bax, xanım!

Bu halda Qaraca Qız dedi:

___ Baba, bədənım yanmağa başlayır, amandır, mənə su verin!

___ Dur gedək, qızım, komamıza, görüm sənə nə çarə edirəm.

Pəricihan Xanım dedi:

___ Baba, sən Allah elə etmə, qoy burada yatsın: bir azdan sonra Hüseynqulu Ağa`da həkim ilə gələcək. Bu təvəqqe Ağcaxanım`da şərik oldu.

Piri kişi razı oldu Qaraca Qız`da Ağcaxanım`ın otağında yer salıb, yatırdılar. Getdikçə Qaraca Qız`ın əhvalı xarablaşdı. Piri kişi tez tez ayran qayırib, ona verirdi. Sonra Qaraca Qız`ın üzü şişməyə başladı. Hüseynqulu Ağa həkim ilə gəlib çıxan zaman Qaraca Qız`ın boğazı şişib, nitqdən kəsilmişdi. Həkim hər iki azarlıya baxandan sonra dedi:

Ağcaxanım`ın heç bir qorxusu yoxdur. İlanın zəhərini bədəninə yayılmamış rədd etməyə görə ölümdən xilas olmuşdur. O ki qaldı Qaraca Qız`a, onun əhvalı çox fənadır, çünki ağzında yarası olduğu cihətinə, zəhər qana qarışib, bədəninə yayılmışdır. Bu xəbər xanımı məyus etdi. Pəricihan Xanım ağlaya ağlaya həkimə dedi: Amandır, qoyma bu qız ölsün, əlindən gələn səyi bu barədə muzayaka etmə!

___ Xanım! Bu qızın dirilməsi çətindir, ümid bir Allah`a qalmışdır. Pəricihan Xanım dizi üstə çöküb, Allah`a dua etməyə başladı.

Piri kişi hakir bir nəzərə ona baxıb, dedi:

___ Belə olan surətdə yazıq qızımı verin komama aparım, burada qalsa, xanıma əziyyət edər!

Bu sözlər Pəricihan Xanım`ın ürəyinə ox kimi sancıldı. Yox, qoymaram, qoymaram, deyə, höngürtü ilə ağlamaya başladı.

Amma həkimdə Piri kişinin fikrinə şərik oldu. Ona görə Qaraca Qız'ı komaya apardılar. Hərçənd həkim onun sağalmasından ümidünü kəsmişdi, amma yenədə belə ittifaqlarda lazım gələn köməklərin hamısını əmələ gətirirdi. Komada həkimdən və Piri kişidən başqa Hüseynqulu Ağa`da var idi.

Bu rəhimdəl kişi öz qızının bu qayda ilə sağ qalmasına razı deyil idi. Qaraca Qız'ın yasdığı yanında çöküb, səmimi qəlb ilə Allah`dan bu qərib yetimin sağalmasına rica edirdi. Lakin öz canını özgə uğrunda fəda etmiş Qaraqızın vaxtı tamam idi!...

Axır nəfəsində Qaraca Qız qan ilə dolmuş gözlərini açdı. Günəşin şöləsinə bir müddət baxdı, sonra gülümsədi, gözlərini yenə yumdu!

Qaraca Qız öldü!...

Komanın bülbülü uçub, getdi!.. deyə Piri kişi gözyaşını töktü.

___ Xudaya bu pak ruhun xatirəsinə biz məqsur validini aff et! Deyə, Hüseynqulu Ağa dua etdi.

Bu xəbər bir dəqiqədə ağalığa yayıldı və cümləni qəm-qin etdi. Pəricihan Xanım tutduğu əməldən pəşman olub, qızıyla bərabər yanıqlı yanıqlı ağlayırdı.

Qaraca Qız'ın vəsiyyətini əmələ gətirdilər: onu göy təpədə dəfn etdilər.

Hüseynqulu Ağa Qaraca Qız'ın qəbrinin üstündə böyük bir nişanqah tikdirdi və baş daşının üstündə canını öz dostu Ağcaxanım'ın uğrunda fəda etdiyini yazdırdı ki bu böyük fədakarlıq baki qalsın.

31 Dekabr 1913

Süleyman Sani

MD, Nu 22, sy 337

KÜÇÜK HEKAYƏ

AZ ŞEYDƏ LAZIM OLAR!

Həmid adlı bir kiçik uşaq yol ilə gedərkən, bir iynə gördü. “düşmüş bir şeyi buraxıb, keçmək olmaz” deyib, balaca Həmid iynəni yerdən qaldırdı və öz yoluyla gedirdi. Bir qapıdan keçərkən, gördü ki bir qız ağlayır. Həmid rəhimli bir uşaq idi; bu qızın yanına gəlib, ağlamasının səbəbini xəbər aldı. Qız dedi: “iynəmi itirmişəm, tikişim yarımçıq qalmışdır, indi anam gəlib məni döyəcəkdir.” Həmid tapdığı iynəni ona göstərib, dedi: “Bəlkə itirdiyin iynə budur!” qız iynəyə baxıb, dedi: “yox, bu deyildir!” Həmid dedi: bu iynəni sənə bağışlayıram, al tikişini tik. Qız iynəni alıb, Həmid`ə razılıq etdi və öz tikişinə məşqul oldu.

31 Dekabr 1913

Rıza Sabit

MD, Nu 22, sy 349

YAXŞILIQ YADDAN ÇIXMAZ

Bir kənddə Hadi adında gözəl ahlalı, yumuşaq ürəkli bir uşaq var idi. Bu uşaq o qədər rəhmətli və insafli idiki heç kəsin zəhmət və əziyyətinə razı olmazdı:

Hər adama, hər heyvana rəhim etmək istədi.

Bir kərə bu uşaq kiçik ilə gedirdi, gördü ki qonşu uşaqları bir itin quyruğuna bir vedrə bağlayıb, vura-vura iti bu tərəfə o tərəfə çəkirlər. Yazıq heyvan isə o qədər qışqırmış ki səsi tutulub, ləhliyə, ləhliyə nəfəs alır. Hadi bu halı görəncə ağı başından çıxıb, iti bir təhər ilə uşaqların əlindən almaq istədi, dedi ki

___ Ay qardaşlar! Bu yazıq heyvanı nə üçün bu qədər incidirsiniz? Məyər Allah`dan qorxmırsınız? Buraxın bu heyvanı canı dincəlsin!

Uşaqlar Hadi`dən bu sözü eşidincə bir ağızdan:

___ Çox danışma, sənədə bu it kimi o qədər döyərək ki ağı başından çıxar, birbaş ev deyib, qaçarsan! Deyə Hadi`ni qorxutdular.

Hadi nailə qalıb, bir köşədə dayandı və bunların gördüyü işlərə hayran hayran tamaşa edirdi.

Nadinç uşaqlar öz işlərinə davam edib, hər tərəfdən iti kötəkləyirdilər. Yazıq hayvanın zingiltisi göyə çıxırdı, bu zingiltisi ilə və mazlum-mazlum bakışı ilə göyə özünə bir kömək axtarırdı.

Bu halı görən Hadi`nin üreyi daha davam etməyib, irəli gəldi və; “bu iti mənə satın” dəyə uşaqlardan iltemas etdi.

Uşaqlar; Hadi`nin hasiyətinə bələd idilər. Ona görə dedilər ki “hər kim altmış qəpik versə, bu iti ona verəcəyik”

Hadi uşaqların bu cavabını eşidən kimi dərhal altmış qəpik verib, iti onların əlindən aldı və evlərinə apardı.

İt rahatlamışdı. Bunun rahatlığını görən Hadi etdiyi yaxşılıqdan artıq dərəcədə sevinirdi. İti rahat etdikdən sonra Hadi anasının yanına gəlib, itin hikayəsini olduğu kimi anasına nağıl etdi, anasıda:

___ Barəkallah, afərin oğlum! Çox yaxşı etmişsin, həmişə belə ol! Deyə, oğlunu bu kimi işlərə dahada şövqləndirdi.

İt isə Hadi`yə elə alışmışdı ki bircə dəqiqə onu görməsə idi, heç yerdə aram tutmayıb, hürüməyə başladı.

Hadi`nin atası qonşu kənddə olan dostundan üç yüz manat borç almışdı. Birgün atası Hadi`yə üç yüz manat verib, qonşu kəndə göndərdi ki o pulu borç aldığı dostuna versin. Hadi pulu götürüb, iti ilə bərabər yola düşdü. Yolda qonşu kəndinə yaxın bir dərə var idi. Hadi evlərindən vaxtsız çıxdığı üçün bu dərənin yanında olduğu vaxt qaranlıq çökdü. Bu halda dərənin içindən uzun boylu və yəkə bıyıqlı bir yol kəsən Hadi`nin qabağını kəsib; “oğlan soyun” deyə, bərkdən qışqırdı. Hadi asla özünü itirməyib, dedi ki:

___ Məndə bir şey yoxdur, məndən əl çək! Qaçaq isə Hadi`ni tutub, sənə “soyun! Deyirəm soyun!” deyə, onun yaxasından tutaraq sırkaladı. Hadi öz xoşuyla soyunmadığı üçün, qaçaq bunun ilə əlləşdi və götürüb, Hadi`ni yerə vurandan sonra, bəлиндən xəncərini çıxartdı. Hadi xəncəri görüb, qışqırdı. İt isə bu halı görcək, özünü qaçağın üstünə tulladı və dişi ilə qulağından yapışib, çiyənəməyə başladı. Qaçaq itə

acıqlanıb, onu özündən dəf etmək istədi isədə, İt əl çəkmədi. Ona görə Hadi'nin üstündən durub, İt ilə əlləşməyə başladı. İt qaçaqdan əl çəkməyirdi. Bu tərəfdəndə Hadi var səsi ilə qışqırıb, kəndliləri köməyə çağırır idi. Bu səsə kənd adamları gəlib yətişdilər. Qaçaq bunları görüb, qaçmaq istədi, ama it onu yormuşdu. Odur ki kənd adamları onu qana batmış olduğu halda tutdular. Və Hadi dahi əhvalatı bunlara nağıl edib, kəndə gəldilər. Kənd camaati bunu eşidib, böyük, kiçik, arvad, uşaq bunların qabağına çıxdı. Bu əhvalatdan xəbərdar olan camaat Hadi'nin salamat qurtarmasına və qaçağın dutulmasına çox şükür etdilər. Çünki bu qaçaq bunlara çox zarar vermişdi. Hadi isə qonaqlarının evinə gedib, əmanəti sahibinə verdi və orada olan adamlar üçün vəfalı itinin hekayəsini nağıl etdi və axırda dedi ki “vaxtıyla mən bu heyvanı nadinç uşaqların əlindən xilas etdiyim üçün, oda bu yaxşılığı yadından çıxarmayıb, əvəzində məni belə qorxulu ölümdən xilas etdi.” Bunu deyib, Hadi öz vəfalı itinin başına əl çəkdi və ona mehribanlıq göstərdi. İt isə quyruğunu bulayıb, sahibinin üzünə mehriban-mehriban baxırdı.

15 Yanvar 1914

Əli Mişan

MD, Nu 1, sy 10

KİÇİK HEKAYƏ

BÖYÜYÜN SÖZÜNƏ BAX

Səhrada bir sürü qoyun otlayırdı. Bunlardan bir qoyun ilə iki quzu ayrılıb, oynayandan sonra qoyun dedi: meşə çox yavuvdur, gəliniz qayıdak! Quzular biri sözə baxıb, qoyun ilə bərabər qayıtdılar, bir quzu sözə baxmayıb, dedi:

___ Siz gedirsiniz, gediniz! Mən hələ gəzəcəyəm! Quzu yalnızca qalıb, gəzirdi, oynayır, tullanırdı və hərdən bir yerdən ot çəkib yeyirdi.

Gəflətən meşədən bir qurd çıxıb, quzunu parçaladı və yeməyə başladı.

1 Fevral 1914

MD, Nu 2, sy 30

İKİ BAŞMAĞ İÇİNDƏ İKİ MANAT

Axşam vaxtı idi. İki mehriban yoldaş şəhərin ətrafına gəzməyə çıxmışdılar. Bunların biri dövlətli və həm alim bir cavan idi, o biri də məşhur ədib “dövrən” idi. Bunlar biri biri ilə şirin söhbət edə edə yol ilə gədərkən, bir çift başmağ gördülər. Bu başmağ yaxında işləyən kəndlilərdən birinin başmağı olduğu aşkar idi. Cavan oğlan ədibə dedi:

___ Mən zarafat üçün bu başmaqları götürüb, gizlədəcəyəm! Kişi işdən qayıdarkən, başmaqlarını axtarmağı bizə ləzzət verir.

Ədib dedi:

___ Mənim istəkli dostum! fuqara ilə dediyin kimi zarafat etmək yaxşı deyildir, mən bunu sənə məsləhət görməyirəm. Sən dövlətli olduğun üçün onun ilə başqa cür zarafat edə bilərsən ki nəticədə həm o, həm sən şad qalarsınız! İndi sən başmağın içində bir manat pul qoy sonrada bir tərəfdə gizlənib tamaşa et. Cavan oğlan ədib dostunun dediyini əmələ gətirib, hər ikisi bir gölün dalında gizləndilər.

___ Bir az keçməmişdi ki kişi yorgun bir halda işini qurtarıb başmağını qoyduğu yerə gəldi.

Başmağını geydiyi vaxt, içindəki pulları görüb, heyərlə dörd tərəfə baxtı və bir adam görmədi. Kişi bir dərəcədə şad idiki sevindiyyindən ayaq üstündə durabilməyirdi. Biraz sonra iki dizinin üstündə çöküb, üzünü göy səmtinə tutdu və bu növ İlləllaha yalvarmağa başladı:

___ Yarəbbi, ürəklərin sirrini bilən yalnız sənsən! Sən bilirsən ki evdə mənim balaca balaca uşaqlarım ac qalmışdır, anaları yorgan döşəkdə xəstədir, özümdə də bir qəpik olmadığı halda, başqalarına ağız açmağada üzüm gəlməyir. Allah`ım, sənə çox şükür olsun ki məni belə çətin bir haldan qurtardın. Yarəbbi, bu pulu mənə verəni sən xoşbəxt edəsən.

Bu əhvalat cavan oğlanın yumuşaq ürəyinə o dərəcədə təsir etdiki ala ixtiyar gözləri yaşarıb, dinməz söyləməz ədibin üzünə baxdı.

Ədib bunu görüb, dedi:

___ Əzizim, hansımızın zarafatı yaxşı oldu?! Cavan oğlan ahəstəcə onun cavabında dedi:

___ Əzizim, siz mənə bir dərs-i ibrət verdiniz ki ölənə dək yadımdan çıxmaz. Hayıf ki mən bu vaxta qədər bu gözəl qaydanı bilməmişəm ki “fuqaraya pul verməkdə böyük bir həzz var imiş!...”

QOCA VƏ ŞAKİRD

Bir qoca kişi neçə illər idi ki oğlunu mollaxanaya qoymuşdu. Oğluda böyüyüb, on beş-on altı yaşına çatmışdı. Qoca oğlunun oxuyub, yazmağına arxayn idi. Bir gün qoca öz yaxın dostlarının birindən bir məktub almışdı. Özü bisavad olduğu üçün məktubu həvəs ilə evə gətirdi ki oğluna oxuttursun. Oğlu isə məktubu əlinə alıb, maram-maram tamaşa etməkdən başqa birşey bacarmadı.

Atası___ Oğlum; nə üçün oxumayırsan?

Oğlu___ Ata; mən hələ oxumaq, yazmaq bilməyirəm. Çünki mollamız hələ bu vaxta dək bizə yazı yazdırmamışdır. Hətta dərsimizdə xəlifələr deyir.

Atası___ Bəs molla özü nə iş ilə məquldür?

___ Məgər mollamızın işi yoxdur? Onun o qədər işi vardır ki bizə dərs deməyə asla məcali yoxdur: hərgün gəlib, onu nəzələ yazmağa, dua və cadu yazmaya evlərə aparırlar; bəzi gündə olur ki mollamız bəs məzara və bəzi gün divanxanaya and verməyə gedir. Bu qədər işdən sonra yorulduğu üçün gəlib, öz yerində oturduğu yerdə mürgüləyir. Hələ bunlardan başqa bəzi vaxtda bizim oxumağa məcalimiz olmayır. Məsələ: arvadı bir yana gedəndə, onun ilə gedib uşağını saqlayırıq, hamama gedəndə --- ---- boxçasını aparırıq, hər gün bir-iki frəş evləri üçün su daşıyıırıq, qışda qar yağanda damının qarını tökürük, nə bilim o qədər iş olur ki ha....

Qoca, oğlunun bu təhər cavabından çox qəmgin oldu və naəlac qaldığından, məktubu oğlunun əlindən alıb, küçəyə çıxdı ki başqa bir adama oxutsun. Küçədə qabağına gələnlərdən nə qədər xahiş edirdisədə, hər kəs bir cavab verib, qocanın xahişini rədd edirdilər.

Bunu bir məktəb şakirdi görüb qocanın yanına gəldi və dedi ki

___ Əmi! Məktubu veriniz, mən oxuyum. Qoca məktubu vərđi, şakird oxuyub, məzmununu qocaya qandırdıqdan sonra, yenə məktubu, ona qaytardı.

Qoca___ Oğlum! Bu təhər oxumaya sən haradan öyrənmişsən?

Şakird___ Məktəbdə öyrənmişəm!

Qoca dərindən bir ah çəkib dedi: “mənim oğlumda altı ildir ki mollaxanada oxuyur, amma hələ bu vaxta qədər nə oxumaq bilir və nədə yazmaq!”

Şakird___ Əmi! Onu biliniz ki mollaxanada ki mollalar bizə və qardaşlarımıza dərs öyrətmək və tərbiyə vermək fikri ilə bu işə başlamamışlar, bəlkə onlar özlərinə çörək pulu qazanmaq bəhanəsiylə bu tələni qurmuşlar. Ona görə çox yaxşı olardı ki sizdə oğlunuzu bu tələdən qutarıb, mən oxuduğum məktəbə qoya idiniz. Budur görürsünüz ki mən nə təhər uxuyuram. Oxuduğum kimi də yazıram. Belə oxuyub yazmayı üç ildə öyrənmişəm.

Uşağın bu sözləri qocaya çox təsir edib xoşuna gəlđi. Odur ki oğlunu mollaxanadan çıxardıb, təzə qayda ilə açılmış məktəbə qoymaq fikrinə düşdü. Qoca bu fikrini əmələ gətirdi. Belə ki sentyabr ayı gələcək oğlunu, mollaxanadan çıxarıb məktəbə qoydu. Uşaq zirək olduğundan bir az vaxtda oxuyub, yazmayı öyrəndi.

22 Fevral 1914

Asalnbəy Əlibəyov

MD, Nu 4, sy 61

HƏRKƏS MƏRHAMƏTLİ OLABİLƏR

RƏHİMDƏL İLYAS

“Novruz” bayramına iki-üç gün qalmışdı. Uşaqdan böyüğe qədər hamı bayramın yaxınlaşmasına şad olub, bayrama hazırlanırdı.

“Zümrüd Hac“ kəndində qoca bir çobanın İlyas adında bir oğlu var idi. İlyas xoş əxlaq və rəhimdəl olduğundan bütün kənd əhli və yoldaşları onu sevirdilər. İlyasın atası çobanlıq ettiyi kimi anasıda evlərdə işləyib, bir təhər başlarını saxlayırdılar.

Hər “novruz” bayramı gələndə İlyas yoldaşlarını başına yığıb, qabaqca öz kəndlərindən və sonra qonşu kəndlərdən dilənib, bayram şirnisini yığdılar. Kənd əhli isə, bunları xətirini sındırmayıb, boş yola salmazdılar. Hətta dövlətliklər pulda verir idilər. Odur ki bayramın girməyinə hamıdan artıq İlyas və yoldaşları sevinib, tələsirdilər.

Bayramdan bir gün əvvəl İlyas öz yoldaşlarını çağırıb, dedi ki

___ Yoldaşlar! Sabah bayramdır, hazır olun və bir səbət tapınız ki yığdığımız şeyləri oraya qoyaq!

Yoldaşlar, sevinib, gülüşdülər və bir qədər oynadıqdan sonra axşam olduğundan hərəkət şadlıq ilə öz evinə qayıtdı və səhər tezdən durmaq üçün yatmaq istədilər. Şadlıqlarından gözlərinə yuxu getmədi. Sabah təzəcə açılmışdı, İlyas yerindən durub. Anası tikən çit kisəni cibinə qoyduqdan sonra ağacını götürüb, kəndə çıxdı və gəlib bir-bir yoldaşlarını çağırdı, dərhal hamısı gəlib, arxın kənarına cəmə oldular, burada əllərini və üzlərini yuyub, özləri ilə götürdükləri çörəklərini yedilər. İlyasın çörəyi olmadığı üçün hər uşaq öz çörəyindən bir qədər kəsib, ona verdi; oda alıb yedikdən sonra kəndi ev-ev gəzməyə başladılar.

Bütün kəndi axşamadək dolanıb, səbəti doldurmuşdular və bir kisədə qara pul yığmışdılar, amma bərk yoruldukları kimi bərkdə acımışdılar. Əlexusus İlyas hamısından artıq yorulmuşdu. Çünki səbəti o, götürmüşdü.

Səbətdəki şeylərdən başqa bir şeyləri yox idi, amma bunada əl vurmayı heç biri cürət etməyirdi. Çünki hələ paylarını bölüşməmişdilər.

Gecə olub, ay çıxmışdı və kəndin hər yerini işıqlandırmışdı; uşaqlar isə, ayın işığında evlərinə qayıdırdılar. Birdən onlardan biri dedi ki

___ Uşaqlar! Heç Qızxanım xaladan birşey almadıq, onun daxması yolumuzun ağzındadır, gedək, ondan birşey alaq.

İlyas___ Ay insafsız! Onun nəyi var ki bizdə nə vərsin.

Heç özü yeməyə birşey tapmayıb!

Uşaqlar İlyasa cavab verdilər ki

— “Doğrudur, Qızxanım xala kəsibdir: amma o, həmişə toyuq saxlayır, iki yumurtada versə, yenə birşeydir.” Bunu deyib, Qızxanım xalanın daxmasına tərəf yönləndilər. İlyas dahi yoldaşdan ayrılmayıb, hah-nahah onların dalınca getdi. Gecə olmağa görə qapını döyməyə cürət etmədilər. Ancaq evin dalında durub, oxumaya başladılar ki bəlkə Qızxanım xala bunların səslərini eşidib, bir şey versin.

Həyhat! Qızxanım xalanın dərdi o qədər çox idi ki dünya yadından çıxmışdı! Bu arvad; düşkün bir qarı olub, gözünündə biri kor idi, neçə il idi ki eri ölüb, bir kimsəsi yox idi. Ancaq gözünün ağı qarası Mustafa adlı bir oğlu var idi ki buda çox kəsib olduğu üçün, bunların məişətləri çox pis keçir idi: dünya şadlıqlarından, bayram şənliklərindən məhrum idilər. Ancaq gündəlik çörək bahasını qazanmaq ilə bir təhər başlarını dolandırır idilər. İndidə Mustafa'nın naxoş olması biçarə qarının əl ayağını kəsmişdi, daha dilənməkdən başqa bir işə indi gəlməyirdi. Bununla bilə dilənməkdə çox çətin idi. Çünki Mustafa'nı evdə naxoş və yalnız qoyub, getmək mümkün deyil idi. Odur ki gündüz axşama və gecə sabaha qədər əli qoynunda, boyunu çıxınında oğlunun yanında kəsdirib, oturur idi. Hər kəs bunları yada sala idi, bir parça çörək və lampada yandırmaq üçün bir çən nəft verər idi. Amma bəzi vaxt olar idi ki bunlar; aç və qaranlıqda qalar idi.

6 Mart 1914

Ruxsarəxanım Məhrəlibəyova

MD, Nu 5, sy 66

HƏRKƏS MƏRHAMƏTLİ OLABİLƏR

RƏHİMDƏL İLYAS

Mustafa daxmanın bir küncündə, hasrın üstündə, köhnə və cındır bir yorgan döşək içində yatırdı ki bunların evlərində bundan başqa bir şeyləri yox idi. Ana və oğul ikisidə buna möhtac idilər.

Biçarə arvad oğlunu yuxuya vermək üçün hər nə edir idisədə, bir şey edəbilməyirdi.

Bugün bayram axşamı idi. Hamı dövlətli, kəsib hər kəs özünə görə bayram ehtiyadını görüb, şadlıq edirdi. Amma yazıq Qızxanım`ın yandırmaya nəftidə yox idi. ona görə ayın işığı düşsün deyə, yerlərini pəncərənin qabağına salıb, ayın çıxmasına müntəzar edirdilər. Anası oğlunun fikrini dağıtmaq üçün keçmişdən gələcəkdən danışib, ona təsəlli verir idi ki bəlkə oğlu yatsın amma özü gözlərini uçuq daxmanın dirəklərinə tikib, hər kipriyindən bir yaş axıdırdı. Bu halda birdən bayırda oxuyan uşaqların səslərini eşitdi, qolunu oğlunun başı altından usulca çəkib, barmaqları üstə qapıya çıxdı və üzünü uşaqlara tərəf tutub, yalvardı ki oğlu naxoşdur, burada səs salmayınız ki o, narahat olar.

Yazıq Qızxanım heç bilməyirdiki uşaqlar nə üçün gəlmişlər. Uşaqlar bunu görən kimi irəli gəlib, bayram payı üçün gəldiklərini xəbər verdilər. Qızxanım xala bunların mətlubunu indicə anladı və yanğılı bir hal ilə dedi ki “əzizlərim mənim ürəyimi yandırmayın, mən özüm yeməyə çörək tapmayıram, bir azarlı oğlum ilə bu damın altında aç-susuz qalmışım, oğlum Mustafa elə bərk naxoşdur ki bayram, dünya, və heç birşey yadıma düşməyir”

Uşaqlar bu sözləri eşidib çox məyyus oldular və arvad ilə xüdafizləşib, geri qayıtdılar. Yol ilə gedərkən, öz söhbətlərinə məşqul oldular, amma qarının sözləri İlyas`a çox təsir etdiyindən, yoldaşlarından dala qalıb, dərin fikrə dalmışdı. Yoldaşlar isə gəlib, körpüyə çatmışdılar və burada oturub, İlyas`ı gözləyirdilər. İlyas gəlmədi ona görə uşaqlardan biri:

___ İlyas, İlyas həy!...deyə qışqırdı. Bu səsi eşidən İlyas fikirdən ayılıb, adımlarını tez tez götürərək onlara çatdı. Çayın yuxarısındakı dağlardan qopan qar (bəhmən)ləri əriyib, suya qarışdığına görə çayın suyu daşıb, ətrafa səs salmışdı. Həm buna tamaşa etmək və həmdə yığdıqları şeyləri bölüşmək üçün burada oturdular. Hər kəs payını alandan sonra, yoldaşlardan biri dedi ki: mən öz payımı satıb, ayağıma bir çarıq alacağım. O biri dedi ki:

___ Məndə payımı satıb, özümə papaq alacağım.

Üçüncüsü dedi:

___ Məndə şalvar alacağım!

İlyas___ Məndə hissəmi aparıb Qızxanım xalaya verəcəyim! Dedi. Yoldaşlar bu sözə əvvəl dəfə duruxdular isədə, bir az fikirdən sonra üçüdə:

___ “Məndə, məndə, məndə!” deyə qışqırdılar. Ondan sonra dördüdə yığdıqları şeyləri və pulu götürüb, Qızxanım xalanın evinə gətirdilər və qapını ahəstə ahəstə döydülər. Bu vaxt ana və oğul yerin içində danışdılar. Qapının döyülməsini eşidib, Qızxanım xala dedi:

___ Ay Xudavənd Aləm! Görəsən hansı insafli şəxs bizi yada salıb, bizim üçün çörək getirmişdir. Elə ki qapını açdı; uşaqları gördü. Dərhal İlyas əlindəki səbət ilə irəli yürüyüb, əvvəl səbəti və sonra pulu çıxarıb, qarıya uzatdı. Biçarə arvad şadlığından bilməyirdiki nə dil ilə bunlardan razılıq eləsin. Uşaqlar dedi ki

___ Xala! Səbəti tez boşalt, vər ki biz qaranlıqdan evdən çıxmışıq, geri evimizə gedək.

Qızxanım xala dahi səbəti boşaltıb, verdi və üzünü qıbləyə, əllərini göyə tutub, xalis ürək ilə onlara dua etdi. Balaca kəsiblərdə tutdukları işdən xoşhal olub, boş səbət əllərində evlərinə qayıtdılar.

19 Mart 1914

Ruxsarəxanım Məhrəlibəyova

MD, Nu 6, sy 82

İKİ QARDAŞ

Bir gün Əhməd ilə Hasan iki qardaş ova çıxmışdılar. Gün orta vaxtı bunlar yorgunluqlarını almaq üçün meşənin bir yerində oturdular. Burada bunları yuxu tutub, ikisidə yuxuya gətdilər. Ayılandan sonra yanlarında bir yazılı daş gördülər. Bu daşda yazılmışdı ki “ Hər kəs bu daşı tapıb, oxusa, meşə ilə gün çıxan tərəf düz gətsin, onun qabağına bir çay gələcək. Bu çayı üzüb, o biri tərəfinə çıxsın. Orada bir ayını balaları ilə görəcək, dərhal ayı balalarını götürüb, qabağındakı qayaya dırmaşsın və asla oyana buyana baxmasın. Həmin qayanın üstündə ona bir ev rast gələcək. O evin içində o adam xoşbəxtliyi tapar.” Bu iki qardaş bu yazıları oxudular. Küçük qardaş Hasan dedi ki

___ Gəl, ikimiz bir yerdə gedək, bəlkə həmin çayı gəçərik, ayı balalarını götürüb, qayanın başına çıxmaq və orada xoşbəxtlik evini tapaq!

Böyük qardaş Əhməd cavab verdi ki

___ Mən getməyəm və sənün üçündə getməyi məsləhət görməyirəm. Çünki əvvəla heç kəs bilməyir ki bu daşda olan yazı doğrudur, ya ilki yalandır. İkinci deyək ki doğrudur, bəlkə gedib meşəyə gecə vaxtı çıxacağıq. Onda nə edərik? Üçüncü, çayı tapandan sonra oradan necə üzüb, o biri kənarına çıxacağıq? Bəlkə suyu çoxdur və dərinidir. Dördüncü, lap deyək ki çayı üzüb, keçdik, məyər ayının gözünnün qabağından balalarını götürüb, qaçmaq asan işdir? O bizi tutub parçalar və xoşbəxtlik yerinə tələf olarıq! Beşinci, tutalım ki biz ayının balalarını götürüb, qaçdıq; o qayaya dırmaşınca, bizim nəfəsimiz kəsilməzmi? Bunlardan başqa bu daşda nə cürə xoşbəxtlik olacağı yazılmamışdır. Bəlkə elə xoşbəxtlikdir ki bizə lazım deyil.

Hasan___ Mənim ağlım bunları qəbul etməyir. Əlbəttə bunu yazan; dəli adama oxşamayı. Görməyirsənmi ki necədə gözəl yazılmışdır. Əvvəla budur ki əgər bu yolda biz zəhmət çəksək, bizə nə zərər olacaq? İkinci əgər indi biz getməsək, başqa bir adam bu taşı oxuyub, gedər və xoşbəxtliyi o, tapar. O vaxt biz peşman olarıq. Bunlardan başqa mən belə şeylərdən qorxmaq istəməyirəm.

Əhməd___ Mən səndən böyük olduğum üçün, olan məsləhəti sənə dedim. İndi ki getmək istəyirsən, özün bil! Ancaq xoşbəxtlik əvəzinə canını poç edərsən.

Hasan___ Məsəl var deyirlər “qurddan qorxan meşəyə getməz.” İndi əgər səndə qorxarsansa, getmə! Mən gedəcəyəm!

Bunu deyib, Hasan yola düşdü və meşə ilə gün çıxan tərəfə düz gedib, həmin çaya rast gəldi. Bu çayı asanlıqla üzərək, o biri tərəfə keçdi. Gördüki bir ayı yatıb, balalarıda yanında oynayır. O saat Hasan ayının balalarını götürüb, bir yana baxmadan düz bir qayaya çıxdı. Bu halda gördü ki camaat “karvət” ilə bunun qabağına gəlirlər. Camaat Hasan`a yetişən kimi neçə yandan yapışib, onu “karvət” ə qoydular və aparıb, şəhərdə özlərinə padşah etdilər. Bu surətlə Hasan padşah olandan sonra beş il bu şəhərdə padşahlıq etdi. Altıncı il o biri şəhərin padşahı bunun ilə davaya başladı. O padşah Hasan`dan güclü olduğundan Hasan`ın şəhərini əlindən alıb. Özünüdə oradan

qovdu. Hasan buradan çıxıb, çöllərə düşdü və bir neçə vaxtdan sonra azarlı və bədəni yaralı bir halda gəlib, qardaşı Əhməd'i tapdı. Bu vaxtdan Əhməd kənddə bir parça çörək sahibi olub, Allah'ına şükür edirdi. Bu iki qardaş biri biri ilə görüşdülər. Hasan başına gələn qəzəyəni qardaşına nağıl etdi. Əhməd elini qalqızıb "şükür sənə, Pərvərdigar" deyərək, şükür etdikdən sonra Hasan'a dediki

___ Yadıma gəlirmiki sən gedəndə mən sənə dedimki " qardaşım, getmə! Bəlkə o xoşbəxtlik elə xoşbəxtlikdir ki heç bizə lazım deyil.." indi görürsən ki Allah'a şükür mən necə dolanıram. Ama sən padşah olmuşsənsə, çox əziyyət çəkmişsən, axırdada bu hala düşmüşsən! İndi bilki böyüyün sözündən çıxmağın axırı belə olur.

29 Mart 1914

Əliyallah Rızazadə

Md, Nu 7, sy 108

GÜLMƏLİ NAĞILLAR

KƏNDÇİLƏRİN BALTALARI

Bir neçə kəndçi meşədə odun qırırdılar. Bir az yorğunluqlarını almaq üçün baltalarını götürüb, bir çəmənlikdə oturmuşdular. Bunlar öz baltalarından söhbət açıb, axırda biri biri ilə bəhs etməyə başladılar: hər kəs öz baltasını tərif edirdi. Bu əsnada yoldan bir atlı keçirdi. Bunlar məsləhət gördülər ki o atlını çağıraraq, əhvalatı ona desinlər. O hər nə desə, bunlarda ona razı olsunlar. Ona görə atlını çağıraraq, dedilər ki

___ Ay kişi! Sən Allah, insaf ilə de, görək bu baltaların hansı iti və yaxşıdır?

Atlı bunların ahmaq olduqlarını bilib, dedi:

___ Çox yaxşı; baltalarınızı veriniz, görüm hansı yaxşıdır. Yoxsa bir söz deyə bilmərəm.

Odur ki kəndçilər hamısı bir bir baltalarını götürüb, atlıya verdilər. Eləki atlı baltaların hamısını alıb, qucağına yığdı, bir qırmanç çəkib, atı dörd ayağa çapdı.

Kəndçilər bunun dalınca nə qədər yüyürdülərsə də, çata bilmədilər. Amma atın dayçası anasının dalınca yüyürə bilmədiyindən onu tutdular və bir yerə yığılıb, atlıdan nə cürə intiqam almaq üçün fikir etdilər. Axırda belə qərar qoydular ki hamısı tamam paltarını çıxarıb, dayçaya yükləsinlər, taki onun gücü çatmayıb, bəli sınısın. Odur ki hamısı tamam paltarlarını soyunub, dalçaya yüklədilər. Ancaq bunların arasında olan cavan bir oğlan özünün orada olan əmisindən utanıb, gönləyini çıxarmadı. Ondan başqa hamısı bütün paltarlarını çıxarıb verdi.

Dayça kəndçilərin bütün paltarları ilə yüklənmiş idi. Ona görə dayçanı biraz itələdilər ki yürüsün və bəli sınısın. Amma dayça bunların əlindən qurtarıb, qaçdı və paltarlarında özü ilə apardı.

Kəndçilər isə yığılıb, fikir elədilər ki bəs nə üçün dayçanın bəli sınımadı.

Bir qədər fikirdən sonra, içlərindən bir ağıllısı qalxıb, dedi:

___ Bu cavan oğlan gönləyini çıxartmadığı üçün, dayçaya heç bir şey olmadı. Əgər buda gönləyini çıxarsa idi, şübhəsiz ki dayçanın bəli sınaq idi.

Ağıllı bu sözü dedikdən sonra hamısı yığılıb, biçarə cavanın üstünə düşdülər və yağızı o qədər döydülər ki oradaca özündən getdi!.

12 Aprel 1914

Əli Fehmi

MD, Nu 8, sy 121

ZƏRƏR İNSANI AĞILLI EDƏR

Bir kəsib kəndli bir qədər pul cəmə etmişdi ki gələcək günlərini rahatlıq ilə keçirsin. Bir gün bunun ilə alış verişə olan bir dostu bunun yanına gəlib, görüşdükdən sonra dedi ki

___ Necə vaxtdır ki mənim ilə dostsan, indi gərək mənə kömək edəsən. Çünki mənim bir xeyli borcum var. Onuda biliniz ki sizdən pulda istəməyirəm. Ancaq bu kağızın altına qol çəkiniz!

Kəndli isə ancaq qol çəkmək bildiyindən, kağızın içində olan yazıdan xəbəri olmayıb, qolunu çəkdi.

Bu əhvalatdan bir neçə vaxt keçəndən sonra bu kəndlini çağırıb, dedilər ki

___ Sən filan kəsə filan qədər borçlusan mı?

Kəndli___ Mənim bir qəpikdə borcum yoxdur!

___ Düzdür, sənin borcun yoxdur, amma sən falan kəsin vəkilinə qol çəkmişən, onun puludur ki səndən istənilir.

Kəndli bu əhvalatdan qorxub, tez vəkilin yanına getdi. Vəkil dedi ki “ qanun belə der ki bir vəkilə ki qol çəkdin, gərək onun pulunu verəsən!”

Kəndli tutduğu işdən peşman olub, bundan sonra belə şey etməyəcəyinə özü özüne söz verdi.

12 Aprel 1914

Həzrətqulu M. Abbasqulu

MD, Nu 8, sy 125

KİÇİK HEKAYƏ

ZULMÜN CƏZASI

Dənizdə bir böyük balıq neçə vaxt idi ki balaca balığı tutub, yemək istəyirdi. Balaca balıq bunun əlindən təngə gəlmişdi. Bir gün balaca balığı qovurdu ki onu tutub yesin; zavallı balıq canını zalimin əlindən xilas etmək üçün bir yer axtarırdı. Bu əsnada balıqçıların torunu görüb, içərisinə girdi. Böyük balıqda onun dalınca torun içinə keçdi. Balaca balıq tordan asanlıqla keçib, getdi. Amma böyük balıq tora ilişib, çabalamaya başladı. Bunu görən ayrı bir balıq dedi:

___ Əgər sən o balaca balığa zulm edib incitməsə idin, bu bəlaya duçar olmazdın.

12 Aprel 1914

ŞAH ABBAS VƏ FERAŞ

Şah Abbas çox rəhimli, ədalətli və rıyətərpərvər İran şahı olmuşdur. Əl'an Qafqaz'ın neçə şəhərlərində şah Abbasın tiktirdiyi məscidlər və karvansəralar mövcuddur. Şah Abbas öz rıyətinə yavuq olmaqdan ötrü həmişə tefyir libas gəzib, dolanarmış və öz hakimlərinin camaata nə tür rəftarda bulunduğunu bilib, yaxşısına inam, xalat verərmiş və pisinidə qulluqdan əzl edib böyük tənbiyələr edərmiş.

Birgün şah dərviş paltarında gəzirdi. Şəhərin kənarında bir xarabə evin yanından keçdikdə eşidirki evdə çalıb oxuyurlar və oynayırlar. Şah bu işə təəccüb edib, evə daxil olur və özünü dərviş adlandırıb, ev sahibindən orada gecələməyi xahiş edir. Sahibxana razı olub, şahı həmin xarabə evin içinə buraxır. Bir azdan sonra şah söhbət arasında kişinin nə sanatda olduğunu soruşur.

Kişi deyir___ mənim sanatım pinəcilikdir. Gündə 5-6 şahı qazanıb gətirirəm və həmin pulla yeyib içirik və şadlığa məşqul oluruq. Şah Abbas kişinin bacaracaqlı olduğunu imtahan etmək üçün həmin gecənin sabahı hükm edir ki şəhərdə işləməyə bir pinəciddə qoymasınlar.

Bu gün fağır kişi ələcsiz qalıb, özünə iş axtarmağa gedir və mağazaların qabağını süpürüb, yenə o günün harcını qazanır. Sabahı gecə yenə Şah Abbas dərviş libasında gəlib görür ki ər arvad çörəklərini yeyib çalıb oynamağa məşquldürlər. Söhbət arasında yenə şah həmin kişidən günün çörəyini nə tür qazanmasını sual etdi kişi dedi:

___ Bugün Şah Abbas hükm eləmişdi ki şəhərdə bir dənə pinəçi qoymasınlar. Məndə gedib süpürgəçilik etdim və bu günün çörəyini qazandım. Sabahada Allah kərimdir. Sabahı Şah Abbas hükm etdi ki bazarda bir dənə süpürgəçi qoymasınlar. Həmin gün kişi gayrı bir işə yapışıb yenə o günün çörəyini qazanır. Axşam olanda Şah Abbas gəlir görür ki yenə arvad çalır, kişi oynayır; kişi çalır arvad oynayır. Arada kişi arvada deyir: ay arvad heç qəm eləmə, nə qədər canım sağdır, hər günün harcını qazanacağım; amma diyəsən şah mənim ilə lec düşmüşdür; hər işə əl aparıram onu qadağan edir.

Şah Abbas görür ki kişi ilə bacarmayır, axırda kişini gətirib, ona öz yanında fəraşlıq mənsubu verir. Kişi isə, axşam evə gedəndə görür ki bir qəpikdə pulu yoxdur. Aparıb bəлиндə olan qılıncın tiyəsinə satır və bu pula ət, çörək alıb, bir baş evə yüyürür. Gecə yenə Şah Abbas gəlib görürki bunlar yenə həmişə ki kimi çalib oxuyurlar və kişi arvada deyir ki ay arvad; bugün şah məni aparıb özünə fəraş elədi və bəlimədə bir qılınç bağladı. Məndə axşam qılıncın tiyəsinə satıb ət və çörəyə vermişəm, indi sabah işin üstü açılarsa, mənim işim əngəl olacaq. İndi taxtadan tiyə qayıdaraq, yerinə qoyacağım, sonra nə olarsa Allah kərimdir. Şah Abbas əhvalatdan xəbərdar olub, sabahı günü qırmızı libasını gəydi və tahtta eyləşib, məqsurlardan birini gətirdi və fəraşa əmr etdi ki onun boynunu vursun. Kişi gördü ki iş əngəldir. Üzünü göy səmtinə tutub, dedi:

“ Pərvərd-gar, əgər bu qabağımda duran şəxs doğrudanda məqsur isə, bu əlimdəki qılınç onun boynunu vursun, yox, məqsur deyilsə, bu qılınç mənim bəlimdə ağaca dönsün!” bunu deyib, qılıncı sıyırdı. Şah Abbas taxtadan tiyəni görüb, güldü və kişinin bu qədər həmişəlik zirəkliyi artıq dərəcədə xoşuna gəlib, ona həmişəlik bir maaş təyin etdi.

25 Aprel 1914

Əli Mahmud Mustafayov

MD, Nu 9, sy 139

GÜLMƏLİ NAĞİL

QORXAQ KİŞİ

Bir kənddə səlim adlı bir kişi var idi. Bu kişi çox qorxaq idi. Bir dəfə bu kişi şəhərdən qayıdanda da yolu qəbristanlıqdan düşdü. Bu kişi qorxaq olduğu üçün fikir etdi ki yaxın burada ölülərdən xortlayacaqlar və bunu öldürəcəklər. Bu fikirdə ikən birdə gördü ki bir ağ paltarlı adam bunun atının yanında dayanmışdır. Səlim özünü elə itirdiki daha oyan buyanına baxmayıb atı çəpməyə başladı; gördü ki atı çəpdikcə ağ paltarlı adamda bunun ilə gəlir. Kişinin qorxudan dili tutuldu və bir söz deyə bilmədi. Ancaq atı çox bərk sürürdü. Kəndə yetişək kəndlilər Səlimi rəngi qaçmış görüb yanına gəldilər. Səlim kəndliləri görən kimi “ölü, ölü” qışqırıb özünü atın üstündən tulladı və ürəyi getdi. Kəndlilər Səlim`ə su vurub ayıldılar və and içtilər ki burada ölü yoxdur.

Ama Selim yenə qışqırıb, deyirdi ki “aman, ölünü qoymayın!” Camaat diqqət ilə Səlim`ə baxıb gördülər ki onun papağından bir ağ sap aşağı tərəf salınmışdır. Kəndlilər bunu Səlim`ə göstərib, gülüşdülər. Bildilər ki Səlim qorxaq olduğundan ağ sap ona xortlamış ölü şəklində görünmüşdür. Səlim bundan çox utanıb, xəcalət çəkdi.

25 Aprel 1914

Zakirbey

MD, Nu 9, sy 143

MÜƏLLİM VƏ ŞAKİRD

Bir səhər bir müəllim məktəbin həyətinə olan iskanın üstündə oturub, hər iki tərəfinə almalar düzmüşdü. Amma bir tərəfdəki almalar cır və meşə alması idi. O biri tərəfdəki almalar isə, pəyvənd və bağ alması idi.

Şakirdlər bir bir-iki bir məktəbə gəlməkdə idi. Bütün şakirdlər gələndən sonra, müəllim əfəndi şakirdlərini yanına çağıraraq, dedi ki

___ Bu almaları sizə hədiyyə olaraq paylamak üçün buraya düzmüşəm. İndi hər biriniz buradan bir alma götürünüz!

Uşaqlar dərhal bağ almalarının üstünə düşüb, dağıtdılar. Bir neçəsinə bu almalar çatmayıb, mahzum oldularsada, meşə almalarının asla yavıq durmadılar. Müəllim bunu görüb şakirdlərinə dedi:

___ Qoçaqlarım! Bəs siz nə üçün alma götürməyirsiniz? Budur burada meşə alması var! Yoxsa siz bunu alma bilməyirsiniz?

Şakirdlər___ Möhtərəm müəllim əfəndi! Bu almalar turşdur, acıdır, bunları yemək olmayır.

___ Bunun səbəbi nədir ki bağ almaları dadlı və yeməlidir, amma meşə alması acı və yeməli deyildir?

Uşaqların biri cavab verdi ki

___ Cənab müəllim! Bağ almaları onun üçün yeməlidir ki onları insan bəsləyir; vaxtında sulayır, qurumuş budaqlarını kəsir, atır; yan-yörəsini təmizləyib, yerini rahat edir, hava və gün lazım olan maddələri onlara verir. Amma cır alma isə, qalın və qaranlıq meşədə qalıb vaxtında, su, hava və gün görməyir. Çünki ağaclar; biri birinin arasında buruşub, qalır. Odur ki bunların meyvəsində cır və acı olur.

Müəllim gülümsənərək dedi ki

___ Mənim əziz şakirdlərim! İndi biliniz ki insanlarda bu ağaclar kimidir. Əgər sizdə çalışıb, həvəslə oxusanız, alim olarsınız, camaat arasında hörmət və şöhrət qazanarsınız, hamı; sizi sevər, məhəbbət edər. Amma məktəbdən uzaq olub, əlmdən qaçsanız, həmin acı alma kimi sizdə acı olarsınız və camaat sizdən qaçar, nəfrət edər!

Uşaqlar bir ağızdan:

___ Əlbəttə belədir! bizdə sizə söz veririk ki həvəs ilə məktəbə gəlib, çalışacağıq və tərbiyə görüb, camaat arasında hörmət sahibi olacağıq.

4 May 1914

Qəhrəmanbəy Şeyxlinski

MD, Nu 10, sy 150

İT ÇÖRƏK YEMƏZ SİÇAN POLAD YER

Dövlətli bir şəxsin Mahmud adlı bir oğlu var idi. Mahmud çox pul dağıdan olduğu üçün atası onun barəsində çox fikir eləyirdi. Bilirdiki o, öldükdən sonra birçə günün içində Mahmud bütün dövləti tələf edəcəkdir. Odur ki bu tədbirli kişi həyatının o biri başında olan balaca evin tavanında bir qutu qayıtdırdı. Bu qutunu elə qayıtdırmışdıki tavandan asla ayrılmayırdı. Ancaq qutunun qapağı üstünə bir halka vurdurmuşdu. Qutunun qapağını dahi o qədər möhkəm qayıtdırmamışdı: hər kəs halkaya əl vursa idi, qutunun qapağı açılacaq idi. Bu kişi dövlətinin tən yarısını qızıl pul edib, bu qutuya tökdü və qapağını bağlayıb, halkasınada bir ip keçirtti. İp tavandan sallanmışdı. Hər kəs ipdən tutub, çəksə idi, qutunun qapağı açılacaq və pullar onun başına töküləcək idi.

Kişi evi bağlayıb, açarında öz evində saxladı və bu sirri heç kəsə açıb demədi. Bu ev gərəksiz bir ev olduğundan, illər ilə qapısı bağlı qalırdı.

Mahmud isə öz kəyfində, hər gün yoldaşları ilə onun xarcına bağlarda, dağlarda seyir və safada idi. Atası nə qədər nəsihat edir idisədə, Mahmud asla qulaq asmayırdı.

Günlərin birində Mahmud'un atası qocalıb, vəfat etdi. Odur ki Mahmud'un başına bir çox tanımadığı adamlar yığılıb, onun ilə dostluq edir idilər və Mahmud'u cür bəcür təriflər və yaltaqlıqlar ilə aldadıb, əlindən pulunu alırdılar. Bir neçə aydan sonra Mahmud ayılıb, gördüki heç bir şey qalmamış, artıq pay evdə "Zaluq-grev"dədir.

Bir ildən sonra Mahmud lap pis günə qaldı. Belə ki yeməyə çörək də tapmayırdı.

Mahmud'un dövləti vaxtında onun ilə gəzən, onun pulu ilə dolanan yüzlərcə dostları daha Mahmud'dan yüz döndərmişlər idi. Hətta onu görəndə qaçırdılar ki onları görməsin. Bir gün nə cürə oldusa, Mahmud bazardan gələndə bir dəstə köhnə yoldaşlarına rast gəldi. Yoldaşlar çox olduğundan, bir yana qaçabilmədilər. Əllərindədə bir dənə bişmiş quru balıq var idi. Mahmud bunları görəən kimi bildiki yoldaşları seyirə gədirlər. Odur ki onlarda utanıb, Mahmud'a dedilər ki

___ Biz; adam başı bir şahı qoyub, balıq almışıq və çörəkçiyə verib bişirtmişik, amma çörəyimizi hər kəs evindən götürmüşdür. İndi əgər səndə bizim ilə bağa getmək istəyirsənsə, gəl "Mahmud Ağa" bağında olacayıq.

Biçərə Mahmud neçə vaxt idi ki yoldaşları ilə görüşmədiyindən, fürsəti qanimət bilib, bağa getmək istəyirdi. Bazardan qayıdıb, evə gəldi. Yoldaşları ilə görüşdüyünü və onların sözlərini anasına nağıl elədi. Anasıda qəmləndi. Oğlunun ürəyini sındırmamaq üçün, utana, utana gedib qonşudan bir çörək aldı və götürüb yarısını kəsdi və oğluna verib dedi ki

___ Al; buda sənin çörəyin, səndə yoldaşların ilə get bağa!...

15 May 1914

Əli Fehmi

İT ÇÖRƏK YEMƏZ SIÇAN POLAD YER

Mahmud çörəyi anasından alıb, bağa tərəf tez tez getməkdə idi. Şəhərdən çıxandan sonra şəhərin kənarında olan balaca çayı keçmək lazım idi. Çayın suyu çox olduğu üçün Mahmud çayı keçəbilməyəcəkdi. Ona görə əlindəki çörəyi bir daşın üstünə qoyub, iri daşlardan suya yombalatdı ki bu daşlar ilə bir təhər çayı keçəbilsin. Bu dəmdə daldan bir ac it gəlib, çörəyi daşın üstündən qaparaq qaçdı. Mahmud; itin dalınca nə qədər yüyürdüsə it çörəyi buraxmadı. Naçar qalıb Mahmud mahzun-mahzun çayı o tərəfə keçdi. Yoldaşları onu görürdü. Mahmud isə, utana-utana yoldaşlarına yanaşib, qəzayəni onlara danışdı. Amma yoldaşları bunun sözünə inanmayıb, dedilər ki:

___ O sözlər lazım deyil! Heç it də çörək aparırmı? Çörək götürməmişsən, zərəri yoxdur, amma bu hilə də gərək deyildir. Daha ayrı fənnin varsa, onu söylə!

Biçarə Mahmud; bunların cavabında heç bir şey deməyib, qıpqırmızı qızarmışdı. Nə isə, oturdular. Amma Mahmud yemək istəməyirdi. Onu dərin bir fikir aparmışdı. Yoldaşlarından geri qalmamaq üçün oda bir az yedi. Bir qədərdən sonra o, yoldaşlarından izin istəyib, düz evlərinə gəldi. Yolda cür becürə xəyallar eləyirdi, “özümü öldürəcəm” deyirdi. Gəlib, həyəətə girdi. Anası evdə məşğul olduğundan, bunun gəlməsini bilmədi. Mahmud bir boş yer axtarırdı ki oraya girib, özünü tələf eləsin. Bir qədər fikirdən sonra həyətin bir başında, atası öləndən bəri boş qalıb açılmayan balaca ev yadına düşdü. Dərhal bu evin açarını tapıb, qapını açdı. Yuxarıda dediğimiz kimi evdə tavanın ortasında bir ip asılmışdı. Mahmud bu ipi görcək dedi: “ bu mənim üçün çox yaxşı oldu! Bu ipi boğazıma salıb, özümü boğaram.” Odur ki o saat ayağının altına bir sandalye qoyub, kəndiri boğazına keçirdi. Sonra sandalyaya bir təpik vurdu ki sandalya bir tərəfə gətsin və özü sallanıb, boğulsun, amma sandalya yıxılan kimi Mahmud özü də yıxılıb çaggadan qızıllar onun başına töküldü. Bu işə təəccüb qalıb, özünü yuxu görür kimi sandı. Amma bu; yuxu deyil idi. Doğru idi. Qızılların səsinə Mahmud`un anası gəlib, əhvalatı belə gördükdə, o da ma`tal qaldı.

Mahmud boğazından kəndiri açdı, anasıyla qızılları öbiri evə daşıdılar. Evlərini girov (zaluqdan)dan çıxardıb, borçlarını tamamilən vərdilər, yenə əvvəlki kimi dövlətli oldular. Amma Mahmud kasibliyi vaxtında dünyanın hər bir təcrübəsini görüb,

bilmişdi. Pis günündə üzünə baxılmadığını yadına gətirib, bundan sonra daha vaxtını (sefahət) ilə deyil, ağıllı insan kimi alış veriş ilə keçirməyə başladı. Bir günündə Mahmud təsir edən şeylərdən ən böyüyü: həmişə onun puluyla dolanan yoldaşlarının, bağa gədərəkən çayda onun çörəyini it aparmasına inanmamaqları və ona dedikləri sözlər idi. Bunları Mahmud heç yadından çıxarmamışdı. Odur ki Mahmud bir gün həmin bağ yoldaşlarını qonaq çağırırdı. Qonaqlar bir bir gəldikcə böyük bir ədəb və ehtiram ilə Mahmud'a baş vərirlər idilər və hamı; onun əmrinə minnəttar idi ki o, buyursun, bunlarda otursunlar.

Bəli, hər kəs ədəb ilə əyləşəndən sonra oturub Mahmud'un ağzına baxmaqda idilər ki görək Mahmud nə söhbət edəcəkdir. Çünki məclisdə həç kəsin cüreti yox idi ki danışsın. Odur ki Mahmud; məclisi hamı görüb, başladı:

___ Mənim əziz dostlarım! Qulaq veriniz sizə bir gözəl söhbət edəcəyəm. Hamı bir yerdən:

___ Buyurunuz, buyurunuz! Deyə gözlərini Mahmud'a tikdilər. Mahmud başladı.

___ Dünən sandığı axtararkən, kağızların içindən bir kağız tapdım. Bu kağızı mənim mərhum atam yazmışdır. Kağızda yazır ki “oğlum! Evimizin altındakı anbarda on min pud polad qoymuşam. Bir vaxt fağırlığa düşərsənsə, bu poladı çıxarıb, satarsan.” Məndə dərhal bu kağıza əməl edib, anbarı bugün açdım. Çox təəccüb!... Nə gördüm!... Gördüm ki poladı siçanlar elə yemişlər ki o qədər poladdan ancaq beş altı pud qalmışdır.

Mahmud söhbəti bu yerə gətirmişdi ki hamı bir ağızdan:

___ Bəli, bəli, doğru buyurursunuz, keçən gün Nəcif kişinin və beş ay bundan əvvəldə Hacı İman kişinin bir xeyli poladlarını siçanlar yemişdirlər!

2 İyun 1914

Əli Fehmi

MD, Nu 12, sy 179

VƏTƏN MƏHƏBBƏTİ

Min sekkiz yüz doqquzuncu ildə franklar birinci dəfə olaraq “viyana” şəhərinə hücum etdikləri vaxt, bunların qoşunu viyanalı bir qoca kişini tutub, istəyirdilərki özlərinə bəldçi, yol göstərən eləsinlər. Demək ki qoca kişi gərək frank qoşununun qabağına düşüb, onlara yol göstərə idi. Amma qabaqça gedən qoşun dəstəsinin zabıtu qoca bəldçini özləri ilə aparmağa nə qədər səy etdisədə, birşey bacarmadı, çünki qoca buna razı olmayıb, onların sözünü qəti surətdə rədd edirdi. Bununla bilə zabıt ondan əl çəkməyib, ona cür bəcür bağışayışlar vəəd etdi və hətta axırda labed qalıb, qızıl ilə dolu bir kisə təklif etdisədə asla bir fayda görülmədi.

Bu əsnada daldan gələn bir böyük qoşun dəstəsi bunlara yetişdi. Bütün qoşunun böyüyü olan general dahi bu dəstənin üstüylə gəlirdi. Bu general acıqlı bir hal ilə qabağı dəstənin zabıtını çağırıb, dedi ki

___ Neyə bu qoşunu burada saxlayıb, iləri yürüş etməmişən?!

Zabıt cavabında:

___ Cənab general! qoşunun burada qalıb, iləri yürüş etməməsinin səbəbi həmin qoca bəldçidir ki buna nə qədər pul və qızıl təklif edirəmsədə, asla təsir etməyir və yolu bizə göstərməyir.

General gayz ilə:

___ Gətirin onu mənim huzuruma!

Dərhal qocanı tutub, generalin huzuruna gətirdilər. General uca bir səslə qocaya dedi ki

___ Kişi! Ya gərək sən bizə bəldçi olub, yolu göstərəsən və ya güllələnməyə hazır ol!

Qoca___ Mən vətənim üçün hər dəqiqədə can verməyə hazırım. Ah!... nə xoşbəxtdir o vətən övladı ki öz vətəni yolunda can versin! Dayanmaq yeri deyil, əmr ediniz məni güllələsinlər!... Qocanın bu sözləri generalə xoş gəlib, əllərini onun çıxınına qoyub, dedi ki

___ Mərhaba kişi! Halal olsun vətənin sənə verdiyi çörək! İndi mən; səni azad edirəm. Sən get, biz özümüz yolu taparıq.

General, kişini azad edəndən sonra üzünü qoşuna tutub, dedi ki

___ İhsan belə igit vətənpərəstlərə

15 May 1914

Vəlixanov

MD, Nu 11, sy 167

MƏRHƏMƏTLİ QIZ

Rəmziyə adında doqquz yaşında bir küçük qız, çantası əlində məktəbdən evə qayıdırdı! Havanın üzü bulud ilə qaranlıqlaşmış, yağış göydən nisan kimi töküldü. Bu hal ilə Rəmziyə bir boş evin qabağından keçərkən, gördü ki bu evdən titrəyə-titrəyə və yağışdan ıslanmış bir küçük qız çıxdı.

Əvvəl dəfə Rəmziyə bu qızdan qorxdusada, sonradan insan olduğunu görərək, onun ilə belə söhbətə başladı:

Rəmziyə___ Ay qız, burada nə edirsən?

___ Anamı gözləyirəm.

___ Anan haradadır?

___ Bu sabah qəbristanına apardılar.

___ Ah! Biçare qız! Elə isə, anan vəfat etmişdir, bəs atan haradadır?

___ Atam kabeye gətmişdir.

___ Zavallı bacım! Anasız, atasız qalmısan, açlığın varmı?

___ Bəli, çox açam!

___ “Elə isə, gedək bizə! Mənim gözəl xasiyyətli və mehriban bir anam var. Sənə yemək verər, yatmaq üçün yataq salar, səndə mənim kiçik həmsiirəm olarsan!” bunu deyib, Rəmziyə qızın əlindən tutaraq, evlərinə gətirdi və anasına dedi ki

___ Bax, anacığım! Sizə atasız-anasız qalmış bir qız gətirmişəm. Keçən gecə deyir idin yersiz, yurtsuz qalanlara mərhəmət ihsan edənləri Cənabı Haq sevər. İndi məndə sizin sözlərə əməl edib, bu biçərə qızı evimizə gətirdim. Rəmziyə`nin anası qızının bu işinə çox şad olub, həmin yetim qalmış zavallı qıza öz qızı kimi baxmaya başladı.

20 Sentyabr 1914

Rıza Sabet

MD, Nu 13, sy 199

YAXŞILIQ YADDA OLAR

Bir dəfə bir qarışqa sürüşüb, çaya düşdü. Qarışqa az qalmışdı ki batsın. Bu halda bir göyərçin ağzında bir balaca çöp gəlib, suyun kənarında olan böyük və qalın palıd ağacına qondu. Göyərçin burada balaları üçün yuva tikir idi. Birdən gözünə çayın üzündə əl-ayaq çalan qarışqa sataşdı. Dərhal ağzındakı çöplə suyun üzünə çönüb, çöpü qarışqaya tərəf uzatdı. Qarışqa dahi çöpün üstünə və oradanda quşun çıkınına çıxdı. Göyərçin uçub, yenə ağaca qondu. Qarışqa isə, göyərçinin çıkınından düşüb, ağacın budaqları ilə kötüyə və kötük ilədə aşağı düşdü və həmin palıdın dibində özü üçün yuva qayırdı. Qarışqanın yuvanı burada qayıрмаqdan məqsədi bu idi ki bütün ömrünü bu quşa qulluq etməyə sərf etsin.

Göyərçin yuvasını tamam edib, bala çıxarmışdı və balaları üçün dən daşımaya məşqul idi. Bir yandanda göyərçin yuvada olmayan vaxt qarışqa ağzına dən alıb, yuxarı çıxırdı və ağzında gətirdiyi dənə göyərçin balasına verirdi.

Bir dəfə göyərçin qarışqanı yuvasından çıxan görüb, zən etdi ki bəlkə qarışqa bunun balalarını öldürmək istəyir. Odur ki daha dən gətirməyə getməyib, yuvadan bir qədər yuxarı bir budaqda oturdu. Bir müddət keçəndən sonra gördü ki qarışqa gəlib, yuvaya girdi və ağzındakı dənə yuvaya qoyub, geri qayıtdı. Bu halı görcək

göyərçin özü özünə dediki “şükür olsun sənə Pərvərdigara! Bu balacalıqda heyvanda nə qədər vəfa var ki bircə dəfə etdiyim yaxşılığın əvəzində bu; bu qədər zəhmət ilə mənim balalarım da dən daşıyır. Allah! Məni bu əziz qonşumu məndən uzaq etmə ki mən burada olmayanda balalarımın (pərəstarı) olsun!”

Ovçu palıd ağacının yaxınlığında torunu qurub, dən tökmüşdü. Göyərçin dəni görüb, tora tərəf cumdu və dərhal ayağı ilişib, tora düşdü. Ovçu isə gəlib, quşu tordan çıxardı və başını kəsmək istədikdə, qarışqa bunu gördü və dərhal ovçuya tərəf yüyürdü. Ovçu bıçağı göyərçinin boğazına qoyar-qoymaz qarışqa özünü ovçuya yetirib, çarığının içinə girdi və ayağını elə bərk sancdı ki ovçu quşu və bıçağı atıb, çarığını soyundu. Quş isə uçub, canını qurtardı.

20 Sentyabr 1914

Mahmud Hanife

MD, Nu 13, sy 202

İKİ YETİMƏ VƏ ŞÜKUFƏ

Bir kişinin iki qızı var idi. Bu kişi bir azara düşüb öldü. Biçarə qızlar anadan məhrum olan kimi, atadanda oldular və əlacları kəsilib, dilənçilikdən başqa bir şey edə bilmədilər. Gündüzlər dilənçilik edib, gecələrdə evlərinə gəlirdilər. Gecənin sükutu bunların müsibətlərini yada gətirib, ağlamaya başlayırdılar. Bir adamları yox idi ki bunların çarəsinə baxsın, amma qonşuları Hacı Əhməd çox rəhimli olduğundan, bu yetimələrin əhvalını bilib, onları öz evinə gətirdi və bunlar üçün təzə libas aldı.

Hacı Əhməd`in Şükufə adında bir qızı var idi ki bu qız məktəbdə oxuyurdu. Bir gün Şükufə dərslərini hazırlayırdı. Yetimələr bunu görüb Şükufə`nin yanına gəldilər. Və onun oxumasına heyran-heyran tamaşa etməyə başladılar. Birdən qızlardan biri:

___ Ay Şükufə bacı, nə oxuyursan?

___ Sən mənim oxuduqlarımı başa düşməyirsənmi?

___ Yox, mən nə bilirəm?!

___ Hə, ama doğrudur, sən məktəb görməmişsən... bax, mən, indi sabahki dərslərimi hazırlayıram! Dərslərimi oxuyub, əzbərlədikdən sonra, müəllimin tapşırdığı yazını yazacağam. Şükufə'nin bu sözləri onları təəccübləndirdi. O biri yetimə xəbər aldı ki

___ Bəs məktəbdə nə oxuyursan?

___ Elə məktəbdə bu dərsləri oxuyuram. Ancaq hər gün bu kitabların bir yerindən oxuyub bilgimizi artırırıq.

___ Məktəbdə səndən başqa yenə qızlar varmı?

___ Məktəbimizdə çox qızlar oxuyur. Hələ bizim sinifimizdə otuz səkkiz qız var.

Bu söhbətə çox diqqət ilə qulaq asan balaca yetimə;

___ “Şükufə bacı! Ola bilərmə ki sən bu məktəb barəsində bizə danışmış, bizdə məktəbin halı ilə aşına edəsən!” deyərək, bir təvəqqe etdi.

Şükufə___ Olar! Ancaq bu saat dərslərimi hazırladığım üçün mənə bağışlayınız. Dərslərimi qurtarandan sonra inşaallah məktəb barəsində sizə məlumat verərəm.

Yetimələr durub getdilər. Şükufə'də dərslərini oxumağa başladı: əzbər olan şeyləri əzbərlədi. Yazısını yazdı. İşini qurtarandan sonra talim şeylərini səliqə ilə çantasına yığdı və aparıb mıxdan asdı. Bir qədər (tənəffüs) etdikdən sonra qızları yanına çağırdı və dedi ki

___ Hə indi qulaq veriniz, məktəb barəsində bildiyim qədər sizin üçün danışım; “bizim məktəbimiz dörd siniflidir. Hər sinifində bir müəllim dərs verir. Oxuduğumuz dərslər şəriət, ana dili, rusca, hesab, şəkil, tikiş və əl işlərindən ibarətdir. Səhər məktəbə gedib, oraya yığılırıq. Hamı qızlar və müəllimələr xanımlar gəlir. Saat doqquzda zəng vurulur. Hər kəs öz sinifinə girir. Dua oxunduqdan sonra dərsə başlayırıq. Gündə dörd və ya beş saat dərs oxuyuruq. Hər dərs arasında həyəət çıxıb, bir qədər oynayırıq. Bu qayda ilə doqquz ay payız, qış və yaz aylarını oxuyub, may ayında bizi imtahan edirlər. Hər dərstdən yaxşı cavab verənləri olduğu sinifdən yuxarı sinifə

keçirdirlər. Ondan sonra üç ay yayda havalar istiləşdiyi üçün bizi tətillə buraxırlar. Bizim bu məktəbimizi qurtaran qızlardan bəziləri var ki daha oxumayırlar. Evdə oturub ev işləri və (mütaliə) ilə məşğul olurlar. Amma bəziləridə var ki gedib, bizim məktəbdən böyük məktəblərdə oxuyurlar. Ağam mənə söz vermişdir ki əgər indi sa'y edib, yaxşı oxusam, mənində o böyük məktəbdə oxudacaq.

Şükufə'nin bu söhbətinə xeyli diqqət ilə qulaq asan qızlar biri birinin üzünə baxıb, ikisi də birdən bir dərin ah çəktilər və "Kaş, bizdə orada oxuya idik!" deyə, arzu etdilər. Şükufə; çox yaxşı, əgər istərsəniz, bu axşam atama deyərəm. Əgər razı olsa, sizdə mənim ilə məktəbə gedərsiniz.

Qızlar bu sözdən çox şad olub, Şükufə'yə razılıq etdilər.

Axşam oldu. Hacı Əhməd evə gəldi. Dəstamaz alıb namazını qılandan sonra çay süfrəsinin yanına gəlib oturdu. Hacı Əhməd'in arvadı Nazlı xanım çayları töküüb, ortaya qoymuşdu. Şükufə'də gəlib atasının yanında oturdu. Evvel atasının və özünün çayını götürüb, qabaqlarına qoydu və birdən birə:

___ Atacan! Sendən bir təvəqqe edəcəğim!

___ Söylə, qızım, görüm nə istəyirsən?

___ Mən istəyirəm, izin verəsiniz o yetim qızlarda mənim ilə məktəbə getsinlər

___ Çox yaxşı, çox gözəl, qızım!

Şükufə cild atasının boynundan qucaqlayıb, əlindən öpdü və gedib əhvalatı qızlara xəbər verdi. Yetimlər sevindiklərindən Şükufə'nin ayağına yığılmaq istədilər. Şükufə bunu qoymadı.

Səhər oldu. Hər üç qız hazırlanıb, məktəbə getdilər. Bir az keçdi zəng vuruldu. Bütün qızlar məktəb otağına girdilər. Müəllimə, Şükufə'nin yanındakı qızları görüb, bunları Şükufə'dən xəbər aldı. Şükufə'də əhvalatı müəllimə əfəndiyə danışdı.

Müəllimə___ “Çox gözəl!” deyib, təzə gələn qızların adlarını və familyalarını dəftərə yazdı və o gündən bu yetimlərdə oxumağa başladılar. Bu əhvalatdan sonra Hacı Əhməd hər axşam qızların dərslərinə baxırdı.

7 Oktyabr 1914

Şamaxı - Hacer Nazgetir

MD, Nu 14, sy 216

UŞAQLIQ XATİRƏTİMDƏN

Tolstoydan tərcümə

Xoşbəxtlik, xoşbəxtlik! Bir daha görünməz uşaq! Nəcə olar ki uşaqlığı xatirindən keçirdib, sevməyəsən, arzu etməyəsən? Uşaqda bəzi vaxt olur ki doyunca gəzib, gəlib, öz uca sandalyanın, mizin kənarında eyləşirsən, yorğun olduğun üçün mürgü səni basır, yerindən tərpənməyib, qulaq asırsan. Necədə qulaq asmayasan? Anan ev adamının birisi ilə danışır. Onun kəlimələri nə qədər şirin, nə qədər aydındır? Təkcə o kəlimələr; sənin üreyini doldurur. Yuxu gözünü duman kimi bürümüş bir halda diqqət ilə ananın üzünə baxırsan. Birdən elə bilki onu üzünə balacalanıb, bir düymə halında sənə görünür. Amma bununla belə yenə aydın görünür. Birdə görürsən o, sənə baxdı, gülümsədi. Sən ayağa durub, yerdə uzanırsan. O halda görürsən anan sənə deyir.

___ Nəriman, sən yatacaqsan. Yaxşı olar ki sən yuxu otağına gedəsən.

___ “Anacığım, mən yatmaq istəmirəm!” deyib, səndə cavab verərsən. Ancaq olmayır. O gözəl və şirin uşaq yuxusu səni aparır, yatırır. Birdə görürsən ki səni oyadırlar. Bir yumşaq əlin sənə dəydiyini hiss edirsən, dərhal bilirsən ki bu əl kimin əlidir. Odur ki yuxulu, yuxulu onu tutub dodaqlarını basıb, öpürsən. Hamı otaqdan çıxıb, gedir. Ancaq anam mən yatan otaqda bir şamın işığına yanımda əyləşib, mənim başımı sıgallayır, qulağıma onun əziz və mehriban səsi gəlir:

___ Dur, mənim sevgili nərimanım, dur! Yatmaq vaxtıdır.

Onun mənə artıq məhəbbəti olduğunu və məni ürəkden sevdiyini xatirəmə gətirib, onun əlini daha da bərk oyuram.

___ Dur! Mənim mələyim, dur.

Bu sözü deyə, deyə o biri əli ilə boynumdan qalxızır. Otaqda sakitlikdir, şamın ışıqı zəif olduğu üçün otaq qaranlıqdır. Mən ancaq mehriban anamın səsinə eşidib, gözəl qoxusunu hiss edirəm. Odur ki başımı qalxızıb, onun döşünə qoyuram və boynunu qucaqlayıb, bu sözləri ona deyirəm:

___ Ax!., əziz, sevgili anacığım, mən seni necə sevirəm!

Anam qəmgin, qəmgin gülümsəyir, iki əli ilə başımı götürüb, dizinin üstünə qoyur və alnımdan öpür.

___ Sən məni çox sevirsən?

Bir azdan sonra yenə deyir:

___ Bax, həmişə məni sev, heç vaxt yadımdan çıxarma! De, görüm əgər sən anan ölsə onu yadımdan çıxarmayacaqsan ki? məni yadımdan çıxarmayacaqsan ki, neriman?

Yenə məni öpür.

___ “Bəsdir, elə sözlər danışma, mənim əziz və mehriban anam!” deyə, onun dizlərini öpürəm və məhəbbət yaşı gözlərimdən sel kimi axır. Sonra gəlib, yataq otağında diz üstündə qibləyə qarşı əllərini Allah dərgahına götürüb, deyirsən: “Ey bir olan Allah, sən mənim anamı və atamı öz pənahında saxla və hamıya xoşbəxtlik ver!” Ondan sonra yorğana bürünüb, sakit ürək və xoş hal ilə yatırsan. O biri böyrəyin üstünə dönəndə xəyalın hamısı qarışır. Gözünün yaşı üzündən qurumamış bir halda gözəl və rahat bir yuxuya dalırsan.

Nə yaxşıdır uşaqlıq halı!..

21 Dekabr 1913

Camal Paşazadə

MD, Nu 21, sy 331

QURBAN BAYRAMI

Fuad; məktəbin ikinci sinifində idi. Qurban bayramına iki gün qalmışdı. Məktəbin tarix müəllimi; tarix-i muqaddəsdən “İsmayıl Əleyhissəlam`ın qurban kəsilməsi” hissəsini uşaqlara danışmışdı.

Fuad məktəbdən gəlib gördü ki həyətlərində böyük bir qoyun mələyir. Sevincindən əlindəki kitab bağlamasını tez evlərinə qoyub, qoyunun yanına gəldi. Qoyun isə arasını kəsmədi mələyirdi. Fuad`ın qoyuna yazığı gəldiyindən başını və tüklərini tumarlamağa başladı. Bunun ilə bir şey olmadı. Çünkü qoyun ac və susuz idi. Fuad bunu anlayıb, tez bir qədər ot bir qab su gətirərək, qoyunun qabağına qoydu. Bu halda Fuad`ın atası bazardan gəldi. Fuad`ın tutduğu işdən xoşu gəlib, dediki

___ Afərin, oğlum! Hər vaxt belə mərhəmətli olmağı adət et!

Fuad___ Atacan bu qoyuna “İsmayıl qurbanı” deməzlərmi?

___ “Bəli, oğlum, buna İsmayıl qurbanı deyərlər” bunu dedi və oğlunun əlindən tutaraq evə getdilər.

Çay hazır idi. Bütün külfət samovarın başına yığılmışdı. Fuad ilə atasıda gəlib, burada əyləşdilər. Fuad`ın nənəsi çay tökürdü və babasıda tökülən çayları paylayırdı. Birdən Fuad üzünü atasına çevürərək gülə-gülə dedi ki

___ Atacan! Birdən o vaxt İsmayıl Peyğəmbərin əvəzində İbrahim Əleyhissəlam`a Allah Təala tərəfindən qoç göndərilməsə idi. İndi səndə məni qurban kəsəcək idinmi?

Fuad`ın nənəsi___ Ay nənən sənə qurban! Sən bunları haradan bilirsən?

Fuad___ Bugün məktəbimizdə tarix müəlliməmiz “İsmayıl Əleyhissəlam`ın qurban kəsilməsi” hissəsini bizim üçün danışdı. İndi mən onların hamısını bilirəm. İstəsəniz sizin üçündə danışaram.

Fuad`ın atası___ Danış, oğlum; bizdə eşidək! Fuad özünü yığışdıraraq bu cürə başladı:

“Həzrəti İbrahim Əleyhissəlam`ın vaxtında büt-pərəstlər öz oğullarını qurban kəsir idilər. Həzrəti İbrahim Əleyhissəlam dahi Allah`ına olan öz sədaqətini izhar etmək üçün oğlu İsmayıl Əleyhissəlam`ı “mina” dağına apararaq qurban kəsmək istərkən, Allah Təala tərəfindən bir qoç göndərildi. Oda İsmayıl Peyğəmbərin əvəzində həmin qoçu qurban kəsdi. Bu əhvalatdan sonra oğul əvəzində qoyun kəsməyi Həzrəti İbrahim Əleyhissəlam öz ümmətinə əmr elədi. Buna görə oğullar qurban olmaqdan azad edilərək, bu cürə qorxulu ölümdən xilas oldular. Bizim peyğəmbərimiz Həzrəti Məhəmməd Əleyhissəlam dahi Həzrəti İsmayıl`ın nəvəsi olduğundan, hər il zülhiccə ayının onunda bayram edib, qurban kəsməyi bizə əmr etmişdir.”

Atası___ Düzdür, oğlum; düzdür, bu bayram böyükdür, bu bayramda bizim üçün bir çox hikmət və mənfəətlər vardır. Amma biz müsəlmanlar avam olduğumuzdan, bunu bilməyirik, inşallah siz oxuyarsınız, bilərsiniz ondan sonra bu bayramın qədrini bilib, necəki lazımdır, elədə icra edərsiniz.

Fuad___ Mən hələ bu qədər bilirəm ki bu bayramda faqirlərə çox köməklik var; ona görə də inşallah bayram günü mən qapımızda dayanıb, gələn faqirlərə qurban ətindən verəcəyim.

Atası___ Çox gözəl edəcəksən oğlum; hər vaxt mərhəmətli olmağı adət et!

21 Oktyabr 1914

MD, Nu 15, sy 229

SAF SU

Bir isti məmləkətdə böyük bir yolun yaxınlığında olan çeşmədən su çıxıb, qayalığın qabağında gül kimi dayanmışdı; və qayaların arasından yavaş yavaş süzülüb, göz yaşı kimi duru su; çəmənin içinə tərəf axırdı. Suyun ətrafında oyan buyana şaha salmış hündür ağaclar və qalın otlar göyərmişdi.

Bir gün yol ilə keçən üç nəfər səyyah sərinlənmək üçün gəlib, bu ağaclardan birinin kölgəsində oturdular. Onların biri tacir, digəri qoca kişi, üçüncüsü isə, cavan oğlan idi. Biraz dincələndən sonra çeşmənin soyuq suyundan içməyə başladılar. Suyu içərkən gördülər ki çeşmənin yuxarısında bir yazılı daş var. Daşda bu

sözlər yazılmış idi; “özünüzü bu çeşməyə bənzətməyə çalışınız!” səyyahlar bu yazını oxuyub, fikrə getdilər. Tacir dedi:

Bu su; uzaq yerlərə qədər axıb gedir; yolda ona bir çox çaylar qarışır ki bundan kiçik nehir əmələ gəlir. Get gedə bu nehirələr böyüyüb, axırda böyük bir nehir olar.

Buna görə də bu yazının daha açıq mənası budur; “dövlətli olmaq istər isən, bu su kimi yorulmayıb, çalışmalıyıq və qabağımıza gələn hər cür əziyətlərə davam etməliyik.”

Cavan oğlan dedi:

Mənim zənnimcə bu yazının mənası başqadır:

___ İnsan ürəyi bu çeşmənin suyu kimi təmiz və saf olmalıdır. Əyər bu su natəmiz və bulanıq olsa idi, ona bir kimsə dodağını yaxın tutmazdı. Demək ki insanında ürəyi saf və təmiz olmalıdır. Belə olmaz isə, kimsə onun ilə dost olabilməz. Burası şübhəsizdir. Qoca kişi dedi:

___ Əzizlərim! İkinizdə doğru dediniz, ancaq burda asıl məsələ odur ki bu çeşmənin sərin suyu; susuz olanların susuzluğunu yatırdır və ehtiyacı olanlara pulsuz kömək edir. İndi bizdə muhtaqlara kömək etməliyik

daşdaki yazı barəsində səyyahlar fikirlərini söyləyib, yollarına rəvan oldular.

21 Oktyabr 1914

Abid Matlubzadə

MD, Nu 15, sy 234

KÜÇÜK HEKAYƏ

SAGSILAR

Qədim zamanda yaponya padşahlarından birinin artıq dərəcədə qiymətli iyirmi dənə sagsısı var idi. Padşah bu sagsıları çox artıq sevdiyi üçün, yanındakı adamlara tapşırırmışdı ki bunlardan mugayyət olub, sınımaya qoymasınlar.

Bir gün nökörlərdən birisi sagsılardan birini qəzai sındırdı. Padşah bunu eşidib, nəhayət dərəcədə acıqlanaraq nökörin öldürülməsini əmr etdi. Bu əsnada yanındakı adamlardan birisi gəlib, dedi ki

___ Aman padşahım! Eşitmişəm ki sagsını sındıran adamın öldürülməsini əmr etmişsiniz, amma mən belə sınımış şeyləri elə yapışdıraram ki asla bilinməz, ancaq sagsıların yerlərini mənə göstəriniz.

Padşah yerdə qalmış on doqquz sagsı olan otağın qapısını açıb ona göstərdi. Bu adam içəri girən kimi tepigi ilə bütün sagsıları vurub, parça-parça elədi. Padşah isə, bunu görüb, acığından əsməyə başladı və:

___ Nə üçün bunları sındırdın? Dəyə, sorduqda o adam cavab vərdi ki

___ Padşahım! Bu sagsılardan hər biri yanınızdakı biçarələrin birinin ömrünə bərabərdir. Çünki bunlardan biri qəzai sınsa, bir biçarənin ölümünə səbəb olacaqdır. Mən isə, yoldaşlarımin canını qurtarmaq üçün bunların cümləsini sındırdım. İndi iyirmi kişi yerinə təkcə bir mən öləcəyəm!

Padşah bu cavabdan ibrət alaraq, onları aff etdi.

21 Oktyabr 1914

M. Abbasqulu

MD, Nu 15, sy 238

GÜLMƏLİ NAĞILLAR

HİLƏGƏR ƏHMƏD

Əhməd adlı səggiz yaşında bir uşaq var idi. Bu uşaq yaxşı tərbiyə görmədiyi üçün, qonşularını, küçə uşaqlarını və anasını incidərdi. Ata anası da Əhməd`ə tərbiyə və nəsihət vermək əvəzində, onu döyüb nəfrin edirdilər.

Bir gün Əhməd'in anası Fatma Evdə oturub, əl maşını ilə tikiş tikirdi. Əhməd'də anasının yanında oturub, ona tamaşa edirdi. Fatma tikiş üstündən durub, o biri otağa getdi. Əhməd dərhal maşını tikiş üstündə işlədib, tikişi xarab elədi. Anası tez yüyürüb, tikişin xarab olmağını gördükdə, ona belə nəfrin etməyə başladı: “Allah səni öldürsün, səni görüm quyuya düşəsən!...”

Əhməd həyətə qaçıb, oradan dedi: “Mən indi quyuya düşsəm, mənim üçün ağlamazmısan?... Nə üçün mənə nəfrin edirsən?” Anası dedi: “Mən sənin kimi nadinc uşaq üçün ağlamaram, səni görüm tez quyuya düşəsən, canım qurtarsın!...”

Əhməd quyunun yanına gedib, papağını su quyusunun yanına qoydu və bir böyük daş götürüb, quyunun yanına gəldi və bərkdən qışqırıb dedi: Mama, əla mama... sənin acığına özümü quyuya atıram, bax!...” belə qışqırandan sonra daşı quyuya salıb, özü quyunun sol yanındakı tövlədə gizləndi. Fatma quyunun gurultu sesini və qışqırığı eşidib, yüyürdü. Əhməd'in papağını quyunun yanında görüb, yakin etdi ki Əhməd quyuya düşmüşdür. Ona görə “Ay haray... uşağım əlimdən getdi... dilim lal olsun” deyə, qışqırarkən, quyuya bakıb, suyu tərپənən gördükdə, Əhməd'in quyuya düşdüyünü lap yakin etdi və daha da bərk qışqırmağa başladı. Qonşular bunun səsinə yığılıb gəldilər. Fatma bunlara ağlaya ağlaya yalvardı ki oğlunu quyudan çıxarsınlar, bu halda Əhməd tövlədən çıxıb, gülə gülə anasına dedi: “Bəs məndən ötürü ağlamazdın, nə oldu? Hə... mənə nə üçün nəfrin edirsən?! Anası balasını qucaqlayıb, şaddığından gözləri yaşardı və birdə ona nəfrin etməyəcəyinə söz verdi.

5 Noyabr 1914

MD, Nu 16, sy 249

NƏDƏN ÖTRÜ AĞLAYIRSAN?

Uşaq vaxtı anam mənim üçün qərribə bir hekayə danışmışdı; bu hekayə heç mənim yadımdan çıxmıyır. Həmin hekayə budur:

Küçə ilə biri gedirdi, gördü ki bir qapının ağzında balaca və sevimli bir qız durub, yağılı yağılı ağlayır. Bu adam qızı belə ağlar görüb, onun yanında dayandı və dedi:

“Nədən ötürü ağlayırsan?”

Qız ağlaya ağlaya belə cavab verdi: yeməyə yavan çörəkdə tapabilməyirik; evdə qardaşım naxoşdur; aclıq və yoxsulluq bizə əziyyət verir...”

Həmin şəxs, qızın yangılı ağlamasından və onların keçirdikləri ağır məişətdən mütəəssir olub, yanında olan pulların hamısını çıxarıb, qıza verdi və hər vaxt onlara kömək edəcəyini vəəd etdi. Balaca qız pulu alıb, şad və fərəh-naq evlərinə getdi ki azarlı qardaşını doyursun.

Bu qızın halı küçədə gedən mərhəmətli kişini çox qəmgin etmişdi. Bu kişi küçə ilə gedə gedə fikir edirdi ki zavallı qıza və onların külfətinə necə kömək etsin.

Küçənin yuxarı tərəfində bir balaca ev var idi. Bu evində qabağında bir qız dayanıb, ağlayırdı.

Bu kişi həmin qız tərəfə yönəlib, ondan soruşdu:

Balaca bala, nədən ötürü ağlayırsan?!

Bu qız səsi tutula tutula, gözüünün yaşı üzünə tökülə tökülə cavab verdi:

___ Anam bərk azarlıdır!..

Bu adam həmin xəbərdən artıq qəmgin olub, balaca qız ilə evə daxil oldu. Bu ev ancaq bir otaqdan ibarət köhnə, həyət divarları uçuq bir ev idi. Burada qızın anası qayət köhnə və yamaqlı yorğan döşəgdə yatıb, azarın şiddətindən zəhmət çekirdi və çox zəif idi. Bu adam tez evdən çıxıb, həkim getirməyə getdi.

Bu adam həkim dalınca gedərkən küçənin bir tərəfində hündür və zینətli bir imarət gördü. Bu evin əyvanında şıq gəyimli balaca bir qız dayanıb, hirsli hirsli ağlayırdı. Həmin adam bunun tərəfə gəlib, dedi:

___ Sən nədən ötürü ağlayırsan?

Balaca qız buna imtina etməyib, arabakeşə hitabən hirsli hirsli bu sözləri deyirdi:

___ Nə üçün karvəti qoşmamışsan? Bugün gezməyə gedəbilməyəcəyim!.. mənim könlüm gezmək istəyir! Təqsir səndədir! Bu sözləri dəyə dəyə balaca qız cellüdə ağır sözlər deyirdi.

Həmin adam bu qızın inadına qanıb, istədikini ona təsəlli versin, amma qız ona baxmayıb, ağlaya ağlaya otağa girdi.

Bu adam biraz dayanıb, öz yolu ilə getdi. Gedə gedə bu üç balaca qızın hissələrini fikir edirdi.

İndi mən boş yerə ağlayanları görəndə yadıma düşür:

“Karvəti qoşmamış! Gezməyə gedəbilməyəcəyim!...

17 Noyabr 1914

Xudavərdi Kanterli

MD, Nu 17, sy 259

MÜTƏLƏA SEVƏN ƏHMƏD

Əhməd dərəcə çalışqan və yaxşı hasiyətli bir şakird idi. Hər günün dərəcini yazısını və ya əzbərləməsini elə hazır edərdiki müəllim dərəcə xəbər alanda heç bir şeydə aciz qalmazdı. Bu tür yaxşı oxuduğuna görə siniflərində birinci şakird hesab olunurdu. Hasiyəti o qədər gözəl idiki məktəb müəllimləri onu haddən ziyadə dost tutarlardı. Əhməd`də həmişə onların ehtiramını gözlərdi.

Əhməd dərəcələrində bu qədər çalışqan olduğu kimi, kitab mütələə etməyidə çox sevərdi. Yəni dərəcə kitablarından başqa, şakirdlərə münasib kitabçalardan oxuyardı. Bunlardan əlavə Əhməd çox nizamlı və səliqəli bir şakird idi. Evlərinin bir küncündə özünə məhsus bir mizi var idi. Mizin üstündə nizam ilə Əhməd`in dərəcə kitabları, mürəkkəbi, təmiz təmiz qələmləri və sair kitab və təlim şeyləri düzülür olardı. Mizin qabağında divara yapışığı, gözəl xədd ilə təmiz yazılmış dərəcə cədvəli, onun yanından divar takvimi və qayrı Əhməd`in xoşu gəlidiyi şəkillər asılardı.

Əhməd hərgün bu mizin başında oturub, dərəcələrini hazırlayandan sonra kitab mütələəsi ilə məşqul olardı. Kitab oxumağı o qədər dost tutardı ki bir kitabı

başlayanda, onu qutarmamış yarımçık yerə qoymaq istəməzdi. Mütəliə etdikçə, Əhməd daha artıq həvəslənirdi.

Ata anası Əhməd`ə verdikləri cib harçlığını Əhməd bəzi bəd nəfis uşaqlar kimi küçələrdə satılan çirkli və zibilli şeylərə, yeməkilərə verməyib, bəlkə o pulları yığıb, hərdəm şəhərin kitab mağazalarına gedərdi. Mağazada təzə çapdan çıxıb satılan kitablardan alardı. Hətta yaxın arkadaşlarını yaddan çıxarmayıb, onlar üçündə alıb aparardı.

Əhməd həmişə oxuduğu kitabları yoldaşlarınada verib, onlarıda kitab oxumaya həvəsləndirərdi.

Hər kitabı oxuyub, qurtarandan sonra Əhməd onu aparıb, (sahafə) verib, cildlədirdi. Bu qərar ilə Əhməd`in kitabı gün gündən artırdı. Əhməd bu kitablarını numəro numəro başqa bir dəftərə yazıb, kitabların üstündədə “Əhməd`in kitabxanası” “nömrə...” sözlərini əlavə edərdi.

Məktəb müəllimləri Əhməd`in bu tür kitab mütəliəsindən xoşları gəlib, məktəb kitabxanasından və ya qəyri şəhər kitabxanalarından məsləhət bildikləri kitablardan gətirib, Əhməd`ə verərdilər.

Əhməd mütəliə etdiyi kitablardan rast gəldiyi çətin və manasını bilmədiyi sözləri bir parça kağıza yazıb, müəllimlərindən və ya qəyri savadlı adamlardan soruşub, hər sözün manasını öz bərabərində yazardı. Gəlib həmin söz ilə olan mətlubu tapıb, birdə oxuyardı.

Müəllimləri Əhməd`ə verdikləri kitabları Əhməd oxuyub, qutarandan sonra, gəlib, müəllimə nağıl edərdi. Bundan əlavə hər kitabı oxuyandan sonra oxuduğunu fikrindən keçirib, bir dəftərə müxtəsər də olsun yazardı. idiki o əhvalata bənzəyən bir hekayə özü öz yanında düzəldərdi.

Bu yazılarını gətirib, həmişə müəllimə verib, xətalarının düzəldilməsini xahiş edərdi. Müəllimdə Əhməd`in bu həvəsini məmnuniyyətlə əmələ gətirərdi. Əhməd aparıb, o yazdığıнын hususunu yenə başqa bir dəftərə yazardı.

Dərs əsnasında, dərs kitablarında oxudukları hekayəyə oxşayan bir əhvalatı nağıl eləməyi Əhməd müəllimindən xahiş edərdi. Bu nağıl elədiyi əhvalatı hansı kitabda gördüyünü də deyərdi.

Bir bu qədər mütəliə sayəsində Əhməd il bəil tərəqqi edir, sinif bəsinif keçirdi. Odur ki məlumatlı, ağıllı və kamil bir insan olub məktəbi bitirdi.

İndi ümüdvər oluram ki məktəb şakirdləri dərslərini hazırlayandan sonra, dərs kitablarına kifayətlənməyib, gözəl və qiymətli vaxtlarını boş və bیکar keçirməyəcəklər. Başqa münasib kitablar oxumaya səy edəcəklər. Kitabxanalardan və müəllimlərindən cür bəcür kitablar alıb, oxumağa rəğbət göstərəcəklər. Axırda Əhməd kimi onlarda məlumatlı və sevimli şakirdlərdən olacaqlar.

Yaşasın mütəliə sevən şakirdlər!

Var olsun məlumatlı uşaqlar!

12 Dekabr 1914

M. A. Sıdqi

MD, Nu 19, sy 290

BALACA İSMAYIL

Balaca İsmayıl yüngürüb, qapıdan çıxıb getmək istəyən atasından xəbər aldı:

___ Ağə haraya gedirsən?

Atası cavabında:

___ Əmingilə gedirəm. Sevgili oğlum!

___ Ağə, mənidə apar; məndə əmim uşaqları ilə biraz oynamaq istəyirəm.

___ Çox yaxşı, oğlum! çuhanı gey, gəl gedək!

İsmayıl sevinə sevinə otağa yüngürüb, anasının qucağına atıldı, üzlərindən öpüb, dedi: “ana, tez çərkezi çuhamı geydir, ağam ilə əmingilə gedirəm!”

Anasıda oğlunun üzlərindən öpüb, çuhasını geydirdi. İsmayıl sevinə sevinə ağasının yanına gəldi. Küçəyə çıxdılar.

Payızın axır ayı idi. Yağış yağıb, yeri ıslatmış idi. Havada soyuqluq var idi. Ata ilə bala faytona minib, gedirdilər. Faytonun atları çox arıq idi, yavaş yavaş getmələrindən görünürdü ki bunlar çox yorulmuş idilər. Faytoncu isə atlara yazığı gəlməyib, onları döyürdü. Balaca İsmayıl atları yorğun görüb, səbir edə bilmədi; faytonçuya dedi: “Ay, faytonçu! Yazıqdırlar, atları döymə!..”

Zalım faytonçu isə, döyə döyə deyirdi: bunlar tənbədlər, döyülməsələr, getməzlər!..”

İsmayıl dedi: “Xeyir, anam mənim üçün atların hünərlərindən çox danışmışdır. Onlar tənbel olmazlar!.. Görməyirsənmi, heyvanlar bərk yorulmuşlar, faytonu zəhmət ilə, ləhliyə ləhliyə çəkirlər!... Döymə onları; sən Allah, döymə! Yazıqdırlar!..”

Atası oğlunun üzündən öpüb, dedi: “Afərin oğlum! İnsan rəhimli olmalıdır. Ata və başqa heyvanlara rəhim etməyə borcluyuq. Əliəlxusus at kimi bizə mənfəət verən heyvanlara!..

İsmayıl`ın əmisigilə çatdılar, faytondan düşdülər. İsmayıl yorğun atlara baxıb, onların halına çox yanırdı. Atlar yorğunluqdan tərləyib, ləhliyərdilər.

İsmayıl atasına dedi:

___ Ağə, məni qaldır, bu yazıq atların boynunu tomarlayacağım!..

Atası balaca İsmayıl`ı qucağına götürdü. İsmayıl atın boynunu və başını tomarlayırdı. Atda başını aşağı yuxarı tərpədirdi.

___ Ağə! Zavallı at, o qədər yorulmuş ki ləhliməyin gücündən başda tərpənir.

___ Yox, oğlum! At başını aşağı yuxarı tərpətmək ilə sənə öz razılığını bildirir.

VƏTƏNİN ÜÇ İGİT BALASI

Sevgili qardaşım “H. Nəcdət”ə

-1-

Bir qış gecəsi idi. Bir otağda üç nəfər uşaq bir mangalın dövrəsində yığılıb qızınırdılar.

Otağ: küncdə qoyulmuş yağ ilə yanan bir çırağ ilə işıqlanmışdı. Bayırda iri iri yağış dənələri pəncərənin şüşələrini tıqqıldadırdı: külək şiddətlə əsib, qapılarını yerindən qoparmaq istəyirdi. Dağ hündürlüyündə ləpələrin dəhşətlə sahilə hücum etməsindən hasil olan gürültü; küləyin səsinə daha da qüvvət vərirdi.

Bayır belə olduğuna görə od qırağında oturmaq çox xoş idi. Ona görə uşaqlar dahi bir şey etmək istəməyib, mangalın qırağında dinməz-söyləməz oturmuşdular. Bunlardan biri nəcdət; diyəri Sedavət; üçüncüsü Məsrurə adlı bir qız idi.

Xəyli sükutdan sonra məsrurə üzünü uşaqlara çevürüb, dedi;

___ “Biz nə üçün danışmayırıq?..”

Qızın belə söyləməsindən uşaqlar gülüb dedilər:

___ “Çox yaxşı!... nə danışaq?...” Onlardan ən böyüyü Sedavət dirsəklərini dizi üstünə dayamış və gözlərini mangalın oduna zilləyib, bağırırdı, bir qədər sükutdan sonra Sedavət dedi:

___ “Mən böyük bir adam olmayı çox arzu edirəm!” bu vaxt Məsrurə tələsik dedi:

___ “He nə dayanmışınız? Hər kəs arzu etdiyi şeyi söyləsin. Bu halda arzu etdikləri şey üçün düşünmək lazım gəldi. Buna sərf olunacaq zaman beş dəqiqə olsun! Deyə qərar verdilər. Beş dəqiqədən sonra hər biri; dünyada ən çox arzu etdiyi hər nə olacaq idisə, biri birinə söyləyəcəklərdi. Ona görə dərin bir fikrə getdilər. Fikir elədikçə xayallarına cür bəcür arzu gəlirdi.

Əlhasıl beş dəqiqə tamam oldu. Heç kimsə arzusunu söyləməyə hazır deyildi, yenə beş dəqiqə düşünməyə razı oldular.

Bir dəqiqə keçmişdi. Məsrurə'nin xayalına bir şey düşdü keçən axşam yatağına girəndən əvvəl anasının onu nə cür öpmüş olduğunu və “Cenabu Haq mənim Məsrurəmi həmişə məsrur və bəxtiyar etsin!” deyərək dua etdiyini yadına getirdi. Özü özünə dediki ananın arzu etdiyi şeyləri məndə arzu eləyəm bu arzu haqqında əlbəttə hayırlı olar. Halbuki, məsrur və bəxtiyar olmaq üçün nə qədər zəhmətlər çəkmək lazımdır. Sarı saçlı Məsrurə dərinədən bir ah çəkdi: beş dəqiqənin nə vaxt tamam olacağını gözləyirdi. Nəhayət Sedavət dedi: “hazır mısınız?”

— “Bəli, hazırıq!” deyib, gözlərini onun ağzına zilləmişdilər ki görək yoldaşımız nə deyəcək?...

Sedavət söyləməyə başladı:

— “Mən bir kitab yazmaq istəyirəm ki hər kəs alıb oxusun. Bundan bir çox pul qazanıram. Cəmə edəbildiyim pul ilə fəqir və yoxsullar üçün bir xəstəxana tikdirim.”

Məsrurə dedi:

— “Mən özümün həmişə məsrur və bəxtiyar olmağımı istəyirəm!”

Ondan sonra Nəcdət dedi:

— “Mən arzu edirəm ki dağları dənizləri keçib, düşmənlə cəsuranə müharibə edim, qazandığım müzəffəriyyətlə təkrar vətənimə qayıtdığımı xalq görüb; “vətənin qəhrəman ovladı gəldi!” səsləri ilə məmləkətimizin küçələrini doldursunlar, mənim arzum budur!”

-2-

Bundan iyirmi il keçdi. Yazın aydın bir gecəsi idi. Ahəste-ahəste yel əsirdi. Hər bir yer sükut içində qərk olmuşdu. Ağacların yarpaqlarının xışıltısından başqa bir səs eşidilməyirdi.

Həmin otağda yanan çırağ; divarda asılan libasın üstündəki qızıl nişan “midalları parıl-parıl parıldayırdı. Otağın bir tərəfində saçı saqqalı ağarmış bir qoca oturmuşdu. Bu qocanın azarı olmadığı simasından aşkar idi. Onun bərabərində olan pəncərəni açıb, bir cavan əli sinəsində bayıra tamaşa edirdi. Məzgur cavanın üz-gözündən şadlıq nuru yağırdı. Bayıra baxdıqça, ürəyində başqa bir fərağ, başqa bir şadlıq hasıl olurdu.

Otağın bir küncündə qoyulmuş mizin qabağında bir xanım oturub, həvəslə mütəliə edirdi.

Yuxarıda zikir olunan qoca; Sedavət idi ki bir hayırlı bina tiktirmiş və minlərcə adamların dirilik etməsinə bəis olmuşdu; lakin, onu belə tezlik ilə qocaldan əziz xilaf bir oğlunun ölməyi idi. Mütəliyə məşqul olan xanım isə, Məsrurə idi ki çoxlu əlm təhsil etmişdi. Bu təhsil ilə özünü bəxtiyar sanıb, asudəliklə yaşayırdı.

Pəncərə qabağında dayanıb, ətrafa tamaşa edəndə Nəcdət idi o; düşmən ilə muharəbə etmiş və qazandığı muzaffəriyəyə görə fəvqaladə təkdir olunmuşdu. Buna şahid; divardakı qızıl nişanlar idi.

20 Dekabr 1914

Abid Matlubzadə

MD, Nu 20, sy 317

VƏHŞİXANA

Birgün Firudin və Qəhrəman ataları ilə şəhərə gətmişdilər. Bunlar şəhərdə gəzdikləri vaxt, gəlib bir vəhşixananın qabağına çıxdılar. Burada xeyli adam var idi. Vəhşixana sahibi bu adamları içəri təklif edib, deyirdi:

___ Buyurunuz, ağalar; baxmaq haqqı iyirmi qəpikdir, burada aslan, fil və sair vəhşihəyvanlar görmək mümkündür.

Qəhrəman vəhşihəyvanlar barəsində oxumuş idisədə, onları göz ilə görməmişdi. Balaca Firudin isə, içəri girməyə həvəslənirdi. Ona görə ataları bilət alıb, bunları içəri apardı. Vəhşixana sahibi dahi bunlar ilə bərabər içəri girib, onları həyvanat

qəfəslərinin yanına gətirdi. Əvvəl aslan olan qəfəsin yanına gəlib, ona tamaşa etdilər. Vəhşixana sahibi dedi ki

___ “Bu; həyvanların padşahı olan aslandır. Özüdə Afrika və Asya'nın isti yerlərində yaşayır. Çox güclü və yırtıcı həyvandır. Burada Qəhrəman vəhşixana sahibinin sözünü kəsib, qardaşı Firudin`ə dedi ki “bax, o yələli aslan ərəkəkdir. O yələsizdə dişidir, çünki aslanın ərəkəyi yələli və dişisi yələsiz olur. Bu aslanlar gündə azından on beş girvənkə ət yeyərlər.”

___ Elədir mənim əzizim! Deyib vəhşixana sahibi onları aslanın qəfəsinin yanında olan fil qəfəsinin qabağına apardı və dedi ki

___ Buda fildir. Fil, boyda və ağılda hamı həyvandan böyük və ağıllıdır, həm də çox qüvvətli bir həyvandır...

Qəhrəman___ Hətta o qədər qüvvətlidir ki bax, o hortumu ilə (qardaşına göstərir) bir dəfə öküzü və ya başqa həyvani vurmaqla onları öldürür. Bununla bilə özü çox həlim və yumuşaq həyvandır. Bunu tutub əhli həyvən edirlər və aslan ovında bunun ilə gədirlər. Bu hortum onun üçün əl xidməti icra edir. Onun ilə düyün açır, butulqa qapağı çıxardır, hətta hortum ilə yerdən iynənədə götürür...

___ Barəkallah. oğlum; sən bunları haradan bilirən?” deyə vəhşixana sahibi Qəhrəman`dan xəbər aldı.

Qəhrəman___ “Mən bunları məktəbdə oxumuşam, şəkillərini görmüş idimsədə, özlərini görməmişdim. İndi özlərinədə görürəm.” Bu halda yandakı qəfəsdən ayı dunguladı. Bunun səsi balaca Firudin`i maraqlandırdığı üçün qardaşının əlindən tutub, o tərəfə çəkdi. Ayının qəfəsinin qabağına gəldikdən sonra, vəhşixana sahibi dedi ki

___ Buda ki ayıdır, bizim Rusiya`da bu ayı çoxdur, bunlar ət və nəbatat yeyərlər. Özləridə musigini çox sevər və oynayırlar...

Qəhrəman:

___ Bu ayının bir qismində vardır ki ona “ağ ayı” deyirlər. Ağ ayı çox yırtıcı və qorxuludur. Özüdə Rusiya'nın şəmal tərəflərində olur.

Ondan sonra vəhşixana sahibi onlara iki dənə məymun, bir qurd və bir firnikcə danışan qarğa göstərdi. Firudin, qurdu görəcək:

___ Bay, bu nə təhər itdir?

Qəhrəman___ Qardaşım; o it deyil, qurddur. Yadındadırmı, onda bizim iki qoyunumuzu parçalamışdı hə!...

Firudin___ Hə, yadıma gəlir, amma qurd lap itə oxşayır!

Qəhrəman___ Elədir!.. bax, bu məymunlarda çox qəribədir ha, lap insana oxşayırlar. Amma çox kifir və yaraşıqsızdırlar. Məymunlar cür bəcürdür: bəziləri quyruqlu və bəziləri quyruqsuz olur. Görürsənmi bu, məymunların quyruqları vardır, amma elə məymunlarda var ki quyruğu yoxdur. O qısımdan “orangutan” çox acıqlı və qorxuludur.

___ Afərin olsun sənə! Deyib vəhşixana sahibi onları yola saldı.

22 Fevral 1914

Camal Paşazadə

MD, Nu 4, sy 56

BALIQÇI SAMED KİŞİ VƏ BALACA MUSA

Balıqçı Samed kişi çayın qırağında torunu suya atıb, gözləyirdi. Birazdan sonra toru sudan çıxardı. torun içində sıçramaqda olan bir “sazan balığı” gördü. Samed kişi balığın şevtilləyib, qaçmasından qorxaraq, toru diqqətlə çəkirdi. Nə isə, toru çayın kənarına çəkib otların üzərinə qoyabildi və “sazan balığı”nı tutub, səbətə qoydu. Bu əsnada balaca bir sazan tordan sıçrayıb, çaya tərəf atıldı, amma bunu Samed kişi görmədi.

Oradan keçməkdə olan balaca Musa onu görüb, dalınca yüyürdü və quyruğundan tutub, götürdü.

Musa fağır idi; çox vaxt evlərində çörək ilə yeməyə çörək qatığı bilə tapmaz idilər. Bununla bilə yenə balığı özü üçün götürmək fikrinə düşməmiş idi.

Balıqçı Samed kişi isə, öz balığını səbətə qoyduqdan sonra yola düşdüyündən, balaca Musa`nı orada görməmiş idi.

Musa özü özünə dedi ki

___ “Nə təhər olsa, bu balıq mənim deyildir; sabahdan bəri çay qırağında balıq gözləyən və onu toru ilə çıxaran balıqçındır. Ona görə bunu özüm üçün götürsəm, oğruluq olacaq!” bunu deyib, balıqçının dalınca qışqıra-qışqıra yüyürdü:

___ Saməd kişi, ay Saməd kişi! Dayanınız, dayanınız! Burada torunuzdan qutarmış bir balıq var; onu otun üzərindən tapdım, dayanınız gətirim!

Saməd kişi dahi geri qayıdıb, uşağa dedi ki

___ Barəkallah, oğlum; sən olmasa idin bu balıq əlimizdən çıxacaq idi. Ona görə götür onu sənə bağışladım.

Musa Saməd kişiylə razılıq edəndən sonra sevinə-sevinə balığı evlərinə apardı və yolda özü özünə dedi ki: “Bu balıqçı çox yaxşı adam imiş, çünki mən ancaq öz işimi yerinə gətirdiyim halda; o, mənə bu yaxşılığı etdi.”

Axşam Musa`nın anası balaca sazanı bişirib, onu çörəklərinə qatıq etdilər.

29 Mart 1914

MD, Nu 7, sy 105

İGİD AT

Ərəbistan`ın köçəri əhalisinə “bədəvi” ərəb deyirlər. Ərəbistan çox isti olduğundan, əhalisidə oraya görə olur. Burada yaşayan adamların dəriləri qara buğdayı və özləridə arıq olurlar. Ərəbistan`ın ancaq üçdən biri hissəsində nəbatat əmələ gəlir, iki hissəsi qum, daş və bəzi yerləridə boz dağlardır. Ərəbistan`ın havası ilin hər bir fəslində isti olur.

Peyğəmbərimiz Məhəmməd Əleyhissəlam Ərəbistan`da “Məkkə” şəhərində anadan olmuşdur. Əvvəl “nur-i rislam” bu torpaqda (rəng) tapıb, sonralar yavaş-yavaş gayr yerlərdə yayılmışdır ki indi yer üzündə müsəlmanların sayı dörd yüz

milyona qədər çıxmışdır. Bütün müsəlmanlar namaz qıldıkları vaxt üzlərini Ərəbistan`da və də “Məkkə” şəhərindəki “kəbə-i muazzama”ya, qibləyə tuturlar. Həzrəti Məhəmməd Əleyhissəlam bu Məkkə şəhərində on üç il peyğəmbərlik edəndən sonra, “Mədinə” şəhərinə köçmüşdür və orada on iki il peyğəmbərlik edib, sonra vəfat etmişdir və həmin şəhərdə, öz evində dəfn olunmuşdur.

Din-i islamın beş şərtindən biri; (istidaati) olanlar həc qılmaq olduğu üçün, bütün yer üzündə yaşayan müsəlmanların istidaatlıları ömürlərində bir dəfə kəbə-i muazzamanı ziyarət edərlər. Odurki hər il zülhiccə ayının onunda oraya gəlib, cəma olurlar. Və bugün hər yerdə müsəlmanlar üçün böyük bayramdır, buna “qurban bayramı” deyirlər. Məkkə şəhəri müsəlmanlar üçün “muqəddəs”dir. Çünki dünyanın hər tərəfindən oraya yığılmış müsəlmanlar öz dərdlərini (dindəş)larına söyləyib, çarəsinə baxırlar(?). Buna görə Ərəbistan qitəsi islam aləmində şərəfətli bir həb olunur

Ərəbistan`da yaşayan bədəvi ərəblər çox fəqir olurlar və köçəri olmalarına görə alaçıqda yaşayıb, xörək əvəzinədə xurma və süd ilə bəslənirlər. Ev heyvanlarından at, dəvə, qoyun və keçi saxlarlar. At ərəb üçün hər bir şeydən artıqdır. Ərəb atı yaraşıqlı və davamlı olduğundan, baha qiymətə gedər. ərəb; atını artıq dərəcədə sevər və atı özünə yoldaş sayar. Cins və məşhur atların ərəb arasında (nisbətnamə)ləri olur. Elə atlar üçün gözəl manzumələr düzəldib, məclislərdə oxuyurlar.

Bədəvi bir ərəbin gözəl bir atı var idi ki bir gedişində bir neçə gün yemsiz və susuz yol gedəbilərdi. Bu ərəb; atını öz canından artıq sevirdi. Bir dəfə həmin ərəb sevgili atına minib, geyri ərəblər ilə karvan qabağı kəsməyə getdi. Ərəblər gəlib, karvana çatdıqda (hökümət) tərəfindən qoyulan əsgərlər ilə vuruşmağa başladılar. Bir az vuruşandan sonra ərəblərdən bir neçəsi yaralanıb, öldü, bir neçəsidə əsir düşdü. O cümlədən həmin atın sahibi olan ərəbdə əsir düşmüşdü. Bunun əllərini və ayaqlarını kəndir ilə möhkəm sardılar və atınıda çıdarlayıb otlamağa buraxdılar. Axşam olduqda karvan bir mənzilə düşüb, rahat oldu, ocaq qalayıb, özləri üçün xörək hazırladılar. Amma əsir ərəb əli, ayağı bağlı, üzü üstünə uzanıb, qalmışdı və buna ediləcək tənbehi xatırına gətirib, tutduğu işdən peşman olmuşdu. Gecədən bir qədər keçdi, yuxuladı. Təkcə əsir ərəb yatmayıb, ətrafa qulaq vermişdi. Birdə at ayağının tapılısını eşidib, yavaşcadan bir fit çaldı. Bunun cavabında at kişnədi və tullanaraq sahibinin yanına gəldi. ərəb o saat atını tanıdı. Baxıb, gördüki atın qabaq ayaqları çadarlanmışdır. Bunu

görən ərəb ürəydən bir ah çəkib, dedi: Ay mənim vəfalı yoldaşım! Mən düşmən əlində həlak olsamda, sən burada azadə olmağın istərəm. Mən bilirəm ki sən buradan xilas olsan, yenə öz evimizə gedəcəksən; necəki bu vaxta qədər qullug etmişsən, bundan sonrada övladıma elə qullug edəcəksən. Bunu deyib, mişar kimi kəskin olan ağ dişləri ilə atın çıdalarını kəsməyə başladı və bir neçə dəqiqədən sonra atını çıdardan xilas elədi. At rahatlanıb, biraz baş-gözünü və yalını oynattı. Amma yenədə tez dayandı. Ərəb; atına: “xudafiz mənim sevgili atım, xoşbəxt ol və haydi indi evimizə tərəf çap!” dedi. Başqa vaxtda ağasının bu sözlərini eşidən at ildırım kimi evlərinə tərəf üz qoyub, gedərdi, amma bu dəfə dayanıb, ağasının üzünə (mə`yus) və fikirli bir hal ilə baxırdı. Odur ki birdən ağasının əl və ayağı bağlanan kəndirlərdən dişi ilə yapışib, yuxarı qaldırdı və ceyran kimi yüyürməyə başladı. Əsirin ətrafında yatan adamlar atın ayaqlarının səsinə ayılıb, atlarına süvar oldularsada ona çatabilmədilər. Çünki ərəbistan toprağında elə bir at yox idi ki onun yüyürməyinə çatabilə idi.

Hünərli və vəfalı at bir gün bir gecə yol gedib öz qəbilələrinə yetişdi və yarım can ağasını alaçıqlarının qabağına qoydu. Ama hayıf ki özü bərk yol gəldiyindən, bağı çatlayıb, öldü. At öldüsədə, ağasını ölümdən xilas edib, azadlığa çıxardı. Odur ki ərəblər indidə bir yerə yığıldıkdə bu gözəl və hünərli atın igidliyindən söhbət edib, öz aralarında onu tərif edirlər.

30 Oktyabr 1913

Hüseynqulu Əliyev

MD, Nu 16, sy 248

2. Masallar

YUVA

Quşların yuvalarını nəzərə alıb, onların kölgədən, yağmurdan, soyuqdan özlərini və balalarını saxlamaq üçün vücuda gətirdikləri yerləri gözdən keçirsən heyrət içində qalarıq.

Bunlardan ən əvvəl “Saka” quşu ilə sığırçının yuvalarını tərif edək.

Bu yuvaların içəriyi yun və hər növ tüklər ilə örtülü olub, bayır tərəfindən yuva görüldü və bilinməmək üçün həmin ağac rəngində şeylər ilə qurulu olur.

Qaranquş yuvasının tikişini bütövlü özünə çevredir. Bunlar bir növ palçıqdan və sair quşların yuvalarından daha möhkəm və daha gözəl bir yuva tikirlər. Qaranquşlar bu palçığı heyvət ediləcək bir surətdə tedarük edirlər. Bunlar bir neçə dəfə su üzərindən keçib sinələrini yaxşıca isladarlar; bu qayda ilə aldıkları suyu torpaq üzərinə səpirlər, sonra dimdikləri ilə suyu və torpağı biri birinə qarışdırarlar; bundan hasil olan palçıq ilə də yuvalarını yapmağa başlarlar.

Yiyəcəklərini asanlıqla yuvaya gətirmək üçün qaranquşlar ev dükən və ağac üzərlərində yuva tikirlər. Balalarını bəsləmək üçün qaranquşların etdikləri qeyvət; ibrət ediləcək bir dərəcəyədir. Bunların erkək və dişiləri balalarını bəsləmək üçün əsla ihmal etməyib hər nə lazımsa çarçabuk tedarük edirlər.

Quşlar; balalarını artıq dərəcədə sevdələr; onlar balalarına lazım olan qədər qulluk edib, onları düşməndən saxlarlar.

Bir dəfə bir uşaq böyük bir ağaca çıxıb, orada tapdığı yuvanı kapıb qaçdı; bu yuva isə böyük bir quşun yuvası idi. Yuvanın sahibi olan böyük bir quş çocuğu görüb, hiddətindən onun üzərinə hücum etdi. Amma uşağın qaçması fayda vermədi, quş ona yetişib, dimdiyi ilə gözlərini çıxartdı. Və uşaq ömrünün axırına qədər kor qaldı.

1 İyun 1913

MD, Nu 10, sy 148

MEYMUN VE TUTUQUŞU

--YAXUD--

İKİ DÜŞMƏN

Ruscadan tərcümə

Bir dövlətli tacir; vaxtını xoş keçirmək üçün otaqlarının birində bir meymun ilə bir tutuquşu saxlayırdı. Bunların hər ikisi tacirin evində asudə və rahat yaşayırdılar, və qəfəsləri yaxın olduğuna görə iki qonşu bir-birinə tamaşa edib, birinin

etdiyini o biri görürdü. Gözəl tutu (xoş gördük salamat ol) və çox vaxt (axmaq) kimi bir neçə söz də söyləməyi bacarırdı. Bunun xəreyi; qoz, alma və kanfet kimi şirin şeylər idi. Özü də bütün otaqlarda azad və rahat gəzə bilirdi. Cəld və çalışqan meymun isə öz qəfəsinin ortasından asılmış halqa üstündə arabir oynayırdı. Ağası xörək yediyi vaxt bu da onunla əyləşib qarnını doyururdu və gələn qonaqlara əl uzadıb, onlar ilə görüşürdü.

Nice oldusa bir dəfə meymun özünü əziz dostu tutu ilə bəybir güzgünün qabağında gördü. Bunların əksləri güzgüyə düşəcək hər ikisi mat və heyran qaldılar. Tutu qanadlarını çalaraq hirsə güzgüyə bir dimdik vurdusa da, bundan bir şey çıxmıdığı üçün donub kaldı.

Meymun daxi öz surətini güzgüdə görəcək balaca yumruğunu qatlayıb, dişlərini ağartmağa başladı. Bir də onu gördü ki, bunun əksi də dişlərini ağartdı. Bu hal meymuna çox acıq gəldi. Odur ki yavaşca əlini uzadıb, güzgünün altında olan ağır və gümüş zəngi götürdü və var quvvəsiylə ayinedəki heyvana tulladı. Dərhal güzgü səs edib, bir neçə yerdən çatladı. Tutu isə qorxub, atıldı və qanadlarını qaldırıb biraz geri çəkildi. Lakin yenə qabaqki gibi iki əziz dostların əksləri açıq görünməkdə idi.

Bəs burada kim müqəssir idi. Şübhəsiz ki bunların hamısında tutu meymunu, meymun da tutunu müqəssir bilirdi.

Meymun hirsənib dostunun quyruğundan yapışdı. Və sürüyüb ayine qabağında olan mizin üstünə çəkməyə başladı. Tutu da axmaq deyildi: Dimdiyi ilə meymunun çiyindən tutub, dırnaqları ilə cırmalamağa başladı. Meymun; nalə və fəqan tutu isə çıxır, bağırırdı: indi onlar doğrudan doğruya daha vuruşub, döyüşürdülər; bu hal ilə mizin üstündən yerə yıxıldılar, ama yenə bir-birindən əl çəkmədilər. Bu gurultuya ev adamları yüyürüb, iki dostun hər birini bir tərəfə çəkdilər. O gündən bunların dostluğu kəsildi. Bununla belə səhərlər meymun yuxudan durduqda tutu ona;

___Salamat ol, xoş gördük. Deyə iltifat göstərirdi. Meymun isə bu gözəl iltifatın əvəzində əlinə keçən şey ilə tutunu bağirtməyə çalışırdı. Axırda bunların sahibi olan tacir naçar qalıb, nökrələrinə əmr etdi ki onların qəfəslərinin hər birini bir bucağa qoysunlar.

Bir dəfə necə olmuşdusa meymun otaqda yox idi, tutu bunu bilib, fürsəti fəvta vermədi, gəlib, meymunun qəfəsinə girdi, orada gördüğü ləzzətli almaların dadını gördükdə hər bir şey yadından çıxdı və hətta bu halda meymunun oğru kimi yaxınlaşdığını belə görmədi. Amma bunu görən meymun acığından göyə çıxmaq istəyirdi. Odur ki daha tab gətirməyib özünü qəfəsə saldı və orada olan insafsız qulduru bayıra dartmağa başladı. Lakin tutu da özünü itirmədi: kaynağı ilə qəfəsin millərindən tutub, dimdiyi ilə arabir meymunun dərisini qoparırdı və həm də bir yandan bağırırdı. Bunları ayırmaq üçün yenə bir vasitə lazım idi.

Bəli: yenə ev adamları gəlib, bunları ayırdılar və hər birini öz qəfəsinə saldılar. Qabaqlarda tacir; xörək yediyi vaxtda meymunu yanında və tutunu çiyində oturdurdu, onlarda ədəblə dayanıb sahibləri verdiyi ləzzətli loxmaları yeyirdilər və biri-biriylə əsla işləri olmazdı... Ama indi bunlar düşmən idilər, Bir gün yenə xörək əsnasında tacir meymuna armud verib, tutuya da qaşiq ilə mürəbbə yedirirdi. Meymunun gözü bunu göturməyib, daha bu cəfaya tab ede bilmədi. Odur ki yüzünü qırışdırıb tutunun boğazından yapışmaq fikri ilə zingildəyərək sahibinin çiyinə atıldı. Ayıq tutunun isə, fikri həmişə meymunda idi. Ona görə meymunun bu hərəkətini görən kimi dərhal qanadlarını çalıb mizin o biri başına uçdu. Meymun təzədən mizin üstünə atılıb, tutunun dalınca düşdü. Bu halda birdən ayağı sürüşüb “bozbaş” kasasına düşdü və qabları yırıb dağıtdı, özü də mayallaq aşıb, mizin üstündən aşağı yığıldı... Amma tutu yenə sahibinin çiyində otururdu. Bundan sonra taam vaxtında bunları daha bayıra buraxmayıb qəfəsə salırdılar və bayıra buraxdıqda da bir an gözdən kənar etmirdilər.

1 İyun 1913

Muhammed Hənifə

MD, Nu 10, sy 150

YÖNDÜCÜ TÜLKÜ

Bir qarı ilə bir qocanın “yavana hüren” adında bir itləri var idi. Bunlar bu itə artıq dərəcədə məhəbbət edərdilər. Bir gün bu it azarlayıb öldü. Qoca və Qarı itdən ötrü çox ağladılarsa da, yenə yürəkləri sakit olmadı. Axırda belə məsləhət gördülər ki qoca gedib bir yaxşı yöndücü tapsın və oda gəlib, onların itlərini oxşadıqdan sonra onu

layiqincə dəfn etsinlər. Bu məsləhətdən sonra koca həyətdən üç çüt toyuq tutub, torbaya saldı və yendici dalınca yola düşdü. Bir qədər getmişdi ki buna bir ayı rast gəldi və soruştu;

___ Ay qoca baba! Belə qəmgin haraya gedirsən?

___ Bizim istəkli bir itimiz ölmüşdür. Onunçün bir yöndücü axtarmağa gedirəm ki gəlib, onu oxşasın, sonra dəfn edək.

___ Məni yöndücü qəbul edərsənmi?

___ Əcəb edərəm ancak bir oxşa görüm. Sən bu sənəti bacarırsan ya yox?

Bu halda ayı, çox çirkin bir səs ilə iti oxşamağa başladı. Qoca isə, qulaqlarını tutup, oradan ötüşdü.

Yenə bir qədər getmişdi ki bir qurda rast gəldi. Qurd qocanın dərindən xəbərdar olub, dedi.

___ İstərsən mən yöndüclüyü qəbul edərəm.

Ama qoca bununda səsini bəyənməyib, uzaqlaşdı. Biraz gedəndən sonra qocanın qabağına bir tülkü çıxdı. Buda qocanın dərini biləcək dedi.

___ Qoca baba! Nə qədər gəzsən mənim kimi yöndücü tapabilməyəcəksən. Əgər istəsən nümunə üçün bir ağız sizin iti oxşayım!

Qoca buna razı oldu. Tülkü bir qurumuş ağac kötüyünün üstündə çömbəlib yazıq-yazıq başında çiyninə qoydu və nazik bir səs ilə iti oxşamağa başladı. Qoca tülkünün səsindən xoşlandığı üçün, torbadan iki toyuq çıxardıb, ona verdi və bir ağızda oxşamasını təvəqqə elədi. Tülkü isə toyuqları yeyib, yenə oxşadı. Bu qərar ilə tülkü üç dəfə iti oxşadığı üçün qalan toyuqları da alıb, yedi və sonra qoca ilə bərabər evə gəldilər. Qoca həyətə gircək, qarı ondan soruşdu ki:

___ Yöndücü tapdın ya yox?

___ Arvad! Ele bir yöndücü tapıb gətirmişəm ki misali zamanədə yoxdur.

Bu halda tülkü üzünü qarı və qocaya tutub, dedi ki

___ Mənim nə qədər yöndüclükdə məharətim varsa, o qədərdə həkimlikdə şöhrətim vardır. Ona görə əgər istərsəniz, iti sağalda da bilərəm. Bu sözü eşidən kimi qarı ilə qoca az qaldılar ki yıxılıb tülkünün ayaqlarından öpsünlər. Və ondan təvəqqe elədilərki bacardığı qədər çalışıb, iti sağaltsın. Tülkü bunların təvəqqesini qəbul edib qocaya dedi ki

___ Əvvəl sən hamamı yaxşı qızıdır və oraya bir torba irmik ilə bir küpə yağ qoyandan sonra iti də oraya apar.!

Qoca tülkünün əmrini yerinə gətirdi. Tülkü isə hamama girip qocaya bərk bərk tapşırdı ki

___ Qapını möhkəm bağlarsan, özün də məbada məbada içəri baxarsan və nə vaxt ki mən izn verdim, o vaxt qapını açarsan və çəkilib bir kənarda durarsan!

Bunu deyib, hamamı xəlvət etdikdən sonra, tülkü yavaş-yavaş yağdan irmikdən yeməyə başladı. Qoca isə bir qədər qapının dalında dayandıqdan sonra tülküdən soruşdu ki,

___ Ağa tülkü: itin əhvalı necədir?

Tülkü içəridən qışqırdı;

___ İnşallah ki biraz yüngülləşmişdir, bunu deyib, yenə yeməklə məşğul oldu. Birazdan sonra qoca yenə soruşdu;

___ Ay ağa həkim! İtin əhvalı necədir?

Tülkü yavaş yavaş deberir diye küpünün qıraq bucağını yalayır. Biraz keçdi. Qoca yenə soruşdu;

___ Tülkü baba! itin əhvalı necədir?

___ “Daha lap az qalmışdır ki dirilsin” deyə tülkü cavab verdi. Eləki tülkü tamam və kamal yağı, irmiyi yeyib, qurtardı, birdən içəridən qışqırdı:

___ Qoca indi qapını aç, özü də lap taqbetaq qoy, it dirildi! Qoca sevinərək cəld qapını açdı. Tülkü isə dərhal içəridən sıçrayıb, bir baş meşəyə tərəf qaçdı. Qarı ilə qoca isə toyuqsuz, yağsız, irmiksiz və itsiz qaldılar!...

13 İyul 1913

Əli Mehmed Mustafayev

MD, Nu 11, sy 169

DÖVLƏTLİ MARKO VƏ BƏDBƏXT VASILİ

Ruscadan tərcümə

Keçmiş vaxtlarda “Marko” adında dövlətli bir tacir var idi. Bu adam böyük dövlətə sahib olduğu halda çox xəsis və fəqirlər ilə bərk düşmən idi. Əgər onun qapısına bir yolçu gəlsə idi, dərhal qovdurar idi. Bir dəfə gecənin bir yarısında onun evinə iki nəfər ağ saqqal kişi gəlib ona yalvardılar və dedilər ki

___ Allah xatirinə bu gecəlik bizi saxla, bayırda qalmayaq!

Qocaların artıq dərəcədə yalvarmalarına görə, Markonun onları qaytarmağa üzü qalmadı. Nələc qalıb, nökrələrinə tapşırıdiki qocaları aparıb, xalasının olduğu qoyun peyəsində salsınlar. Burada Markonun xalası ölüm halına düşmüşdü. Halbuki o günün səhəri Marko xalasının sağlmasını görüb, təəccüb etdi və dediki:

___ Sənin belə sağalmağına kim səbəb oldu?

___ Ay Marko! Bilmirəm yuxuda idim, yoqsa oyaq idim, deyəsən keçən gecə iki nəfər ağ saqqal kişi gəlib, mən yatan evdə yatdılar. Gecədən bir qədər keçmişdi gördüm ki bir adam qapını vurub, onlara dediki

___ Filan kənddə bir fəqir kəndlinin bir oğlu anadan olmuşdur, ona nə ad qoyaq? Və onun taleyini nə yazaq?

___ Sonra daha nələr gördün?

___ Daha heç birşey! Ancaq səhər yuxudan durduqda necəki görürsən özündə.. azardan bir əsər görmədim.

Marko; nə fikir elədisə xalasına dediki

___ Çox yaxşı xala! Ama onuda bilki bir fəqir kəndlinin oğlu gəlip, Markonun dövlətinə sahib olabilməz! Marko xalasının sözünün doğru olub olmadığını bilmək üçün “karvət”ini qoşdurub, həman kəndə getdi və kənd ruhanisi ilə görüşüb, ondan sordu ki

___ Bu kənddə, filan gündə bir fəqirin oğlu anadan olmuşdurmu?

___ Bəli, olmuşdur. Adını “Vasili” ləqəbini dəxi “bədbəxt” qoymuşuq. Ama hələ ona xaç vurmamışıq. Çünki ata-anası fəqir olmağa görə heçkəs onlar ilə qohum olmaq istəmir.

___ “Mən qohum olaram” deyib, o saat əmr elədiki uşaqlardan ötrü böyük bir qonaqlıq hazırlasınlar. Qonaqlıq hazır olandan sonra, uşaq xaça çəkib, gecə yarısına qədər yemək içməyə məşğul oldular. Obiri gün Marko, uşağın atasını çağırıb, çox hörmət edəndən sonra ona min manat verib, dediki

___ Bu pulu al, görürəmki sən bir fəqir adamsan, uşağa yaxşı tərbiyə verəbilməzsən. Yaxşısı budur ki uşağı mənə ver, mən aparıb, ona tərbiyə verdirib, adam elərim!

Yazıq və fəqir kəndli fikir edib axırda Markonun məsləhətinə razı oldu. Marko isə uşağı bir tülkü derisinə sarıb yola düşdü. Vaxt qış fəslə olmağa görə bərk qar yağmışdı. Marko kənddən bir neçə vürsət ayrıldıqdan sonra, əmr edib karvəti bir xəndəyin yanına saxlatdı və uşağa “köçərə” verib dediki

___ Bunu al, başı aşağı xəndəyə tulla! Köçər ağasının əmrini yerinə gətirib, uşağı xəndəyə atdı. Marko isə gülümsəyib dedi;

___ Get indi orada mənim dövlətimə sahib ol!

Mabədi var.

14 Sentyabr 1913

Mütəəllim Həmzə Qasımzadə

İKİ SIÇAN

Bir kənd siçanı ilə bir şəhər siçanı yoldaş olmuş idilər. Bir dəfə kənd siçanı öz yoldaşını qonaq çağırır, onun hörmətinə olanını əsirgəməyərək ləzzətli xörəklər hazır elədi. Bir qədərdən sonra şəhər siçanı təşrif gətirib, süfrənin başında əyləşdi. Hazırlanmış təamı yedilər bir qədər istirahət etdikdən sonra, şəhər siçanı qalxıb, evinə getmək istədikdə yoldaşına dediki, “əziz yoldaşım! Məgər sən bu qaranlıq mənzildə darıxmayırsan və öz güzəranının darlığından ötrü bu qədər zəhmətlərdən usanmayırsan?” Dur, mənim ilə gedək, mənim evimdəki būsata tamaşa et; əgər xoşuna gəlersə, səndə orada qalıb, mənə qonşu olarsan!”

Bu sözlərə kənd siçanı razı olub, şəhər siçanı ilə yola düşülər və bir qədər zəhmətdən sonra gəlib, şəhərə çatdılar. Bir neçə gecə bir gözəl imarətin həyətinə girdikdə, kənd siçanının ağzı açılıb qalıb, heyran qaldı: Həyətdən sular axır, divarlarda gözəl naxışlar çəkilib, qapı və pəncərələrin şüşələri almaz kimi parıldayır, əlhasıl dünyada olan bütün qəribə şeylər burada vardır. Bunları görüb, kənd siçanı fikir eləyirdiki doğrudanda bunun bir tamaşası öz evinin mininə dəyər. Odur ki burada özü üçün bir mənzil qayıрмаq fikrinədə düşdü. Şəhər siçanı, yoldaşının halətini görüb, dediki “budur, zahiri gördün, indidə gedək içərisinə tamaşa et” bunu duyub, qabağa düşdü və yoldaşını çəkə-çəkə gətirib mətbəxə çıxartdı. Mətbəxin səlqiəsini görən kənd siçanının üzündə bu emaret bir behşət kimi görünürdü. Axşam oldu, siçanlar mətbəxtəki kasalara tərəf yönəlib, gəldilər. Ağızları kasalara çatmamışdiki, nökrin ayağının səsi gəldi. Dərhal ikisidə çəkilib, yuvada gizləndilər. Nökr getdikdən sonra, təzədən qabağa gəlib, bir neçə tikəni götürməmişdilər ki pişiyin səsinə eşitdilər, qorxudan duaya başlayıb, dedilər; “Ey O Allah ki ərhamanrəhimsən, buradan bizə nicat ver.” Bu duanı edib, hər ikisi qəmgin və canlarından əl çəkmiş olduqları halda bir küncə qısılib, gizləndilər. Bir saat bu hal ilə qaldıqdan sonra aclığın şiddətindən dayanabilməyib, canlarını dişlərinə tutduqları halda, yenə qabağa gəldilər. Bunlar hələ kasaya yetişməmişdilər ki aşbazın gözünə sataşdılar. Aşbaz əlindəki maşanı bunlara tərəf elə atdiki, maşa şəhər siçanının quyruğunu üzüb yerə saldı. Şəhər siçanı quyruğu kəsilmiş anbara qaçdı. Və orada öz əziz balasının tələyə düşdüyünü görüb, ah və naləyə

başladı!... Kənd siçanı isə, yoldaşına təsəlli verib, azadlıq edəndən sonra öz evinə qayıtmaq üçün izin istədi və gəlib, öz yuvasına çatandan sonra, özü özünə dediki

___ Şükür olsun ki yenə sağ və salamat gəlib, öz evimə çıxdım. Öz evimin bir gününü, bəlkə bir saatını elə evlərin mininə verməyəm deyib, ondan sonra əsla (aş və aşirət) fikrine düşmədi.

Məsəl: Azacık aşım ağrımaz başım.

14 Sentyabr 1913

Seyid Həsən Hüseynzadə

MD, Nu 12, sy 189

DÖVLƏTLİ MARKO VƏ BEDBƏXT VƏSİLİ

Ruscadan tərcimə

Keçən nömrədən mabəd

Bu işin səhəri günü həmin yoldan bir böyük kərvanın yolu düşdü. Bu kərvanın sahibi olan tacirlər; markoya olan on iki min manat borçlarını aparırdılar. Bunlar həndəyin yanına yaxınlaşanda bir ağlamaq səsi işitib, dayandılar. Biraz qulaq asandan sonra, tacir başı bir adam göndərdi ki gedib, görsün: həndəkdə ağlayan kimdir. Bu adam gəlib, həndəyə girdi və gördüki gəminin içində bir balaca uşaq oturub, güllər ilə oynayır. Bunu görüb, tacir başının yanına gəldi və gördüklərini ona nağıl elədi. Tacir başı bunu işidən kimi belə təəccüblü bir şeyi görməyi özünə mənfəət bildi. Ona görə gedib, həndəyin dibinə düşdü və orada gördüyü uşağı götürüb, kürkünə bürüdükdən sonra, həndəkdən çıxıb yola düşdülər.

Bu tacirlər gəlib, dövlətli Marko'nun yanına çıxdıqda, Marko uşağı görüb, onlardan xəbər aldı ki

___ Bu uşaq kimdir və onu haradan gətirirlər? Tacir başı; başlarına gələn əhvalatı Marko'ya danışdı, nağıl elədi. Marko isə anladı ki bu uşaq onun hac oğludur. Ona görə bunlardan ötrü böyük bir qonaqlıq etdi və xörək yedikdən sonra, Marko

təvəqqe edib, uşağı onlardan istədi. Amma tacirlər buna razı olmadılar. Ən axırda Marko lailac qalıb, dediki

Mənə borclu olduğunuz və mənim üçün gətirdiyiniz pulun hamısını sizə bağışladım, sizdə bunun əvəzində bu uşağı mənə veriniz! Tacirlər buna razı olub, uşağı ona verdilər.

Bu əhvalatdan iki gün keçəndən sonra, Marko: Bədbəxt Vəsili`ni bir balaca boçqaya qoydurub, ağzında bərk və möhkəm bağlatdı. Ondan sonra öz gözünün qabağında boçqanı suya atdırdı. Boçqa isə üzə-üzə gəlib, bir (manastır)a çıxdı. Və bu vaxtda (rahip)lərdən biri su için dəniz kənarına gəlmişdi. Suyu qaba dolduranda qulağına bir uşaq ağlamasının səsi gəldi. Ona görə oyan buyana baxıb, gördü ki suyun üzündə bir balaca boçqa üzür. Dərhal əlindəki qabı yerə qoyub, bir lotkaya mindi. Və gedib, boçqanı tutdu, boçqanı kənara gətirdikdən sonra, açıb, gördüki içində bir balaca uşaq var. Bu uşağı manastıra gətirib, böyüklərinə verdi. Bu vaxtdan Bədbəxt Vəsili manastırda yaşamağa başladı. On yeddi il idiki manastırda qalıb, oxumaq yazmaqda öyrənmişdi. Manastırın böyüğü isə Bədbəxt Vəsili`ni çox sevdiyi üçün onu manastırda açarcı qoymuşdu.

Bir dəfə dövlətli Marko özü üçün məsləhət gördüki gedib, o biri padşahlıqlarda olan borclarını alsın. Ona görə yola çıxdı və bunun yolu həmin manastırdan düşdü. Burada bir rahatlanmaq üçün rahibin yanına getdi. Bu əsnada cavan açarcı bunun gözünə şirin gəlib, onu tanımaq istədi. Ona görə oradakı rahiplərdən xəbər aldı ki

Bu oğlan burada çoxtan mı olur və buraya haradan gəlib, çıxmışdır?

Manastırın böyüğü dahi bu cavan haqqında bildiyi bütün qəzayəni başdan ayağa Marko`ya nağıl elədi. Dövlətli Marko isə hesab edib, gördüki bu açarcı; onun xaç oğlundan başqa heç bir kəs deyildir! Ona görə manastırın böyüyündən təvəqqe edip dedi ki

Bu açarcını mənə veriniz. Əgər mənim belə cəld və hünərli bir adamım olsa mən onu yanımda olanların hamısına böyük elərim. Marko bu barədə çox yalvardısa da, manastırın böyüğü onun sözünə razı olmadı. Axırda Marko bu işin əmələ

gəlməsi üçün manastırdan ötrü iyirmi beş min manat verəbilməsini təklif elədi. Bu sözdən sonra manastırın böyüyü orada olan rahipləri başına cəmə edib, bu barədə məsləhət elədilər və axırda qərar verdilərki pulu alıb, Bədbəxt Vəsili`ni Marko`ya versinlər. Marko; Bədbəxt Vəsili`ni alandan sonra, arvadına bir məktub yazıb, Vəsili`yə verdi ki onu evlərinə aparsın. Məktubun məzmunu belə idi:

“Arvad! Mənim bu məktubum sənə çatan kimi dərhal bu məktub gətirən oğlanı sabun zavdına apar; orada olan fəhlələrinə əmr elə ki onu itələyib, qaynar sabun qazanlarının birinə salsınlar. Əlbəttə mənim bu əmrimi yerinə yetir! Çünki bu oğlan mənim çoxdan ki düşmənimdir! Onu bilki əgər mənim əmrimi yerinə yetirməsən, ondan mən bilirəm ki gələndən sonra sənə nə edərəm!... Arvad! Cəld ol! Çünki əgər bu oğlan ölməzsə, onda bizim işimiz fəna olacaq! Cəld... cəld... cəld ol!...” Yazıq biçarə və Bədbəxt Vəsili məktubun məzmunundan bi xəbər olduğu halda, kağızı alıb, yola düşdü. Yolda bunun qabağına qoca, ağ saqqal bir kişi rast gəlib, ondan sordu:

Hara gedirsən? Yazıq Bədbəxt Vəsili!

Ağam dövlətli Marko`nun evinə gedirəm, arvadına məktubu vardır.

O məktubu mənə göstər, baxım!

Vəsili kağızı qocaya verdi. Qocada kağızı alıb, açdı və Vəsili`yə verdiki oxusun. Bədbəxt Vəsili məktubu oxuyan kimi gözləri yaşarib, dedi;

Pərvərdigar mən buna nə eləmişəm, nə üçün bu; məni belə xavar və alçaq bir ölümə göndərir?

“Qorxma, oğlum! Asla gəm və qüssə eləmə! Sən Allah ilə ol; Allah səni saxlar!” Deyə ağ saqqal kişi kağızı üfləyib, pakətə qoydu. Pakətdə əvvəlki kimi oldu. Ondan sonra məktubu Vəsili`yə verib, dediki

“Qorxma oğlum! Apar kağızı Marko`nun arvadına ver!” bunu deyip, qoca gözdən qayıboldu.

Bədbəxt Vəsili isə gəlib, dövlətli Marko`nun evini tapdı və aparıb kağızı arvadına verdi. Arvad kağızı oxuyan kimi qızı “Anastasiya”nı çağırıb, dedi:

“Gəl qızım! Gör, atan nə yazmışdır!”

Qız kağızı alıb, oxudu. Mövzusu belə idi: “ Arvad bu məktubu sənə çatən günü yox, o biri gün qızım Anastasiya`nın kəbinini kəsib, bu məktubu gətirən oğlana verəsən. Əlbəttə gərək mənim əmrimi yerinə yetirəsən!” Bunun sabahı günü Vəsilini geyindirib, Anastasiya`ya göstərdilər. Anastasiya isə oğlanı görən kimi ona aşıq oldu. Dərhal onları kilisəyə aparıb, kəbinlərini kəsdilər və Bədbəxt Vəsili`nin adına yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, gözəl qonaqlıq ettilər.

Mabədi var.

25 Sentyabr 1913

Hamza Kasımzade

MD, Nu 13, sy 202

DÖVLƏTLİ MARKO VƏ BƏDBƏXT VƏSİLİ

Ruscadan tərcimə

Keçən nömrədən mabəd

Birgün dövlətli Markonun arvadına xəbər verdilər ki əri gəlib, körpü üstündədir. Arvad dahi qızını və kürəkənini götürüb, Markonun qabağına getdilər. Marko; Bədbəxt Vasilini görən kimi arvadının üstünə acıqlanıb, qışqırdı:

___ Sən necə cürət edib, bizim qızımızı buna verdin?

___ “Mən; ancaq sənin əmrin ilə iş görmüşəm” deyə, arvad ərinə cavab verdi.

Marko göndərdiyi kağızı istədi və alıb, gördüki doğrudanda bu kağızın hamısı öz əli ilə yazılmışdır. Ona görə daha bir söz deməyib, evinə gəldi. Dövlətli Marko üç ay körəkəni ilə bir yerdə olandan sonra, daha səbir edəbilməyib, onu yanına çağırırdı və dediki:

___ İyirmi yeddi məmləkət keçəndən sonra gedib otuzuncu padşahlıqda olan ilanlar padşahından mənim on iki illik haracımı al, gətir! Və bundan əlavə bir il

bundan müqəddim itmiş olan on iki gəmindən də bir xəbər bil! Əlbəttə sabah tezdən yola düşüb, gedərsən!.. Bədbəxt Vəsili bu işi yerinə gətirməli idi. Odur ki o günün sabahı günü səhər tezdən yuxudan durub, Allah'a dua elədi və arvadı ilə halallaşmış, bir torba çörək ilə yola düşdü. Vəsili yol gedib, mənzil keçəndən sonra, bir yerdə qulağına belə bir səs gəldi:

___ Bədbəxt Vəsili! Hara gedirsən? Bu biçarə; səs gələn tərəfə nə qədər baxdıysa bir şey görmədi və dediki

___ Görəsən məni çağıran kim idi?

___ “Səni mən, palıd ağacı, çağırıram və xəbər alıram ki belə haraya gedirsən?” deyərək bir palıd ağacı ona cavab verdi.

___ İlanlar padşahından on iki illik bir haraç almağa gedirəm.

___ Elə isə nə vaxtki işin yaxşı tutdu mənidə yaddan çıxarma: ilanlar padşahından xəbər alki “palıd ağacı üç yüz ildir ki yaşayır, bundan sonra yinə dəmi çox yaşayacaq?”

Bədbəxt Vəsili bu sözləri eşidib yoluna getdi və bir xeyli yol gedəndən sonra, gəlib böyük və ənli bir çaya çıxdı. Burada lotkaya mindi. Yolda lotkaçı bundan xəbər aldığı

___ Belə haraya gedirsən?

___ “İlanlar padşahından on iki illik haracı almağa gedirəm.” Deyərək cavab verdi.

___ Elə isə hər vaxt ki işin yaxşı tutdu, mənidə yaddan çıxarma, ilanlar padşahından xəbər alki “bir lotkaçı otuz ildir ki bir çaydan adam aparıb, gətirir, yenədəmi bu işində çox qalacaq?”

___ “Çox yaxşı” deyib çayın o biri tərəfində lotkadan düşdü və yoluna getdi. Bədbəxt Vəsili bir çox mənzil keçəndən sonra gəlib, bir göy dənizə çıxdı və burada gördüki dənizin üstündə bəyaz naqqa balıq uzanmış və bunun üstündən ayaq ilə

və at ilə gəlib, gedirlər, güya ki bu balıq bir körpüdür, Vəsili ayağını naqqanın üstünə qoyan kimi naqqa dilə gəlib, sordu ki

___ Ay Bədbəxt Vəsili; hara gedirsən?

___ “İlanlar padşahından on iki illik haracı almağa gedirəm” deyə cavab verdi.

___ Ah!.. Mehriban insan, Vəsili! Hər vaxt ki işin yaxşı tutdu, mənində yaddan çıxarma, ilanlar padşahından xəbər alki “naqqa balıq göy dənizin üstündə uzanmış və bunun üstündən piyadə və atlı gəlib, gedirlər. Güyaki bir körpüdür, gəliş, gedişin çoxluğundan biçarənin sümükləri ezilib, xırda-xırda olmuşdur. Acaba, bu balıq nə vaxta qədər orada körpü olub, qalacaqdır?”

___ “Çox yaxşı yadımdan çıxmazsan” deyib Vəsili yola düşdü və bir xeyli yol gedəndən sonra və bir göy çəmənə çıxdı. Və çəmənin ortasında tikilmiş böyük bir imarətin yanına gedib, qapısından içəri girdi. Və bu imarətin otaqlarını bircə, bircə gəzməyə başladı. Otaqlar biri birindən səliqəli və bəzəkli idi. Ən axırncı otağa yətişdikdə gördüki burada bir gözəl qız çarpayının üstünə yığılıp, ağlayır, qız bunu görən kimi yanına gəlib sordu ki

___ Ay mənim əzizim! Sən kimsən? Necə olduki belə qorxulu yerə gəlib, çıxdın?

___ Mənim adım Bədbəxt Vəsilidir. Məni dövlətli Marko göndərmişdir və əmr etmişdir ki ilanlar padşahından on iki illik haracını alım.

___ Ah!.. Bədbəxt Vəsili! Səni buraya haraç üçün göndərməmişlər, mənə ilanlar padşahı üçün xorək göndərmişlər. De görüm buraya hansı yollarla gəldin? Yolda nələr görüb nələr eşitdin. Vəsili yolda gördüğü hekayələrin cümləsini bircə bircə qıza nağıl elədi: təcüblü palıd ağacının, lotkaçının və naqqa balığının sözlərini qıza danışdı.

-Axırı var-

12 Oktyabr 1913

Hamza Kasımzadə

DÖVLƏTLİ MARKO VƏ BƏDBƏXT VASILİ

Keçən nömrədən mabəd

-Axırı-

Bunlar sözlərini qutarmışdılar ki gök gürüldəyib, ildırım çaxkdı və yerlər titrəyib, imarətin qapıları birbirinə dəydi. O saat gözəl qız Bədbəxt Vəsilini çarpayının altında gizlədib, dedi: “İndi ilanlar padşahı ilə mənim söhbətimə yaxşı qulaq asarsan” bu halda ilanlar padşahı bir baş qız olan otağa uçdu:

___ “Buradan yad adamın qoxusu gəlir.” ! deyib qışqırdı.

___ “ Buraya yad adam necə gələbilər? Görəsən bu qoxunu haradan almışsan!” deyə qız cavab verdi.

___ “Of!... çox yorulmuşam! Gəl başıma bax!” deyərək çarpayının üstünə yığıldı. Qız dahi gəlib, onun başına baxmağa başladı. Biraz baxandan sonra dedi ki

___ Ay padşah! Sən gedəndən sonra mən yatıb, bir təəccüblü yuxu gördüm. Gördümki bir qoca palıd ağacı mənə deyirki “Padişahdan xəbər al, görək mən hələ çox yaşayacağammı?”

___ Yox. Onun ömrü o vaxta qədərdir ki bir hünərli cavan onu ayağı ilə gün çıxan tərəfə vurur, cavan onu vuran kimi kötüyü ilə çıxıb yerə düşəcək. O vaxt da onun altından bir xəzinə çıxacaq. O xəzinədə o qədər qızıl, gümüş və bahalı daşlar varki heç dövlətli Marko`nun da o qədər dövləti yoxdur.

Qız yenə başladı:

___ Sonra gördüm ki bir böyük və enli çaya çatdım. Burada lodkaya minib, çayın obiri tərəfinə keçmək istədim. Bu vaxt da lodkacı mənə dediki “ padişahdan xəbər al, görək mən bu tərəfdən o tərəfə hələ çox vaxt adam aparıb, gətirəcəyəmmi?”

___ Yox!.. Əyər o lodkaçı əvvəl minən adamı lodkada qoyub, sonra lodkanı suya itələsə, o adam, insanları bu tərəfdən o tərəfə aparmak üçün həmişəlik orada qalacaqdır.

Qız, yenə başladı:

___ Və birdə gördüm ki mən naqqa balığın dalında göy dənizin üstündən keçirəm. Bu vaxtda naqqa dılə gəlib, məndən xəbər aldığı görəsən mən nə vaxta qədər burada körpü olub qalacağam.

___ O, o vaxta qədər körpü olacağı dövlətli Marko'nun on iki dənə udduğu gəmilərini qusub, qarnından çıxarda, o vaxt onun sınımış sümükləri yerinə, gəlib, bədəni sağalar və özündə suya gیدər.

İlanlar padişaha bu sözü deyib, bərk yuxuya getdi. Bu vaxtda gözəl qız Bədbəxt Vasilini çarpayının altından çıxarıb, onun üçün belə məsləhət gördüki bu tərəfdə bu sözləri nə naqqa balığa və nə də lodkaçıya desin. Eləki obiri tərəfə keçti onda lodkaçını da naqqa balığı da əhvalatdan xəbərdar edər.

Bədbəxt Vasili qızdan çox razılıq edəndən sonra onun ilə xüdafizləşib yola düşdü. Bir xeyli yol gedəndən sonra gəlib, göy dənizin kənarına yetişdi. Naqqa onu görən kimi xəbər aldığı “ mənə ilanlar padişahının yanında yadına saldın mı?”

___ “Bəli saldım, qoy o biri tərəfə gedim, orada deyərəm.” Deyib naqqanın dalına çıktı və dənizi keçəndən sonra naqqaya dediki “İlanlar padişaha deyir ki udduğu dövlətli Marko'nun on iki dənə gəmisini qussun” naqqa dərhal gəmiləri qusdu və o saat dənizin dibinə getdi. Gəmilər isə heçbirinə zərər dəyməmiş idi. Odur ki on iki dənə yelkənli gəmi suyun üzündə üzməyə başladılar. Bədbəxt Vasili isə bunlara bir xeyli baxdıqdan sonra, yola düştü və gəlib həmin çaya yetişti. Lodkaçı onu görən kimi xəbər aldığı “ mənə ilanlar padişahının yanında yadına saldın mı?”

___ Bəli saldım. Ancaq əvvəl mənə çaydan keçir sonra deyim. Vasili çayı keçəndən sonra lodkaçıya dediki

___ “Hər kim gəlip əvvəl lodkaya minsə onu öz yerində əyləşdirəndən sonra lodkanı suya itələ və özündə çıx evinə ged. Ondan sonra həmin adam insanları bu

tərəfdən o tərəfə keçirtmək üçün həmişəlik orada qalacaqır” bunu deyib yola düşdü. Yol gedib bir xeyli mənzil keçəndən sonra gəlib palıd ağacına çatdı. Dərhal ağaca bir təpik vurub, gün çıxan tərəfə yıxdı. Ağac kötüyü ilə çıxıb, altından bir xəzinə göründü. Bu xəzinənin içində o qədər qızıl, gümüş və bahalı daş qaş var idiki yığib yığışdırmaq mümkün deyil idi. Vasili dala baxıb gördüki naqqa balıq qusan gəmilər hamısı buna tərəf üzürdülər. Gəmilər qırağa çıxandan sonra matroslar gəlib xəzinəni daşıyaraq gəmilərə doldurdular və Vasili`nidə götürüb yola düşdülər. Bir gün dövlətli Marko`ya xəbər verdilər ki kürəkənin gəlir və ona ilanlar padişahı böyük xəzinə və on iki dənə gəmi bəxşiş vermişdir. Marko bunu eşidib hirsləndi və dərhal əmr elədiki “kəret “ koşsunlar. Kəret hazır oldu inib ilanlar padişahının yanına getdiki düşməni olan Bədbəxt Vasili`yə bir əlac etsin. Marko gəlib həmin çaya çatdı lodkaya minən kimi lodkaçı lodkanı itələyib suya saldı və özündə çıxıb evinə getdi. Dövlətli Marko bu vaxtdan lodkaçı olup həmişəlik orada qaldı. Ama Vasili gəlib arvadının və qaynanasının yanında rahat yaşamağa başladı. Necəki taleyi yazılmışdı eleədə oldu: Marko`nun dövlətinə sahib olub, evsizləri evli, acları tox, çıplaqları paltarlı elədi və camaat arasında yaxşı ad və hörmət qazandı.

22 Oktyabr 1913

Hamza Qasimov

MD, Nu 15, sy 234

PADŞAH VƏ ƏL QUŞU

Bir padşah ovda əl quşunu dovşanın dalınca buraxmışdı. Əl quşuda dovşanı tutmuşdu. Şah çox susuz olduğu üçün dovşanı quşun əlindən alıb, içməli su axtarmağa başladı. Bir təkədən damcı-damcı su damırdı. Padşah yəhərin tərkindən fincanı çıxarıb, suyun altına tutdu. Fincan dolan kimi, şah qaldırıb, içmək istədi, bu əsnada əl quşu qanadları ilə çırpıb fincandakı suyu dağıtdı. Padşah fincanı yenə təkədən damlanın altına qoydu. Bu dəfə çox gözlədi, təkədən dolmuş fincanı padşah əlinə götürəndə yenə quş çırpındı. Qanadı ilə suyu yerə tökdü. Quş üçüncü dəfə də belə edəndə şah acıqlanıb, sevgili əl quşunu var qüvvəti ilə daşa çırpdı quşun o saat canı çıxdı. Şahın qəzəblənməyini gören nöqərləri hər tərəfdən yüyürüb, yanına gəldilər.

Tülkü dedi ki___ Qarı nənə! Sən beş altı gün asudə yaşamak istəyirsən, ama mən səni ömrünün axırına qədər asudə dolandırmağa söz verirəm. Sən heç evindən bayırda çıxma. Gündə qazandığının iki mislini mən sənə gətirəm. Ancaq xahiş edirəm ki mənim balalarımı burax və mənim yerimi heç kəsə söyləmə!

Qarı özü özünə “çox yaxşı, bu günlük mən bunun balalarını aparmaram. Görüm bu, mənə nə yaxşılıq edəcək? Əyərsabah bu tülkünün mənə xeyri dəyməsə, səhər tezdən gəlib balalarını götürərəm və istədiyim kimi aparıb sataram.” Deyə bala tülkülərə əl dəyməyib evinə qayıtdı. Axşam oldu, qarı nənə çörəyini yedikdən sonra yatdı. Səhərə yaxın idi. Birdə eşitdiki qapının dalında xışıltı səsi gəlir. Qapını açıb gördüki həmin tülkü ağzında bir yekə toyuq içəri girdi. Tülkü toyuğu qarı nənəyə verib, “Sirrini heç dostlarınada açma” deyə salamatlaşdı. Qarı nənə sevincək toyuğu gizlədib, biraz yatdıkdan sonra səhər açıldı qarı nənə toyuğu götürüb, bazara çıxdı. Biraz dolandırdıkdan sonra əlli qəpiyə satıb şad və xurəm evə qayıtdı və özləri üçün xorək hazırladı. Axşam oldu, yenə adəti üzərə öz balalarıyla xorək yeyib yatdılar. Səhərə yavuk yenə gördüki qapı tərpənir. Qarı nənə qapını açtı. Həmin tülkü içəri girib, bu səfər iki ördək verdi: “sirrini heç bir adama açma” deyə salamatlaşdı. O biri gecə bir qaz gətirdi. Daha o biri gün bir fərə toyuğu; ha belə belə qarı nənə gün gündən artırdı, balalarına təzə paltar, özünə yaxşı paltar tiktirib,istədiyi kimi yaşayırdı və hardan bir “bəxtiyar oldum” deyə sevinirdi, amma nə faydaki qarı nənənin sevinməyi çox çekmədi; yenə əvvəlki halına düşdü.

Bir gün qarı nənənin doğru dostu olan Gülsənəm xala beş-on qəpik üçün meşəyə gedib, odun yığan qarını belə görüb təəccübləndi və özünü qarı nənənin yanına saldı. Evə gircək qarının evindəki əşya və (məxluqat) Gülsənəm xalanı artıq dərəcədə heyran etdi. Qarı nənə xoş beş etdikdən sonra Gülsənəm üçün cür bəcür yeməli şeylər gətirdi. Gülsənəm o qədər heyran qalmışdıki heç birşey deyəbilməyirdi. Axırda tab gətirməyib soruştu:

Qarı nənə; bu nə bəsatdır? Bunlar sənə haradan toxunmuşdur? Sənin ərin olmaya olmaya üç nəfər uşaq ilə belə dolanırsan, bu çox təəccüblü işdir. Mənim ərim və bir nəfər oğlum ola,ola belə dolanabilməyirik. Bu nə işdir? Bundan mənide xəbərdar et, qorxma mənim dilimdən sir çıxmaz; Allah dahada cəlalını artıq etsin! Məndə sənin xoşbəxt olmağını istəyənlərdənəm. Əyər mənə bu sirri açmasan, səndən küsərəm və

ürəyim artıq dərəcədə səndən incinər. Qarı nənə əvvəl bu sirri heç demək istəməyirdi. Gülsənəm`in sözlərinə (imına) etməyib: “Allah yetirmişdir” deyər cavab verirdi. Axırda Gülsənəm`in ikiyüzlü sözləri onu aldadıb öz varına (məğrur) olaraq, əhvalatı olduğu kimi açıb ona nağıl etdi. Gülsənəm çayını çörəyini orada yedikdən sonra tez evinə qayıdıb əhvalatı ərinə nağıl etdi. Əridə səhər tezdən təzələrini götürüb, bir baş meşəyə getdi. Gedib dur həmin yuvanı tapdı ana tülkü bunu görcək özünü tullayıb qaçdı. Kişi isə qalan balalarını götürüb kəndə gəldi. Həmin kişi qarı nənənin evinin yanından keçərkən, qarı nənə tülki balalarını görcək öz tülküsünün balaları yadına düşdü. Nə isə gecə oldu, qarı gecəni ərkən yatıb, birdə oyandı, gördüki səhərdir. Amma tülkünün (hədiyyə)lərindən heç bir şey görünməyir. O biri gecənidə yatıb durandan sonra heç bir şey görmədi. Bir gecə, iki gecə. Üç gecə yatıb; gözlədi yenə tülkü gəlmədi. Axırda qarının huslası tenge gəlib bir gecə axşamdan səhərə qədər oyaq qaldı. Yenədə tülküdən bir xəbər çıxmadı. Beş-on gün qarı belə keçirdi. Yenə heç bir şey olmadı. Bir yandan da öz varına (məğrur) olub, meşəyə getməyədə utanırdı. Axırda qarı nənə cibindən xərcləməyə başladı və elə bir hala gəldiki qarı lap lütləşdi Yenə köhnə tas, köhnə hamam! Dörd divar, bir parça həsirdən başqa heç bir şey qalmadı. Bir gün elə oldu i səhər üçün pulu olmasa və yaxud bir şələ odunu olmasa ac qalacaqdı. Ona görə çarəsizlikdən durub, meşəyə getdi və düz bir o yuvanın üstünə çıxdı. Gördüki yuvada heç bir şey yoxdur. Kor peşiman evə qayıdarkən, həmin ana tülkü qarının qabağına çıxtı. Qarı tülkünü görcək, Ay tülkü, mənim tülküm! Deyər deyər ona tərəf yönəldi. Tülkü buna heç (imına) etməyib ahəstədən:

___ Sağol, qarı nənə! Yaxşı (sərpüçlüq) ilə məni bu meşədə sərkərdən, balalarımı da tazıçılara əsir etdirdin və özünü də bədbəxt etdin! Qarı nənə ancaq onda başa düşdü ki bu işin bunun başına gəlməsi; yaxın dostu sir söyləməkdən olmuşdur. Və o qonşu kişinin gətirdiyi tülkü balalarında həmin tülkünün balaları imiş. Odur ki qarı kor və peşman evinə qayıtdı və çarəsizlikdən əvvəlki kimi çətinlik ilə dolanmağa başladı.

9 Noyabr 1913

Balaxana Alimişan

MD, Nu 17, sy 266

BACAQLI VƏ MİS

Bir dəfə bir bacaqlı bir mis pula rast gəldi. Bacaqlı mis pula bir qədər həqarət gözüylə baxıb, dedi; “Gözümün qabağından rədd ol! Sən işə gəlməyən bir parça missən; az vaxtda sürtülüb, bayıra atılacaqsan və torpaqda qalıb, xarab olacaqsan! Mən isə, qiymətli qızılam, həmişə böyük adamların, xanların, bəylərin, padşahların qoltuğunda oluram!

Evin küncündə oturan bir pişik bu sözləri eşidirdi. Pişik özü özünə dedi; “Çox mümkündür ki bacaqlının dediyi sözlər əksinə nəticələnsin! Mis pul padşahların qoltuğunda olduğu halda, bacaqlı yer altında mənfəətsiz qalsın!”

Elə ittifaq düşdüki bacaqlı. Xəsis bir dövlətliyə rast gəlib, uzun bir müddət sandıqda qaldı. Dövlətli xəsis bu bacaqlını başqa qızıllar ilə bir yerdə sandığa qoyub, ağzını möhkəm qıfıllamışdı. Bunun üstündən bir müddət keçdi, xəsis azarladı; buna görə də pul sandığını yerə bastırdığı onun pulundan xəbər tutan olmasın. Bu ittifaqdan sonra xəsis öldü. Bacaqlıda öz yoldaşları qızıllar ilə yer altında qaldı.

Mis pul qabaqca bir uşağın əlinə düşdü uşaq küçədə yazıq bir dilənçi görüb. Pulu ona verdi. Dilənçi iki gün idiki bərk ac idi., pul əlinə düşən kimi çox sevinib. Çörəkçi dükanına tərəf yönəldi ki bu pula çörək alıb, yesin! Yolda əlində dəmir qutu tutmuş bir (müsafir)ə rast gəldi. Müsafirdən bu qutunu nə üçün əlində gəzdirdiyini xəbər aldıqda, müsafir dedi: qardaşım muharibə zamanında əsir düşmüşdür, onu buraxmaq üçün padşah pul istəyir, məndə pul olmadığı üçün, bu dəmir qabı qayıtdırmışam ki mərhəmətli adamlardan pul yığıb, qardaşımı əsirlikdən azad edim. Əsirin halına dilənçinin yazığı gəlib, onun azad olması üçün çörək almağa apardığı pulu dəmir qutuya saldı. Müsafir dəmir qutudakı pulları padşahın huzuruna aparıb, qardaşının azad olmasını təvəqqe etdi. Padşah pulun azlığını görüb, razı olmadı. Bu vaxt müsafir yolda qutuya mis pul atan yolçunun pulunu padşaha göstərib, əhvalatını da söylədi. Bu əhvalat padşaha çox təsir etdiyi üçün əsiri azad etdi. Və mis pulu götürüb qoltuğuna qoydu. Padşahın canına qəst edən adamlardan biri bir dəfə padşaha güllə atmışdı. Belə ittifaq düşdü ki güllə padşahın paltarından keçib, mis pula rast gəlmişdi və mis puldan keçəbilməyib, yerə düşmüşdü. Padşahı ölümdən qurtaran bu mis pul axırda çox böyük hörmətə nail oldu. Padşah onu cəvahir ilə bəzəyib, şimşirindən asmışdı.

30 Oktyabr 1913

TÜLKÜNÜN QURD EVİNDƏ DİRLİYİ

Qışın çox soyuq günləri idi. Gün irəlidən qurd özü üçün ev və qış azuqası hazırlayıb çox rahatlıq ilə ömür keçirdirdi. Tülkü isə, asla qışın ehtiyatında olmadığı üçün hər bir tərəfə vurnuxurdu. Bir tərəfdən soyvuq, digər tərəfdən açlıq tülkünü taqətdən, gücdən salmışdı. Axırda ora-bura dəyə-dəyə tülkü gəlib, qurdun evinə çıxdı və pəncərənin qabağında durub, dedi ki

___ “Ay qurd lələ! Amandır, soyukdan öldüm, mənə rəhm et, heç olmazsa məni həyatə burax, bəlkədə bu qarlı küləkdən özümü saxlayam!”

Qurdun tülküyə yazığı gəlib, onu həyatə buraxdı. Tülkü bir qədər həyatdə dayanandan sonra gördü ki bununla dərdinə əlac olamadı; yenədə qurda dedi:

___ Ay qurd lələ! Mənə rəhmin gəlsin, heç olmazsa məni evin içinə burax ki bir qədər qızınım; aman, sayuq məni həlak etdi!

Yenə qurdun tülküyə rəhmi gəlib, ona evin içinə girməyə izin verdi. Bir azda burada dayanıb, yenə qurda dedi ki

___ Ay qurd lələ! İzin veriniz sobanın yanına gəlib, biraz özümü isidim!

Qurd, bunada razı oldu. Tülkü bir qədər qızınan kimi acılığı yadına düşdü və dərhal səssiz evin künc-bucağını axtarmağa başladı, birdə gördü ki evin bir bucağında bir bəsti yağ və bir çanaq ırmik var. Tez pəncərənin içinə atılıb, quyuğuyla pəncərəni tıqqılatmağa başladı. Qurd bu səsə ayılıb, fısıldadı:

___ Kimdir tıqqıltı edən?

Tülkü cavab verdi:

___ Qurd lələ! Qunşunuz “çəp dovşan”dır, gəlib bizi qonaq çağırır.

Qurd___ Sən get mən gedəbilməyəcəyəm! Deyib, təzədən xoruldamğa başladı. Tülkü isə qurddan arxayın olub, pəncərədən yerə tullandı və yağ ilə ırmıyı

tamam və kemal yeyib qurtardı, sonra yenə sobanın yanına gəlib, qurdun yanına uzandı. Qurd, yuxudan sonra yerindən qalxıb, yemək üçün yağ bəstisi və irmik çanağının yanına gəldi. Baxıb gördü ki heç birindən əsər qalmamışdır. Ona görə qəzəblənib qışqırdı:

___ Tülkü kirvə! bu yağı və irmiyi sən yemisənmi?

Tülkü fəryada gəlib, and içdi

___ Mənim bu işdən xəbərim yoxdur, bəlkə əvvəla bilər ki özün yemisən, amma indi yadından çıxmışdır.

___ Qurd dahi and içti ki məndə yeməmişəm.

Tülkü dedi:

___ Boş-boş höcətləşməkdən bir şey çıxmaz, gəl bu saat böyrümüzü sobanın istisinə verək, o vaxt hər kəs yağ yemişsə, onun böyründən əriyib çıxar.

Qurd buna razı olub, hər ikisi böyrünü sobanın istisinə verdi. Qurda isti dəyən kimi onu yuxu aparıb, xoruldamağa başladı. Tülkü isə, fürsəti fitə verməyib, yavaşca aşağı düşdü və bəstinin divarlarında qalan yağ yığıb, usulca qurdun böygrünə sürtdü. Ondan sonra öz yerinə uzanaraq, yalandan xoruldamağa başladı.

Elə ki qurd yuxudan ayıldı, tülküdə özünü yuxudan durmuş kimi göstərərək, dedi ki

___ Hə. Qurd lələ! İndi gəl baxaq, görək yağ kimin böyründən bayıra çıxmışdır?

Bunu deyib, qurdun böyrünə baxtı və ordakı əriyən yağ ona göstərdi. Qurd bunu görüb, bir cavab verəmədiyindən, acığından evidə atıb getdi və daha bir dəyəri qalmadı. Tülkü isə, tamam qış qurdun evində rahatlıq ilə keçirdi.

12 Fevral 1914

Əli Mahmud Mustafayov

MD, Nu 3, sy 43

SIÇANLARIN MƏCLİSİ

Siçanlar pişiyin əlindən təngə gəlmişdilər. Ona görə bir gün bir böyük anbarda məclis qayırıb, məsləhət etdilər ki bu barədə bir çarə tapsınlar, taki pişiyin əlindən bir qədər asudə və rahat olabilsinlər. Siçanın biri dedi ki

___ Elə bir çarə tapmalıdır ki pişik gələn vaxtda biz xəbərdar olub, yuvamıza qaçabilək, yoxsa o, bizdən əl çəkən deyil!

Bu məsələ üstündə bir çox danışığıdan sonra bir siçan dedi ki

___ Mən bunun çarəsini tapdım; gərək pişiyin boyunundan bir zəng asaq, taki o, gələn vaxtda biz zəngin səsini eşidib qaçaq, və yuvalarımıza girək.

Siçanlar hamısı bu sözə şad olub, bir ağızdan dedilər ki

___ Afərin olsun sənə! Bu fikir ilə sən bizim yaxamızı o zalimin çəngindən xilas etdin!

Amma bir qoca siçan başını aşağı salıb, bir bucaqda oturmuşdu; asla danışmıyordu. O biri siçanlar isə şadlıqlarından göyə çıxıb, pişiyin dalınca qışqırdılar ki

___ Ay pişik, ay zalim! Bəsdir bu qədər bizi tutub, yedin, bundan sonra daha onları görməzsən! Nə isə, siçanlar gedib, bir zəng tapıb gətirdilər. Bu vaxt həmin qoca siçan başını yuxarı qalqızıb, dedi ki

___ Çox yaxşı, gedib, zəngi gətirdiniz. İndi deyiniz görək hansınızda o cürət var ki bu zəngi pişiyin boynundan assın? Qoca siçanın bu sözünü eşidən təcrübəsiz siçanlar başlarını aşağı salıb, lal oldular. Birindən bir səs çıxmayıb, oradaca qaldılar.

İNSAN VƏ İLAN

Bir ovçu çıxınında tüfəng bir dağ ilə gədirdi. Birdə gördü ki dağın bir yerində od çıxır və odun içində bir ilan qovrulur. İlan ovçunu görən kimi hal dili ilə yalvarmağa başladı, dediki “ amandır! Məni bu oddan xilas et!” ovçunun buna rəhmi gəlib tüfəngin lüləsi ilə ilanı odun içindən çıxardı. İlan kənara çıxan kimi dırmaşıb

ovçunun boyununa sarıldı. Ovçu isə yalvarıb, ilana dediki “mən səni ölümdən xilas etdim, amma sən bu yaxşılığın əvəzində məni öldürmək istəyirsən!” ilan cavab verdi ki

___ Dünyada yaxşılığın əvəzində həmişə pislik olur.

___ xeyir; elə deyildir, yaxşılığın əvəzində yaxşılıq lazımdır. Əyər inanmayırsansa, gedək –hər kəsdən istəyirsən- soruşaq.” Deyə ovçu ilanı qandırmaq istədi.

İlan buna razı olub,yola düşdülər və gedib, at, eşşək və öküzə rast gəldilər. İlan bunlardan soruşdu ki

___ Ay yoldaşlar! Deyiniz, görək dünyada yaxşılığa yaxşılıq edərlər, yoxsa yamanlıq?

Öküz dedi: Mən sahibim üçün işləyirəm, ağır yük çəkirəm, araba sürürəm, amma bunun əvəzində sahibim mənə pis yem verir, yorulanda qamçı ilə döyür. Əlbəttə ki yaxşılığa pislik edərlər.

At dedi: mən də sahibim üçün işləyirəm: məni hər yerə minib, gedir, firğuna qoşur, onun üçün yük daşıyıram, bununla belə mənə doyunca ilaf verməyir, çox vaxt ac qoyur. Ona görə yaxşılığın əvəzində yamanlıq lazımdır!

Eşşək dahi bu tür cavab verəndən sonra hamısı bir səs ilə qışqırıb, təkrar etdilər ki

___ Xeyir; insanlar bizə yaxşılıq əvəzində zülm edirlər! İlan, ovçuya dediki “gördünmü ki bunlarda mən dediyimi təsdiq etdilər?” Ovçu gördü ki başqa çarə yoxdur, ilana yalvarmaya başladı. İlanın isə, ona yazığı gəlib, dedi ki

___ Mən, səni bağışlayıram və məni ölümdən xilas etdiyin üçün hər gün sənə bir qızıl verəcəyəm ona görə bu qızılı al və bundan sonra hər gün buraya gəlib, bu ağacın dibindən bir qızıl apar!

Ovçu qızılı alıb, sevinə-sevinə öz evinə qayıtdı. Bu əhvalatdan bir xeyli vaxt keçəndən sonra hər gün bir qızıl ala ala bu kişi dövlətləndi. Axırda belə bir fikir etdiki nə vaxta qədər, mən qızıl almaq üçün oraya gedib, gələcəyim. Yaxşısı budur ki

gedib, o ilanı öldürüm və qızılları bir dəfəliq götürüb, gəlim. Tama ona artıq dərəcədə güc gəldiğindən, sabahı gedib, qızılını alandan sonra, qılınıcı çəkib, ilanın quyruğunu üzdü. İlan isə atlanıb onu boğazından yapışdı və dişi ilə sancıb, onu zəhirlədi və ovçunu oradaca öldürdü.

Məsəl: Artıq tama baş yarar.

2 İyun 1914

Mir Abdaləhad Mir Cevadzadə

MD, Nu 12, sy 184

QURD VƏ DOVŞAN

Bir aç qurd çöldə dolanırdı. Birdə gördü ki ağacın altında bir dovşan yatmışdır. Qurd sevinərək, dovşana tərəf gəldikdə, dovşan onun ayağının sesinə atılıb, yerindən sıçradı və istədi ki qaçsın, amma gördü ki qurd onun yolunu elə kəsmişdir ki asla qaçmaq mümkün deyil. Ona görə quruyub, yerində qaldı və yalvarıb dedi ki

___ Bilirəm sizin iştahınız artıqdır. Fəqat, mən çox arıq olduğum üçün siz məndən bir ləzzət aparabilməyəcəksiniz. Ama bu qabaq ki çəməndə bir tülkü var ki köklüyündən yürüyəbilməyir. Çox gözəl olardı ki bəndəyə izin verəydiniz gedib, bir hilə ilə onu aldadıb, sizin üçün serancam edə idim. Əyər xudanızda bunu bacaramasam, o vaxt yenə mən sizin yanınızda varam!

Qurd dovşanın yağlı dilinə aldanıb, onun ilə tülkünün yuvasına getməyə üz qoydular. Dovşanın tülkü ilə düşmanlığı var idi. Ürəyində özü özünə deyirdi ki “Yaxşı oldu ki bu fürsət elə düşdü. İndi intiqam almaq vaxtıdır.” Dovşan belə fikirlər edə-edə gəlib, tülkünün yuvasına çatdılar.

Qurdu tülkünün yuvasının ağzında qoyub, dovşan özü içəri girdi, salam verdi. Tülkü dahi ehtiram ilə salamın cavabını verib, dovşanı təzim ilə yanında əyləşdirdi. Dovşan dedi ki “ Çoxdandır sizin ilə görüşməyi arzu edirdim, amma əldə bir vəsilə olmadığı üçün yanınıza gəlməyə utandım. İndi isə, Billah’ın riayətpərvər padşahı şəhərimizə gəlib, cənabınız ilə görüşmək iştiaqında olduğu üçün, məndəni (rəhbər)

götürüb, qapınıza gəlmişdir. İzin versəniz, içəri daxil olsun və əyər indi vaxtınız yox isə, bu görüşməyi başqa bir vaxta tərk etmək olar.”

Tülkü bu sözdə hilə olduğunu duyub, özü özünə dedi ki “məsləhət budur ki mən bunlar ilə yumşaqlıq ilə rəftar edim, elə edimki dovşanın məndən ötürü hazırladığı şərbəti öz boğazına töküm.” Odur ki üzünü dovşana tutub, dedi ki: “Mən hər vaxt qonağım olmayı sevirəm. Əli-el-xusus Billah padşahı kimi bir zad ki mənim kimi bir dərvişin qonağı olmaqla, mən fəxr edirəm. Ancaq xahiş edirəm ki bir qədər bayırda səbr ediniz, evi süpürüb, təmizləyim və döşəyib, hazır edim.”

Dovşan, tülkünün aldandığını qümqn edib, sevindi və dedi ki “heç zəhmət çekib, evi döşəməkdə lazım deyil idi, çünki qonağımızda bizim kimi dərviş məsləkdir. Ancaq indi ki siz bunu xahiş edirsiniz, sabah sahib-i ixtiyarsınız” bunu deyib, dovşan qurdun yanına gəldi və sevinə-sevinə əhvalatı qurda nağıl elədi. Qurd isə, tülkünün yiyəcək xayahıyla tamah dişini itilədi və özünə edilən bu qulluqdan ötürü dovşana çox razılıq etdi.

Tülkü yuvasına iki tərəfdən deşig qoyar ki düşmən bir tərəfdən içəri girdikdə, tülkü o biri tərəfdən çıxıb, qaçsın, hələ bundan başqa həmin tülkü; yuvasının içində bir quyu qazıb, üstünədə çörçüb ilə örtmüşdü. Tülkü bir qədər yaxınlaşıb dedi ki

___ Əziz qonaqlar! Buyurub təşrif gətiriniz!

Dovşan çox şadlıq ilə və qurd dahi tamam tamah ilə içəri girdikdə, tülkü o biri deşigdən çıxıb, qaçdı. Dovşan ilə qurd isə yuvaya girən kimi, çörçüb tökülüb, quyuya düşdülər. Qurd elə xayal etdi ki bu; dovşanın hiləsidir. Ona görə oradaca dönüb, dovşanı parçaladı.

5 Noyabr 1914

Hacı Ağa Cevadov

MD, Nu 16, sy 247

TÜLKÜ VƏ KƏNDLİ

Payız günlərinin biri idi. Tülkü bərk acıdığı üçün gecə kəndə gəlib, bir evin həyətinə girdi. Bu ev; kəndin kənarında idi. Tülkü ertədən burada gezən gözəl xoruz və toyuqları uzaqdan görüb, ağzının suyunu axıtmışdı və yayda ağac altında gizlənib, bunlardan bir neçəsini keçirdiyini yadına salaraq bu gecə buraya gəlmişdi. Hava keskin və qaranlıq idi. Xoruz və toyuqlar başlarını qanatlarının altına soxaraq çardağ ağaclarının haçalarında yatmışdılar. Ala köpek ilə sarı baş dahi həyətin o biri başında olan mal-qaranlıq yanında soyuğdan büzülüb, bir tərəfdə uzanmışdılar.

Hamı yatdı. Tülkü gizləndiyi yerdən usulca çıxıb, toyuqların yanına gəldi və iki ayağı üstünə qalxıb, toyuqlardan birinin qıçından tutaraq aşağı saldı. Toyuq çırpınıb, qoqquldadı. Bunu görən o biri toyuq və xoruzlar dahi oyanıb, ucadan doqquldaşdılar. Tülkü isə, aşağı saldığı toyuğun başını üzmüşdü və yenə bir neçəsinə belə etmək istəyirdi. Ama toyuqların səsinə kəndli ilə arvadı oyanıb, işığa çıxmışdılar. Bunlar gəlib, çardağın bir tərəfində gizləndilər. Çardağın ətrafı əyri-əyri ağaclar ilə tutulmuşdu. Ancaq bir tərəfdən qapı kimi açıq bir yer var idi. Tülkünün başı qarışıq olduğundan, bayırdan xəbəri yox idi. Kəndli çardağın qapısına yaxınlaşıb, arvadına dedi:

Təndirə qoydum çapanı,

Arvad: gətir yarmaçanı!

Qoyma deşiqdən qaçanı

Tülkü səni, tülkü səni

Vurub, yıxaram indi səni!

Arvad gedib, tez bir yaxşı yarmaça gətirdi. Oyandan da itlər oyanıb, hürə-hürə çardağın yanına gəldi. Kəndli içəri girib, gördü ki toyuq və xoruzlar bir tərəfə qısılib, qoqquldaşırlar və orta yerdə də başları üzülmüş birisi sarı, birisi çil, ikisi fərih düşüb qalmışdır. Tülkü də bir küncə sığılıb, ağzını açmış, iti dişləri ağarır və gözləri şah kimi ışıldayır. Başsız fərihləri görən kəndlinin qəzəbi dahada artdı. Odur ki daha dayanmayıb, yarmaçanı var gücü ilə tülkünün başına endirdi. Tülkü yerə sərildi. Yenə

bir iki vurub, tülkünü ölümcül bir hala gətirdi. İtlər isə, dişləri ilə tülkünü bayıra sürüdülər. Tülkü ağzını bir iki dəfə açıb, yumdu və öldü. Kəndli evdən bıçaq gətirdi. Tülkünü itlərin əlindən alıb dərisini soydu və ətinə itlərə atdı. Səhəri gün kəndli tülkünün dərisini aparıb, şəhərdə satdı və pulunada evə gərək şeylərdən alıb, yənə kəndə qayıtdı.

17 Noyabr 1914

MD, Nu 17, sy 266

TÜLKÜ VƏ QURD

Bir tülkü ilə bir qurd dost olmuşdular. Bir dəfə qurd tülkünün yanına gəlib dedi: “Dostum, bərk acımışam, gərək mənə çarə edəsən!” Tülkü özündə bərk acımışdı. Qurda dedi ki gedək ov axtaraq. Bunlar bərabər ov üçün getdilər, fəqat əllərinə birşey keçmədi. Amma yolda bir ev gördülər. Bu evin içinə girib, gördülər ki burada kimsə yoxdur. Qurdun acından nəfəsi kəsilmişdi. Tülkü qurda dedi ki sən bu evdə otur, mən gedim bir ov tapım. Qurd evdə qaldı, amma tülkü ov dalınca getdi. Qurd gözlədi, gözlədi... Tülküdən xəbər çıxmadı. Axırda evdən çıxdıki görsün nə xəbər var. Birdə gördü ki tülkü ağzında bir tavuk, düz bir evə tərəf gəlir. Qurd sevindiyyindən bilməyirdi ki nə etsin. Tez tülkünün əlindən tavuğu alıb, yemək istədi. Tülkü dedi: “Məndə acımışam, mənədə vər!” Qurd dedi ki vermərəm. Bu vaxt tülkü dedi: indi ki mənə verməyirsən, dayan gedim evi axtarım, bəlkə yeməli bir şey tapdım, mənə gözlə, mən gələndən sonra yeyərsən. Qurd buna razı oldu. Tülkü gedib evi axtardı, amma bir şey tapabilmədi. Ancaq evin küncündə bir parça kağız var idi. Tülkü bu kağızı götürüb, qurdun yanına gəldi və dedi: qurd qardaş, bu kağızda yazılmışdır ki gərək qurdlar tavuq əti yəməsinlər. Qurd dedi ki mən yeyəcəyim və tavuğu ağzında evə aparıb, yeməyə başlamışdı; tülküdə yazıq yazıq buna baxırdı, qəflətən, tülkü evdən çıxıb qaçdı, qurd isə, bunu görmədi, deməki ovçular gəlirmiş. Onlar gəlib, qurdu diricə tutdular. Qurd özü özünə deyirdi: mən nahaq yerə yoldaşımın sözünə baxmadım, kağızda dürüst yazılıbmış!.. ovçular gedəndən sonra tülkü evə girib, tavuğun qalanını yeməyə başladı.

12 Dekabr 1914

Kazım Quluyev

YOLDAŞLIQDA İTTİFAQ

Bir öküz çox fikir edəndən sonra, kənddən çıxıb, yola düşdü. Bir qədər yol getmişdi, buna bir qoç rast gəldi. Öküz ondan soruşdu ki

___ Ay qoç! Belə hara gedirsən?

___ Qış gəlir, soyuğa davam eləmək olmaz. Ona görə qış üçün özümə isti yer axtarıram.

___ Məndə sənə kimi qış üçün yer axtarıram, bərabər gedək.

___ Çox yaxşı gedək.

Bunlar bir qədər getmiş idilər ki bir donuza rast gəldilər. Donuzdan xəbər aldılar ki

___ Hara gedirsən?

___ Qış gəlir, özümə isti yer axtarıram.

___ Elə isə bərabər gedək.

Öküz, qoç və donuz yoldaş olub, gedirdilər. Birdə gördülər ki bir qaz yayxana-yayxana bunlara tərəf gəlir. Ondan soruşdular ki

___ Belə tələsik haraya gedirsən?

___ Qışdan qaçıram və özümə isti yer axtarıram.

Onlarda___ “gedək” deyib, hamısı bir yerdə yola düşdülər. Bir az gedəndən sonra birdə gördülər ki bir xoruz çox fikirli halda gəlir.

Bunlar ona tərəf yönələndə, xoruz dedi ki

___ Mənim sizin ilə söhbət etməyə vaxtım yoxdur. Allah xatirinə məndən əl çəkin. Qış gəlib yaxamızı almışdır, tez gedirəmki özüm üçün bir isti yer tapam.

Öküz, qoç, donuz, qaz hamısı birdən:

___ Elə bizdə o fikir ilə gedirdik ki burada sənin ilə görüşdük.

Odur ki xoruz da bunlara qoşuldu. Bunlar yol ilə gedərkən, qoç sözə başlayıb, dedi ki

___ Havalər daha soyuqlaşdı, gərək özümüzə isti yer tapaq.

Öküz___ Yox, elə olmaz. Gərək hamımız köməkləşib, bir ev qayıraq. Yoxsa soyuqdan qırılıb, ölərək.

Qoç___ Mənim dərim qalındır. Mən evsizdə qışı keçirdə bilərəm.

Donuz___ Nə təhər soyuq olsa, mən qorxmaram. Yeri eşələyib içinə girərəm. Asla mənə soyuq olmaz və eləlik ilə qışı başa çıxardaram.

Qaz___ Mən bir qanadımı altıma sərrib, bir qanadımıda üstümə örtərəm.

Xoruz___ Mən də qaz kimi.

Öküz gördü ki iş əngəldir. Bunlardan heç biri ona yoldaşlıq etməyəcəklər, ona görə onlara dedi ki

___ Siz necə istəyirsiniz, elə ediniz, ancaq mən təkdə olsam, özüm üçün ev qayıracığım.

Bunu deyib, öküz onlardan ayrıldı və gəlib, özü üçün bir ev qayırdı.

Günlərin bir günündə öküz evində oturmuşdu. Havalarda bərk soyuq idi. Birdə gördü ki qoç gəldi.

Öküz___ Nə üçün gəlmişsən; nə istəyirsən?

Qoç___ Qoy, məndə səninlə burada olum!

___ Yox, qoymaram. Sənin dərin qalındır, sən evsizdə qışı keçirdə bilərsən.

___ Qoymazsan?... Onda məndə sənin evini buynuzlarım ilə uçurdaram.

Öküz qoçun bu sözündən fikrə gedib, özü özünə dedi ki “ yaxşısı budur ki bunun sözünü qəbul edir” Odur ki qoçu evinə qəbul etdi. Bir az keçməmişdi, birdə gördü ki donuz da gəldi. Dedi ki

___ Qoy məndə sizin ilə bir yerdə olum.

Öküz___ Yox, qoymaram! Sən yerin içində girib, qışı keçirdə bilərsən.

Donuz___ Qoymazsan, onda məndə sənənin damının üstünə çıxıb, daşlarını yerə tökərəm, sənədə soyuq olar.

Öküz, naçar qalıb, bunuda içəri qoydu. Bir az sonra qaz ilə xoruz da gəlib, dedilər ki

___ Qoyunuz, bizdə sizin ilə burada olaq.

Öküz___ Qoymaram. Sizin iki qanadınız var, birini altına sərrib, birində üstünüzə örtərsiniz və elədə qışı keçirdə bilərsiniz.

Qaz ilə xoruz birdən :

___ Sən bizi qoymazsan, onda bizdə sənənin damındaki daşların yanlarından torpağı yerə tökərik, o halda sənədə soyuq olar.

Öküz hah na hah bunlarında sözünü qəbul edib, bu gündən cümləsi bir yerdə yaşamağa başladılar.

Bir qədər olardı ki bunlar öküzün evində rahat rahat yaşayırdılar, günlərin bir günündə xoruz bərkdən banladı.

Elə ki bunun səsi çölə düşdü, bunu bir tülkü eşitdi və xoruzu yemək fikri ilə sevinə, sevinə yola düşdü. Yol ilə gedərkən gördü ki bir qurd ilə bir ayı söhbət edirlər. Tülkü özünü bunların yanına verib, dedi ki

___ Nə oturmuşsunuz, ay qardaşlar! Mən sizin üçün yeməyə bir yaxşı ruzi tapmışım!

Ayı ilə qurd dahi tülküyə qoşulub, həmin ovun dalınca getdilər və gəlib xoruzun olduğu evə yetişdilər. Tülkü dedi ki:

___ Qoyunuz əvvəl mən girim. Sonrada siz girərsiniz.

Bunu deyib, tülkü içəri girdi. Öküz isə bunu görcək, buynuzları ilə onu bir küncə sıxışdırdı. Qoç dahi boynuzu ilə tülkünü o qədər vurdu ki tülkü oradaca can verdi.

Ayı ilə qurd isə, bayırda tülkünü bir qədər gözlədikdən sonra gördülərki tülkü çıxmadı, qurd ayıya dedi ki

___ “Bu tülküdə nə qədər aciz imiş! Bu qədər uzun vaxtda bir xoruzda tutabilmədi. Qoy, indi mən girim.” Bunu deyib, içəri girdi. Qurd içəri girən kimi bunuda həmin sayaq üzərə öldürdülər. Ayı bu əhvalatdan xəbər tutub, özünü orada saxlaya bilmədi və daban alıb, qaçmağa başladı. Bunlar isə ittifaq etdikləri üçün o yırtıcıların əlindən xilas oldular.

31 Dekabr 1913

Fazıl Əfəndizadə

MD, Nu 22, sy 345

CAN VERƏN ŞİR

Bir qoca şir azarın şiddətindən gücsüz qalıb, əl ayağını öz mağarasının qabağında uzadıb, ölməyini gözləyirdi. Şir heyvanlardan məhəbbətli olub; onları incitdiyi üçün, bu halda ona heç bir heyvan rəhim etməzdi. Bəlkədə tezlik ilə şirdən xilas olmaqlarına çox sevinib, şad olurlardı. Şirin düşmanı olan heyvanlar onu aciz görüb; hərəsi bir növ ondan intiqam almaq istədi. Hiləgər tülkü öz ağır sözləri ilə onu hörmətsiz edirdi, qurd isə şerir şerir sözlərini deməkdən çəkinməyirdi. Öküz şirə yaxın gəlib, onu buynuzu ilə vururdu. Vəhşi qaban onu dişi ilə yaralardı, hətta tənbel eşşəkdə utanmayıb, onu ayağı ilə itələyirdi. Şir bunlara tab gətirməyib, üzünü göy səmtinə tutdu və dedi: “Allah, öldür məni qurtar, daha məndə səbr qalmayıb ki onların acı sözlərini eşidib, hörmətsizliklərinə səbr edəbilim. Məyər mənim dərdimə qalan bir heyvan tapılmaz mı? Ax cavanlıq, ax keçən eyyam, harada qalmışsan!” Bu heyvanların bircəciyi necib idi: yalnız at, şirin yanında dinməz, söyləməz başı aşağı dayanıb, onun halına yanardı. Bu halda eşşək ona yaxınlaşıb, dedi:

___ Səndə heç olmasa, gedib şirə bir təpik vur!.

At cavabında dedi:

___ Hərçənd o mənim anamı tələf edibdir, ama onun indiki ölüm halətində olması məni qoymayı ki ona bir ziyan verim!.. Bunu mənim insafım rəva görməyir.

31 Dekabr 1913

Abbasqulu Vəlixanov

MD, Nu 22, sy 347

3. Deneme

SÖZ

Söz mutluluq açarı məqamında olduğu üçün insanların hem birləşməsinə həm də ayrılığına xidmət edə bilər. Ona görə də söz söylədikdə ehtiyatlı olmalıdır.

Söz ilə insanları birləşdirmək yaxud onları ayırmaq mümkündür. Söz ilə məhəbbətə və həm də ədavət və nifrətə xidmət etmək olur. İnsanların arasına (təfrikə) salan, yaxud ədavət və nifrətə səbəb olan sözlərdən qaçınız, ehtiyatlı olunuz.

Zaman keçir, fəqət deyilən söz qalır.

Danışqıdan qabaq düşünməyə vaxtın varsa, demək istədiyiniz sözün qiyməti olub olmamasını, deyilməsi lazım olduğunu və bir kəsə zərəri dəyməyəcəyini düşün! Çox vaxt olur ki insan belə bir düşüncədən sonra danışmaq istəmir.

Əvvəl düşün sonra söylə! Sənə “bəsdir” denilməmiş dayan. Doğrudur insan danışmaq və qabiliyyət ilə heyvandan artıqdır; amma hər ağzına gələni danışarsa heyvandan alçaqdır.

* Sa'di *

Uzun danışqıdan sonra dediklərini fikrində saxla; bu vaxt dediyiniz sözlərin nə qədər mənasız, gərəksiz, boş-boşuna olduğunu özün bilərsən!

Çox dinle çox diqqətli ol, lazımı gəldiyi vaxt danış! Səndən soruşulan şeyi bilmirsənsə, bunu aşkar etməkdən utanma!

* Sofi *

Özünün sakit; mərhəmətli və sevimli olduğunu hiss edəbilirsənsə; diyəcəyin söz barəsində düşünməməyin mümkündür. Əgər acıqlı və hirslisənsə düşünməmiş danışmaqdan pərhiz et.

1 İyun 1913

Əli Səttar

MD, Nu 10, sy 149

4. Biyografi

A.SABİR

12 İyul 1913

Bugün tamam iki ildir ki mərhum A.Sabir aramızdan köçüb qara torpaq altına girdi. Fəqət dünyada hər insanın ölümü bir təsirdə olmur. İnsanlar var ki ölər gedər, heç birşey buraxmaz heç kəsin yadına düşməz adı bir kərə olsun dillərdə söylənməz.

İnsanlarda vardır ki onların ölümü bütün dünya üçün, bütün milləti üçün böyük bir (zayi) olur; onun adı hər vaxt və hər zaman dillərdə yad olunub, gedər; onun adını tarix əsla unutmaz.

Belə insanların belə olmalarına bir parçasının dövlət və himməti, bir parçasının elm və mərifəti, bir parçasının hünər və sənəti, bir parçasının da böyük ədib və şair olması səbəb olmuşdur.

Evet; Sabirin adını tarix unutmaz; onu bilənlər; hər vaxt adını ehtiram ilə zikr edib, təzim edər. Çünki o, böyük bir şair idi. Şərin böyük bir ustadı idi. (Təbi-i şairanə)si o qədər geniş və parlaq idi ki istədiyini hər zaman və hər yerdə söyləməkdə azad idi.

Sabir; bizim o qədər böyük bir şairimizdir ki ondan sonra, onun yerinə gələn henüz yoxdur. Mərhumun böyüklüyü orasındadırki o; şerimiz üçün başqa bir yol, təzə bir cığır açdı. Öz vaxtındakı şairlərə bu yolu göstərdi. Onlara bu yolda ustad oldu. Göstərdiyi yol isə çox aydın və gayet de doğru olduğu üçün hərəkəs; dayanmaksızın qəbul etdi. Sabir; budur. Amma!... Sabir nələr çəkdi! Millətindən nələr gördü! Nə qədər dərin və nihayetsiz zülümlərə səbr edib, tab gətirdi!

Evet; o; bu qədər böyük olmaq üçün, millətindən: qara cəmiyyətdən, inad molla və axundlardan, həтта dost və aşinası, qovm və əqrabası, ata və anasından belə ta'nlar və nifrətlər eşitməyə səbr etdi.

Axır vaxtlarında avam camaatın lənət və söyüşü mərhum Sabiri öz sənətindən, öz ailəsindən əl çəkdirib, diyarbədiyar saldı. Bununla belə yenə nədan camaat yaxasından əl çəkməyib söydülər, “babi” diyə kafir etdilər. Həтта öldürməyə belə qərar verib, qalxışdılar!... Amma!... O; bu qədər əziyyət və zülümlərdən ötrü, ruhən əzab odu içində yanırdısa da zahirde tutduğu yoldan, düzgün məsləkdən bir addım olsun geri dönmədi. Hər dəqiqə qabağa irəliləyib, yürüyürdü. Bunun üçündür ki, mərhumu doğrudanda bir “mücahid” adını vermək, haqqıyla layıqdır. Yaşasın ruhu!, şad olsun ruhu...!

Əziz uşaqlar!

Şair atamız mərhum Sabir üçün orasına təəssüf etməlidir ki, əvvəl vaxtlarda mətbuatımız olmadığı üçün mərhum; ancaq qəzəl və mərsiyə kimi şeylərlə uğraşırdı. Hal və zamana görə fikri ancaq o yollarda işləyirdi. Fəqət (1905-6)-cı illərdə hökumətimiz tərəfindən verilən hürriyyət sayəsində bizim ən dalda qalan millətimiz də mətbuat sahibi olabildi. Bu mətbuat vasitəsiylə hərəkəs öz fikrini meydana qoyduğu kimi, mərhum Sabir də yavaş-yavaş vaxta görə şiirlər deməyə başladı. Bunun şerləri hərəkəsin xoşuna gəldiyi üçün mərhum daha artıq çalışıb, təzə şeylər meydana gətirdi. Başdan ayağa qədər (nöqsan) içində qalmış millətimizin hallarını bir-bir (tənqid) etməyə, ayıblarını göstərməyə başladı.

Əvvəl; atalarımızın hallarını(isləh) etmək lazım gəldiyindən, o da yazdıqlarını bütün atalarımız üçün yazdı. Hələ uşaqlara növbət gəlməmişdi. Onlar üçün yazmağı sonraya saxlayıb, arada yeri düştükce balaca bir şeylər yazırdı. Evet; təəssüf

olunacaq hal; budur ki mərhumun ömrü vəfa etmədi. Vaxtsız ölümü siz uşaqları uzun yazılardan məhrum qoydu!...

Cənabı Haqq mərhumə rəhmət, balasına və siz balalarına uzun ömürlər versin!

13 İyul 1913

A. Tovfik

MD, Nu 11, sy 162

MƏRHUM A. SABİR'İN TƏRCÜMEİ HALI

Sabir (təxəllüs) lü Mirzə Ələkbər Tahirzadə (1859)-cu sene-i miladidə vətəni olan Şamaxı şəhərində anadan olmuşdur.

8 yaşında müəllimə tapşırılıb, oxumağa başlamışdır. O vaxt Şamaxıdakı bütün məktəblər köhnə qayda üzrə olduğundan oxuduqları dərsləri yazmazlarmış. Mərhum Sabir isə ta o vaxtdan oxuduğunu yazmağa həvəsnak olduğundan, mollası tərəfindən afərin əvəzinə cəzalar görmüş.

10 yaşındakı məktəb yoldaşlarının “Leyli və Məcnun” kitabını oxumaqlarından mütəəssir olub, uşaq dili ilə öz halına münasib ən əvvəl dedi ki şe'r budur.

(*) Tutdum orucu iramazanda

Qaldı iki gözlərim qazanda

Mollam da döyür yazı yazanda

On iki yaşına çatdıqda məşhur şair Hacı Seyid Əzim mərhumun məktəbinə girmişdir. Seyid mərhum Sabirdə (təbi şairanə) olduğunu gördüyü üçün farscadan mənzum hekayələri türkcəyə mənzum olaraq tərcümə etməsini istəmiş. O cümlədən Sədi Əliyerrahmanın “Gülüstən” kitabından bir şerini –on iki yaşında ikən- belə tərcümə etmişdir.

“Gördüm neçə dəstə təzə güllər

Bağlanmış idi (kah giyah ilen ter)

Dedim nə olar (giyah-ı naçiz)

Ta eyləşə gül safında əziz

Evət; ağlayıban dedi, otur; sən

Söhbət eləyim qənim götür; sən

Alilər edərmi tərki söhbət?

Hal anki olarda var səxavət

Bu qayda ilə bir iki il məktəbə davam etdikdən sonra, atası avam olduğu üçün azca türkü və farsı oxuyub, yazmağa iktifa etdikdən bir daha məktəbə getməyə razı olmayıb, özü ilə bərabər dükana aparmışdır. Mərhum Sabir isə alış verisdən ziyadə oxuyub, yazmağa həvəsli olduğundan, daima böyük islam edib və şairlərinin (bir güzide) əsərlərini mütaliə edib, şeir deyirmiş. Atası bundan daralub, həmişə oğlunu məzəmmət edərmiş. Hatta bir dəfə Sabirin cəm etdiyi şer kitabçasını da acığından cırmışdır.

(*) Bu şer; rus xali cəhətindən əhəmiyyətli olduğu üçün imlasına əsla əl vurmadıq.

22 yaşına çatdıqda olduğu halından təngə gəlib, İrana qaçmaq fikrinə düşmüşdür. Odur ki ata-anasından gizli bir dost dərviş libası tikdirib, Horasan'a ziyarətə gedənlər ilə Şamaxıdan qaçmışdır. Ondan sonra bir neçə vaxt Sebzevar, Nişapur, Səmərqənd, Buxara və bir çox İran şəhərlərini səyahət etmişdir. Əsna-i səyahətində gündəlik azuqəsini çıxartmaq üçün dərvişlik və ayaqüstü bəzi şeylər satmaq ilə güzəran etmişdir.

Səyahət zamanında atasının Şamaxıda vəfat etdiyini böyük qardaşından aldığı bir məktubda görür. Bu məktubda anasının məhəbbəti-madiranə ilə yazılan odlu sözlərinə tab gətirə bilməyib, Şamaxıya qayıtmışdır. Şamaxıya qayıdar qayıtmaz anası mərhumu evləndirmişdir.

On beş ilin içində səkkiz nəfər qızı olup, böyük bir ailə sahibi olmuşdur. Bu ailənin güzəranı üçün quyruq yağı əridib satmaq və heçbir ustad üzü görmədən sabun bişirmək kimi, zəhmətli sənətlərə girişmişdir. Bu zəhmətli sənət ilə çörək qazanmaqda ikən, əlinə beş dəqiqəlik fürsət düşən kimi vaxtını mütaliyəyə, şeir yazmağa sərf edərmiş. Hətta çox vaxt şeir yazmağa vaxt tapmadığı üçün, sabun qazanları arasında bişə-bişə şeir yazmaqdan belə gafil olmamış.

1319 cu il hicrində Şamaxıda olan zəlzələ bütün şəhəri viranə qoyduğundan köç və külfəti ilə bərabər köçüb, Xorasana getmişdir. Burada ailəsinin qurbətə davamı olmadığından, az vaxt içində köçüb yenə Şamaxıya gəlmişdir və yenə sabunçuluq sənətinə mübaşir olmuşdur.

O vaxtlar Qafqazımızda qəzete və məcmuəmiz olmadığından, millətimiz hərşeydən qafil və hər bir tərəkkidən məhrum idi. Binaenaleyh ədəbiyyatın nədən ibarət olduğunu düşünən yox kimi idi. Odur ki mərhum Sabirin də o vaxt yazdıqlarının çoxu qəzəl və mərsiyədən ibarət idi. Lakin bir az sonra “həyat” “irşad” və “füyüzad” kimi qəzet və məcmuələr çıxmaqla Sabir də hal və zamana münasib şerlər deməyə başlamışdır. Və bu şeirlərini məzgür, qəzete və məcmuələrdə dərc etdirməklə (qara)ların nəzər diqqətini özünə cəlb etmişdir. Bu əsnada meydan mətbuatda çıxan məzhəkə jurnalı “Molla nəsrəddin” in birinci ilinin dördüncü nömrəsində “Hop hop” imzasıyla gözəl və mənalı bir şeri dərc olunmaqla ümumun afərin və təhsininə layiq görülmüşdür. Bu zamandan başlayaraq bu jurnalın hər nömrəsində millətimizin hər bir ayıbını açıq-ayığına söyləyərək meydana qoymuşdur. Bunu görə bəzi axund və mollaların sözü ilə mərhum Sabir; qara camaatın lənət və təhmətlərinə nişanə olmuşdur. Bu dəfə imzasını dəyişdirib hər nömrədə bir ad ilə yazmağa başlar. Bununla belə camaatın tənə və söyüşündən xilas ola bilmez. Axırda işin bir yerə çatır ki qəssablar; ona kafir deyər quyruq satmazlar. Sabir isə, hər növ nifrət və əziyyətə səbr edib, tutduğu düz yoldan əsla geri dönməmişdir.

47 yaşında ikən, sənətinin zəhməti ilə bərabər bir də ruhunun əziyyəti biçarəni böyük sıxıntılara düşər etdiyindən, sabunçuluqdan əl çəkib, attariyə dükanı açmışdır ki bəlkə bir növ rahat olsun. Ama heyhat!... Qara camaatın ona “kafir” deyər alış-veriş etməməkləri; bu işdən də mərhumu yığışmaya məcbur etmişdir. Odur ki “1908” ci ildə bilmerre alış-verişindən əl çəkib az-çox öyrəndiyi üsul-ü cədidə üzrə

Şamaxıda “Məktəb-i Ümid” adında bir məktəb açmışdır. Burada da bir xeyli zəhmət çəkdikdən sonra, yenə Şamaxılıların tənə və taarruzundan xilas ola bilməmişdir. Yenə “kafir-babi” diyə uşaq verməmişlərdir. Binaənaleyh hər yərdən əli üzüldüğü üçün laələç qalır, “1910” cu ildə Şamaxını tərk edərək Bakıya getmişdir. Burada “nəşr-i maarif” camaatı tərəfindən Balaxanı kəndində məşhur əhməd kamalin taxt-ı idarəsində açılmış məktəbə farsı və şəriət müəllimliyinə təyin edilmişdir. Beləliklə camaat töhmətindən rahat olmuşsada, çi fayda hər yerdə talesizliyə duçar olan biçarə Sabir, bu dəfə də şiddətli bir mərzə giriftar olur. Həkimlər (müayinə) edib bədbəxtin xəstəliyini (azim kəbəd) deyə söyləyərlər. Bunu Şamaxıda olan yoldaşı “A. Səhhət” şer ilə yazıb belə izhar etmişdir;

ərzi dərdlərindən ürəyim şişmiş idi.

Zənn edərdim buna çarə edəcəkdir ciyərim

bəxt (menhusemə)mə baq; mən bu təmənnada ikən,

şişməyə başladı indi yüzü qara ciyərim.

Axirül ömr mərzəsi şiddət etdiyindən Bakıda qalabilməyib, yenə Şamaxıya qayıtmışdır. Buradan da Tiflisə müalicəyə getdikdə “Molla nəsrəddin” jurnalının müdiri i möhtərəmi Cəlil Məmmədquluzadə tərəfindən bir çox müavinət görmüşdür. Hayıfa ki hər nə qədər müalicə edilirsədə, mənfəət verməz. Binaənaleyh yenə Şamaxıya qayıdıp iki ay qaldıqdan sonra “1911” ci ildə iyul ayının “12” ci günündə canını can yadana təslim edib, cümləyə “əlvida” deyərək (xüvəlbəka əbədi)sinə çəkilmişdir. Rəhmətəllah aleyh.

Mərhum Sabir, mətbuatımızın cümləsində qələmi ilə iştirak etdiyi kimi, axır vaxtlarda da “yeni həqiqət” qəzetesinin hər nömrəsində “təziyanə” sərlövhəli (rubai)ləri ilə layiqi təqdir olanlara bir (təziyanə-i) ibrət vermişdir.

İşdə böyük bir təbi şairanəyə və qüvvəi fikriyəyə malik olan mərhum Sabir qayət də xoş məzaq, şirin zəban və hazır cavap olduğu üçün yazdıqlarını hər kəsə şövq və ləzzətlə oxutmağa (müvəffəq) olmuşdur.

Mərhumun . “hop hopname” adlı əsəri çapdan çıxıb satılmaqdadır.

Hələ çapa verilməmiş əsərləri də vardır ki bunlarda tədris ilə təb olunacaqdır.

MİLLİ BAYRAM

Tamam qırx ildir ki hörmətli edibimiz Nəcibbəy Vəzirov cənabları millətimizin tərəqqisi yolunda çalışmaqdadır. Möhtərəm Nəcibbəy hələ məktəbdə oxuduğu vaxt, millətimizin geri qaldığını görüb, buna çarələr düşünmüşdür. Millətimizin ayıb və qusurlarını göstərmək üçün tiyatrılar yazmışdır. Qırx il bundan irəli tiyatırın nə olduğunu bilməyən millətimiz arasında tiyatr işini başlamaq çox çətin idi. Nəcibbəy isə bu çətinliklərə baxmayıb, çalışmasında davam etmişdir.

Bu yolda artıq zəhmətlər çəkib, öz gözəl xahişinə nail olmuştur. O vaxt yazılan tiyatrılar səhnədə oynayanlarda olmadığı üçün Nəcibbəy özünə yoldaşlar cəma edib, yazılan tiyatrılar səhnədə camaata göstərəbilmişdir.

Bundan başqa qazetlərdə gözəl məqalələr, ibrətli müzakirələr yazmaqla millətimizə böyük böyük mənfəətlər vermişdir. Həmişə yeri gəldikçə camaat arasında işləmişdir. Hətta uşaqlarında halını nəzərdə tutub, onlara məxsus yazılar yazmışdır. O cümlədən “ev tərbiyəsinin bir şəkli” adlı tiyatrdır. Bunun oxunmasını tövsiyə edirik.

Bu noyabrın 15ində Nəcibbəy`in millətimizin tərəqqisi yolunda çalışdığı vaxtdan qırx il keçtiyi münasəbəti ilə, bu günü onun üçün yumalı edib, özümüze bayram etdik. Bu yumalı münasəbəti ilə möhtərəm Nəcibbəy`i təbrik edib, çalışmasında davam etməsini arzu edirik.

Yaşasın möhtərəm edibimiz! Nəcibbəy`in tərcümə-i halını mənfəəttən xalı görmədiyimiz üçün burada dərşini lazım bildik.

22 Noyabr 1913

MD, Nu 18, sy 277

MƏŞHUR ADAMLAR

XRİSTOFOR KOLUMB

Xristofor Kolumb 1456ncı senədə İtalya'nın cənubunda olan "Cenüh" şəhərində doğulmuşdur. Onun anası bir faqır çuxa fabrikaçısı idi. Xristofor Kolumb'un oxumağa çox həvəsi var idi. Atası oğlunun təhsilə həvəskar olduğunu görüb, "Cenüh" da ibtidai məktəbə qoydu. İbtidai məktəbi qurtarandan sonra Kolumb, "Babu" Darülfunununa girdi. Burada coğrafiya, hesab, elm həyat və gəmiçilik elminə gözəlca aşına oldu. 28 yaşında ikən darülfunununu qurtardı və coğrafiyada oxuduğu məmləkətləri gözüylə görməkdən ötürü bir gəmiçi yanına soxuldu. Bir çox şəhərləri və dənizləri səyahət etmədən sonra bir vaxtda gəmisi qəzaya uğrayıb, Portekiz məmləkətinin paytaxtı olan "Lizabun" şəhərinə düşdü. "Lizabun" şəhərində Xristofor Kolumb bir gəmiçinin qızı ilə (taihal) ixtiyar etdi.

O vaxt Portekiz gəmiçiləri Hindistan'a qısa bir yol tapmaq üçün Afrika qitəsinin cənubu sahillərini arayırdılar və bu əsnada bir neçə adada tapmışdılar. Kolumb bilirdiki (Ərz) kürədedir və arab yazıçılarının yazmağına görə o, hesab edirdiki asya qitəsi qərbdən şərqə tərəf uzundur və "bəhir mühüt atlası" da onun fikrinə görə asya ilə avropanın arasındadır və çox ensizdir. Xristofor Kolumb öz əgidesinə inanandan sonra "Portekiz" kralının yanına gedib öz fikirlərini ona açdı və öz fikrinin məydana çıxması üçün kraldan kömək istədi. Kraldan -olmaz- cavabını alaraq, başqa Kralın yanına getdi. Ama bunu ahmaq fikirli hesab edib, heç biri bunu qəbul etmədilər. Nəhayət səkkiz il çalışandan sonra Kolumb'un fikirləri; "İspanya" kralı "Ferdinand" ilə kraliçə "İzabella" tərəflərindən qəbul olundu.

Kristofor kolumb, 1462nci senədə aqustun birində üç gəmi və yüz iyirmi (bahriyə nəfəri) ilə İspanya'da "Palus" (limanından) çıktı. Gəmi və bahriyə nəfərlərinin əvəzində Kolumb, kəşf edəcəyi qalanın onda bir hissəsini İspanya kralına verəcəyinə razı oldu. İki dərya üzündə səyahət etdilər. Amma bir qala nişanı görünmədi. Ona görə bahriyə nəfərləri qorxuya düşüb, mırıldalmağa başladılar və getdikçə şikayətləri çoxaldı. Onları sakit etməkdən ötürü Kolumb, onlara vəd etdiki əyər üç günə qədər öz meramına çatmasa geri dönəcək. Vəddin ikinci günü oktyabrın on birində gecə ikən uzağdan işıq görünməyə başladı. Ayın on ikinci günündə bahriyə nəfərləri "qala! Qala!" deyə bağırırdılar. Lakin bu qala ada idi. Bu adanı Kolumb "sansalvador" ismiylə adlandırdı. Bu adadan başqa Kolumb "Kuba" "Ganti" adalarını dahi kəşf etdi.

O sənənin mart ayında İspanya`ya (seychat) etdi. Böyük şənliklər ilə onun qabağına gəldilər və onu götürüb kralın huzuruna gətirdilər. Keşf etdiyi yerlərə kral onu vəkil təyin etdi. Kolumb üç dəfə daha getdi və təzə sahillər kəşf etdi. Və vəhşilərə tərbiyə verməyə başladı. 1506ncı sənədə, may ayında, yetmiş yaşında olduğu halda, Kolomb vəfat etdi. Kolumb “Kuba” adasının mərkəzi olan “həvai” şəhərində basdırılmışdır. Kolumb əvvəldən bilmədiyi təzə bir dünya keşf etmişdir. O elə bilirdiki keşf etdiyi “Kuba” adası “çin” və “ganti” yaponyadır.

Xristof Kolumb yəni dünyanı keşf etdiyi üçün oraya “Kolumb” ismini verdilər, lakin bu şərəf şimali Amerikanı keşf edən “Amerik” ismindəki adama qaldı! Yəni dünya onun ismiylə “Amerika” adında qaldı.

7 Dekabr 1913

Lətif Əfəndizadə

MD, Nu 19, sy 298

TARİXİ FIKRALAR

ŞANLI BİR YASTIK

Həzrəti Əli`nin xilafəti zamanında zühur edən “Cemel” davasının ən böyük qəhrəmanlarından biri Ashabı Kiramdan “hakim min ciblə” idi. Həzrəti Hakim, məzkur müharibə günündə əlində qılınc olduğu halda böyük bir şecaətlə qabağındakı düşmənlərə hücum edirdi. Bu hücumların birində düşmən tərəfindən vurulan bir qılınc gücülə hakimin ayağı yerə düşdü. O böyük qəhrəman heç özünü itirmədi. tez əyilib, kəsilən ayağı yerdən götürdü və bir əlində də qılınc ayağını salan düşmanın üstünə atıldı. Və bir qılınc ilə onu yerə sərdi. Bununla bərabər bir ayaq ilə səkərək hücumlarına davam edirdi. Və (müəssir) şerlər oxuyub, yoldaşlarına da (cəsarət) verirdi. Axırda yarasından axan qanın çoxluğundan taqəti kəsilib, yerə yıxıldı və ayağını kəsən düşmənin cəsədi üstünə söykəndi.

Həzrəti hakimi bu halda görənlər ondan soruşurdular;

___ Ya Hakim nə oldu? Ayağını kim kəsdi?

O qəhrəmanda bunların cavabında;

___ “Söykənmiş olduğum yastıq” deyə cavab verirdi. Biraz sonra (teslim-i ruh) edərək, mərtəbəi şəhadəti qazandı.

13 İyul 1913

Məmmədəmin Əfəndizadə

MD, Nu 11, sy 163

5. İstatistiki Yazılar

MÜTƏFƏRRİQA

DÜNYADAKİ İNSANLARIN DİNLƏRƏ GÖRƏ TƏQSİMİ

Dünyada olan insanlar bir din üzərində olmur. Bir neçə dinə və hər dindən bir para məzhəblərə ayrılmışdır. Məsələn yerüzündə olan insanlar əvvəlcə iki yerə bölünür:

1. Əhli kitab olanlar. (Allah Təala tərəfindən kitabları olanlar)
2. Bütperəstlər (Allah Təala tərəfindən kitabları olmayıb, bütlərə ibadət edənlər.

Əhli kitab olanlar daha üç qismə bölünmüşlər;

1. Məhəmmədilər__yəni Həzrəti Məhəmməd Əleyhissalama inanıb, müsəlman olanlar.

2. İsəvilər__ yəni Həzrəti İsa əleyhissalama inananlar.

3. Musəvilər__ yəni Həzrəti Musa əleyhissalama inananlar.

Bunlardan isəvilər; katolik, ortodoks və protestant adları ilə üç yerə ayrılmışlar. Müşriklər yəni bütperəstlər isə, onlar dahi üç qismə bölünmüşlər;

1. Məcusilər

2. Birəhmanilər

3. Buddistlər

Bu dinlərə tabe olan insanların sayları aşağıdakı cədvəl üzrədir.

Məhəmmədi yeni müsəlmanlar	310 milyon
İsəvilər	
Katoliklər	270 milyon
Ortodokslar	110 milyon
Protestantlar	168 milyon
Musəvi yeni yəhudilər	11 milyon
Məcmuə əhli kitab	869 milyon
Bütpərəstlər	
Məcusilər	107 milyon
Birəhmanilər	210 milyon
Buddistlər	371 milyon
Məcmuə bütpərəstlər	688 milyon
Dünyadakı bütün insanlar	1557 milyon

Demək ki bütün dünyada bir milyard beş yüz əlli yeddi milyon (1.557.000.000) insan vardır.

13 İyul 1913

İmzasız

MD, Nu 11, sy 173

MÜTƏFƏRRİQA

Çox Yaşamaq Üçün Yaponların Təklifi:

1. Tez yatıb, tez durmalı.
2. Yatanda otağın pəncərəsini açıb qaranlıq otağda yatmamalı.
3. Yatmağın müddəti 7-8 saat olmalı.
4. Bacaran qədər açıq və təmiz havada çox dayanmalı.
5. Əti gündə bir dəfədən artıq yeməməli.
6. Yeməkdə səbzəni çox işlətməli.
7. Qəhvə və çayı az içməli.
8. Sigaret içməyib, papurus çəkməməli.
9. Hər sabah çimməli.
10. İpək paltar geyməməli.
11. Həftədə bir gün istirahət etməli.
12. Çox isti otaqlarda dayanmamalı.

DÖVLƏTLİ KİTABXANALAR

Dünyada ən dövlətli kitabxana; şimali Amərika'nın hökumət mütehaddəsində, Almaniya'da, İngiltərə'də və Fransa'dadır. Almaniya kitabxanalarında hər ilmə dair kitablar çox çoxdur. Şimali Amərika'nın hökumət mütehadə kitabxanalarında 15.182.000 cür növ bənöv kitablar vardır.

Almaniya kitabxanalarında 14 milyon

İngiltərə	“	8	“
Fransa	“	7	“
İtalya	“	6	“
Rusya	“	4	“
Avusturya	“	3	“

Kitab vardır.

Almanya kitabxanalarının cümləsində öz evlərində aparıb oxumak üçün camaata kitablar verirlər; hətta bunanla kifayələnməyib, başqa şəhərlərdə oxumak üçün kitab istəyənlərə kitabxanalardan poçt ilə göndərirlər. İldə evlərdə oxunmaq üçün 400.000 cür kitab verilir. Şəhərlərə poçt ilə 320.000 kitab göndərirlər. Kitabxana otağlarında oxuyanların adəti hərgün iki min kişidən artıq olur.

25 Sentyabr 1913

MD, Nu 13, sy 206

MÜTEFERRİQA

ÇİNDƏ MÜSƏLMANLIK

Çində müsəlmanlık get gedə artmaqdadır. Bunların dini məlumatı az olduğu halda özləri çox dindar olurlar. Çindəki müsəlman kəndlərinin hər birində minarəsiz bir məscid və bunun yanında bir məktəb ilə bir misafirxana olur. Bu məktəblərdə çincə və arabca oxuyub yazmaq və şəriat dərsləri verirlər. Camaatdan başqa hökumətdə bu məktəblərə kömək edir. Misafirxanalarda fəqir misafirlər qəbul edilib, camaatın xarcinə bakılırlar.

Yalnız Pəkin şəhərində 500.000 müsəlman olub, bunların 23 məscidləri və hər məsciddə bir məktəbləri vardır.

Çinli qardaşlarımızın misafirxanaları onların nə dərəcədə insaniyyət pərvər və qonaq sevən olduqlarını isbat edir.

SÜD TURBALARI

Amərিকা'nın Niyork şəhərində süd üçün turbalar qayrılacağını həmin şəhərdə çıxan qəzetlər xəbər verirlər. Bir mühəndisin planı ilə Niyor şəhərinin ətrafındakı olan kəndlərdən şəhərə dəmir turbalar çəkiləcəkdir ki bunlar ilə kəndlərdən şəhərə süd axacaqdır. Axan süd, şəhərin meydanında tikilmiş böyük bir havuza töküləcəkdir; bu havuzdan da evlərə hususi turbalar ilə axtığı üçün hər kəs istədiyi vaxt öz evində lazım olan qədər süd götürəbiləcəkdir. Bir milyardər bu iş üçün lazım olan qədər pul buraxmayı vəəd etmişdir.

12 Oktyabr 1913

MD, Nu 14, 222

MÜTEFERRİQA

DÜNYADA NƏ QƏDƏR QƏZET ÇIXIR

Bir hesaba görə indi yer üzündə yetmiş bin cürə ad ilə növ bənöv gazetlər nəşr olunur. Bu gazetlərdən 25 mini yalnız şimali Amərিকা'da çıxır. Amerikalıların dünyada hər millətdən artıq irəli getdiklərinin səbəbinə bundan anlamaq mümkündür.

TƏƏCÜBLÜ FİL

Məlumdur ki fil fərasətli bir heyvandır. Bəzi vaxt filə elə şeylər öyrədirlər ki insan onları görəndə heyrəttə qalır. Peterburgda “bubu” adlı bir filə maşınada yazmaq öyrətmislər. Təəccübi burasıdır ki bu filin hələ iki yaşı tamam olmamışdır. Bu fil kürsü üstünə çıxıb, ona məxsus qayrılmış yazı maşınasında öz adını və vətəninin “Afrika” adını xortumu ilə yazır. Bundan əlavə edən 10 qədər rakamları düz yazabilər. Bu filin müəllimi hələ gələcəkdə bir çox yazılar yazmağı ona öyrədəbiləcəyini bəyan edir.

MÜTEFERRİKA

YAPONYA UŞAQLARI

Yaponlar uşaqlarını körpə vaxtdan soyuğa öyrədirlər. Bunun üçün onlar asla soyuq dəymədən azarlamayırlar. Qışın qarlı və soyuq bir günündə buzlu suya girib, yuyunan yapon uşağına heç bir zərər olmayır.

QAYIRMA SÜD

Macaristan`da “quluşvar” darülfunununun “Riglev” adlı profesoru əməli olaraq süd qayırmağa cərə tapmışdır. Bu professorun qayırdığı süd, xalis süddən həm yaxşı, həm dadlı, həm də mənfəətli görülmüşdür. Bu südün bir yaxşılığında var ki saxlayanda turşumayır. Professor “Riglev” bu südün icralarını hələlik gizlədə saxlayır. Südün hazırlanmasına iki saat vaxt lazım gəlir.

Maraqlı burasıdır ki bu südə inək südü qatan kimi turşuyur.

7 Dekabr 1913

MD, Nu 19, sy 302

6. Bilgilendirme Yazıları

MƏLUMAT

MƏDƏNLƏRDƏN

QIZIL

Qızıl çox parlaq və artıq dərəcədə ağırdır. Qızıl o qədər möhkəm mädəndir ki ondan tük qədər naziklikdə tellər qayırmaq mümkündür. Sarı qızıldan başqa bir də ağ qızıl vardır. Sarı qızıl başqa mädənlərdən ağır olduğu kimi ağ qızıl da sarı qızıldan ağırdır. Demək ki mädənlərin ən ağır ağ qızıldır. Qızılın ən çox olan yeri Amerika və ələlxüsus Amerikadakı “Kaliforniya” yarımadasıdır. Bu Kaliforniya qızıl mädənləri; - 1265- sene-i hicrisində tapılmışdır; beləki dəyirmanında işləyən bir fəhlə bir gün su yolunda sarı birşey görür. Diqqət ilə baxandan sonra ondan bir qədər gətirib ağasına göstərir. Ağasında qızıl olmasını təsdiq edir. Kaliforniya qızıl mädənləri məlum olan kimi dərhal dünyanın hər tərəfindən, hər millətdən bir çox adamlar oraya yüyürüb, qızıl toplamağa başlamışlar. Və orada təzədən bir para şəhərlər bina etmişlər. Odur ki “Kaliforniya” Amerikanın ən xoşbəxt və ən dövlətli yerlərindən biridir.

Bir yerin altında qızıl olduğuna şübhə edilsə əvvəla oradan bir neçə ovuc qum alıb, su ilə bərabər bir qaba qoymalı, sonra həmən qabı sağa və sola əyərək

tərpətməli, bu tərpətmək ilə suda olan qum və torpaq suyun üzünə çıxar. O halda əgər qabın dibində qızıl tozu görünürsə demək ki o yerdə qızıl mədəni vardır.

13 İyul 1913

MD, Nu 11, sy 173

SU TOYUĞU

Ərzin isti tərəflərində, üstü su bitkilərinin yarpaqları ilə örtülü olan suyu axan və dayanan göllərdə uzun ayaqlı və uzun dırnaqlı çox yaraşıqlı quşlar yaşayır. Bunların dimdikləri uzun və nazik olub, tükləri çox olur. Bu qisim quşlara “yarpaq toyuğu” deyirlər. Bunlar su üzündə olan yarpaqlardan özlərinə yem axtarırlar. Suda olan cücülər və bitki tumları bunların yemidir. Su toyuqları quruda yaşayan həm cinslərindən çox cürətli olurlar. Bunlar insandan əsla qorxmazlar, açıq yerlərdə azadəlik ilə gəzişib görüşürlər. Böyük və içi adamlar ilə dolu lodkalar onlara çox yavuş düşüncə qaçmayırlar. Ancaq lodka yanlarına gələndə uçub, suyun üzündən qalxırlar və yenədə yarpaqların üzərinə qonurlar. Nazik yarpaqların üzündə onlar çox yüngül dayanıb, təəcüblü bir halda görünürlər ki əsla sürüşməyirlər. Hətta bunların su üzündə harkuladə bir qaydada dayanabilmələri barəsində cürbəcür hekayələr danışırırlar. Su üzündə olan yarpaqlar onlar üçün xalça misalındadır. Onlar su üzündə olmayanda özlərini yaxşı hiss etməyirlər; sıq ləhmədə yaxşı yüyürməyi bacarırlarsada, hündür otlar arasında çətin gəzirlər və pis uçurlar. Onlar uçmaq və qonmaqdan qabaq bir cür təcili səs edirlərki bu səs gülməyi oxşayır. Bunlardan ən həvəslisi “yağan” adlananlarıdır ki Amerikanın və Xitənin dayanan sularında çox olurlar. Bunların ən gözəli və tamaşalığı “su qırqavulu” dur ki bunlar günün bərk işığında qaçanda, iti qaçışlarını güc ilə görmək olur. Bunlar sıq sıq yarpaqların üstü ilə yüyürürlər özlərinə yem axtarırlar və su zanbaqlarını bunlar çox sevirlər. Su cüceləri və bitki tumları yemək ilə dolanırlar. Qorxu vaxtında bunlar enli yarpaqlar altında gizlənirlər və suda o qədər qalırlar ki qorxudan bir nişanə qalmayı, sonra yenə təzədən su üzünə çıxıb, yarpaqların üstündə seyr etməyə başlayırlar.

14 Sentyabr 1913

MD, Nu 12, sy 184

MƏLUMAT

Mədənlərdən

GÜMÜŞ

Mədənlərdən ən gözəli, ən parlağı, ən ağır gümüşdür. Gümüş çox bərk deyildir. Ama qurquşun qədər də tez əriməz. Özündə dəmir, mis qalay və qurquşun kimi paslanmaz, həmişə ağılıq və parlaqlığını saxlar. Gümüşdən pul qayrıldığı kimi çəngəl, bıçaq, qaşıq və başqa hər cür qaplarda qayırırlar. Bəzek içində işlənir.

QURQUŞUN

Qızıldan başqa mədənlərin ən ağır qurquşundur. Bununla bərabər odda çox asan əriyir. Özündə bərk olmadığı üçün bıçaq ilə kəsilir. Qurquşun gümüş kimi parlaq isədə hava və rütubət ilə tez paslandığı üçün parlaqlığı çox davam etməz. Qurquşundan bəzi turbalar qayrıldığı kimi məscid minarələri ilə kümbələrinin kilsə və böyük imarətlərin üstü onun ilə örtülüb “kirəmit” yerinə işlənir.

14 Sentyabr 1913

MD, Nu 12, sy 188

MƏLUMAT

ÇÖRƏK AĞACI

İsti yerlərdə bəhr-i muhid-i kəbir və bəhr-i muhid-i hindi sahillərində “çörək ağacı” adlı böyük ağaclar bitir. Bu ağacın yarpaqlarında böyük olur. Meyvəsi isə bizim yerlərdə bitən ən böyük almadan da böyükdür. Bunun rəngi sarılı göylü olub, üstü çıxıntılıdır. Bizim yerlərdə bitən buğda, darı isti yerlərdə bitməz. Oralarda yaşayan insanlar, bizlər kimi buğda səpmək və yer sürüb əkmək ilə birşey hazır edəbilməzlər.

Hər gah belə isti yerlərdə çörək ağacı bitməsə idi, bu yerlərin adamları üçün yemək işi çox çətin olar idi.

Çörək ağacı həştad ilə qədər yaşar. Bu ağac ildə sekkiz ay meyvə verir və o qədər meyvəsi olur ki, yalnız iki ağac bir adamı tamam bir il doyurabilir.

İsti yerlərdə yaşayan adamlardan biri öz bağçasında on dənə çörək ağacı əkmışsə, ömrü olduqca həm özü həmdə külfəti yemək barəsində xatir cəmadır: bu ağaclar ömürləri olduqca onları rahatça doyuracaqlar.

Çörək ağacının meyvəsini çiy-çiy yeməzlər. Bunları ağactan dərəndən sonra isti suda və ya isti daşın üstündə bişirip, yiyərlər. Bişən vaxtda çörək meyvəsinin qabığı çatlayır və içinin ağı görünür. Bunlar bişmiş yer alması ilə buğda çörəyinin qarışıq dadını verir ki yeməyi ləzzətli olur. İldə bu ağac yalnız dörd ay meyvə verməz. Bu vaxt içində oranın adamları meyvədən yığıb saxlayırlar. Onlar; tökmüş çörək meyvələrini dərib qabığını soyurlar, içindən xəmir yoğururlar, bu xəmiri daş ilə hörülmüş bir çuxura doldururlar; sonra bu çukurun üstünü yarpaq və daş ilə örtürlər xəmir burada qalıb, turşuyur. Lazım olan vaxt bu xəmindən istədikləri qədər götürüb, yarpağa bükürlər və isti daş üstünə qoyub bişirirlər. Çörək ağacından yaxşı dirək, taxta və şalman əmələ gəlir. Bu ağacın suyunu bizim yerlərdəki qadran “semula” əvəzinə işlədirlər; göğündən Hasır və arşın malı toxuyurlar. Arşın mallarından özləri üçün paltar tikib geyirlər.

25 Sentyabr 1913

Ğ(gayın). R.

MD, Nu 13, sy 198

HIFZISİHHADAN

Yazanı : Səyidov

Yemək Barəsində

Bədənimizi yemək bəslədiyi üçün, bunu artıq dərəcədə diqqət etmək lazımdır. Qədərindən artıq çox yemək bədənimizə zərər olduğu kimi az yeməkdə zərərdir. Çox yeməkdən xəstəlik, az yeməkdən də zəiflik əmələ gəlir. Bunun üçün (itidali) gözləmək lazımdır.

-1-

ÇÖRƏK

Çörək yiyilən şeylərin anasıdır, buna görə çörəyin yaxşılığına sayə etməlidir. Yaxşı çörəyin unu halis, mayası öz yerində, xamiri bişkin, özüdə çox yüngül və ya çox ağır, çox təzə və çox köhnə olmamalıdır.

Buğda çörəyi; arpa, qarğıdalı, darı və başqa çörəklərdən faydalıdır. Arpa və darı çörəyi zarurət vaxtlarında yeyilir. Mədəsi zəif olanlar buğda çörəyi yiməlidirlər. Hər mədə isti çörəyi asanlıq ilə eridəbilmədiyi üçün isti çörək yiməməlidir.

-2-

ƏT

Yeyilməyə yarayan heyvan ətlərinin yaxşıları qoyun, quzu, sığır, dəvə, toyuq, balıq və ov ətləridir. Ət bədənə qüvvət verdiyi üçün insan hər şeydən artıq ətə möhtaçdır. Bununla belə səbzəyatıda çox işlətmək lazımdır. Çox vaxt səbzəyatsız yalnız ət yiyilsə qan, safra və bədənin əxlatını artırır, zihni və bədəni ağır elər, buna görə də kəyfsizlik əmələ gələ bilər. Deməkki yeməyə yalnız ət işlətməyib, gah vaxt xörəyi dəyişdirmək və ya ət ilə səbzəyini bir yerə qatıb, kifayət edən qədər işlətmək lazımdır. Bəzi adam çox ət yeməyi və bəziləridə səbzəyat qismını çox yeməyi adət etmişdir. Bu barədə təbiətə baxmalıdır, kimin təbiəti hansı kısım yeməyə münasib gəlsə, o kısım yeməyi çox işlətməlidir. İsti vaxtlarda ətdən hazırlanan xörəyə az iştah olur, bu vaxt qışdakı qədər çox çox ət yeməyib, həzmi güc olan şeylərdən qaçmalıdır. Ətin bişirilməsinin də həzme faydası çoxdur, məsələ: bastırmanın bozbaşə nisbət qüvvəti artıq, həzmi asan olur: bozbaşə sayaqında bişən ətlərin kötü suyu çıxır.

Balıq, quzu, dana və toyuq cinsindən olan ətlərə nisbət, öküz və qoyun ətinin qüvvəti artıqdır. Yumurta və südün qüvvəti ətdən eksik və səbzədən artıqdır.

12 Oktyabr 1913

Səyidov

MD, Nu 14, 216

MƏLUMAT

ŞƏMAL HADİSƏSİ

Soyuq tərəflərdə bəzi vaxt göydə bir gəribə (hadisə) görünür; gecə vaxtı göyün bir tərəfində zəif bir işıq görünür ki bu işıq, təzəcə açılan sabahın işığına bənzəyir. Bu işıq, bulutlardan yuxarı bir yerdə görünməyə başlayıb, aşağısında qalan bulutlar qarantır olur. Göy üzündə görünən bu işığın parlaqlığı get gedə artır. Surəti isə iymə şəklinə oxşayır. Bu işığın parlaqlığı güclü olur isədə, ulduzların işığını söndürəbilməyir. Bəzən bu işığın surəti iyməlikdən dəyişib, qat qat açılmış bafta şəklinə girir və bəzən bir neçə iymənin üzərində ikinci və ikincinin üzərində üçüncü, dördüncü iymələr görünməyə başlayır. Bəzi vaxt bu işıq göyün elə böyük bir hissəsini tutur ki yalnız soyuq tərəflərdə deyil, Pəterburq`da Mmoskva`da və hətta parijdədə görünə bilər. Parlaq iymələr göydə bir müddət görünürlər, sonra bunlardan qırmızı, göy, yaşıl və sarı şualar parlayır. Bu şuaların göy üzündə kiçik bir surətdə açılıb, tamaşaçıların başı üzərinə inirlər. İşığın hər dəqiqədə surəti dəyişdiyi kimi rənglərində dəyişir. Parlaq iymələr göydə dəniz ləpələri kimi oynayır, cür bəcür şəkillər alırlar. iymələr axırları gahi hər iki tərəfdən yer üzünə yapışır göründüyü kimi, gahıda göyün ucalığına qədər qalxırlar. Bu vaxt göy üzünü qızıl kimi parıl parıl parıldayır. Gah vaxt işığın qüvvəsi azalırsada, gah vaxt bu işıq təzə güc alıb parıldamağa başlayır. Gah vaxt azalıb, göyün bir hissəsini tutarsada, gah vaxt çoğalıb, göyün çox hissəsini bürüyür. Sonra get gedə işıq azalıb, sönməyə başlayır. Axırda da parlaq işıqdan göydə bir əlamət qalmayı. Bahri mühit şəmalinin sahillərində bu işıqdan çox tiz tiz aşkar olur.

12 Oktyabr 1913

A. R.

MD, Nu 14, 220

MƏLUMAT

- DAĞLAR VƏ DƏNİZLƏR -

Bir maddəni, məsələn bir qurşunu bir qab içində əridiniz, sonra soyuq və çuxur bir yerə tökünüz, orada soyuduqdan sonra o dəmir parçasını əlinizə alınız; baxınız görürsünüz ki o parçanın üstü düz deyildir. Üstündə bir qədər çıxıntılar və içində bir qədər deşiklər və yollar görürsünüz. Bizim (arz)ımızda əvvəla ərimiş maden parçası kimi

idi, soyuduqca o kurşun kimi üstündə çıxıntılar və içində mağaralar və yollar hasıl oldu ki indi bu gördüyünüz dağlar. Arzımız soyuduktan sonra hasıl olan o çıxıntılardır.

Arzımız yanmakta olduğu zamanlar ətrafı yəni havası buxarlar ilə dolu idi. Arzımız soyuduktan sonra o buxarlarda soyuyub, su oldu və arzın üstünə töküldü, bu kaide ilə yerin üstünü su qapladı. Sonra bu sular az az yerin içindəki yezəllərə və mağaralara çəkildi və bir qismida arzın qabuğunun yüngül olan yerlərini çöktürdü. Təkrar arzın içine getdi. Bu gün bildiyimiz kimi o sular azalıb, arzın dördte üçü qədər qalmışdır. İndi bu denizlər o zamandan qalan sulardır.

22 Oktyabr 1913

MD, Nu 15, sy 233

HAFİZ ƏLİSAHƏDƏN

Yazanı : Seyidov

-1-

BALIQLAR

Balıq ətinin dadının tərəvətli olması onların dənizdə və şirin suda olmalarından əmələ gəlir. Şirin suda olan balıqların əti dəniz balıqlarından ləzzətli olub, həzmində asan olur, ona görə də onların bişirilməsinə diqqət etmək lazımdır.

Zeytun yağıyla bişirilən balıqların həzmi çox çətin olur, ona görə də bu yağda bişirilən balığı az yeməlidir.

-2-

ŞORBA, SÜDLÜ AŞ VƏ UN AŞI

Dovga şorbası uşaqlara, çox işləyən adamlara və çox yorgun olanlara çox mənfəətlidir. Dovga şorbası yiyiləndən sonra, qana sərinlik verməsindən başqa, mədə və bağırsakları yaxşılaşdırır. Xəngəl, əriştə, güşpərə gec həzm olduğu üçün, bunları az yeməlidir. Umaç tez həzm olan və soyuq deyən adamlara mənfəətli bir xərəkdir. Soyuq dəyənlər umacı isti isti içib yorgan döşəkdə yatmaqla tərləyib. Xəstəlikdən azad olurlar.

Sinəsi zəif olub, öskürəkdən qutaramayan adamlar üçün sütlü aşın hər gismı mənfəətlidir. Inək sütündə şəkər maddəsi çox olduğu üçün, başqa bir sütdən mənfəətlidir. Qoyun və keçi sütündə yağ maddəsi çox olduğu üçün, həzmı çətin olur. İnsan sütündə də şəkər maddəsi çoxdur. Sütlərin hamısında yumuşaldıcı bir xasiyyət olduğundan “şəkər” naxoşluğuna çox faydalıdır. Sütü çox işlətmək mədəsi pozuk adamlar üçün yaxşı deyildir.

Sütlü aşıla şorba, birdə un aşı bunlardır. Xörəklərin qumaşı.

-3-

QƏHVƏ VƏ ŞAKALAT

Sütlü qəhvə sadə qəhvədən yüngül olub, vücudu biraz bəslər isə də çox işlənməsi zəif adamlara və uşaqlara zərər verir. Çayda çox içmək zərərdir. Şakaladın xasiyyəti qüvvətli olduğu üçün, mədə və bağırsakları sıkar, ona görə də mədəsi pozuk adamlar, şakalad içməməlidirlər.

İçmək üçün çay, qəhvə, şakalad yaman olmaz, eğer olmazsa (ifrad).

-4-

ÇƏRƏZ

Yemək üstündən meyvə və ya şirin birşey yemək, xörəyin həzmını asanlaşdırar. Badam, fındık və qozun xasiyyətləri isti, həzmləri çətin, şabalıtın xasiyyəti yələli və həzmı çətin olduğu üçün bunlardan az yeməlidir. Meyvə yemək, bədəne çox zərərliyə. Mürəbbə zərərli deyildir.

-5-

SU

Su, bütün məhlumatın diriliğinin səbəbi və içkilərin ən çox mənfəətlisidir. Lazım olan qədər su içmək, bədənin (hərərətini) yatırdar və həzmı asanlaşdırar. Susuz heçbir yaradılmış dirilik mümkün deyildir. Qədərindən artıq su içməkdə zərərliyə. Çünkü bundan mədə zəifləşir, həzm gecikir və bir neçə xəstəlik baş verir.

Su mikroblardan xali olmadığı üçün, cür bəcür azarları törətməyə səbəb olabilir. Buna görə adam gabağına gələn hər cür suyu içməməlidir. Suyun saf, təmiz və yaxşı su olmasına diqqət etməlidir. Yaxşı su içənlərin bədəni quvvətli, fəna su içənlərin, bədəni zəif, gərnı şişkin və boynu ince olur. Qaynama, çay və yağış suları içməyə yaxşıdır. Acı, duzlu və quyu suları içməyə yaramaz. Bir yerdə yığılıb qalan sular zərərli sulardır.

Suyun yaxşısı saf, duru. İyi və dadı olmayan şirin sulardır.

22 Oktyabr 1913

Seyidov

MD, Nu 15, sy 237

MƏLUMAT

Ulduzlardan

ŞƏHAB - YILDIZ AXDI

İlin bəzi vaxtlarında və açıq gecələrdə bir cürə ulduz kimi parlaq və balaca bir şeylərin göyde qayət çabuk axdıqları görülür. Bunlar çox vaxtda yuxarıdan aşağıya doğru gedərək, fişənk kimi bir iz əmələ gətirdikdən sonra, gözdən yox olub, gedirlər. Bunlara “şəhap” və camaat arasında “ulduz axdı” deyirlər. Halbuki ulduzların səni və gəzdikləri yerlər asla dəyişməz. O axtığını gördüğümüz balaca ulduzlar günün ətrafında özlərinin qarışıq olan yolları üzərində dönərkən “kürə-i ərz”in yəni yerin havası içindən (sürət) ilə keçdikləri halda havaya sürtülərək istiləşib, parlaqlıq əmələ gətirirlər və hava içindən keçdikdən sonra yenə soyuyub sönmüş kimi görünürlər. Bir çox ilin iki vaxtında yəni oktyabrın on və on altıncı gecələri ilə avqustun on üçüncü gecəsi bir cürə ulduz axdı çox çox görünür.

799 və 1833ncü sənələri “Amerika” oktyabrın on birinci, on ikinci və on üçüncü gecələri yağış kimi ulduzların düşdüyü və hamısının göyün bir yerindən axtığı görülmüş idi. Odur ki bir cürə balaca ulduzların kümə halında oldukları xatıra gəlir. Bu ulduz kümələri fevralın beşi ilə on biri və mayın onu ilə on üçü arasında yer ilə gün

arasına girib, bəzi vaxtda bütün günün qabağını tutduğundan o vaxtlarda havanın istiliği azalır.

22 Noyabr 1913

MD, Nu 18, sy 281

MÜTƏFƏRRİQA

BİR UŞAĞIN BÖYÜK İCADI

Peter Burgadeğoreviç gimnazyasında oxuyan Yarucu Peşçikov adlı bir şagird öz ağı və öz qolu ilə bir uçan maşını icad etmişdir. Reyga şəhərində bu maşına minib uçabilmişdir. Bunun maşınası gayrılarınkindən bambaşqa olub, işdə çox yarayandır.

ÇİÇƏKLƏRİN RƏNGİ

Amerika'nın bitki müəllimlərindən biri yer üzündə olan bütün çiçəklərin rəngi barəsində belə bir maraqlı məlumat verir:

Hər bin çiçəkdən 284ü ağ, 226sı sarı, 220si qırmızı, 141i göy, 73ü benövşə, 36sı yaşıl, 1i narıncı və 2si qara rənglərində olur.

30 Oktyabr 1913

MD, Nu 16, sy 254

SUYA BATMAZ PARÇA

Bir neməs suda batmaz parça icad etmişdir. Bu parçadan paltar geyənlər su üzündə asla batmayıb, gəzəbilərlər. Bu parçadan su üzündə süfrə qurub, çay içmək və xorək yemək mümkündür. Çox ticariyələri olunmuşdur.

TUFANDAN ƏVVƏLKİ HEYVANLAR

Tufandan qabaq dünyada çox böyük heyvanlar var idi. İndi bu heyvanların sümükləri tapılır. Bu günki fillər o heyvanların yanında çox balacadır. “Berlin” muzeyində “ripludak” adlı bir heyvanın sümükləri vardır. Bu heyvanın uzunluğu 12

sajın və hündürlüğü 2 sajın yarımındır. Bu yavuşq zamanda Amerika`da bu heyvanın birinin sümökləri tapıldı, bunun uzunluğu 17 sajındır. Bundan da böyük heyvanlar olmuşdur. Şərqi Amerika`da bir heyvanın sümökləri tapılmışdır ki uzununu 5 min puddur. Bu sümökləri Berlin müzeyinə göndərilər. Bu heyvan diri vaxtında 10 min pud ağırlığında olmalı idi.

14 Dekabr 1913

MD, Nu 20, sy 318

MALUMAT

SAMAYIDLAR

Yerin soyuq tərəflərində bahar və payız olmaz və belə yerlərdə ancaq uzun qış və qurağ yay olar. Bu tərəflərin yeri batağlıq olub, donmuş bir halda qalır. Qurağ yay faslı bu batağlıqları əritməyə qabil olmayır. Belə donmuş batağlıqlara “tundra” deyirlər. Tundrada yalnız “mox” mamır və balaca güllər bitir. Bu yerlərdə samayid qəvmi yaşayır. Samayidlərin dövləti maral sürüsündən ibarəttir. Marallar tundrada bitən mamırləri yemək ilə yaşayırlar. Onlar mamırları qar altından eşələyib, çıxarırlar və yeyirlər. Marallar bir tərəfin mamırını yeyib, qutarandan sonra, onların sahibi bir başqa yerə köçər. Buna görə də samayidlar evlərini elə qayırırlar ki onları yığib, yenə təzədən bir başqa yerdə qurmaq asan olsun. Hərə bir nəçə ağac basdırırlar ki bunların üçünü biri birinə bağlayırlar. Yuxarıda tütü çıxmaq üçün, bir baca qoyurlar. Sonra bunun üstünü və içini maral dəriləri ilə örtürlər. Bu dərilərdən biri qalxıb enə bilər ki bu dahi evin qapısı hesab olur. Evin ortalığında od qalayırlar; bundan da evin içi tütü ilə dolar; odun üstündə xörək hazırlayırlar: balıq və maral əti bişirirlər. Samayidlar çox yağlı xörək yeməyi sevirlər. Xörəyə maral sütüdə qatırlar. Yorqan döşəkləridə maral dərisindən olur. Hətta paltarlarınıda maral drisinden tikirlər. Sap əvəzinə maralın damarlarını işlədirlər.

Samayidlar köçəndə, evlərinin üstündən maral dərilərini yığırlar, ağacları çıxardıb, hamısını bir kərişəyə yığırlar və buna maral qoşub, yola düşürlər. Maralsız samayidlərin işi çox fəna olardı; odur ki maralın xatirəsi üçün onlar köçəri halında yaşayırlar.

Bir yerdə samayıdlar ancaq beş altı gün qalırlar. Samayıdların çoxu Allah'ı tanımayırlar. Onlar ağaçdan özlərinə Allah qayırlar. İşləri yaxşı olanda ona hörmət edirlər, bəd gələndə isə yerə çırpıb acıqlanırlar.

21 Dekabr 1913

MD, Nu 21, sy 330

MƏLUMAT

DƏNİZ DUZU VƏ QAYA DUZU

İnsanların çox artıq işinə yaradığı üçün, duz çox lazımlı şeydir. Dəniz sularında ərimiş və təxminən yüzdə iki yarım qədərində olan duza “dəniz duzu” və torpağın altında qayalar halında olan duza “qaya duzu” deyirlər.

“Macaristan” da “Qayrat” dağları özünü çox böyük “qaya duzu” mədənləri vardır.

“Lehistan”da olan “buşenya” və “virilinka” mədənləridə çox böyükdür.

İldə bunlarda iki min əmələ gecə və gündüz çalışır. Qazıların yer altı yollarının dibi 400 arşın dərinliyində və dənizdən 60 arşın hündürlükdədir. Bunların içində əmələ üçün evlər, kulublar və heyvanata məxsus tövlələr qayırılmışdır. Ona görə əmələlər ömürlərini məzar kimi olan bu yerlərdə keçirdib, çox az vaxt bayıra çıxırlar. Buraya girib, çıxmaq üçün hər biri 60 arşın dərinliyində olan 2 dənə quyu vardır.

Suyu şor olan dəniz və göllərdən tulumba “nasos” ilə məxsusi havuzlara alınan sular əvvəla havada və sonra böyük qazanlarda qaynadılaraq, suların buğu olub, uçması ilə duzları alınır.

Duz yeməklərə ləzzət və həzmlərinə asanlıq və bədənə mənfəət verdiyi üçün, insanların ən artıq işlərinə yarayan bir şeydir. Duz, heyvanat ətlərini çürüməkdən və kokmaqda saxlar. Odur ki balıqlar ilə başqa heyvan ətlərinin saxlanması çox lazımdır. Bundan başqa heyvanların çox və iştahlı yem yemələrinə səbəb olduğundan bunların yemlərinə qarışdırılıb, kökəlmələri üçün verirlər. Hələ ziraatda, torpaqların yaxşılandırılmasında işlədilir.

MƏLUMAT

XURMA AĞACI

İsti yerlərdə bitən xurma bizim yerlərin buğdasına əvəz

olur: biz özümüzü çörək ilə doyurduğumuz kimi, isti yerlərində adamları özlərini xurma ilə doyurur. Xurma ağacları cür bəcürdür. Bu 2qisim ağacların cümləsinə “nekl” deyirlər. Neklin bir qismində da hind qozu bitir. Bu ağacların vətəni yerimizin ən isti olan tərəfləridir. Xurma ağacları görkəmində bizim ağaclara oxşamayıb; bunların budaqları olmayıb, köklərindən düz bir yuxarı qalxırlar və ən yuxarıda bir neçə böyük yarpaqları olurki bunların arasında da güllər və meyvələr əmələ gəlir. Xurmanın gülü gözəl olmayır. İsti yerlərdə bitən neklin çox böyükkləri vardır. Bunların elə cinsləri vardır ki yarpaqlarının yədi sajn uzunluğu və üç sajn eni vardır. Bunların hündürlüyü sajna qədər ucalır. Xurma ağacları çox davamlı olur. Bu ağacdən qayrılmış dirək taxtalar yüz ildən artıq işlənəndən sonra yenədə işə yarayırlar. İsti beyabanlarda xurma ağacı bitir, bu ağac olmasa idi, isti beyabanlarda yaşamaq mümkün olmazdı. Xurma ağaclarının meyvəsi üzüm kimi salxım ilə bitir. Hər ağac yeddi səkkiz pud xurma verir. Bunları qurudub, un çəkirlər və ondan çörək və cür bəcür x[rəklər bişirirlər. Xurmanı yalnız isti yerlərin insanları yeməyir; o yerlərin dəvələri, atları, itləridə xurma yeyir. Xurmanı qum içində bastırmaq ilə iki il saxlayabilərlər. Misirdə padşahlıq xərci yerin çoxluğuna görə alınmayıb, bu ağacların sayına görə alınır. Kimin ağacı çox isə, xərc'ində çox verir. Hər il Misir'də iki milyondan artıq xurma ağacından, xəzinəyə (varidat) cema olur. Misir'də yaşayan adamların içində elə varlıları vardır ki üç dörd min xurma ağacları vardır. Hind qozu ağaclarının insana mənfəəti çox olur. Bu ağaclar isti dənizlərin (sahil)lərində bitər. Bunların başında 20-25 yarpaq olur ki hərəsinin 3 sajn uzunluğu və 2 arşın eni olur. Yaxşı aşbazlar bu ağacın meyvəsindən bir ayın içində hərgün bir növ xörək hazırlayırlar. Ağacın özündən yaxşı taxta, dirək əmələ gəlir. Yarpaqları ilə evlərin damlarını örtürlər. Ağacdən təzə cücərmiş yarpaqları dərib, onları qızardırırlar, qovururlar və bişirib, yeyərlər. Hind qozu, uşaq başı boyda olur ki bunların doğmamışlarının içində qoz südü olur. Qozun içi doğandan sonra ondan yaxşı

yağ əmələ gəlir. Bu yağı xörəyə işlətmək mümkün olduğu kimi, yaxşı şam və sabun qayıрмаğada yararır. Qozun qabığından cür bəcür qab qacaqlar hazırlayırlar. Hind qozu ağacı yüz il yaşayabilir və əkiləndən altı il keçmiş meyvə verməyə başlayır; hər ağac 30 dan yüz illiyə qədər qoz verir. İsti yerlərdə hər evin bağçasında bu ağacdən əkilir.

14 Dekabr 1913

MD, Nu 20, sy 314

HIFZISİHHADAN

NƏSİHƏT

M. S. Səyidov

Bir adamın yeməyə iştahası yox isə və ya yediyi şeylərin mədəsində həzm olmadığını duyursa, heç şey yeməməlidir; çünki bundan həzimsizlik və ya başqa xəstəlik əmələ gəlir.

Xörəyi ağızda yaxşı çeynəyib, sonra udmaq lazımdır. Buna görə də dişlərə yaxşı baxıb, onları təmiz saxlamalıdır. Həzm işi ağızda başlanıb, mədədə və bağırsaqlarda kamalə yetir. Xörəyi tez tez yemək təbiəti dürüst deyildir, çünki bu vaxt xörək layiqincə çeynənəbilməyib, udulur və bundan sıxılmaq və qarınca yel əmələ gəlir. Bədənin yaxşı bəslənilməsi çox şey yemək ilə deyildir. Bəlkə yeyilən şeyi yaxşı çeynəyib, ləyiqiyə həzm olunmasına diqqət etmək ilədir. Xörək arasında lazım olan qədər su içməkdə qorxu yox isədir. Xörəkdən sonra çox su içmək həzmi motal etdiyindən yaxşı deyildir.

Çox isti və ya soyuq şeyləri tez tez yemək zərər olan kimi, motal iyilənməyə başlayan şeylərdən az yeməkdə çox zərərliyə. Xörəyə ləzzət vermək üçün duz, bibər, soğan, sarımsak, sirkə və bu misilli şeylərdən lazım olan qədər qatmaq həzmə faydalı isə də, qədərindən çox işlətmək mədə və bağırsaqların ufunətini artırarlar və axırda bunların zəif olmasına səbəb olar. Tox qarına çox yüyürmək və artıq dərəcədə bağırmaq və qışqırmaq çox ziyandır. Tox qarına əziyyət verən və yorgunluq törədən işlərdən pəhriz etməlidir.

14 Dekabr 1913

MƏLUMAT

SABİTƏLƏR

Aydın gecələrdə göy üzünü zینətləndirən sansız ulduzlara “sevabit” yəhut “sabitələr “ yəni duran ulduzlar deyirlər. Çünki bu ulduzlar olduqları yerləri dəyişməyib, bir yerdə dururlar. Bu sabitələrdən hər biri günəş böyüklüyündə və daha böyük bir aləm olub, hər birinin ətrafında da minlər ilə başqa böyük və kiçik ulduzlar dönməkdədir.

Sabitələr çox böyük isələrdə, üzərində yaşadığımız yerdən çox çox uzaqda olduqlarından bizə belə kiçik görünürlər. Hətta “telesqop” (dürbin) ilə onlara baxdıqda, yenə bizə nöqtə kimi görünürlər. Bunların böyüklüyünü ondan bilmək olar ki böyük (alim)lər hesab edib, görmüşlər ki günəşin işığı bizə səkkiz dəqiqə yarımda yetişdiyi halda, bu sabitələrdən bəzilərinin işığı bizə iki, üç il hətta daha çox bir müddətdə yetişir. Bunların işıqları özlərindəndir. Ancaq gündüzlər günəşin işığı olduğundan onlar görünməyib, gecələr görünürlər. Bununla belə bəzi işığı güclü sabitələr var ki bunları gündüzlər belə görmək mümkündür.

HƏCƏR SEMAVİLƏRİ

Göydən bir para daşların düşdüyü, tarix kitablarında yazıldığı kimi, bizim zamanımızda da görülməkdədir. Göydən düşən bu daşlara “həcər semavi” yəni (göy daşı) deyirlər. Bu daşlarda çox vaxt dəmir zərrələri də olur. 1803-cü ildə “Normandiya” da göydən yağış kimi daşlar düşdüyü görülmüşdür. Bu daşların ayda olan yanar dağlardan atıldığı zən olunursa da axan ulduzlar kimi, bir para kiçik ulduzlardan ibarət olması daha artıq zən olunmaqdadır.

31 Dekabr 1913

MD, Nu 22, sy 345

MÜTEFERRİQA

QAYIRMA YUMURTA

Amerika`da toyuq yumurtası baha olduğu üçün, orada yumurta qayırmaq icad etmişlər. Belə yumurtaların içini və qabığını toyuq yumurtasına oxşatmağa çalışırlar. Yumurtanın sarısını bir növ bitki unu, nişasta və yağdan hazırlayıb, ağını albümindən, qabıq altındakı pərdəni jelatindən hazırlayırlar. Yumurtanın qabığını da (gis) dən qayırırlar. Bu yumurtalar əsil yumurta böyüklüyündə olur. İşlənməsi zərərsiz tanınmışdır. Qiyməti toyuq yumurtalarından ucuz olur.

YAPONLARIN BOYLARI

Dünyada ən qısa boylu bir qövüm yapon qövmidir. Fakat, bu axırını iyirmi-otuz ildən bəri onların boylarının uzamasında xeyli təfəvət görülmüşdür. Yaponlar saxladığı hesabdan anlaşılmışdır ki bu az vaxtda onların boyu yüzdə doqquz nisbətlə uzanmışdır. Fikir edirlər ki bu hadisə, onların köhnə, qəbəətlərini tərk etməkdən əmələ gəlmişdir.

31 Dekabr 1913

MD, Nu 22, sy 347

MƏDƏNİ QARDAŞLARIMIZ

“ Alim Sübyan” dan

Mədəni insan öz ağılı sayəsində yerdən çıxartdığı dəmirdən cürbəcür maşınlar qayırmaya başladı. Maşınları suyun buğu ilə, elektrik qüvvəsiylə hərəkətə gətirib işlətdi. İş bir dərəcədə irəli apardığı, yüz adamın bir gündə işləyəcəyini bir maşın bir saatda işləyə bilər. Bu səbəbə görə bir çox insanlar ağır zəhmətdən qutardığı kimi, bir çox şeylərdə ucuz qiymətə mal oldu. Əgər əl ilə işlənirsə bir gündə 30-40 dənə düymə qayırılabilir, halbuki maşın ilə bir uşaq bir gündə əldən 3000 dənə düymə çıxarıb. Ən bacarıqlı bir arvad iynəsiylə bir dəqiqədə 180 ilmək vurabildiği halda

maşın ilə bir dəqiqədə 48 min ilmək vurabilir. Əl ilə qayırmaq lazım gəlsə, bir gündə 20 dənə iynə qayrılabilir; halbuki maşın ilə bir gündə səkkiz milyon iynə qayrılıb, meydana gəlir; bu maşınların yanında yalnız iki-üç adam dayanır.

Mədəni adamlar arasında heç bir şey yoxdur ki maşında keçməmiş olsun. Əynimizə geydiğimiz köynəyin pambığı Amerika'da maşına ilə sürülüb, əkilmiş. Maşına ilə də toplanıb, təmizlənmişdir; bunlar dahi maşına ilə işləyən gəmilərlə böyük dənizlərdən keçirilib, dəmir yolu ilə fabrikalı şəhərə gətirilmişdir. Buradada maşına ilə tokunub tikilib, satış meydanına çıxmışdır.

Bugün ən dövlətli məmləkət, maşınası çox olan yerlərdir. Belə dövlətlərdən Amerika və İngiltərəni göstərmək olar. Buradakı şəhərlərə kənardan baxanda fabrika bacaları bir ormanlıq qədər sıq görülür. Bu fabrikalarda içində neçə minlər ilə maşına neçə min cür şeylər milyonlar ilə işləyib durmaqdadır. Fabrikalarda işlədikcə mallarını əjdəha kimi od çıxaran maşınalı dəmir yol arabaları dünyanın hər tərəfinə dağıldıb, əvəzində pulu məmləkətə yağış kimi yağdırır.

İndi qocalarımızın “ əvvəl vaxtlarda bərəkət var idi, indi bərəkət qalmadı” dediklərində budur. Dünyadan bərəkət qalxmamışdır. Allah`n bərəkəti və rəhməti hər vaxt vardır və boldur. Fəqat, ondan faydalanmaq yolundan gəflet etməmək gərəkdir. Akıl işləməz, qol və ayaqlar hərəkət etməz isə, oradan bərəkət qaçar. Müxtəsər söylərsək, bugün mədəni qardaşlarımız yer üzünün padşahı, elm və marifət bunların vəziri və maşınalar əsgəridir. Bunlar vəsitəsiylə bol bol pullar qazanırlar və dünyada ikən cənnətdə olan kimi yaşayırlar. Bərəkətsizlikdən ötrüdə Allah` və təkdirə şikayət etməyirlər.

25 Sentyabr 1913

MD, Nu 13, sy 197

MEVLÜD BAYRAMI

Et mevlüd şəhnəşah zaman,

Firqə-i islamı qıldı şadman

“Qudsi”

Rabiuləvvəl ayının 12. günü Peyğəmbərimiz Məhəmməd Əleyhissəlam anadan olduğu üçün, bu gün bizdən ötrü ən əziz və böyük bayramdır. Bu bayram münasibətiylə Rəsul Əkrəməimizin müxtəsər əhvalatı ilə bu nömrəmizi zینətləndiririk.

Həzrəti İbrahim Əleyhissəlam`ın kiçik oğlu İsak Əleyhissəlam`dan yahudilər və böyük oğlu İsmayıl Əleyhissəlam`dan qarışılar dünyaya gəldi.

Məhəmməd Əleyhissəlam qarış qəbiləsinin rəisi Abdülmüttəlib`in nəvəsidir. Atası Abdullah, anası Aminə həzrətləridir.

Həzrəti Məhəmməd dünyaya gəlməmiş atası, altı yaşında ikən anası vəfat etdi. Süd anasının adı Həlimədir. Məhəmməd Əleyhissəlam babası Abdülmüttəlib`in yanında qalmışdı. Sekkiz yaşında ikən babası vəfat etdi.

Həzrəti Məhəmməd əmisi Əbu Talib`in yanında qaldı. Peyğəmbərimiz balaca ikən doğruluq ilə ad qazanmışdı.

Bütün ərəblərin Həzrəti Məhəmməd`ə hörmət və məhəbbəti var idi.

25 yaşında ikən “Xədicətül Kebri” ni aldı. Bu vaxt Həzrəti Xədicə 40 yaşında, qarış qəbiləsinin ən dövlətlilərindən idi.

Həzrəti Məhəmməd 40 yaşında ikən peyğəmbər oldu. O vaxt məkkə əhalisi bütpərəst idi. Əbu Talib vəfat edəndən sonra qarışılara Əbu Cəhil rəis oldu. Əbu Cəhil və ərəblər Həzrəti Peyğəmbərə əziyyət etməyə başladılar. Bunun içində miladın 622nci sənəsində Həzrəti Məhəmməd Əbu Bəkir Sıddıq ilə bərabər medinəyə köçdülər. Bu tarix müsəlmanlar üçün tarix başı qəbul olunmuşdur ki adına “tarix-i hicri” deyirlər. Hicrətdən sonra müsəlmanlar çoğalmağa başladılar. Bunu gören müşriklər. Müsəlmanlara hücumə başladılar. Bir çox muharibə oldu. Bunların ən meşhurları: Bədir, uhud, xəndəq muharibələridir.

Həzrəti Məhəmməd hicrətin 11nci sənəsində vəfat etmişdir.

1 Fevral 1914

MD, Nu 2, sy 17

7. Fıkralar

LƏTİFƏ

-1-

Bir adamın qapısını oğurlamışdılar. Nə qədər axtardısı da tapabilmədi. Axırda gedib, məscidin qapısını çıxartdı və dalına götürüb, aparanda məscidin qulluqçusu onun qabağını kəsib, dediki

___ Bunu hara aparırsan?

___ “Evimə aparıram. Mənim qapımı oğurlamışlar. Allah isə oğrayanı bilir. O mənə oğrunu göstərsin, məndə onun qapısını verim.” Diyə kişi cavab verdi.

-2-

Bir kişi oğlunu bazara göndərdi ki quyu üçün otuz arşın uzunluğunda bir quyu kəndiri alsın, oğlan bazara gedib, yarı yoldan qayıtdı və atasına dedi ki

___ Kəndirin uzunluğunu otuz arşın olsun, bəs eni nə qədər olsun?

13 İyul 1913

MD, Nu 11, sy 173

LƏTİFƏ

-Farsçadan tərcümə-

Bir gecə bir fəqirin evinə oğru gəlib evi nə qədər axtarırsa, bir şey tapmayır. Qayıdıb gedəndə ev sahibi deyir; “qapını açıq qoyma, ört” oğru deyir; “evindən çox xeyir aparıram, bir qullud da buyurursan!”

DİLƏNÇİ

Bir dilənçi: bir evə gəlib, biraz xörək istəyir; buna deyirlərki hələ xörək bişirməmişik. Dilənçi deyir ki elə isə biraz yağ veriniz! Deyirlər ki yağımız qutarmışdır. Dilənçi deyir ki içməyə biraz su veriniz. Ürəyim yanır. Deyirlərki suyumuz yoxdur. Dilənçi deyir: indiki belədir. Daha nə əyləşmişsiniz. Durunuz bərabər dilənçiliyə gedək!

14 Sentyabr 1913

Zeyvəxanım Teqizadə

MD, Nu 12, sy 190

LƏTİFƏ

Uzaq bir vilayətdən Bakı`ya ticarət üçün bir adam gəlir və ev kirayə edib, bir müddət burada qalmalı olur. Birazdan sonra bu adam Bakı hamamlarının suyu şor olduğunu eşidir.

Bu adam hamama gedəcəyi vaxt nökərinə deyir ki: mən hamama getmək istəyirəm, amma eşitdiyimə görə Bakı hamamlarının suyu acıdır. Şirin suyu olan bir hamam bilirsən mi?

Nökər də: “Əfəndim, siz hansı gün hamama gedəcək olursanız, mənə qabaqcadan deyiniz, 5-10 girvenke şəkər alıb, gedəcəyiniz hamamın bütün suyunu şirinləşdirim!” demişdir.

9 Noyabr 1913

Fazıl Əfəndizadə

MD, Nu 17, sy 271

LƏTİFƏ

- İT DUASI-

Birisi yoldaşına dedi: İt hürəndə filan duanı oxu, sənə deyməsin!

Yoldaşı dedi;

___ Yaxşısı budur ki özün ağaça saxla, çünki hər it arab dili bilməyir.

-ARİFİN CAVABI-

Bir cahil arifə dedi:

___ Sənin ağzından çox fəna iy gəlir.

Arif cavab verdi:

___ Sənin ayıblarını ürəyimdə saxladığım üçün ağzımdan fəna iy gəlir!

22 Noyabr 1913

MD, Nu 18, sy 286

LƏTİFƏ

PEYĞƏMBƏRLİK İDDİASI EDƏN ADAM

Birisi peyğəmbərlik iddiası edirdi. Buna bir qıfıl verib, dedilər ki indiki sən peyğəmbərsən, al bu qıfılı açarsız aç! Peyğəmbərlik iddiasında olan kişi dedi:

___ Mən peyğəmbərəm, dəmirçi deyiləm!

DUA

Birisi dəyirmanı un çəkdirmək üçün buğda aparmışdı. Dəyirmançı işə çox olduğu üçün buğdanı qəbul etmədi. Kişi dedi; “indiki bu buğdanı qəbul etməyirsən, mən dua edəcəyəmki sən dəyirmanının yansın!

Dəyirmançı dedi: bunu dua edincə, dua et ki buğdaların un olsun.

HAZIRLIQ

Bir fağıra dedilərki qış üçün nə hazır etmişsən? Fağır belə cavab verdi:

___ Üşüməklə-titrəmə!

30 Oktyabr 1913

MD, Nu 16, sy 255

LƏTİFƏ

EDİB VƏ GƏMİCİ

Bir edib gəmidə gedərkən gəmiciyə dedi:

___ Ədəbiyyatdan xəbərdar mısın?

Gəmicici dedi:

___ Xeyir, xəbərdar deyilim!

Edib___ Elə isə ömrünün yarısı fənaya getdi! Biraz keçdi, bir fırtına oldu.
Gəmicici edibə dedi:

___ Üzmək bilirmisin?

Edib dedi: “Bilməyirəm”

Gəmicici dedi: elə isə ömrünün hamısı fənaya getdi.

UŞAQ VƏ ANASI

Bir uşaq sürətini quyuda görüb. Anasını çağırdı və dedi: quyuda oğru var!
Anası quyuya baxıb dedi:

___ Doğru söyləyirsən. Yanında bir arvadda var!

22 Oktyabr 1913

MD, Nu 15, sy 239

LATİFƏ

Bu müəllimə imla dersində şakirdlərinə yazdırdığı yazının mənasını öyrədən vaxt, “iffət” və “ismət” kəlimələrini öyrədirdi. Bir dəfə bu şakirdlərin birindən sual etdi:

___ Oğlum, iffət nə deməkdir?

Şakird___ Anam deməkdir! Bu cavab müəllimə qərribə gəlib dedi:

___ İsmət nə deməkdir?

Şakird___ Xalam deməkdir?

Dimə, şakirdin anasının adı iffət və xalasının adı İsmət imiş.

21 Dekabr 1913

MD, Nu 21, sy 234

LƏTİFƏ

ŞAİR VƏ HAKİM

Bir şair gözəl bir hekayə yazıb, hakim üçün oxumuşdu. Hakimin bundan xoşu gəlib dedi:

Sənə mükafat üçün istər isən, üç yüz qızıl, istər isən 3 hikmətli söz deyim.

Şair dedi: hikmətli söz qızıldan artıqdır. Hakim dedi:

1. Libasın köhnə olsa, təzə başmaq geymə. Şair özü özünə dedi:

Yüz qızılım hayıf oldu!

2. Saqqalına xına yaxanda aşağı axmağa qoyma. Çünki paltarın çirk olar.

___ Hakim! Üçüncü hikməti demə, yüz qızılı ver!... deyib, şair yalvarmağa başladı.

Hakim gülüb, ona yüz qızıl verdi.

31 Dekabr 1913

MD, Nu 22, sy 348

8. Atasözü və Deyimler

BÖYÜK SÖZLƏR

Akilane sual etməyə, diqqət etməklə dinləməyə, sakitane cavab verməyə alış!

~~~~~

Ləfətər

Danışığın arasını yerində özün kəs. Elə etməki səni artıq danışmaqdan men etsinlər.

Ləfətər

~~~~~

Təkəbbür etmə, özgüləri ayıblandırma, yersiz mübahisə qılma.

~~~~~

Alim adamın sözü işinə (müvafik) olmasada, onun sözünə artık diqqət ilə qulaq asıb, əməl et: nəsihət divardada yazılmış olsa, insan onu öyrənməlidir.

~~~~~

Sadi

İnsanın ağzındaki dili bir xəzinə açarır. Xəzinənin qapısı bağlı olanda orada qiymətli daşlar və ya gereksiz şeylər olduğunu bilmək olmaz. Sadi

~~~~~

Qəzəbini yatırdabilmədiyin halda dilini saxla, danışma; bu vaxt tezliklə sakitləşirsen. Bakəstər

~~~~~

Mübahisə vaxtında qazablananlar həqiqət üçün deyil, özləri üçün bəhs edirlər.

~~~~~

Qaralı

Danışmaq lazım olduğu halda danışmamaqla, danışmamaq lazım olduğu halda danışmaqla qusur edərik Sadi

25 Sentyabr 1913

Əli Settar

MD, Nu 13, sy 197

MƏSƏLLƏR

-1-

Buraxılan ox geri qayıtmaz.

*

Ağac bar verəndə başını aşağı tutar.

*

Adam öz tayını tapmazsa günü ah-vay ilə keçər.

*

Dostun bir isə az. Düşmənin bir isə çoxdur.

*

Zən etmədiyin yerdən tülkü çıxar.

*

Yorğanına görə ayağını uzat.

*

Gülü istəyən tikanlarınıda istəməlidir.

*

Ağıllı düşmən, ağılsız dostdan yaxşıdır.

*

Çox yaşayan çox bilməz, çox gəzən çox bilər.

*

Hər yoxuşun bir inişi var.

12 Oktyabr 1913

MD, Nu 14, 214

-ATALAR SÖZÜ-

Alması palçığa atsalar, yenə almasıdır.

*

Əmanətə xəyanət olmaz.

*

Ev alma. Özünə qonşu al.

*

Ev sahibi müsafirin xidmətkarıdır.

*

Əvvəl zəhmət çəkən, sonra rəhmət olur.

*

Yaxşı dost, qara gündə məlum olar.

*

Əvvəlcə düşünməyən, sonra peşman olar.

*

Yaxşılıq zayi olmaz.

*

İnsana nə gəlsə dilindən gəlir.

*

Sürüdən ayrılan qoyunu qurd qapar.

*

Söz bir, Allah bir!

*

Şahin ilə dəvə ovlanmaz.

30 Oktyabr 1913

MD, Nu 16, sy 251

MƏSƏLLƏR

Tənbəl adam bədbəxt olar.

Bal bal deməklə ağız şirin olmaz.

Ağlamayan uşağa məmə vermezlər.

Fikirsiz söz danışma.

Meyvəsiz ağaca daş atmazlar.

Dost ilə ye; iç alışveriş etmə.

Dildən gələn əldən gəlsə hər fəqir padşah olur.

İki qarpız bir ələ sığışmaz.

Nə əkərsən onu biçərsən.

21 Dekabr 1913

MD, Nu 21, sy 333

BÖYÜK SÖZLƏR

Birlik olmayan yerdə qüvvət olmaz.

Od ilə pambığın oyunu olmaz.

Adam adama lazım olur.

İnsan fəna işlərinin cəzasını görər.

İnsanın zirəkliyi sözündən, nəcabəti işindən anlaşılır.

Küçüklərə hörmət edər isən, böyüklərdən hörmət qazanarsan.

Gün bulut altında işığını gizləyə bilmədiyi kimi, uşaq da uşaqlıq hərəkətləri arasında öz qabiliyyətini gizlədəbilməz.

15 Yanvar 1914

MD, Nu 1, sy 9

HƏZRƏTİ ƏLİ ƏLEYHİSSƏLAM TƏRƏFİNDƏN

DENİLMİŞ BÖYÜK SÖZLƏR

- * Atana riayət etki oğlunda sənə riayət etsin
- * Sanat insanın həzinəsidir.
- * Ömrün bərəkəti yaxşı əməl ilədir.
- * İnsana bəla öz dilindən gəlir.
- * Hasis dövlətli, sexavətli fəğırdan daha fəğırdır.
- * Alim mərtəbəsi başqa mərtəbələrədən əladır.
- * İnsan ata-babasıyla deyil, ancaq öz marifətiylə iftihar edə bilər.
- * Səni pis yola təşvik edənlər, sənə xıyanət və zülm edərlər
- * Səhər erkən yuxudan durmayı adət etsən, xoşbəxt olarsan.
- * Təvazu insanın hörmətini artırır.
- * Əlm və ədəbi tələb etmək qızıl və gümüşü hasil etməkdən daha yaxşıdır.

6 Mart 1914

MD, Nu 5, sy 72

MƏSƏLLƏR

- * Zamanəyə uymak gərək.
- * Əyri otur düz danış
- * Qəbil şakird ustasından artıq olar.
- * Zəhmətsiz bal yeməzlər.

* Dağ dağa yavuşmaz, insan insana yavuşar.

* Meyvəsini ye, ağacını soruşma.

* Dama dama göl olar.

* Ətə baxma, dona baxma, içindəki cana bax.

* Axşam isə yat, sabah isə gət.

* Kişinin hörməti öz əlindədir.

29 Mart 1914

Md, Nu 7, sy 108

İBRƏTLİ SÖZLƏR

* Adam odur ki iqrarından dönməz.

* Bugünün işini sabaha qoyma.

* Adamın başına nə gəlirsə, dilindən gəlir.

* On dəfə ölç bir dəfə biç.

* Ağaç meyvə verdikçə başını aşağı tutar.

* Özgəyə quyu qazma: özün düşərsin.

* Bıçaq zarafat sevməz.

* Yalancının evinə od düşdü, ona kimsə inanmadı.

* Gözlərini ancaq yatanda yum.

25 Aprəl 1914

MD, Nu 9, sy 134

BÖYÜK SÖZLƏR

* Az danışiq ilə çox şey anlatmaq aqıl olanın alamətidir.

- * Dostlara malik olanlar, yalnız fəzilət sahibi olanlardır.
- * Yemək bədənə nə tür təsir edərsə, mütəliə dəhi ruha elə təsir elər.
- * Həyat; özü özünə birşey deyildir; onun qiyməti ancaq dolandırmğa bağlıdır.
- * Cəhalət insanların ən böyük xəstəliğıdır.
- * Səy insanın diriliyidir.
- * Səbr acıdır, fəqat meyvəsi ləzzətlidir.
- * İç sıkıntısı bir xəstəliqdır, əlacı isə çalışmaqdır.
- * Tənbəllik bütün günahların yol göstərənidir.
- * Tənbəlliyi istirahət sanmaq günahların ən böyüyüdür.
- * Bədənin salamətliyi, zəkavətin artıqlığı, və ürəyin istirahətliyi, səyin latif səmərələrindəndir.
- * Tənbəllərin ağılı və zəkası nə qədər parlaq olursa olsun, yenə adi adamlar kimidirlər.
- * Fəziləti tapmaq üçün sevmək, sevəbilmək üçün bəxtiyar olmaq lazımdır.
- * Pislik olan yerdə, ağılı və şadlığın ola biləcəyinə inanma.

4 May 1914

Abid Mətlubzadə

MD, Nu 10, sy 147

BÖYÜK SÖZLƏR

Ağıllı baş hər şeydən bir mənfəət götürər.

Damcı bir şey deyil ama daşı deşər.

Özgəyə yamanlıq edən, özünə edər.

Yamanlıq yolları yüngül, yaxşılıq yolları ağırdır.

Az iş çox sözdən yaxşıdır.

Səhvini göstərənlərə hörmət et.

Paltar zینətləndirməkdən, ağılı zینətləndirmək faydalıdır.

7 Oktyabr 1914

MD, Nu 14, sy 216

ATALAR SÖZÜ

Hər meyvənin bir dadı olar.

Ayaq ayaq nərdivana çıxarlar.

Yavaş gedən yorulmaz.

Diyeceyin sözü fikirsiz söyləmə.

Yalnız əldən səs çıxmaz.

Ot kök üstündə bitər.

Axtaran tapar.

Can de, can eşid.

Zəhmətsiz bal yeməzlər.

17 Noyabr 1914

MD, Nu 17, sy 265

PEYĞƏMBƏR-İ ZİŞANIMIZ MƏHƏMMƏD ƏLEYHİSSƏLAM'IN

BUYURDUĞU HADİSLƏRDƏN BƏZİLƏRİ:

1. Mən əlmin şəhəriyim və əlm onun qapısıdır.
2. Gedin əlm dalınca, əlm Çin vələyətində olsada.

3. Əlm yolunda ölən şəhiddir.
4. Əlmi öyrənən beşikdə olan uşaqlıq vaxtından, qəbrə gedincəyədək.
5. Uşaqlıqda öyrənilib kəsb olunmuş əlm, daşa naqş olunmuş kimidir.
6. Allah Alimdir və əlm onun sıfatıdır.
7. Bir kəs öz nəfsini tanımazsa, Allah'ı tanımaz.
8. Cahilin ibadətindən, Alimin yuxusu xəyrlidir.

12 Dekabr 1914

Məhəmməd Ağa Şükürov

MD, Nu 19, sy 300

İBRƏTLİ SÖZLƏR

Bir millətin qocaları hər nə qədər təcrübə ilə söz söylər isədə, doğru fikirlər hər vaxt o millətin cavanları tərəfində olur.

Nəfsinə qarşı heç bir şeyi aff etməyənin, hər şeyi aff olunur.

Özgələrin qusurunu danışb, ondan ləzzətlənmək, öz qusurlarından xəbərsiz olmağın nişanəsidir.

Başqalarında ayıb bildiyi işi insan özü etmək ahmaqlıqdır.

Ölümün birinci xəbərçisi dünyaya gəlməkdir.

Doğruluq axtaranların rəhməti hədəf getməz.

20 Dekabr 1914

MD, Nu 20, sy 316

MƏSƏLLƏR

Əl əli boyar, əldə üzü.

Tək əldən səs çıxmaz.

Xasiyyətini bilmədiyən atın quyruğunu əlləmə.

Ağız ilə pulov olmaz, yağ ilə düyü gərək.

Halva halva demək ilə ağız şirin olmaz.

Yaxşılıq elə at dənizə, balıq bilməzsə halik bilər.

Ağac bar verəndə başını aşağı dutar.

Ət yiyən quş dimdiyindən malum olar.

5 Noyabr 1914

MD, Nu 16, sy 253

9. Pedagoji Yazıları

İLK MƏKTƏB

Analar qucağıdır

Payız fəslinin günlü bir günü idi. Yeddi yaşında Fatma ilə anası öz bağlarında, meyvə ağacları altında oturmuşlardı. Fatma çox yorulmuş olduğundan, başını anasının dizlərinə qoymuşdu. Gözləri anasına baxdığı halda, ayağını yavaş yavaş yerə vurub, əliylə də anasının saatıyla oynayırdı. Anasıda Fatma'nın ipək kimi olan saçlarını barmaqlarıyla daramağa məşgul idi.

Bu vaxt bunların oturduğu yerə gün düşdü. Günün düşməyindən Fatma'nın gözləri qamaşdı və anasının üzünə baxabilməyib, kirpiklərini qırpmağa başladı və dedi:

___ Of, anacan, gözlerimi açabilməyirəm, həmdə istiləndim!

Anası___ Səni gün istiləndirdi, qızım!

Fatma___ Anacan, bu istilik gündənmidir?

___ Əlbəttə, qızım!

___ Bəs ayda bizə işıq verir, ama nə üçün o adamı istiləndirməyir?

___ Qızım, ayın özünün işığı yoxdur, o bizə verdiyi işığı gündən alır! Dur, qızım, gedək kölgədə oturaq! Anası altlarındakı xalçanı kölgəyə çəkdi və ikiside yenə oturdular.

Fatma ___ Oh! Anacan, burada əcəb sərinləndim!

Anası ___ Bura sərinidir, qızım!

___ Sen deyirdin ki istilik və işıq, gündəndir; bəs buradakı sərinlik nədən olur? Anası bu suala birdən birə cavab verəbilmədi; fikir eləməyə başladı. Bir azdan sonra dedi:

___ Qızım, ağacın yarpaqları günün istisini yerə düşməyə qoymayır, ona görə də bura kölgə və sərinidir!

___ Bəs bunları edən kimdir?

___ Bunların hamısını eyləyən bizi və cümlə aləmi yaradandır!.

___ Hə! Mən bildim Allah!..

___ Bəli, qızım, Allah!.

___ Anacan sən mənə bir dəfə demişdin ki ay, gün, ulduzlar, bizim dünyamız kimi böyük-böyük şeylərdir. onlarda, bizdə, geniş bir boşlukta dönərək, dolanırlar... Mən bunları xalam qızı Zəhraya dedim. O, mənim sözlərimə inanmadı. O, dediki ay atadır, gündə anadır; onun qaş, gözü, ağzı, burnu görünür. Zəhra deyir ki ulduzlarda onların uşaqlarıdır. O, ayı görəndə belə deyir:

Ay dədə, ay dədə,

Oğlu qızı çox dədə!

___ O, bilməyir, onun üçün elə danışır, sonra oda öyrənər!

___ Nə vaxt öyrənər?

___ Məktəbə gedəndə öyrənər!

___ Mən ki onları bilirəm; məktəbə gedəndə mənə nə öyrədəcəklər?

___ Sən bileceğin şeylərin çox azını bilirsən; məktəbdə onların çoxunu və cürbəcürünü öyrədəcəklər!

___ Gördüyü şeyləri xəbər almaq uşaqlarda adətdir. Bu uşaqda bir qədər göyə baxandan sonra soruşdu.

___ İnsan yüksək bir yerə çıxsə göyün rəngini daha yaxşı görər, elədir mi, ana?

___ Yox, qızım! Yüksəyə çıxdıqca göyün rəngi daha da ağ görünər, hava nə qədər sık olarsa o qədər rəngi göyə çalar. Biz yüksəyə çıxdıqca, hava azalır, ona görə də bizə rəngi ağ görünər.

___ Havanın rəngi göy deyildir ki? Göyə baxmasak, biz buralardakı havanı gök görməyə. Evin havasında gök deyildir.

___ Göklük havanın çoxluğundandır, hava bir yerdə nə qədər çox olarsa, rəngidə o qədər gök görünər. Mən sənə rənglərin necə olduğunu öyrətmişdim; havanın az olan bir yerinə baxanda, orada ki havanı ağ görürük; çox uzağa baxanda, hava çox olduğu üçün, orada göy görünür. Necə ki dənizə baxanda, suyun rəngini göm-göy görürük, o sudan bir qabın içine alsak, qabdakı suyu ağ görürük. O uzaqda görünen meşəni qörürsən mi; oradakı ağacların yarpaqları məlumdur ki yaşılıdır. İndi biz oraya çox uzaqdan baktığımız üçün, orası bize göy-təhər görünür; çünki biz ilə meşənin arasında hava çoxdur. Havanın göy rəngə çalması, meşənidə bize göy göstərir.

___ Doğrudanda elədir; mən o günləri balığımı ölməsin deyər, onun dəniz suyunun içine buraxmaq istədim, ona görə dənizdən su götürtdüm, mənə ağ su götürdülər, mən dəniz suyu olduğuna inanmadım, sonra o qabı tezədən mənim yanımda doldurdular, yenə də eləcə ağ oldu. Nə üçün su dənizdən çıxan kimi ağ olur, deyə matal qalmışdım?! İndi bunu daha bildim.

___ Qızım! Həqiqətdə suyun və havanın rəngi yoxdur, onların necə bilindiklərini sən sonra məktəbdə oxuyub, öyrənərsən. İlk məktəbdə bu qədər bəsdir.

___ İlk məktəb hansıdır?

___ İlk məktəb burasıdır! Deyib, balasını bağrına basdı. Uşaqda anasını qucaqlayıb, dedi:

___ Məktəbdə belədir mi? Uşaqlar məktəbdən qorxurlar, ama mən, sənin ağzından çıxan sözlərə çox həvəslə qulaq asıram. Əyər məktəbdə sən danışdığın kimi şirin sözlər söyləyəcəklər isə, mən o məktəbi çox sevərəm.

Əyər məktəbdə verdikləri dərsləri unutsam, evdə sən mənə öyrədərsən, yadıma salarsan, elədir mi?

___ Əlbəttə, qızım!

___ Nə üçün bizim gənşunun qızı məktəbə getmək istəmir? Onu məktəbə güc ilə göndəirlər?

___ Bilirsən, qızım! Öyle məktəbə getmək istəməyən uşaqlar görmədiklərini məktəbdə görürlər, eşitmədiklərini məktəbdə eşidirlər, ona görə də məktəb onlara yad və çətin gəlir. Sən isə məktəbdə oxunacaq şeylərin, ilk dərslərini bildiğin üçün dalını öyrənməyə həvəs ilə məktəbə gedəcəksən. Sənin bu həvəsin müəllimlərin həvəsinə artıracaq, onlarda hamısı səni seəcəklər.

___ Mən nə zaman məktəbə gedəcəyəm?

___ Yazıları düüst oxuduğun zaman!

___ Elə isə bundan sonra daha artıq çalışacağım ki məktəbdə tez gedim.

22 Oktyabr 1913

S. Efendizade

MD, Nu 15, sy 230

İLK MƏKTƏB

- ŞƏKƏR ALMASI-

Fatma___ Anacan! Lap matal qalmışam.

Anası___ Nə üçün, əziz balam?

___ O gün mənə şəkər alması vermişdin, yadımdadır mı?

___ Hə! Nə olmuş qızım?

___ Daha nə olacaq! O qədər xoş, o qədər gözəl olar alma...

___ Mənim tərif elədiyim kimi çıxmadı, elədimi?

___ Əlbəttə ki! yemək üçün kəsdiyim vaxt, içində nə gördüm, bilirmisən? Ortasında bir böyük qurd var idi ki almanın ürəyini, yəni tohumları olan yerini yemiş idi! Mən bunu gördüm, iyrəndim və almanı atdım!

___ Qızım, insan hər gördüyündən bir nəsihət götürməlidir. Bir azca fikir versən, bu şəkər almasından böyük nəsihət götürə bilərsən! Onu bilki zahiri surətlər insan aldadıcı şeylərdir. Bu hal bircə meyvələrdə məvcud deyildir, insanlarda da vardır. Məsələn: mən bir balaca, saçları sarı, özü gözəl, yaraşlıqlı bir qız tanıyıram ki onu görənlər: “yaxşı hasiyətli, ürəyi yumşaq, itaatli bir qızıdır” deyirlər.

___ Ana, bu balaca qız kimdir?

___ Əyər bu qızı mənim kimi yaxşı tanırsalar, onun acıqlı, tərs, itaatsiz bir qız olduğunu bilirlər. Şəkər alması kimi onunda zahiri surəti adam aldadır.

___ Ana!...

___ Nə var, qızım?

___ O qızın adı nedir?

___ Onun adını sənə deməyəm; yoxsa o qızı tanımaq istəyirsən?

___ Onu mən tanıyıram! Ancaq o pis təbiətlərindən əl götürüb, yaxşı, itaatli, sevimli bir qız olacaqdır!

___ Buna söz verirsən mi?

___ Bəli! Xalis və təmiz ürəklə söz verirəm!

___ Yavrum! Quzum! Onu bilki mənim ən çox istədiyim şeydə budur! Əlbəttəki ağıllı insanlar, hər gördükləri şeylərdən dərs-i ibrət alırlar. Dünyada boş, mənasız bir şey yoxdur. Ən alçak bir şeyə ağıl və anlayışla baxsan, ondan böyük böyük mənfəətlər götürərsən! Sənə bir məsəl danışım, yaxşı qulaq as:

Kamil adlı bir uşaq məktəbdə təzəcə oxumağa başlamışdı. İlk məktəbdə bu bəqarəyə heç şey qandırmmamışdılar, ona görə də bu ikinci məktəbin dərsləri buna çox güç gəlirdi; o idi ki müəlliminin sözlərini yadında saxlayabilməyirdi. Sınıftada yoldaşları buna gülürlərdi. Kamil birgün sınıfta yaxşı cavab verəbilmədiyindən, yoldaşları buna gülmüşlərdi; bu zavallı uşaq dərstdən çıxanda bir tərəfdən dərslərinin çətinliyini, bir tərəfdəndə yoldaşlarının buna gülmələrini fikir edə edə yol ilə gedirdi. Bu vaxtda daldan gələn qoca kişi uşağın belə qamqın halda getdiyini görüb, ondan soruşur:

___ Bala! Səni belə qamqın etməyə nə şey səbəb olmuşdur?

Kamil ___ Dərslərim çoxdur, yaxınlardakı imtahan üçün bunları hazırlamaq lazımdır. Ancaq bu dərsləri imtahana qədər öyrənəbilməyəcəyəm!

___ Nə üçün?

___ Yoldaşlarım mənə: “nahak yerə çalışma, sən ki bu dərsləri öyrənəbilməyəcəksən!” deyirlər.

Bu sözləri dedikçə, Kamil'in gözləri dolurdu, axırda özünü saxlaşdırabilməyib, ağladı. Qoca kişi bu manzaradan çox mütəəssir olub, dedi:

___ Yoldaşlarının sözlərinə inanma, dərslərini onlar qədər, bəlkə onlardan daha artıq öyrənəbiləcəyini çalış göstər ki onlarda öz səhvlərini başa düşsünlər!

Kamil ___ Öyrənəcəyimiz dərs çox çetindir, içində yadda qalmayan çətin və güç kəlimələrdə çoxdur. Orasını bilirəm ki nə qədər çox çalışsam, yenədə yoldaşlarımdan yaxşı öyrənəbilməyəcəyəm! Ancaq mən istəyirəm ki yoldaşlarım mənə gülməsinlər və mənə tənbel deməsinlər!

Bu vaxt qoca kişi duvarda aşağıdan yuxarı çıxan bir qarışqanı Kamil`ə göstərib, dedi:

___ Bax! Görürsən mi, bu qarışqa bir balaca boyu ilə bu dörd mərtəbə evin üstünə çıxmağa başlamışdır; səbat edərsə, çalışarsa, on dəqiqədən sonra evin damında olar! Səndə bundan ibrət al, hələ imtahana çox var, əyər indidən gündə bir qədər dərs zihnində saxlamağa çalışar isən imtahanda çox yaxşı cavab verərsən! Ancaq tənbel olma, sənə tənbellik üz verərsə, bu qarışqanı yadına sal və çalışmaqta davam et! “indilik sağ ol!” deyib, qoca kişi yoluna getdi.

Bundan sonra Kamil qarışqanı (taklid) edib, dərslərinə çalışdı. İmtahan zamanı gəldi. Kamil'də yoldaşları ilə imtahana girdi. Əvvəl beş altı uşağı imtahana çağırıdılar. Növbət buna çatanda bütün sinifdəki yoldaşları gülməyə hazırlanırdılar. Kamil'də yerindən durdu, hər suala qayda ilə cavab verirdi. Yoldaşları Kamil'in belə gözəl cavab verməsinə matal qaldıqları kimi, müəllimlərdə təəccüb edirdi. Axırda müəllimlərdən biri Kamil'dən soruştu.

___ Di görüm, sən imtahana bu qədər yaxşı necə hazırlanabildin?

___ Mənim yaxşı hazırlana bilməyimə səbəb, balaca qarışqanın səbat üzrə çalışması olmuşdur!

Bu sözə bütün sinifdəkilər güldülər.

Müəllim___ Gülməyin, qarışqa elə bir çalışqan heyvandır ki, ondan hər bir aqıl yiyəsi dərs-i ibrət götürəbilir! Uşağa dedi:

___ Qarışqadan nə sayaq öyrənəbildin? Kamil əhvalatı başdan ayağa danışdı. Yoldaşları da həyərlə Kamil'ə baxırdılar.

Gördünmü, qızım! Şəkər almasından ibrət alıb, mənfəət götürmək mümkün olduğu kimi, bu uşaqda qarışqadan mənfəət götürəbildi.

14 Dekabr 1913

S. Xanım Əfəndizadə

MD, Nu 20, sy 311

İLK MƏKTƏB

HƏSƏN HAD

Fatma___ Atacan! Neyə bu qədər çirkin yazırsan?

Ata___ Necə? Mən çirkinmi yazıram? Mənim çirkin yazdığımı sənə kim dedi?

Fatma___ Anamda dedi, mən özümdə görürəm!

Ata___ De görüm mənim yazımda nə təqsir görürsünüz?

Fatma___ Anam, bəzi hərfləri yazdığın zaman heç nöqtə qoymadığını söyləyir. Mən özümdə sənə yazını çox çətinlik ilə oxuyuram.

Ata___ Deməli ki səndə, ananda məndən gözəl yazırsınız. İndi görərik!...

Fatma___ Dünən mən məktəbdə həsən həddən bəş nömrə aldım!

Ata___ Çox yaxşı! İndi gəl mizin qabağında otur və əlinə bir qələm birdə kağız al. Məndə sənə kimi əlimə kağız və qələm alım, ikimizdə (müsabiqə) edək.

Fatma___ Həsən Həd?

Ata___ Bəli!

Fatma___ Yaxşı! Əyər imtahanı mən qazanarsam, mənə nə verəcəksən?

Ata___ Nə istərsən alaram.

Fatma___ Gözəl bir kukla və ya yorgan döşəyi ilə bərabər balaca bir bəşik...

Ata___ O qədər tələsmə, əvvəl müsabiqəni qazanda, sonra fikir elə: bəlkə mən qazanaram, onda sən mənə nə verəcəksən?

Fatma___ Nə istər isən?

Ata___ Səndə mənim üçün ruscadan türkçəyə bir tərcimə et!

Fatma___ Yaxşı! Amma imtahanı mən qazanacağımdan əminəm!

Ata___ Eləmi? Başla görək! Bax kitabın bu yerindən yazacayıq! Hər ikisi miz tərəfə eyilib, kəmal diqqətlə dörd, beş sətir yazı yazdılar. Qurtarandan sonra:

Ata___ Qızım, bunların ikisinidə apar, anana göstər! Bu yazıların hansı gözəl olduğunu xəbər al!

Fatma yüyürə yüyürə getdi. Birazdan sonra qayıtdı.

Ata___ Hə, de görüm, qızım, anan hansını bəyəndi?

Fatma___ Anam... sizin yazınızı bəyəndi.

Ata___ “bir tür qurur ilə” indi gördünmü, qızım, imtahanı kim qazandı?

Fatma___ Ancaq, ata, nə üçün həmişə belə gözəl yazmayırsınız?

Ata___ Bax, qızım! İnsan yalnız barmaqlarıyla yazmayır; gözlərin, yaşın, səhhətin, fikrin... yazı üçün böyük təsiri vardır. Nə üçün bu bəş sətiri gözəl yazdım deyə, soruşursan?! Əvvəla bu azdır, ikincidə bunu diqqət ilə yazdım! Sənin yaşında ikən mən indikindən çox-çox gözəl və zərif yazırdım. Çünki o vaxt çirkin yazılmış kəlimələr, oxunmayan hərflər... mənim üçün bir imla və kitabət gələti olurdu və böyük bir təqsir hesab edilirdi.

Yaxşı nömrə almaq ümüdü, yoldaşlarımızdan dala qalmaq arzusu, müəllimlərin əmri, mənim barmaqlarımı dolandırır. Mənə gözəl yazı yazdırırdı. Öz barmaqlarıma sahib olandan, yəni məktəbi qurtarandan sonra məni məcbur edəcək kimsə olmadığından, barmaqlarımı öz ixtiyarına buraxdım. Yazının gözəlliyinə daha əvvəl ki kimi diqqət etmədim. Kitablara tələf etməyə başladığım zaman, barmaqlarımla deyil, zəhmətlə yazırdım. Yadındadır mı? Keçən il.....

Fatma___ Bəli, bəli yadımdadır! Yazdığın kitabı anama oxumağa verdiyin zaman, anam öz analarını təqlid etməyə çalışıb, millətin tərəqqi etməsinə səbəb olurlar.

Bir millətin rifah və səadətli, elmi və tərbiyəli anaların çoxluğuyladır. Həsən həd gəlib, deyirdi: Kağız üzərindəki şeylər yazı deyil ki, bir sürü nöqtələr və əyri əyri çizgilərdən ibarətdir. Hələ kəlimələrin axırı heç də oxunmayırdı.

Ata___ Bax! İştə onu barmaqlarımla deyil, zehnimlə yazmışdım! İndi məndə elə yazmaq adət olmuşdur. Tez tez yazmağa o qədər alışmışam ki indi məktubda yazanda elə yazıram.

Fatma___ Atacan, ne üçün yaxşı xətlə yazmırsan?

Ata___ Bacarmıram!

Fatma___ Bəs elə isə, çalış, yaxşı yaz, çünki mən pis yazanda, anam deyir ki ----- sənindir, çalışsən isən; yaxşı yazarsan!..

Ata___ Bundan sonra mənim Həsən hədə hədə çalışmaq vaxtım keçibdir, sən gözəl yazmağa çalış! Çünki bir xanım qızın gözəl yazısı, yaxşı xasiyyəti, əla dərəcədə əl hünərləri olursa, onu hər kəs sevər. Hər kəs görmək istər. Bu saydığım şeylər hər vaxt sahibinin etibarını artırır. Səndə anan kimi gözəl yazmağa çalış, məni təqlid etmə!

Vilayətimizdə, xüsusən biz müsəlmanlarda qızların oxuyub yazmaq öyrənmələrinə çox çox ehtiyac vardır, çünki dinini, millətini, ailəsini tanımaq öz həm cinsini sevmək ancaq oxuyub, yazmaqla olur.

Həqiqi ana, öz övladının mürəbbiyəsi və ilk müəlliməsidir. İslam ruhunda övladına tərbiyə verir, gələcəkdə onlarda ana olduqları ananı təqlid etməni tapşırdığım kimi, hər şeydədə yenə özünü anana oxşatmağını istəyəm, qızım!...

31 Dekabr 1913

Ş. Əfəndizadə

MD, Nu 22, sy 341

KAMİL VƏ AQİL

Kamil___ Əzizim yoldaşım, Aqil! Tanış vaxtdır, çoxda özünü qəraətdə yorma; hadi gəl, bərabər gəzişək. Səndən bir neçə söz danışacağım.

Aqil___ Sevgili qardaşım! Sizin söhbətləriniz həmişə mənə yeni bir məlumat verdiyi üçün sizdən çox razıyam.

Kamil___ Qardaşım, tap görək: dünyada hansı şeyin qüvvəsi artıqdır?

Aqil___ Hansı şeyin? Əlbəttə ki topun! Keçən gün müəllim əfəndimiz yeni (ixtira) dan söhbət edərkən yeni icad olunmuş topun böyük qalaları yıxmaya qüvvəsi olduğunu buyurdular. Tapdım, qardaşım?

Kamil___ Yox! Ondan daha qüvvəli şey vardır.

Aqil___ Topdan qüvvəli! Onda bunlar olacaqdır: şiddətlə əsən külək, axar çay və ildırım!...

Kamil___ Bunlardan da keç...

Aqil___ Tapdım, tapdım: aslanın qüvvəsi!

Kamil___ Hayır a..... buda deyil....

Aqil___ (bir qədər fikrə gedəndən sonra) tapdım; barıtın qüvvəsi bunlardan da çoxdur, barıt ilə dağları qoparmaq mümkündür.

Kamil___ Yenə mən deyən deyil.

Aqil___ Elə isə sən söylə məndə öyrənim.

Kamil___ Əzizim, dediklərinin hamısının özlərinə görə qüvvələri vardır. Ancaq hər bir qüvvədən artıq (Allah Teala'nın qüvvəsindən keçəndən sonra) birliğin (ittifaqın) qüvvəsidir. Birliyin qüvvəsi böyükdür; istər heyvanlar, istər insanlar birlik etdikləri zaman onların qarşısına heç bir qüvvə ilə çıxmaq olmaz! Keçmiş tarixlərə baxanda, bilmək olur ki topu, tufəngi və min cürə qorxulu alətləri olan adamlardan, birlik etmiş əli dəynəkli qara camaat intiqam almışlar.

Birlik etmiş arılar; bal kəndlərini yıxmaya gəlmiş ayını qovduğunu hekayədə oxumusan. Doğruluqla birlik edənlər, hər nə istəsələr edəbilərlər, çünki birliyin qüvvəsi çox böyükdür. Birlik etməyənlərə nifakçı deyirlər.

Aqil___ Doğrudan da, qardaşım, belədir! bunun elmdən, oxumaqdan başqa bir çarəsi yoxdur. Elə isə, özümüzdə, yoldaşımızda oxumağa çalışmalıyıq. Ta ki bizim gəri qalmış millətimizdə bəlkə bu bələdan qurtarabilsin!...

1 Fevral 1914

Cəfər

MD, Nu 2, sy 22

İLK MƏKTƏB

MÜKAFAT

Fatma___ Zəhra nə qədər yaxşı elədin ki bizə gəldin; səni nə qədər görmək istəyirdim!

Zəhra___ Əgər görmək istəyirdin, bəs niyə bizə gəlmədin? Məndə səni gözlədim, gördüm ki sən bizə gəlmədin, axırda mən sizə gəldim.

Fatma___ Dərslərim çoxdur! Ancaq bu günlərdə bir əhvalat olmuşdu, onu sənə danışmaq istəyirdim. Amma vaxtım olmadı ki gəlim.

Zəhra___ Nə əhvalatıdır? Danış görüm!

Fatma___ Bu həftə içində böyük-böyük mükafatlar qazandım. O qədər sevinirəm ki heç qədəri yoxdur!

Zəhra___ Mükafat nə deməkdir?

Fatma___ Dayan, Zəhra, əhvalatı başdan sənə danışım. “mükafat” bir yaxşılığın əvəzində verilən şeyə deyirlər. Bundan neçə gün əvvəl, xorəkdən sonra atanam ilə bağçaya indik, onlar orada oturdular; mən də güllərə, çiçəklərə, otlara baxırdım. Atam məndən xəbər aldı ki, qızım, nəbatata nə çox diqqət edirsən? Onların barəsində nə fikirdə olduğunu danışa bilərmisən? Dedim ki mənə bir gün vaxt veriniz. Sizə mufassal olaraq danışaram! Atam razı oldu. Məndə ogün; gecədə, gündüzdə, yatanda da, gəzəndə də ancaq onları fikir edirdim; çalışırdım ki atama layıqla cavab verim. Ərtəsi gün atamın yanına getdim. İndiyə qədər otlar, çiçəklər barəsində hər nə bildimsə, onları gözəl bir qayda ilə düzəldib, danışdım. Mən bu əhvalatları danışanda, atama o qədər xoş gəldi ki gözlərimdən öpdü. Ogün mənim üçün nəbatata dair şəkili bir gözəl kitab aldı bu, belə keçdi.

Sonra da məktəbdə ipək qurdunun hekayəsini dərs alırdıq. Müəlliməmiz dərs deyirkən mən yaxşıca fikir vərdim. Bir dəfədə sinifdə mən nağıl elədim.

Ona görə də bu hekayəni gözəlcə bilirdim. Bu barədəki liyakatımı ata, anama məlum etmək üçün vaxt gözləyirdim. Bir gün yenə adətimiz üzərə bağçaya inmişdik. Bağçamızda bir çift gözəl kəpənəqlərin uçduğunu gördüm. Həmə dallarınca qaçdım. Bu şeytanlar məni yordularsada, axırda bir dənəsini tutdum. Ata, anamın yanlarında dayanıb, kamal diqqətlə kəpənəyə baxmağa başladım. Atam məni görə kimini dedi: o nə gözəl kəpənəkdir! Gətir görək! Vah zavallı heyvan! Sonra atam mənə dedi: qızım, başla görək, kəpənəqlərə dair nələr bilirsən. Çiçəklər qədər kəpənəqləridə bilir isən, sənə afərinlər olsun!

Məndə elə onu gözləyirdim. Bildiklərimin yavaş-yavaş hamısını söylədim; sonrada sözü ipək qurduna gətirib, ipəyin məhsulu haqqında bir çox məlumat danışdım.

Atamın şadlığından gözləri doldu.

Anamda kamal iftihar ilə “afərin qızım” dedi. Ərtəsi gün atam şəkilli, zərli birdə heyvanat kitabı gətirdi. Onuda nəbatat kitabının yanına qoydum. Bundan sonra o qədər şadlanmışım ki bu şadlığımı da sənə danışmaq istəyirəm.

Zəhra___ Fatma! Sən nə qədər bilmiş qızsan!

Ay qız bunları haradan öyrəndin? Sənin bu qədər danışığından mən bir şey başa düşmədim. Ancaq onu qandım ki, atan sənə iki dənə kitab almışdır. Nə olsun? Məni də mollaya göndərəndə anamgil mənim üçün çerekə almışdılar; çerekəm indi də durur.

Fatma___ İş kitabları almaqda deyil, mən o kitablardan ötrü şadlanmayıram. Məni ən çox şadlandıran, onları mükafat olaraq aldığımındır.

Bax, Zehra, mən sənə deyirdim ki gəl səndə mənimlə məktəbə get, amma sən qulaq asmadın: indidə mənə deyirsən ki nə çox bilmiş qızsan. Əgər səndə məktəbdə oxusa idin, indi məndəndə çox bilirdin. Çünki mən hələ doqquz yaşında isəmdə, sənin on-on iki yaşın vardır.

Zəhra___ Fatma! Sənin sözlərin doğrudur, amma məndə təqsir yoxdur. Mən nə edim ki məni məktəbə göndərməyirlər. Amma sənin atan, anan öz xoşları ilə səni məktəbə göndərmişlər.

Yadımdadır mı? Sən ki bizə gəlmişdin, yenə məktəb barəsində danışdıq, mən o gün atama, anama məktəbə gedəcəyim deyə yalvardım. Razı olmadılar. Ağladım. Üzümlü dağladılar.

Dedilər ki səndə Fatma`yamı qoşulmaq istəyirsən? Onun ata, anası razıdır. Biz razı olabilmərik. Daha nə?! Bir o əksik idi ki “qızın məktəbdə oxuyur!” deyə, əl arasında sözə düşək! Hələ umumun qızları hər söz arasında mənə rişənd ilə deyirlərki siz yaxşı olsanız, qohumunuz məktəbdə oxumaz!

Fatma___ Vay! Cəhalət! Vay qanmazlıq! Zamanımızda, şəhərimizdə, ətrafımızda, qonşuluğumuzda, qarışqa kimi qarışan xarici millətlərin tərəqqilərini görə-görə, bu dərəcədə qanmamazlıq olar?!

Hər şəhərdə çoxlu məktəbləri, hər məktəbdə neçə üzlərlə qızları oxuyurkən, bizim üç-dört məktəbimiz var ki onlarda dolmayır.

Hələ məktəbə gedənlərdə gör necə tauna daşları vururlar. Belə avam, cahil... ata, analardan evlatları uğrunda şərdən, zərərdən başqa nə gözləmək olar?...

Nə qədər masum qızların xoşbəxt olmalarına mani olurlar. Vay, zavallı qızlar!...

Nə deyim, Zəhra!... deməyə sözüm yoxdur. Sənin əlində nə vardır?! Get, bacım, Allah sənin aqıbetini xəyr eləsin!

19 Mart 1914

Ş. Əfəndizadə

MD, Nu 6, sy 92

10.Zooloji Yazıları

TARİX TƏBİİDƏN

QARAMAL

Qaramalın bədənı yəkə və ağırdır. Uzlərı gəzıb ot axtarmaqdan və düşmən görəndə qaçıb, qurtarmaqdan ötürü gənışilmışdır. Qaçıb qurtarabıılmək üçün qulaqları, gözlərı və burunları böyük olmuşdur ki düşmanı uzaqdan gördüklərı kimi səsını və iyınıdə uzaqdan eşıdıb qaçabılsınlər. Yaxşı qaçabıılmək üçün ayaqlarında uzanmışdır. Onlar barmaqlarının axırını buğumlarının üstündə gəzırlər. Yaxşı dayanıb, durabıılmək üçün, dırnaqları yastı və enlı olmuşdur. Barmaqlarının ikısı yerə çatır ki bunların üstündə gəzırlər, bu münasibətlədə onlara çatal dırnaqlı və ya ikı dırnaqlı heyvan deyırlər. Bunların dişlərı ikı cürdür, bir cürü qabaq dişlərıdır ki bunlar otu yeməkdən ötürü çox itı olur. Bir cürüdə dal dişlərıdır ki bunlarda otu yaxşı çeynəməkdən ötürü dəyirman daşı kimi yastı və enlı olur. Məlumdur ki bıçəncı otu bıçən vaxtda, onu dəstələyib bir əlıylə tutur və o bırı əlində olan çın və ya oraq ilə onu bıçır. Qaramalda bu cür otu dılı ilə dəstələyib, ağızına alır və alt tərəfdəki itı dişlərı ilə onu kəsır. Ətı yaxşı doğramaq üçün pişiyın çənəsi aşağı və yuxarı tərpnır; qaramalın yediyı ot sürtülüb, əzılmək üçün onların çənələri: aşağı və yuxarı tərpnəməkdən başqa, sol və sağ tərəflərədə tərpnır. Buna görədə ot əzilib yumuşalır. Qaramal yediyı xörək ət kimi qüvvətli və tez həzm olan deyıldır, ot qüvvətsiz və gec həzm olan xörəkdir, ona görədə qaramal artıq xörək yeməlidir. Çoxlu yemək onların mədələrində artıq qalmaqla, bədənlərinə lazım olan şeyləri verəbilərlər. Buna görədə qaramalda bir mədə əvəzinə dörd mədə əmələ gəlmişdir. Bunlardan bırı böyük mədədir ki onun içinə bıçılən ot yığılır, birində içinə çoxlu su yığılır. Bunlara anbar demək olar. Vəhşı halında qaramal otlamağa və su içməyə gedəndə çox qorxarmış, buna görədə həmişə otlamağa sürü ilə gedib, otlayanda da növbət ilə gördükçülük edərlərmiş. Buna görədə onların mədələrində anbarlar əmələ gəlmişdir. Heyvanlar bunları doldurandan sonra çəkilib, bırı gizlin yerdə uzanıb gövşəyirlər, yəni ot anbarını sıxıb, onun içindən bırı çəngə bıçılmış otu ağızlarına qaytarırlar və dişlərı ilə onu çeynəyib yumuşaldırlar; axırda yenə udub üçüncü mədəyə göndəririlər ki oraya ikinci mədədən mərrur ilə su gedir. Üçüncü mədənin içi kitab varaqları kimidir, çeynənmiş ot oraya gedəndə varaqların arasında

sıxılıb, əzilir və həzmə hazırlanıb dördüncü mədəyə gedir, asl mədədə buradır ki bunun içində xörək həzm olur. Mədədə xörək həzm olmaq üçün ondan su qismi şeylər ayrılır, bunlar xörəyə qarışib onu həzm edəndən sonra, xörək bağırsaqlara gedir. Bu dördüncü mədəyə bəzilərdə qursağ deyirlər ki onlar ilə südü mayalayıb, pendir qayıırırlar.

Axırı var.

30 Oktyabr 1913

MD, Nu 16, sy 252

TARİX TƏBİİDƏN

QARAMAL

Həsənbey Zərdabəy

-Axırı-

Bu heyvanların bağırsaqlarında çox uzanıbdır ki onların içində xörək çox vaxt qalıb, həzm olsun. Bağırsağın uzunluğunu heyvanın gövdəsindən iyirmi beş dəfə uzundur. Qaramalın doğub, törəməyidə dəyişilmişdir: onlar pişik kimi yarımçılıq doğsa idi, balalarının birisidə qalmazdı. Çünki onlar düşməndən qaçıb, təzə yerə gedirlər, belə olduqda onların yarımçılıq balaları tələf olardı. Buna görədir ki onların balaları tamam olub, qurtarandan sonra dünyaya gəlirlər və doğan kimi ayaq üstə durub, yeriyirlər. 3-4 gündən sonra bunlar analarından da yaxşı yüyürəbilirlər.

Bizlərdə qaramaldan üç cür mənfəət götürürlər: onların erkəyini yəni öküzləri araba və çiftə qoşurlar. Dişilərindən, yəni inəkdən süd sağıb, yağ, pendir və geyrı qayıırırlar. Hər ikisini kəsib, ətinə yeyirlər. Bu mənfəətlərki üçünə götürmək istəyənlərin heyvanları çox da güclü olmayır. Avropa vələyətlərində heyvanı səçmək ilə onlardan üç qisim heyvan əmələ gətirmişlər: işləməyə lazım olan güclü heyvanın buynuzları iri, boynu yoğun, döşü genişdir. Sağılan heyvanın boynu, buynuzları nazik, döşü ensiz, amma bədəninin dal tərəfi yoğun, əmcəkləri iridir. Əti yeyilmək üçün saxlanan heyvanın bədəninin qabağı və dal tərəfləri gərək bərabər olaraq yoğun olsun. Bu məqsədlərə çatmaq üçün ətinə yeməyə işlətmək istəyənlər, onların hər iki tərəfi yoğun olmağı gözləyirlər və bu yolda çalışıb, istədiklərinə yetişirlər. Süd istəyənlər,

artıq süd almağı gözləyib, bu yolda çalışırlar. Güc istəyənlər, malın boyun və döşləri güclü olmasını gözləyirlər.

Avropalıları qaramalın erkək və dişilərini seçib, mərrur ilə bir neçə yüz ilin müddətində elə qisim heyvanlar əmələ gətirmişlər ki bizim öküzdən 5-6 put ət hasil olanda, onların ətinə yemək üçün saxladıqları heyvanlardan 25-30 put ət hasil olur. Bizim sağmal inəkmiz 5-6 qab süd verəndə və özündə 2-3 sağılında. Onların süd heyvanı gündə 60-70 qab süd verir və özündə il uzununu sağılır. Yalnız doğmağa 2-3 həftə qalmış sağılmayır. Əlbəttə bizdə istəsək belə heyvan saxlayabilərək. Bu iş bizim üçün daha asan olar: gedib, orada yüz illər ilə əmələ gələn cins heyvanlarından gətirib, burada saxlayırıq. Ancaq bu var ki onlar çox baha qiymətə satılırlar, məsələn: yaxşı heyvanın biri 5-6 yüz manata satılır, ona görə də oranın buğalarından birisini alıb, bizim inəklərdən südü çox olanları ilə birləşdirmək mümkündür. Bunlardan törənən balaları ildən ilə seçib, mərrur ilə əlalandırmak olar. Bu qayda ilə bir neçə ildən sonra südlü heyvan əmələ gətirərik ki bu təzə əmələ gələn heyvan dahi çox baha olmaz və saxlamağıda asan olar. Avropada bəslənib əmələ gələn heyvanların artıq xərci var: onların yeməyinin və saxlanması üçün xərcini çəkməkdən isə, öz heyvanlarımızı seçmək ilə onları yaxşılandırmaq daha artıq məsləhətdir.

9 Noyabr 1913

Həsənbəy Zərdabəy

MD, Nu 17, sy 265

11.Şiirler

MOLLA NƏSRƏDDİN VƏ OĞRU

A.Sabir

Mollanın burağını çalıb, oğru

Yüyürüb, qaçdı bir bağa doğru.

Baxmadı oğruçu gedər nərəyə,

Özü ancaq yüyürdü (maqbəre)yə.

Mollanı gördülər durur orada
Dedilər; durmusan nə üçün burada?
Dedi: bir oğru burağımı çaldı,
Qaçtı, getdi, başım açıq qaldı.
Burada oğru qaçdı, getdi bağa
Dedilər: boş oturma, dur ayağa
Bağa doğru get, eləmə (ihmal),
oğrunu tab, o yerdə burağımı al!
Nəymə lazım dediki bağ haradır.
Ogrunun aqıbat yeri buradır!!..

12 Oktyabr 1913

A. Sabir

MD, Nu 14, 212

VƏTƏN

Qafqaz qitəsidir mənim vətənim,
simürg sayəsində (məskənim)
O məmləkətdə mən vücuda gəldim,
Xalqıma qarşı sücudə gəldim,
O yerdə kim qaraquşu tarlanı,
adlanmışdır qaf dağının sultanı,
O yerdə kim vardır, qalın ormanlar,
Dağlarında gözər vəhşi cıranlar.

O yərdə kim göyün üzü şəffafdır,
Çeşmələri gayet sərin və safdır,
Safalıdır, lətif ab-ı havası,
Ürək açar ləcivərd-i (sema)sı
Bulutlara dəgər uca dağları,
Cənnət köşəsidir, gözəl bağları.
Çöllərində biter elvan çiçəklər,
Fərahlanır bütün tutğun ürəklər.
Övlatları gəyretlidir, damarlı,
Şecaətli, hünərli, itibarlı.
Meyvəlidir ormanda ağaclar,
Şaqqıldayır qırqavullar, toraclar.
Çehçeh vurur çəməndə bülülləri,
Mə esdikçə, ıtır saçır gülləri.
O yərdə kim həmişə sərv şimşad
Sebz və hürrem yaşar həzəndən arad.
Hər küncündə bir cür xəzinə yatmış,
Torpağını xalq qızıl yaratmış!
Ca'midir hər cürə lətafətləri,
Tamam etmiş haq onda nimeətləri.
Gözəl torpaq, gözəl ölkə, gözəl yer!
Dünya üzərə bi məsəl, bi bədəl ver!

Bu cür gözəl memləkəti kim sevməz?!

Bu necə (fərvan) niməti kim sevməz?!

Mən vətəni canım kimi sevərəm!

Ruhum, atam, qanım kimi sevərəm!...

1 Fevral 1914

A. Səhhəd

MD, Nu 2, sy 18

İKİ YOLDAŞ

Evlərindən çıxıb, iki yoldaş

Gezməyə getdilər çölə birbaş.

Yolu getdikçə eləyib söhbət,

Aqibət qıldılar belə niyət:

“Gedib ormana bir yığak çiylək

Özümüz üçündə dadlı, dadlı yiyək!”

Bu xayal ilə getdilər filhal

Çiyləkdən yığdılar xoşhal.

O zamanda nə gördülər (çalak)

Bir ayı üz qoyub, gəlir (bi bax)

Biri qorxub, tez ağaca çıxdı,

Qorxmayansa, özünü yerə yıxdı.

Gözlərin yumdu çıxmadı o nəfəs,

Sərilib yerdə qaldı məsəl qəfəs.

Ayı gəlcək işi fəna gördü;
Yaladı iylədi, baxıb durdu.
Onu ölmüş sanıb çıxıb gətirdi,
Yəni qorxu özündən ötdü
Yerə düşdü ağacdən əvvəl qorxağ,
Yoldaşına dedi ki ay qaçaq!
Ayı nə söylədi sənə söylə!
Qaçaq oğlan ona dedi belə!
Mənə ayı bunu dedi, yoldaş!
“Yoldaş olma o kəslə sən qardaş,
Ki qoyub yoldaşı ölүmdən qaçar,
Yoldaşa min bəla yolunu açar.”

12 Fevral 1914

Məsum

MD, Nu 3, sy 35

İT VƏ QURT

Bir arıq it həyətdə tək, qəmgin
Uzanıb yatmış idi əvvəl miskin.
Gəldi evvəl dəmdə yanına bir qurt,
Gördü bomboşdu ev eşiq, həm yurt.
Fikrə düşdü ki qəst-ı can etsin
O iti orada nuş can etsin.

İt onun anlayınca niyyətini,
İstədi rədd edə əziyyətini.
Dedi: “ay qurt lələ, bir az səbr et,
Arığım mən hələ dayanma gət.
Qoy bir ay dincəlib yeyib kökəlim,
Yağlanım, çağlanım, özümü gəlim.
Sonra gəl ye məni damağ ilə,
Həz apar, kəyf qıl, maraq elə”
Qurd inandı itə çıxıb gətədi,
Gəldi bir ay tamam olub, bitdi.
Bu səfər gəldi gördü it usanıb,
Bir uca damda tər çəkib uzanıb.
Dedi: “ay xanım! Ay dilimə səfa,
Vadega gəl aşağı elə vəfa”
İt dedi: “çəkmə boş yerə zəhmət,
Görüm it, qurd lələ, məni aff et.
Gət dolan kəyf qıl bu dünyada,
Dərədə, düzdə, dağda, səhrada.
Hər zaman ki gəlib üzə durdun,
Məni yalnız həyətdə sən gördün.
Onda bir lahza verməsən aram,
Ye məni vessalam vel ikram“

22 Fevral 1914

Əli Abbas Müznib

MD, Nu 4, sy 50

XONÇA NƏĞMƏSİ

Xonça xonça, sən nə gözəl bənasan!

Uşaqların qəmlərinə dəvasan!

Yığılmış bugün sənə başına

Bürəcərin ilə bugün eda, san!

Hər uşağın gönlünü gör bir bəbir,

Kimsəyə top, kimsəyə gannatı ver,

Kimsəyə at, kimsəyə məymun ver,

Cümləmizin ruhuna vir səfa, san!

Ay uşaqlar, dura vurun hər tərəfi

Sağda Nigar, solda səlim`lə Nacizi

Əli, Əziz, Fatma..... o başta Halidi

Qarşımızda oyna, dolan “Ağa” Selimi

Ay qonaqlar, mübarək bayramınız!

Şad haraman ola (incamınız)

(Ayş aşirət)dən alasınız kaminiz

Səndə sağol, xonca, artıq yaşa sən!

6 Mart 1914

C. Aciz Şirvani

MD, Nu 5, sy 69

GƏZİNİRKƏN

Uca tanrı nə xoş şeylər yaratmış:

Yavrucuğum! Bax bu gözəl dağlara,

Çayırlara, zümrüd kimi bağlara...

Yer üzünü çiçəklərlə bəzətmış!..

Bahar olmuş: oh, nə gözəl qurular,

Billur kimi, bu sevimli dərələr;

Ormanlarda ötüşən quşcağızlar,

Yaradana sanki ibadət edərlər!...

Səma hərgün türlü türlü rəng alır,

Günəş arzın üzərinə nur səpir...

Neçə səssiz qaranlıqlar, gecələr

“Ay”ın gözəl (ziya)sıyla nurlanır!...

İnan, yavrum! Hər bir şeyi yaradan

Və yaşatan, böyük, qədir, Allah`tır!

Sən tanrıya ibadət et hər zaman...

Yaradanı sevməyənlər aldanır!..

19 Mart 1914

Mahmud Muhəddin

MD, Nu 6, sy 81

BAĞLARDA AXŞAM ÇAĞI

Axşam çağı olunca

Sərin düşər bağlara

Günəş qızıl saçaqla

İşıq salar dağlara

Ana alar qucağa

Öpür, koxar balasın;

Uşaq baxınca bağa,

Susub kəsər narasın

Dəniz uzaqda yalnız

Yavaş-yavaş xışıldar

Verər bu səsdə məhin

Yeri göyü ayıldar

Qılan zamanda insan

Bu aləmə tamaşa;
Sevinməyibdə hər an
Məlul olurmu? Haşa!...

29 Mart 1914

Əli Settar

Md, Nu 7, sy 101

MÜƏLLİM

Bu məktəblilər kim
Alır belə təlim,
Oxu sayəsində
Onun mayəsində.
Olan ali duygu
Oyanır; bu türlü
Olur aqıl, insan!
İşidir, der: can!
Edər ikən işdə
Nazar bu bəhişdə,
Ki məktəbdir adı:
Verən hər muradı,
Qılan yaxşı xoşbəxt
Həmişə və hər vaxt!..
Müəllim Xudadır !

Desəm, mən xatadır.

Evet! Gör müəllim

Edəməsə təlim,

Bulurmu camaat

Saadət və rahat?

Yaxına yox! Hayfa

Uşaqlarımız asla.

Düşünməyiz də qədər,

Edir yarə Sadreyn !..

Əvvəla çox yazıqlar

Bizə ay uşaqlar!

12 Aprel 1914

Əli Settar

MD, Nu 8, sy 116

PEŞMANLIQ FAYDA VERMƏZ

Uşaqlar! Ah!.. (pənd)im guş edin,

Məndən alın ibrət!

O ibrətdən fəqat, bir an və bir dəm

Etməyin qaflet!!

Uzundur (sərgüzəşt)im, dövlətim

Getdi cəhalətlə

Xarab oldu vücudum, keçmədi
Ömrüm (səfalət)lə
Uşaqlıq halımı (nəfrət)lə mən yad
Elərim indi.
Zaman sai keçdi, ah və fəryad
Elərim indi.
Küçükdüm mən, atam vermiş idi
Bir məktəbə, amma
Çalışmazdım, qaçardım, istəməzdim
Məktəbi asla
Gəlincə dərəcə xasta, türlü türlü
Hayli istade
Keçər illər mənim dərəcə mənim dərəcə
Elifbada.
Müəllim sai edər, (təşviq) edər,
Həyhat, lakin mən
Onu nəfsimcə zən elər idim (dəhşətli)
Bir düşmən
Nəhayət bir cəzaya olmadı razı
(qərar) etdim
oyun-eyləncə harda varsa, əvvəl
yerdə qərar etdim.

Ən axırda atam getdi... məişət

Məncə (naqəbul)

Əlimdə bir yazım yox, sanatım yox,

Hal pek müşkül

Zamanı anladım, amma zaman etdi

(Güzer) həyhat!!

Uşaqlıq (avdət) etməz, hər zaman

Durmaz girdər, həyhat!!

Çalışsa idim bu fəqir və zillətə düşməz

İdim əlbət!

Çalışsa idim bu gün etməz idim bir

Kimsəyə minnət.

Filan alim, filan ağa həm sinifdi

Mənlə əvvəl damlar

Gecə-gündüz oxurdu, sai

Edirdi bu adamlar

Tasvir olmaz almada böyük düşkün

Cəhalətdən

Cəhalətdən (rəhayab) olmayan qorxmaz

Səfalətdən.

Nədamət elərim, amma nədamət (sudmənd) olmaz!...

Uşaqlar! Sözlərə bundan gözəl bir

(nasih-u pənd) olmaz!...

25 Aprəl 1914

MD, Nu 9, sy 129

NÖKƏR VƏ AT

Birinin vardı bir nəfər nökəri,
Yox idi onda doğruluq (əsər)i
Arpasını atın o (bedfərcan),
Çalaraq özgəyə satardı madam.
Lakin öz əmrini görərdi yenə,
Atda qoymazdı bir ləkə görənə.
At görüncə onun bu hiləsini,
Oğruluqda olan (vəsilə)sini,
Dedi: “gəl tökməsin gam üstünə gam”
İstəyirsənsə yaxşı olmağımı.
Belə nalayıq əmrə əl çatma
Arpamı çalma, özgəyə satma.”

4 May 1914

Əli Abbas Müznib

MD, Nu 10, sy 150

AT VƏ ÖKÜZ

Ən böyük bir ata minib bir uşaq,

Şad, (məmnun) gidərdi yol, qıvrıq
(Kibir)li bir öküz görüncə onu,
Söylədi ata: “ay uşaq qoyunu!
Sənə noqsan deyilmi? Bu (bidat)
Var ikən səndə hadsiz qüvvət,
Arxana bir uşaq minib otura.
Səni burdan, ora vurub ötürə
Mən özüm razı olmaram bu işə
Gör düşəm əllər ilə kəşmə-kəşə.
At dedi: ay öküzlərin öküzü!
Söyləmə sən mənə bu herzə sözü
Mən bu cür işlərə rıza vermərəm.
Arxama mən uşağı mindirərəm.
Düşməyəm belə işlə hər gəz mən
Qədərdən, şandan, böyüklükdən
Çünki hər kəs gərək həlim olsun
Təbi dinc-nəfisdə səlim olsun.

15 May 1914

Əli Abbas Müznib

MD, Nu 11, sy 166

TACİR OL QARDAŞIM!

Əsrımızın ən birinci (salah)ı

Bilki, əziz vətəndaşım, paradır,
Bununladır məmləkətin (felah)ı
Parasızlıq təhlükəli yaradır.

Para qazan; fəqat, sən qazancın:
Alıntəri, namus ilə olmalı,
Çalış, əlləş heç olmasın usancın;
Əziz yurdun qızıl ilə dolmalı.

(El kasibü Habibullah) buyuran
Peyğəmbərin əmr ediyir tacir ol.
Ticarətdir insanları doyuran,
Tacir olda kəndinə sən (amir) ol.

Haydi, qardaş tacir ol ki şarlansın;
Əziz yurdun, islamlığın, türklüyün,
Tacir ol ki yənə şarın canlansın;
Şansız oldu türk milləti, ah,

Bugün...

2 İyun 1914

Nazım Xurəm

MD, Nu 12, sy 178

BALALARIMIZA ÖYÜT

Millətin ay Ümidi (ikbali)!
Birliyin; ay birinci (səhbali)!
Getdi səyr ü səyahətin fəslı,
Daimi istirahətin fəslı.
“Oxumaklık baharı” gəlmişdir,
Xilqatin namədarı gəlmişdir.
Nur i irfan yerə göyə saçılub
Məktəb elm və marifət açılub
Oxuyun, nur-i didələri, oxuyun!
Oxuyun, nur-i seyyidələr, oxuyun!
Yaşasın ta bizim də ümmətimiz!
Daim olsun cahanda millətimiz!

20 Sentyabr 1914

Əli Abbas “Müznib”

MD, Nu 13, sy 197

VƏTƏNİM VƏ MİLLƏTİM

Sevəram mən vətəni, çünkü vətən
Özüdür, bizi pərvərdə edən!
Pərvər şəyyab edir canı, tən;
Sevəram, çünkü anamdır, vətən!
Vətən bağıdır, övladı çiçək,

Böyümək üçün bu çiçək, istər əmək!

Böyüsün, parlaşın (izhar ı) vətən!

Dil-güşa olmalı gülzar vətən!

Odur insan ki sevə millətini,

Göstərə millətinə xidmətini!

İstəyən dilbər hürriyyətini,

Şərt qılsın vətənə sərvətini!

Ay vətən! Ay bizə ağuş həyat!

Səni görmək dilərim, (pür lemaat)

Mədəniyyətlə tərəqqidar ol!

Nur irfan ilə (bərqudar)ol!

Görəyim məndə səni şaşaadar,

Udmadan cismimi (ağuş-i məzar)!

Millətin sahib-i irfan olsun!

Vətən (ərz derxušan) olsun!

Zülmət ölsün, yaşasın fəyz ü ziya,

İstərim millətim olsun bala!...

7 Oktyabr 1914

B. mirsad

MD, Nu 14, sy 212

MƏKTƏB YOLDAŞLARIMA:

Ay möhtərəm yoldaşlarım!

Keçdi bu ildə imtahan.

Bildiklərində hər uşaq,

Aldı şərəfət ilə şan!

İndi yenə təhsil edək,

Şəvq və həvəslə cümləmiz,

Ta imtahanda adlanaq,

Şanlı, şərəfli qəhrəman!

21 Oktyabr 1914

Zeynal

MD, Nu 15, sy 231

YALNIZ

Bir kərə Fatma`ya dedi bir qız:

Nə oturmuşsan evdə, tək, yalnız?

Görməyirsənmi gün düşüb dağa,

Gühər ilə sona çıxıb bağa?

Dur çıxmaq bizdə bağçaya bir dәм

Gəzişək, gönlümüz ola (xurrəm)!

Dedi Fatma: əziz bacım, hərgiz

Bu sözə razı olmaram, şəksiz

Məndə yoxdur macal bu saat,

Necə mən gəzməyə edəm cürət?!
Mən gərək dərşimi edim əzbər
Xəbər alsa müəlliməmdə eəyər,
Ona mən quş kimi cavab verim,
Dərşdən bəhşdən hesab verim!
Bilməsəm dərşimi sabah mən əyər,
Gülər axır mənə Xədicə, Qəmər!...

5 Noyabr 1914

Əli Evsad Ferzaliyev

MD, Nu 16, sy 242

KITA

Mən çalışdım, sən oynadın qafil
Sənmişən, yoxsa mənmiyəm, aqıl
“Şura“

5 Noyabr 1914

MD, Nu 16, sy 243

HİLƏGƏR PİŞİK

Bir hiləgər pişik varmış:
Siçanları həp udarmış!
O zavallı heyvanlarda
Bu pişikdən qorxarmış!

Çox acıdığı bir zamanda
Siçanları həp toplamış,
Və demiş ki: “ay qardaşlar,
Gedirəm artıq həcca
Siz qalınız, arkadaşlar,
Sağ salim və rahatça!
Çıxınız halal edin
Mənə hər gün dua edin!”
Siçanların ürəyində,
Nə (xavf) qaldı, nə üzüntü;
(Mahzunu) yox içlərində
Hər siçanın üzü güldü;
Dedilər ki “Ay möhtərəm!
Əlicənab əfəndimiz!
Əmin olun ki biz hər dem
Sizin üçün duacıyız!”
Pişik bunlara acıdı,
Həmən siçanları saydı;
Dedi: “hamsı tam on altı!”
Heç durmadı və atladı,
Siçanları boğazladı!..
Ay qardaşlar, heç bir sözə,

Aldanmayın düşünmədən!

Başlamayın siz bir işə,

Axırını (kəşf) etmədən!..

17 Noyabr 1914

İsmayıl Haqqı

MD, Nu 17, sy 258

UCA ALLAH

Bunu bilin uşaqlar;

Bizi biri yaratdı!

Bizə qullug etməyə,

Heyvanları yaratdı!

O, böyükdür, rəhimdir;

Bizə ruzi göndərir

Həmişəlik cənnətdə,

Bizə yerlər yaradır.

Ay sevgili uşaqlar!

Yolunuzu azmayın:

Dediklərini edib,

Namaz qılıb, ağlayın,

Dediklərindən dönmək,

Çalışmamak günahdır!

Onu bilin, öyrənin:

Uca, böyük Allah`dır!

2 Dekabr 1914

A. Babazadə

MD, Nu 18, sy 278

ANAM

Vücudumu anam verdi:

Ele dərdi...

Onu sevməz olur muyum?

Mən oğluyum!...

Odur hərgün və hər zaman,

Mənə baxan!

Beşiyimi yəlləyən əl,

Nə də gözəl!

O öyrətdi mənə iyi,

Yürüməyi!...

Gülmək hətta söz söyləmək

Üçün əmək

Verən, mənə kim olacaq?

Odur ancaq!

O yanımda bulunarsa,

Qalmaz (tasa):

Yaşım axsa o dindirər,

Sevindirər.

Onun sözü könül alır:

Fərahladır...

Dilərimki o hər saat

Olsun rahat!...

12 Dekabr 1914

Əli Ulvi

MD, Nu 19, sy 289

BARMAQLAR

İki əlimdə on barmaq

Lüzumsuz mu görünür?

Əl dursun, ona baq:

Əl onunla öyünür.

Kimdir (yapı) ustası,

Kim yontuyor mərməri?

Kim işləyir əlması,

Taxta və ya dəmiri?

Garmon, tef, ud, piyano

səslərini kim verir?

Qələmi oxutan o:

İynəyidə çevirir...

Qazanılan parayı

Sayan bilə o barmaq!

Qanayan yarayı

Yenə odur saracaq.

(Harb) günləri gəldikdə

Vətənidə kim qorur?

Barmaqdır ki çaxmaqda;

Düşmənləri o vurur...

20 Dekabr 1914

Əli Ulvi

MD, Nu 20, sy 309

SONUÇ

XX. yüzyılın başında Azerbaycan Edebiyatının gelişmesindeki en önemli faktör şüphesiz ki neşredilen dergi ve gazeteler olmuştur. Bu dergilerden biri de çocuklara yönelik hazırlanması ve eğitim alanında önemli bir boşluğu doldurması açısından diğerlerinden oldukça farklı olan Mekteb dergisidir.

Mekteb dergisi, 1910 yılında yayın hayatına başlamış ve 1925 yılına kadar yayın hayatında kalmıştır. Gafur Reşid Mirzazade'nin imtiyaz sahibi olduğu dergi, yayınlandığı süre zarfında gerek sosyal gerek ilmi gerekse de çocuk eğitimi konusunda Kafkasyada yaşayan Türk okuyucusuna, gerekse de Umum Türk dünyasının kültürüne çok büyük hizmetleri bulunmuş bir dergidir.

Derginin okuyucu kitlesi çocuklar olunca en çok yayınlan hatta derginin temelini oluşturan hikaye ve masallar, dergide oldukça fazla yer tutmaktadır. Bu hikaye ve masalların hemen hemen hepsinde çocuklarda güzel bir davranışın formalaşması adına mutlaka bir mesaj verilmiştir. Kah 'Yalancı Çoban' hikayesiyle doğruluk dersi verilir. Kah 'Adaletli padişah'la adalet duygusu işlenir. Kah 'Ana Kimdir'le anne baba sevgisi aşılanır. Kah 'vefalı it'le vefalı olma öğütlenir. Hikaye ve masalları okuduğumuzda öne çıkan konuların başında cahillikle mücadele, hurafelere karşı çıkma, okumanın önemi, doğruluk, adalet ve yardımlaşma duyguları gelir.

Dini bayram günleri de derginin dikkatinden kaçmamıştır. Özellikle kurban bayramı, denk geldiği sayıda mutlaka işlenir. Bayramın mahiyeti hakkında ilgili sayıda malumat verilir. Ayrıca Peygamberimiz Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği ve günümüzde mevlüt kandili olarak kutlanan o gün, Mevlüt Bayramı olarak dergide yer bulmuştur. Dergi yönetimi '*Mövlüd bayramınız mübarek*' başlığı atarak okuyucularını hususiyle tebrik etmiştir.

Derginin genelinde peygamberimize, sahabere, onların şahsında dini değerlere karşı ciddi bir sevgi ve alakanın olduğu görülmektedir. Yayınlandığı yıllarda dini duygu ve düşüncenin, toplumun en önemli dinamiklerden biri olduğu hissedilmektedir.

Dergi çocuk dergisi olduđu için içeriđi de ona göre sâde ve ilgi çekicidir. Her sayıda mutlaka ‘Lâtifeler’ başlığı altında fıkralar yayınlanmıştır. Bu fıkralar basit anlaşılır ve çocuk muhayyilesinin mizah anlayışına da gayet uygundur.

Dergide çocukların vazgeçilmezlerinden olan oyun da ihmal edilmemiştir. Bazı sayılarda muhtelif oyunlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmış ve bu vesileyle çocuklar oyun oynamaya teşvik edilmiştir. Hemen hemen her sayının sonunda mutlaka ‘Meseleler’ başlığı altında ödüllü zeka ve matematik soruları sorulmuştur.

Bunların hepsini biraraya getirdiğimizde Mekteb dergisinin, döneminin düşünce ve imkanlarının kısıtlı olmasına bakmayarak çok önemli bir boşluk olan çocuk dergiciliđi konusunda ehemmiyetli bir vazifeyi edâ ettiđi görölmektedir.

KAYNAKÇA

AKPINAR, Yavuz; Azerî Edebiyatı Arştırmaları, Dergâh Yay.İstanbul, Haziran-1994.

ATALAY, Besim; Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1992.

AXUNDOV, Ağamusa; Azərbaycan Dilinin Orfografiya Lügatı, Lider Yay. Bakü, 2004.

BANARLI, Nihat Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB. Yay. İstanbul, 2002.

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay. Ankara, 2001.

DİLÇİN, Cem; Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay. 2009.

KABAKLI, Ahmet; Türk Edebiyatı, C, III, Türk Edebiyatı Vakfı Yay. İstanbul, 2004.

KAPLAN, Mehmet; Şiir Tahlilleri I, Dergâh Yay. İstanbul, Mart-1994.

MENGİ, Mine; Eski Türk Edebiyatı, Akçağ Yay. Ankara, 2003.

SAMİ, Şemseddin; Kamus-u Türki, Çağrı Yay. (1850-1904).

Komisyon, Azərbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.134

Komisyon, Azərbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.136

Komisyon, Azərbaycan Tarihi Ders Kitabı, Bakü, Çaşıoğlu Yay , 2009 sf.137

Aytan Necmi, 20. Yüzyılın Başında Azerbaycanda Siyasi ve Edebi Durum, Yağmur Dergisi, Eylül 2007, S.36

İslâm-Türk Ansiklopedisi, s.763.

Aytan Necmi, 20. Yüzyılın Başında Azerbaycanda Siyasi ve Edebi Durum, Yağmur Dergisi, Eylül 2007, S.36

Sıralama Azerbaycan'da yapıldığı gibi verilmiştir. bkz.Paşayev Mir Calal, Firudun Hüseyinov. XX.esr Azerbaycan edebiyatı. Bakü,1982,s70–76;232–234;327–330.

Bünyadzade, “Okutmuram El Çekin”, Mekteb 1913, S.11, s.173

- Ali Meşan, “Yakşılık Yaddan Çıkmaz”, Mekteb 1914, S.1, s.11
- Hüseynali Aliyev, “Vefalı İt”, Mekteb 1913, S.13, s.199
- Ali Meşan, “Vefalı İt”, Mekteb 1913, S.21, s.326
- Hüseyn İldar, “Uşaklar Cemiyeti”, Mekteb 1913, S.21, s.333
- Ş. Efendizade, “İlk Mekteb”, Mekteb 1913, S.15, s.230
- İmzasız, “Mevlüt Bayramı”, Mekteb 1914, S.2, s.17
- A. Babazade, “Uca Allah”, Mekteb 1913, S.18, s.278
- Mesum, “İki Yoldaş”, Mekteb 1914, S.3 s.35
- Ali Sehhet, Vatan, Mekteb 1914, S.2 s.18
- İmzasız, “Latifeler”, Mekteb 1913, S.16, s.255
- İmzasız, “Latifeler”, Mekteb 1913, S.18, s.286
- İmzasız, “Meseleler”, Mekteb 1913, S.11, s.175
- İmzasız, “Meseleler”, Mekteb 1913, S.11, s.175
- İmzasız, “Atalarsözü”, Mekteb 1913, S.16, s.251
- İmzasız, “Meseller”, Mekteb 1913, S.21, s.333
- İmzasız, “Peygəmbər-i Zişanımız Məhəmməd Əleyhissəlamın Buyurduğu Hadislərdən bəziləri ”, Mekteb 1914, S.19, s.300
- İmzasız, “Hz. Əli Əleyhissəlam Tərəfindən Denilmiş Böyük Sözlər”, Mekteb 1914, S.5, s.72
- Lətif Əfəndizadə, “Məşhur Adamlar”, Mekteb 1913, S.19, s.298
- A. Təvfik, “A. Sabirin Tercime-i hali”, Mekteb 1913, S.11, s.72